

Ժամանակակից

ԵՎՐԱՍԻԱ

I (2)
2012

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ԱՐԵՎԵԼԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՉ ԵՎՐԱՍԻԱ

ԱՐԱԲԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀ

ՈՌԻԲԵՆ ՍԱՖՐԱՍՏՅԱՆԻ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹՅԱՄԲ

ՀԱՏՈՐ 1 (2)

ԵՐԵՎԱՆ - 2012

NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF THE REPUBLIC OF ARMENIA
INSTITUTE OF ORIENTAL STUDIES

CONTEMPORARY EURASIA

ARAB WORLD

EDITED BY RUBEN SAFRASYAN

VOLUME I(2)

YEREVAN – 2012

НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ
ИНСТИТУТ ВОСТОКОВЕДЕНИЯ

СОВРЕМЕННАЯ ЕВРАЗИЯ

АРАБСКИЙ МИР

ПОД РЕДАКЦИЕЙ РУБЕНА САФРАСЯНА

ТОМ I(2)

ЕРЕВАН – 2012

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

- ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ, պ. գ. դ., պրոֆ.
Ռուբեն Սաֆրաստյան (գլխավոր խմբագիր)
պ. գ. թ., դոցենտ
Լիլիթ Հարությունյան
պ. գ. թ., դոցենտ
Գոհար Իսկանդարյան
պ. գ. թ.
Վահրամ Տեր-Մաթևոսյան
Լևոն Հովսեփյան
Նազելի Նավասարդյան (պատասխանատու քարտուղար)

«Ժամանակակից Եվրասիա» ժողովածուի առաջին հատորի երկրորդ համարում քննարկվում են արաբական աշխարհի, հատկապես Լիբանանի, Սիրիայի, Եգիպտոսի 2008-2011 թթ., մասնակիորեն նաև 2012 թ. քաղաքական և հասարակական հիմնական գործընթացները: Ներկայացվում են նաև «Արաբական գարնան» համատեքստում վերոնշյալ երկրներում ընթացող վերափոխումներն ու դրանց ազդեցությունը տարածաշրջանային զարգացումների վրա:

Նախատեսված է հասարակագետների, դիվանագետների, ուսանողների, ինչպես նաև ընթերցող այլ շրջանների համար:

EDITORIAL BOARD:

- Corresponding Member of NAS RA, (editor in chief)
Prof., Dr., **Ruben Safrastyan**
Assoc. Prof.
Lilit Harutyunyan (PhD)
Assoc. Prof.
Gohar Iskandaryan (PhD)
Yahram Ter-Matevosyan (PhD)
Levon Hovsepian
Nazeli Navasardyan (responsible secretary)

The second issue of the first volume of "CONTEMPORARY EURASIA" discusses political and social processes of the Arab world, particularly Lebanon, Syria and Egypt from 2008 to 2011, partly 2012. This issue also presents the transformations that are going on in the mentioned countries in the context of "the Arab Spring" and theirs influence on regional developments.

The publication may be of interest for social scientists, diplomats, students, as well as for other range of readers.

ԲՈՎԱՆ ԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԼԻԼԻԹ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

Լիբանանը քաղաքական ճգնաժամերի և
հարաբերական կայունության միջև (2008–2011 թթ.) 9

Լիբանանը 2008–2011 թվականներին. հիմնական
իրադարձությունների ժամանակագրություն 60

ԳՈՐ ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ

Կառավարվող ժողովրդավարական մոդելի
գործարկումը Եգիպտոսում (2008–2011 թթ.) 67

ԱՐԱՔՍ ՓԱՇԱՅԱՆ

«Արաբական գարունը» Սիրիայում.
այսբար իշխանության համար 88

ԳՈՐ ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ

Եգիպտոսը և պաղեստինյան խնդիրը (2008–2011 թթ.) 114

ԱՂԱՎՆԻ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

Չին–Սիրիական համագործակցության նոր դրսևորումներ 140

CONTENTS

LILIT HARUTYUNYAN

Lebanon between political crises
and relative stability (2008–2011)..... 9

Lebanon from 2008 to 2011:
chronology of main developments..... 60

GOR GEVORGYAN

Implementation of managed democratic model in Egypt 67
(2008–2011)

ARAKS PASHAYAN

The “Arab spring” in Syria: a struggle for power 88

GOR GEVORGYAN

Egypt and Palestinian problem (2008–2011) 114

AGHAVNI HARUTYUNYAN

New manifestations in the sino–syrian cooperation 140

**ԼԻՐԱՆԱՆԸ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՃԳՆԱԺԱՄԵՐԻ ԵՎ
ՀԱՐԱԲԵՐԱԿԱՆ ԿԱՅՈՒՆՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋԵՎ (2008-2011)**

2008-2011 թվականների Լիբանանի քաղաքական զարգացումներին կրկին բնորոշ էին պարբերական դարձած ճգնաժամերը և անկայուն իրավիճակը, ինչը հմտորեն փորձում էին օգտագործել մի շարք տարածաշրջանային և ոչ տարածաշրջանային ուժեր:

2008 թ. մայիսի 6-ին Լիբանանի աշխատավորների համադաշնության կազմակերպած գործադուլը վերաճեց զինված բախումների՝ կառավարության կողմնակիցների և ընդդիմադիր ուժերի՝ հիմնականում շիական «Հիզբալլահ» շարժման զինյալների միջև: Բախումները բռնկվեցին արևմտյան Բեյրութում, ապա ընդգրկեցին հյուսիսային Լիբանանը, Բեքաայի հովիտը և Լեռնալիբանանը: Նշենք, որ ընդդիմությունը շատ արագ իր վերահսկողությունը հաստատեց արևմտյան Բեյրութում և Լեռնալիբանանի որոշ շրջաններում: «Հիզբալլահի» զինված մարտիկները փակեցին նաև Բեյրութի միջազգային օդանավակայան և նավահանգիստ տանող մայրուղիները: Այս ամենին զուգահեռ երկրի կառավարության որոշմամբ պետական, մասնավոր և հասարակական հաստատությունների անվտանգության ապահովումը հանձնվեց բանակի զորամիավորումներին¹:

Մայիսի 5-ին Առաջադիմական սոցիալիստական կուսակցության (ԱՄԿ) ղեկավար Վալիդ Ջումբլաթը քննադատեց Իրանին, որն օգտագործում էր Լիբանանի միջազգային օդանավակայանը «Հիզբալլահին» զենք և զինամթերք մատակարարելու նպատակով: Նշենք, որ իր վերահսկողությունը սահամանելու ընթաց-

¹ Hussein Abdallah, "Airport Shut, At Least 10 Injured as Mobs Do Battle in Capital", <http://www.dailystar.com.lb>, 08.05.2008.

² "Myanmar Drags Feet on Letting in Aid Despite up to 65 Dead", Agence France Presse (AFP), 08.05.2008.

քում երկրի բանակը դրսևորում էր խիստ զգուշություն բախումներով մեջ ներքաշվելուց խուսափելու նպատակով: Նույն օրը՝ մայիսի 5-ին, Լիբանանի կառավարությունը ընդունեց երկու որոշում, որոնց համաձայն՝ պաշտոնակն արվեց Բեյրութի միջազգային օդանավակայանի անվտանգության ծառայության ղեկավարը, ով ներկայացնում էր «Հիզբալլահը», ինչպես նաև վերահսկողություն սահմանվեց «Հիզբալլահի» հաղորդակցային ցանցի նկատմամբ³: Վերոնշյալ որոշումների ընդունումն էլ դարձավ զինված բախումների բռնկման պատճառը:

Ոչ պաշտոնական պայմանավորվածության համաձայն՝ թե՛ ընդդիմադիր, թե՛ կառավարամետ քրիստոնեական ուժերը, այդ թվում նաև լիբանանահայ քաղաքական կուսակցությունները՝ Հայ հեղափոխական դաշնակցությունը (ՀՅԴ), Սոցիալ-դեմոկրատական հնչակյան կուսակցությունը (ՄԴՀԿ) և Ռամկավար ազատական կուսակցությունը (ՌԱԿ), քաղաքացիական բախումների մեջ չներքաշվելու համաձայնության էին եկել:

Մայիսի 9-ին Լիբանանում գործող լիբանանահայ քաղաքական կուսակցությունների ղեկավարների հանդիպման ընթացքում հավանարտող կողմերից որևէ մեկին չպաշտպանելու և նրանց միջև երկխոսության հաստատմանը նպաստելու վերաբերյալ որոշում ընդունվեց⁴: Համայնքը հավատարիմ մնաց դեռևս 1975 թ. բռնկված երկրորդ քաղաքացիական պատերազմի ընթացքում որդեգրած դրական չեզոքության քաղաքականությանը⁵:

Միակ հայկական հաստատությունը, որ տուժեց Լիբանանում 2008 թ. մայիսին տեղի ունեցած բախումների ընթացքում, Բեյրութի «Սևան» ռադիոկայանն էր, որը պատկանում է Արա Միսեոյանին: Ըստ Լիբանանի խորհրդարանում Հնչակյան կուսակցությունը ներկայացնող պատգամավոր Եղիկ Ջերեջյանի՝ ռադիոկայանը գործում է Սաադ Հարիրիի գլխավորած «Մոաթակբալ» («Ապագա») շարժման հովանու ներքո, ինչի պատճառով էլ մայիսի կեսերին այն դարձավ ընդդիմադիր «Հիզբալլահի» շարժման զինյալների հարձակման թիրախ, սակայն որոշ ժամանակ անց այն վերականգնեց իր հեռարձակումը⁶:

³ "Government, Opposition Supporters Present Differing Takes on Strike", Agence France Presse (AFP), 08.05.2008.

⁴ Լիբանանի խորհրդարանում ՀՅԴ պատգամավոր Հակոբ Բագրատունու հարցազրույցը, «Ազատություն» ռադիոկայան, 12.15.2008:

⁵ Այս մասին մանրամասն տես Ն. Հովհաննիսյան, Արաբական երկրների պատմություն, Հ. III, Երևան, 2006, էջ 646–650:

⁶ Լիբանանի խորհրդարանում Հնչակյան կուսակցությունը ներկայացնող պատգամավոր Եղիկ Ջերեջյանի հարցազրույցը, «Ազատություն» ռադիոկայան, 12.15.2008:

Դեռևս 1960–ականների վերջին և 1970–ականներին Լիբանանում տեղի ունեցող ժողովրդագրական փոփոխությունները՝ իսլամադավանների, հատկապես շիաների թվաքանակի կտրուկ աճը, նրանց քաղաքական և սոցիալ-տնտեսական ակտիվությունը, խախտեցին 1943 թ. «Ազգային դաշինքով» ամրագրված փխրուն հավասարակշռությունը: Ուժերի նոր հարաբերակցությունը, որն այսօր առկա է Լիբանանում, իր պատշաճ արտացոլումը դեռևս չի գտել կրոնադավանական համակարգում: Թեև 1989 թ. Տաիֆի համաձայնագրի ստորագրմամբ նրանում, այնուամենայնիվ, որոշ փոփոխություններ արվել էին: Վերջին շրջանում «Հիզբալլահը» փորձում է ձեռնոց նետել «Ազգային դաշինքով» իսլամադավան համայնքների շարքում ամենաազդեցիկը համարվող սուննի համայնքին: Պատահական չէ, որ մի շարք արաբական հեղինակավոր պարբերականներում այդ շրջանում հողվածներ էին հրապարակվում, որոնցում մտահոգություն էր հայտնվում Լիբանանում ևս «սուննի-շիա» հակամարտության խորացման կապակցությամբ: Մյուս կողմից էլ շիական այս շարժումը հստորեն օգտագործում էր մարոնիական համայնքում առկա հակասությունները: Դրա վառ ապացույցն է մարոնի գեներալ Միշել Աունի հետ «Հիզբալլահի» ռազմավարական դաշինքը:

Ճգնաժամի բռնկման հենց սկզբից բավական ակտիվացել էին Արաբական պետությունների լիգայի (ԱՊԼ) շրջանակներում լիբանանյան ճգնաժամի կարգավարմանն ուղղված ջանքերը: Լիբանանում զինված բախումների խորացումն ու հնարավոր քաղաքացիական պատերազմի բռնկումը կանխելու նպատակով մայիսի 11-ին Կահիրեում ԱՊԼ արտաքին գործերի նախարարների խորհրդի նիստում կազմավորվեց հանձնախումբ, որի ղեկավարումը ստանձնեց Քաթարի վարչապետ և արտաքին գործերի նախարար Համադ բեն Ջաբեր բեն Ջաբար Ալ-Թանիին: Լիբանանի տարբեր քաղաքական ուժերի ղեկավարների հետ երկարատև և լարված բանակցություններից հետո հանձնախումբին հաջողվեց շոշափելի հաջողությունների հասնել⁷:

Մայիսի կեսին վերաբացվեց Բեյրութի միջազգային օդանավակայան տանող երթևեկությունը, օդանավակայանի վերահսկողությունն առժամանակ դրվեց լիբանանյան բանակի վրա, ինչպես նաև վերականգնվեց Բեյրութի նավահանգստի գործունեությունը: Հավանարտող կողմերը համաձայնության եկան զինված

⁷ "Hoss Discusses Impasse with Abu al-Gheit", Compiled by Daily Star Staff, <http://www.dailystar.com.lb>, 08.05.2008.

բախումները դադարեցնելու, ինչպես նաև պայմանավորվեցին ԱՊԼ-ի հովանու ներքո բանակցությունները մայիսի 16-ին Քաթարի մայրաքաղաք Դոհայում շարունակելու վերաբերյալ: Կրակի դադարեցմանը մեծապես նպաստեց այն հանգամանքը, որ ԱՊԼ-ի հանձնախմբի հորդորով Լիբանանի կառավարությունը չեղյալ հայտարարեց մայիսի 5-ին ընդունած իր որոշումները:

Արդյունքում «Հիզբալլահի» ներկայացուցիչը պահպանեց միջազգային օդանավակայանի անվտանգության ծառայության ղեկավարի պաշտոնը, իսկ «Հիզբալլահի» հաղորդակցային ցանցը կրկին դուրս մնաց կառավարության վերահսկողությունից: «Հիզբալլահը» ոչ միայն չմեկուսացվեց, այլ նաև վերահաստատեց Լիբանանի ազդեցիկ քաղաքական ուժերից մեկը լինելու իր կարգավիճակը:

Սաուդյան Արաբիայի արտաքին գործերի նախարար Սաուդ Ալ-Ֆեյսալը փորձեց ԱՊԼ նիստում ընդունված որոշման տեքստում, որպես ներլիբանանյան անկայունության հիմնական մեղավոր, մատնանշել «Հիզբալլահին» (իրենց համաձայնությունը տվեցին Եգիպտոսը, Հորդանանը, Քուվեյթը, ԱՄԷ-ն, Բահրեյնը և Լիբիան), սակայն դրան դեմ էին Քաթարի և Սիրիայի ներկայացուցիչները: Ի դեպ՝ Սիրիան ներկայացնում էր ԱՊԼ-ում իր մշտական ներկայացուցիչը: Փաստարկվում էր, որ «ընդդիմության գործողությունների դատապարտումը կարող էր խափանել ճգնաժամի քաղաքական կարգավորման հնարավորությունը»⁹:

ԱՊԼ հերթական նիստն ի ցույց դրեց նաև ներարաբական հակասությունները՝ մի կողմից Սաուդյան Արաբիայի և Եգիպտոսի, իսկ մյուս կողմից՝ Սիրիայի միջև: Վերջինս խոչընդոտում էր այնտեղ սաուդական դիրքերի ամրապնդմանը: Վերոնշյալ նիստից անմիջապես հետո Սիրիայի նախագահ Բաշար Ալ-Ասադը հայտարարեց, որ Սիրիան առաջիններից է, որ ողջունում է Լիբանանում տեղի ունեցող դրական տեղաշարժերը և հույս հայտնեց, որ Լիբանանը շուտով կունենա նոր նախագահ:

Սաուդյան Արաբիայի արտաքին գործերի նախարար Ալ-Ֆեյսալը մայիսի 13-ի իր ասուլիսում կոչ արեց լիբանանյան բոլոր ուժերին աջակցել ԱՊԼ ջանքերին և զնալ համալիբանանյան քաղաքական երկխոսության ճանապարհով: Ալ-Ֆեյսալը կրկին դիմեց տարածաշրջանային ուժերին (ընկանաբար հասցեատերերը Սիրիան և Իրանն էին)՝ կոչ անելով հարգել Լիբանանի

անկախությունն ու ինքնիշխանությունը, դադարել նրա ներքին գործերին միջամտելուց, հրաժարվել միջամալանքային հակասություններ հրահրելուց և թույլ տալ Լիբանանին ինքնուրույն լուծել իր խնդիրները⁹:

Ասուլիսի ընթացքում նախարարը նշեց, որ Լիբանանում ընթացող զարգացումները Սաուդյան Արաբիան դիտում է որպես «Հիզբալլահի» կողմից իրականացվող հեղաշրջման փորձ¹⁰:

Մայիսի 13-ին Լոնդոնում լույս տեսնող «Շարկ ալ աուսաու» ասուլական թերթում լույս տեսավ նաև Սիրիայում Իրանի նախկին դեսպան (1986–1997) Մահմուդ Հասան Ախթարի ««Հիզբալլահ», «Համաս» և «Պաղեստինյան իսլամական ցիհադ»՝ Իրանի իսլամական հեղափոխության որդիներ» հոդվածը, որում Ախթարին չէր թաքցնում, որ «Հիզբալլահի» հոգևոր հայրն ու գաղափարների «շարժիչը» կազմակերպության կազմավորման շրջանում՝ 1982 թ., Դամասկոսում ԻԻՀ դեսպան Ալի Մուխթարամին էր, իսկ ինքը կազմակերպության «շինարարության անմիջական ղեկավարն» էր հենց Լիբանանում: «Հիզբալլահի» կազմավորումը տեղի էր ունենում մի կողմից՝ Իրանի, Իրաքի հետ պատերազմի, իսկ մյուս կողմից՝ 1982 թ. Իսրայելի Լիբանան ներխուժման պայմաններում¹¹:

Մայիսի 21-ին Քաթարի մայրաքաղաքում հայտարարվեց ԱՊԼ-ի հովանու ներքո լիբանանյան «ազգային երկխոսության» «հաջող ավարտի» մասին: «Երկխոսության» մասնակիցներն ընդունեցին «Ռոհայի համաձայնագիրը»¹², որի առաջին կետի համաձայն՝ առաջիկա շաբաթվա ընթացքում խորհրդարանի խոսնակը պետք է հրավիրեր նիստ, որում Լիբանանի նախագահ էր ընտրվելու համաձայնեցված թեկնածու Լիբանանի բանակի գլխավոր հրամանատար, գեներալ Միշել Մուլեյանը¹³: Խորհրդարանի նիստի զումարման պատասխանատվությունը դրվեց «Ամալ» շարժման ղեկավար և խորհրդարանի խոսնակ Նաբիհ Բերրիի վրա¹⁴:

⁹ «Qatar Scores Diplomatic Coup with Lebanon Deal», Agence France Presse (AFP), 23.05.2008.

¹⁰ Նույն տեղում:

¹¹ Muhammad Hasan Al-Akhtari, "Hizballah, Hamas and Palestinian Islamic Jihad—The Sons of Iranian Islamic Revolution", <http://www.asharq-e.com>, 13.05.2008.

¹² «Canada Urges Lebanon to Implement Doha Deal», Compiled by Daily Star Staff, <http://www.dailystar.com.lb>, 23.05.2008.

¹³ «Berri Summons MPs to Presidential Election on Sunday», by Hussein Abdallah, <http://www.dailystar.com.lb>, 23.05.2008.

¹⁴ «Al-Nahar», May 22, 2008.

⁸ «Fadlallah Calls For “Deep” Arab, Islamic Dialogue», Compiled by Daily Star Staff, <http://www.dailystar.com.lb>, 23.05.2008.

Համաձայնագրի երկրորդ կետը նախատեսում էր, որ նախագահի ընտրություններից հետո պետք է կազմավորվեր 30 նախարարներից բաղկացած «ազգային միասնության» կառավարություն. 16 նախարարական տեղ կտանար իշխող մեծամասնությունը, 11 տեղ՝ ընդդիմությունը, իսկ երեք նախարար կնշանակեր նախագահը¹⁵:

Մայիսի 22-ին «Շարկ ալ-աուսատ» պարբերականին տված իր հարցազրույցում Լիբանանի իշխող մեծամասնության ղեկավար Սաադ Հարիրին ընդգծեց լիբանանյան ճգնաժամի կարգավորման գործում Սաուդյան Արաբիայի և Եգիպտոսի մեծ ներդրումը: Նա նշեց նաև, որ այսուհետև ևս վերոնշյալ երկրները կարևոր դեր են խաղալու լիբանանյան գործերում¹⁶: Այս փաստը դժգոհություն առաջացրեց Սիրիայում: 2005 թ. Լիբանանից սիրիական զորամիավորումների դուրս բերումից հետո¹⁷ Դամասկոսը հնարորեն օգտագործում էր Սիրիա-Իրան-«Հիզբալլահ» ռազմավարական համագործակցությունը՝ անուղակիորեն ազդելով ներլիբանանյան զարգացումների վրա:

Համաձայնագրի երրորդ կետը վերաբերում էր նոր ընտրական օրենքի ընդունմանը, որի մշակումը հանձնարարվեց «Ընտրական օրենքի պատրաստման ազգային հանձնաժողովին»: Այն ղեկավարելու էր իշխող մեծամասնության նախարարներից մեկը¹⁸: Համաձայնագիրը նախատեսում էր նաև քաղաքական նպատակների իրագործման հարցում հրաժարում գեների օգտագործումից և պետության դերի ամրապնդում Լիբանանի ներքին կյանքում:

Լիբանանի խորհրդարանը միայն 2008 թ. մայիսի 25-ին 118 կողմ ձայնով նոր նախագահ ընտրեց գեներալ Միշել Սուլեյմանին¹⁹: Այս պաշտոնը թափուր էր մնացել 2007 թ. նոյեմբերից, երբ Էմիլ Լահուդը լքեց նախագահի պաշտոնը²⁰, ինչն իր հերթին

հանգեցրել էր առկա ճգնաժամի էլ ավելի սրմանը: Մայիսի 28-ին նորընտիր նախագահ Միշել Սուլեյմանը Ֆուադ Սիխիրային հանձնարարեց նոր «ազգային միասնության կառավարության» ձևավորումն այն բանից հետո, երբ 127 պատգամավորներից 68-ն առաջադրեց նրա թեկնածությունը:

Այս ամենը հույս էր ներշնչում, որ Լիբանանում կհաստատվեր հարաբերական կայունություն: Կրոնահամայնքային կառավարման համակարգ ունեցող այս երկրում, որտեղ բախվում են տարածաշրջանային և միջազգային ուժերի շահերը, պետական իշխանության թուլության պայմաններում քաղաքական ճգնաժամերը նրա պատմական զարգացման անբաժան մասն են դարձել: Թեև Միշել Սուլեյմանի ընտրությունը վերջ դրեց երկրում 2007 թ. նոյեմբերից շարունակվող նախագահական վակուումին, սակայն վերջինիս դիրքերը բավական խոցելի էին՝ հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ նոր նախագահը պետք է խուսանավեր լիբանանյան քաղաքականության տարբեր բևեռների միջև՝ դառնալով յուրահատուկ հավասարակշռող գործոն:

Մայիսին կառավարության կողմնակիցների և «Հիզբալլահի» միջև բախումներում գոհվեց 65 մարդ: Դրանք ամենախոշոր բախումներն էին 1990 թ. երկրորդ քաղաքացիական պատերազմի ավարտից հետո:

* Այնուհայտ էր, որ Լիբանանում ընթացող զարգացումները նաև մերձավորարևելյան հակամարտության՝ դեռևս չկարգավորված լինելու հետևանք էին: Փաստենք, որ Իսրայելի և Սիրիայի միջև ցանկացած հնարավոր խաղաղություն (հատկապես այդ շրջանում խոսվում էր Թուրքիայի միջնորդությամբ երկու երկրների միջև ընթացող բանակցությունների մասին) իր ուղղակի անդրադարձ է ունենում մերձավորարևելյան տարածաշրջանի, այդ թվում նաև Լիբանանի վրա: Այդ հանգամանքը ոչ միայն կարող էր թուլացնել Իրանի և Սիրիայի անուղակի ազդեցությունը լիբանանյան գործերում, այլ նաև կարող էր արագացնել «Հիզբալլահի» ռազմական թևի վերացման և նրա՝ միայն քաղաքական կուսակցության վերակազմավորման գործընթացը:

¹⁵ "New Electoral Law Sets Stage for Competitive Vote in 2009", by Anthony Elghossain, <http://www.dailystar.com.lb>, 23.05.2008.

¹⁶ Սաադ Հարիրիի հարցազրույցի տեքստը տես <http://www.asharq-e.com/>, 22.05.2008.

¹⁷ Այս մասին մանրամասն տես В. Ахмедов, Современная Сирия: история, политика, экономика, М., 2010, с. 192.

¹⁸ "New Electoral Law Sets Stage for Competitive Vote in 2009", by Anthony Elghossain, <http://www.dailystar.com.lb>, 23.05.2008.

¹⁹ В. Шевченко, Маронитская община Ливана, Ближний Восток и современность, Выпуск 42, М., 2010, с. 240.

²⁰ 2004 թ. սեպտեմբերին Լիբանանի խորհրդարանը կողմ քվեարկեց նախագահ Էմիլ Լահուդի նախագահության ժամկետը և 3 տարով երկարաձեռնելու: Սակայն հակասությունների առկայության պայմաններում հնարավոր չեղավ

համաձայնության հասնել նոր նախագահի թեկնածության հարցում և նախագահական ընտրություններն անցկացնել 2007 թ. սեպտեմբերին:

2009 թ. հունիսի 7-ին Լիբանանում կայացան խորհրդարանական ընտրություններ: Բնական էր, որ համաշխարհային ՋԼՄ-ն, այդ թվում նաև գերմանական մամուլը, ընտրություններից առաջ հրատարակում էր նյութեր, որոնք վերաբերում էին այդ երկրում քաղաքական հիմնական ուժերի հարաբերակցությանը և մերձավորարևելյան խնդիրների զարգացումներին, որոնց կարգավորման գործընթացում ակտիվորեն ներգրավված էր նաև Գերմանիան: Այդ պատճառով էլ գերմանական ՋԼՄ-ները, նաև Գերմանիայի Արտաքին գործերի նախարարության կայքը, հատուկ ուշադրություն էր դարձնում լիբանանյան և մերձավորարևելյան զարգացումներին:

Նշենք, որ դեռևս 2006 թ. ամռանը Լիբանանիսրայելյան հերթական հակամարտության կարգավորման համաձայնագրի ստորագրումից հետո որոշում ընդունվեց Լիբանանի հարավում ՄԱԿ-ի բազմազգ խաղաղապահ ուժեր տեղակայելու մասին, որոնցում ակտիվորեն ներգրավվեց նաև Գերմանիան: Այդ ներգրավվածությունը հաստատվեց Բունդեստագում (խորհրդարանի ստորին պալատում) 2008 թ. սեպտեմբերի 17-ին և սահմանվեց 1200 գերմանացի զինծառայողների ներկայությունն այս ուժերում: Ելույթ ունենալով երկրի խորհրդարանում՝ արտաքին գործերի նախարար Շտայնմայերն ընդգծեց հատկապես առաջադրանքի ծովային հատվածը՝ ապօրինի զենքի ներթափանցման կանխարգելումը: Գերմանացիները պատասխանել էին լիբանանյան իշխանությունների ակելի քան 18 000 հարցումների, մանրամասն գնել էին ավելի քան 160 նավ (2008 թ. նոյեմբերի տվյալներով հարցումների թիվը 19,632 էր, իսկ գնված նավերի թիվը՝ 168)²¹: Այսպիսով՝ իրականացվել էր շատ կարևոր քայլ. առաջին անգամ Լիբանանն ուներ ծովում իրավիճակի վերաբերյալ սեփական տեղեկատվություն: Չուգահեռաբար իրականացվում էր նաև ցամաքային սահմանների վերահսկում:

Կազմավորված գերմանական ծովային օպերատիվ խումբը սերտորեն համագործակցում էր լիբանանյան ռազմածովային ուժերի հետ զենքի ապօրինի առք ու վաճառքը ծովային ճանապարհով կանխելու նպատակով: Այդ ուժերի համատեղ գործողությունների արդյունքում երաշխավորվում էր նաև Լի-

բանանի և Իսրայելի առևտրի և նավագնացության անվտանգությունը²²:

Գերմանիան նաև զգալի աջակցություն է ցույց տալիս Լիբանանին ռազմածովային կադրերի պատրաստման գործում: Մասնավորապես ՄԱԿ-ի խաղաղապահ ուժերում ներգրավվածության շրջանակներում, գերմանական հրթիռակիր արագասլաց S 77 DACHS լաստանավում, վերապատրաստում անցան Լիբանանի ռազմածովային ուժերի կուրսանտները: Այս նպատակով երկու անգամ անցկացվեցին գերմանալիբանանյան զորավարժություններ:

Լիբանանյան պետական համակարգի բարեփոխումների իրականացման շրջանակներում Գերմանիան Լիբանանին օժանդակում էր նաև 2009 թ. հունիսի խորհրդարանական ընտրությունների կազմակերպման և անցկացման գործընթացում: Նախընտրական շրջանում Գերմանիայի հատուկ ներկայացուցիչ Իրենա Պլանկը Լիբանանի ներքին գործերի նախարարին՝ Ջիյադ Բարրոտին, տրամադրեց սարքավորումներ, որոնք կարող էին նպաստել տեղեկատվության ապահով պահպանմանը, կեղծ փաստաթղթերի հայտնաբերմանը և այլն²³:

Հունիսի 7-ին Լիբանանում կայացած խորհրդարանական ընտրություններն ունեին զգալի նշանակություն. երկրի քաղաքական կուսակցությունները պետք է գործնականորեն փորձեին իրականացնել Դոհայի համաձայնագիրը:

Հիմնական քաղաքական ուժերն էին՝ Սաադ Հարիրիի գլխավորած իշխող «Ալ-Մուսթաֆա» կամ «Մարտի 14-ի ուժեր» և ընդդիմադիր «Մարտի 8-ի» դաշինքը: «Ալ-Մուսթաֆա»-ի հետ կազմագործակցում էին «Լիբանանյան ուժերը»՝ Սամիր Ջաջայի գլխավորությամբ, «Քաթաիբ» կուսակցությունը՝ Ամին ժմայելի ղեկավարությամբ, և հիմնականում դրուզներից կազմված «Առաջադիմական սոցիալիստական» կուսակցությունը՝ Վալիդ Ջումբլաթի գլխավորությամբ: Ընդդիմադիր ճակատում համախմբվել էին «Հիզբալլահ» և «Ամալ» շիական շարժումները, «Ազատ հայրենասիրական» շարժումը՝ գնեթալ Միշել Աունի գլխավորությամբ, և Հայ հեղափոխական դաշնակցությունը:

«Հիզբալլահ» շարժման ղեկավար շեյխ Հասան Նասրալախը նախընտրական փուլում 2009 թ. մայիսի 15-ին, հանդես եկավ ելույթով²⁴: Այն Լիբանանում, ինչպես նաև հարևան արաբական

²¹ Նույն տեղում:

²² Նույն տեղում:

²³ Հասան Նասրալլախի ելույթը տե՛ս www.dailystar.com.lb, 15.15.2009

²¹ И. Берг, "Программа немецких обязательств по Ливану и ее выполнение", <http://www.imes.ru/rus/stat/2009/29-05-09a.htm>

երկրներում ընկալվեց որպես շիական այդ խոշոր կազմակերպության գլխավոր քարտուղարի կոչը, որի հիմնական շեշտադրումը Լիբանանում «Հիզբալլաի պետություն» ստեղծելն էր²⁵: «Նա, ով պարտության մատնեց աշխարհի ուժեղագույն բանակներից մեկը (ի նկատի ուներ 2006 թ. «Հիզբալլահ»-ի արայել գինված հակամարտության ընթացքում խորայելյան բանակի «պարտությունը» (Լ. Հ), կարող էր կառավարել նաև Լիբանանից մի քանի անգամ մեծ պետություն: Մենք պատրաստ ենք կառավարել մեր երկիրն ու նրա գործերը», - նշեց «Հիզբալլահի» գլխավոր քարտուղարը²⁶: Իհարկե, այդ ելույթը պետք է դիտարկել նախընտրական քարոզարշավի համատեքստում:

Ինչ վերաբերում է այդ փոփոխ Լիբանանի դաշնայնացման մասին շրջանառվող ծրագրերին, ապա շեյխը նշեց, որ դա «Լիբանանի մասնատմանը տանող առաջին քայլն էր»: «Հիզբալլահը» կայացրար այդ գաղափարի դեմ: Մեր հաղթանակի դեպքում քրիստոնեական համայնքները, որոնք չէին ցանկանում «Հիզբալլահի պետության» ստեղծումը երկրում, կարող են լուրջ խնդիրներ ունենալ», - նշեց Նասրալլահը: Նա ընդգծեց, որ «Հիզբալլահը» չէր ցանկանում այլևս հաշտվել կառավարությունում աթոռների մեկ երրորդի հետ, այլ ցանկանում էր ամբողջությամբ գրավել նախարարական աթոռները:

Նասրալլահը փորձեց նաև իր կազմակերպության օգտին ծառայեցնել նախընտրական փոփոխ գերմանական «Դեր Շպիգել» ամսագրում լույս տեսած այն հոդվածը, որում երկրի նախկին վարչապետ Ռաֆիկ Հարիրիի սպանության կազմակերպման մեջ մեղադրանքներ էին հնչեցվում նաև «Հիզբալլահի» հասցեին: Այս փաստը շահեկանորեն խաղարկեց ինչպես «Հիզբալլահի» քարոզչամեթոդներն, այնպես էլ նախագահ Միշել Սուլեյմանը, ով, փորձելով թույլ չտալ արտաքին ազդեցության ներթափանցումն ընտրական գործընթացում, վերոնշյալ հրապարակումն անվանեց «խրայելյան հատուկ ծառայությունների կազմակերպած կեղծիք»²⁷:

Ստեղծված իրավիճակում այս դիրքորոշման հետ հրապարակայնորեն ստիպված էր համաձայնվել նաև Սաադ Հարիրին, քանի որ «Հիզբալլահը» ձգտում էր ապացուցել, որ Հարիրիի դե-

կավարած քաղաքական ուժերը ևս օգտվում էին խրայելյան հատուկ մարմինների «ծառայություններից»:

Նախընտրական փոփոխ միջազգային հանրությունը բավական ակտիվորեն հետևում էր Լիբանանում ընթացող գործընթացներին: Հատկապես ակտիվ էր Բեյրութում ԱՄՆ դեսպանատունը: Լիբանանում ընտրություններին առնչվող հայտարարություններ արեց նաև ԱՄՆ պետքարտուղար Հիլարի Քլինթոնը, ով ընտրությունների նախօրեին այցելեց Լիբանան: Վերջինիս հայտարարություններում հիմնական շեշտադրումը վերաբերում էր խորհրդարանական ընտրությունների թափանցիկությանն ու դրանց ժողովրդավարական չափանիշներին համապատասխանության անհրաժեշտությանը:

Ռուսաստանի արտաքին գործերի նախարար Սերգեյ Լավրովը մայիսին Լիբանան այցելության ընթացքում իր մամուլ առույթի շրջանակներում հայտարարեց, որ Ռուսաստանը կծանաչի ընտրությունների ցանկացած արդյունքները, որոնք ընդունելի կլինեն լիբանանցիների համար:

«Հիզբալլահի» բարձրագույն ղեկավարությունը նախընտրական փոփոխ խոսում էր նաև «լիբանանյան պետության պաշտպանունակության» բարձրացման անհրաժեշտության մասին, որի ուղղությամբ ամենակարևոր քայլը համարում էր բանակի վերագինումը: Այդ հարցում այն իր հիմնական դաշնակից, բնականաբար, նշում էր Իրանին, որը «ի վիճակի էր և պատրաստ» զենք ու զինամթերք տրամադրելու Լիբանանին: Իրանը «խրայելյան հնարավոր ագրեսիայի» դեպքում համարվում էր նաև Լիբանանի «հիմնական պաշտպանը»²⁸:

2008 թ. դեկտեմբերին Բեյրութում Սիրիայի դեսպանատան բացումն ու այդ երկրի առաջին դեսպանի հավատարմագրերի հանձնումը նախագահ Միշել Սուլեյմանին, «Հիզբալլահը» ներկայացնում էր որպես Սիրիայի կողմից Լիբանանի ամբողջականության և անկախության «վերջնական ճանաչում»: Նասրալլահին իր ելույթում Բեյրութում նշանակված սաուդական դեսպանի դիվանագիտական ակտիվությունը (հատկապես Սաադ Հարիրիի ղեկավարած «Մարտի 14-ի» ուժերի ղեկավարների հետ շփումները) որակեց որպես «միակողմանի» և «լիբանանյան պետության քաղաքական ուղեգծին ոչ համապատասխան»²⁹: Սաադ Հարիրի ղեկավարած դաշինքն իր նախընտ-

²⁵ Г. Косач, "Парламентские выборы в Ливане: дата проведения приближается", <http://www.imes.ru/rus/stat/2009/02-06-09.htm>

²⁶ Г. Косач, "Речь Шейха Хасана Насраллы: реакция в Ливане и Саудовской Аравии", <http://www.imes.ru/rus/stat/2009/18-05-09.htm>

²⁷ Նույն տեղում:

²⁸ Հասան Նասրալլահի ելույթը տես www.dailystar.com.lb, 15.05.2009

²⁹ Նույն տեղում:

րական արշավը կառուցել էր Դոհայի համաձայնագրի դրույթների «հենքի» վրա՝ դրանք հարմարեցնելով «Ալ-Մուսթաֆա» շարժման գաղափարախոսությանը:

«Մարտի 14-ի» դաշինքում ներգրավված ԱՄԿ ղեկավար Վալիդ Ջուսբալաբը նշեց, որ «միայն երկու բևեռներ էին Լիբանանի ապագայի երաշխիքները. դրանցից առաջինը Սաադ Հարիրին էր, իսկ երկրորդը՝ խորհրդարանի խոսնակ, «Ամալ» շիական կազմակերպության ղեկավար Նաբիհ Բերրին»: Ջուսբալաբն իր կողմնակիցներին կոչ արեց քվեարկելու վերոնշյալ երկու գործիչների ղեկավարած ցուցակների օգտին³⁰:

Ինչպես Նասրալլահը, այնպես էլ Բերրին դեմ էին արտահայտվում Լիբանանի մասնատմանն ու դաշնայնացմանը³¹ և կողմ էին կրոնադավանական սկզբունքի պահպանմանը նաև պետական պաշտոնների նշանակման գործում:

Իհարկե, Հարիրին մեծապես աջակցում էր հարազատ Սադայի սուննիական համայնքը: Այդ աջակցությունը պահպանելու համար Հարիրին «ստիպված էր» պահպանել հակասիրիական հոստորականությունը:

Տրիպոլիում նաև էական գործունեություն էին ծավալում գեներալ Միշել Աունի համախոհները, որոնց շարքում հատկապես ակտիվ էին սուննի հայտնի Քարամե ընտանիքի որոշ անդամները:

Ակնհայտ էր, որ ներլիբանանյան հակասությունները, ինչպես միշտ, կարող էին լուծվել միայն փոխգլխի մասնապարհով: Խորհրդարանական ընտրությունների նախաշմին կարևոր էին ոչ այնքան ընտրությունների արդյունքները, որքան քաղաքական ուժերի կողմից ընտրությունների արդյունքների ճանաչումը:

Նախընտրական փուլում բավական ակտիվություն էին ցուցաբերում նաև արաբական մի շարք պետություններ, որոնք ուղղակի շահեր ունեին Լիբանանում: Մասնավորապես եզիպտոսն արտահայտվում էր Սաադ Հարիրիի և Նրա ղեկավարած դաշինքի պաշտպանությամբ: Նույնիսկ եզիպտական մի քանի պաշտոնատար անձիք հանդես էին գալիս բացահայտ հակաիրանական ելույթներով, որոնցում Իրանը բնորոշվում էր որպես «ագրեսիվ պետություն»: Այդ համատեքստում նաև պետք է դիտարկել ընտրություններից առաջ եզիպտական հատուկ ծառայությունների

³⁰ Г. Косач, "Парламентские выборы в Ливане: дата проведения приближается", <http://www.iimes.ru/rus/stat/2009/02-06-09.htm>

³¹ Դեռևս 1970-80-ականներին լիբանանյան աջ ծայրահեղական որոշ շրջանակներ առաջ քաշեցին Հվեյցարիայի օրինակով Լիբանանի կոնտրոլիզացիայի ծրագիրը:

այն հայտարարությունը, որ Եզիպտոսի տարածքում հայտնաբերվել էր «Հիզբալլահի» ընդհատակյա ցանց, որի անդամները զբաղվում էին «Համասին» զենք մատակարարելով³²:

Եզիպտոսում «Հիզբալլահի» ցանցի բացահայտման մասին հրապարակումներն իր նախընտրական արշավում, անկասկած, լավագույնս օգտագործեց նաև Սաադ Հարիրին:

Այդ փուլում «Հիզբալլահը» ծայրերի մեծամասնություն ուներ Բեքաայի հովտում և Լիբանանի հարավում: Բեյրութում, Սայդայում և Տրիպոլիում ամուր դիրքեր ուներ «Մուսթաֆա» շարժումը: Ձայների համար պայքար էր գնում երկրի քրիստոնեական, մասնակիորեն էլ դրուզական շրջաններում: Ընտրությունների նախօրեին հրապարակվեց «Հիզբալլահի» հայտարարությունը, որում նշվում էր, որ «հաղթանակի դեպքում կազմակերպությունն ուժի մեջ կթողնի 1989 թ. Տաիֆի համաձայնագրով ամրագրված այն դրույթը, որը պարտված կողմին նախարարական աթոռների մեկ երրորդը զբաղեցնելու հնարավորություն էր տալիս»: Լիբանանյան քաղաքական շրջանակները սկսեցին խոսել այն մասին, որ «Հիզբալլահը» հող էր նախապատրաստում իր նահանջի համար: Բացի այդ՝ շարունակվում էին նաև հակասությունները «Ամալի» և Միշել Աունի միջև՝ մի շարք ընտրական շրջաններում միասնական թեկնածուների առաջադրման հարցում³³:

Ընտրություններից առաջ հակադիր ուժերի հնարավորությունները գրեթե հավասար էին գնահատվում: Նշենք, որ հակամարտ ուժերը երկրի ներսում ունեին ձայների «կարիք»: Դա բացատրվում էր նաև այն հանգամանքով, որ Լիբանանում բնակվում է մոտ 3 մլն մարդ, մինչդեռ արտերկրում՝ տարբեր տվյալներով 4-ից 18 մլն լիբանանցի³⁴: Իրավունք ունեն լիբանանցիներն քվեարկությանը մասնակցելու միայն Լիբանանի տարածքում: Քաղաքական երկու հիմնական ուժերն էլ ինքնաթիռներով իրականացնում էին արտերկրից իրենց համախոհների տեղափոխում քվեարկությանը մասնակցելու նպատակով: Միայն Պարսից ծոցի

³² Е. Кирсанов, "Предвыборная ситуация в Ливане", <http://www.iimes.ru/rus/stat/2009/17-04-09c.htm>

³³ Նույն տեղում:

³⁴ Լիբանանի քաղաքացիություն և քվեարկության իրավունք ունեցողների թվի հարցն առանձին ուսումնասիրության կարիք ունի: Մեզ ամենահավաստին թվում են «Ան-Նահար» լիբանանյան պարբերականում 2006 թ. նոյեմբերի 13-ին հրապարակված տվյալները, որոնց համաձայն՝ երկրում քվեարկելու իրավունք ունեցողների թիվն, ըստ պետական հաշվառման գրասենյակների տվյալների, 4 մլն 855 հազար 67 է:

արաբական երկրներից զգալի թվով լիբանանցիներ (հիմնականում Ս. Հարիրիի կողմակիցներ) Բեյրութ ժամանեցին 80 օդանավով: Իսկ «Հիզբալլահը» իր հերթին ընտրություններից երկու շաբաթ առաջ գնեց «Աներոֆլուտի» բոլոր չվերթները՝ Մոսկվա-Բեյրութ ուղղությամբ, և կազմակերպեց իր համախոհների՝ Լիբանան ժամանումը:

Դրա հետ մեկտեղ «Հիզբալլահի» ղեկավարած դաշինքը ձեռնարկեց նախընտրական այլ քայլեր ևս: Դրանցից էր, օրինակ, Միշել Աունի այցը Մոսկվա: Անկասկած այցելությունը նախընտրական արշավի մաս էր կազմում: Այցելության ընթացքում Աունը հանդիպեց Ռուսաստանի արտաքին գործերի նախարար Ս. Լավրովի, ինչպես նաև Ռուս ուղղափառ եկեղեցու արտաքին կապերի բաժնի պատասխանատու, եպիսկոպոս Իլյարիոնի հետ³⁵: Անկասկած այս երկու հանդիպումները ընտրությունների ընթացքի վրա ազդելու նպատակ էին հետապնդում, քանի որ Լիբանանում ավանդաբար ուշադրություն են դարձնում այդպիսի շփումներին:

Այս ընթացքում Մոսկվա ևս մեկ այցելություն տեղի ունեցավ: ՌԴ այցելեց «Հիզբալլահի» պատվիրակությունը, որն իբրև թե պետք է մասնակցեր Ռուսաստանի ազգային ակադեմիայի արևելագիտության ինստիտուտում կազմակերպվող «Արաբագիտական ուսումնասիրությունների կենտրոնի» համաժողովին: Այդ համաժողովի մասին տեղեկատվություն գրեթե չկար: Սակայն փաստ է, որ «Հիզբալլահի» պատվիրակությունն այցելել էր Մոսկվա և հանդիպումներ ունեցել ռուս խորհրդարանականների հետ: Այս այցելությունն էլ նախընտրական գործընթացների համատեքստում էր³⁶:

Ընտրությունների նախաշեմին արձարձվող հիմնական երեք թեմաները հետևյալն էին՝ 1. Իրանի հետ հարաբերությունները և դրանց ազդեցությունը երկրի զարգացումների վրա, 2. Սիրիայի հետ հարաբերությունները և 3. Իսրայելի հետ հարաբերություններն ու Լիբանանում պաղեստինյան փախստականների հիմնախնդիրը:

Նախընտրական փուլում մեծ հետաքրքրություն կար ՀՅԴ ծայրերի նկատմամբ: Ակտիվ պայքար էր գնում վերջինիս ծայրերը գրավելու համար: Կուսակցությունը հավակնում էր ընտրություն-

³⁵ Christian Votes Mattered Less Than Expected in Elections, Analysts Say, by Michael Bluhm, www.dailystar.com.lb, 09.06.2009.

³⁶ E. Кирсанов, "Предвыборная ситуация в Ливане", http://www.iimes.ru/rus/stat/2009/17-04-09c.htm

ների արդյունքում ստանալու 128 պատգամավորական աթոռներից հայ համայնքին հատկացված բոլոր 6 տեղերը: Սակայն սրացեց այն ծայրերն էին, որոնք կարող էին կշեռքի նժարը փոխել՝ հօգուտ այս կամ այն դաշինքի: Սակայն ՀՅԴ-ն այդպես էլ մնաց ընդդիմության դաշինքում, որի հիմնական հովանավորներն են Իրանն ու Սիրիան:

«Մարտի 14-ի» ուժերի հիմնական «թուլությունը» Սաադ Հարիրիի քաղաքական փորձի պակասն էր: Նախընտրական փուլում Սաադ Հարիրին նշեց, որ ընտրողները պետք է ընտրություն կատարեն «Հիզբալլահի» և երկրի անկախության միջև: «Մեր ուղեգիծն արդարությունն է, անկախությունը, ինքնիշխանությունը և ազգային շահերը: Նրանում տեղ չկա «Հիզբալլահի» գաղափարների համար: Հաղթանակի դեպքում մենք ընդդիմությանը կառաջարկենք կառավարության մաս կազմել: «Հիզբալլահի» զինաթափման հարցը պետք է բարձրացնել միայն իրավահավասար երկխոսության շրջանակներում: Ընտրությունները մեզ թույլ կտան նոր էջ բացել այդ երկխոսության համար», – նշեց «Ալ-Մուաթաթալ» շարժման ղեկավարը³⁷:

Բնական էր, որ գրեթե հավասար ծայրերի առկայության պայմաններում հաղթանակի դեպքում կողմերը պետք է գնային փոխզիջումների: Բացի այդ՝ չպետք է մոռանալ, որ դեռևս մինչև ընտրություններն ընդդիմությունն արդեն իսկ ի վիճակի էր վստո դնել յուրաքանչյուր պետական որոշման վրա: Չմոռանանք նաև, որ «Հիզբալլահի» ռազմական ներուժը շարունակում էր ամենահզորը լինել երկրում:

«Մարտի 14-ի» ուժերն այս պայմաններում հատուկ ուշադրություն էին դարձնում Սիրիայի գործոնին: Լիբանանասիրիական հարաբերություններում նախընտրական շրջանում նկատվում էր էական առաջընթաց: Այս համատեքստում նաև սկսեց օգտագործվել «երկու երկիր, մեկ ժողովուրդ» կարգախոսը: Նույնիսկ Ռաֆիկ Հարիրիի սպանության հետաքննությամբ զբաղվող միջազգային դատարանի աշխատանքն այդ փուլում չունեւր սուր հակասիրիական բնույթ: ԱՄԿ ղեկավար Վալիդ Ջումրլաթն այս կապակցությամբ նշեց. «Լիբանանն այլևս չի կարող թշնամանք տածել Սիրիայի նկատմամբ, քանի որ տեղի են ունեցել արմատական փոփոխություններ: Սիրիան դեպի «Հիզբալլահ» տանող կարևոր «բանալին» է, իսկ ավելի ճիշտ՝ դեպի նրա ռազմական ներուժի թուլացմանը տանող «բանալի»: Եթե սիրիացիները հրաժարվեն

³⁷ Նույն տեղում:

«Հիզբալլահին» աջակցելուց, վերջինս, փաստորեն, կզրկվի գիտամթերքի տարանցիկ կարևոր ուղուց³⁸:

Ընտրություններից դեռևս մեկ շաբաթ առաջ արևմտաեվրոպական և ամերիկյան գրեթե բոլոր հեղինակավոր ԶԼՄ-ները վստահորեն կանխատեսում էին «Հիզբալլահի» հաղթանակը՝ խոսելով «իսլամական արմատականության» ուրվականի մասին, որը «շրջում էր Մերձավոր Արևելքում: Ամերիկյան և եվրոպական ԶԼՄ-ները հեռու չէին իրականությունից: Երկրում ողջ պայքարն ընթանում էր 12 ծայի համար երկու ընտրատարածքներում:

Հունիսի 7-ին Լիբանանում խորհրդարանական ընտրություններում հաղթանակ տարավ «Մարտի 14-ի» դաշինքը՝ Սաադ Հարիրիի գլխավորությամբ: 128 պատգամավորական տեղերից այն ստացավ 71-ը: 57 տեղ ստացավ ընդդիմադիր «Մարտի 8-ի» դաշինքը (Միշել Աուն, «Հիզբալլահ», «Ամար» և ՀՅԴ): Սահմանադրության համաձայն՝ ուժերի այդպիսի հարաբերակցությունը իշխող դաշինքին հնարավորություն էր տալիս ձևավորելու նոր կառավարություն: «Մարտի 14-ի» ուժերը չէին դադարում կրկնել, որ լիբանանցիները կատարել էին պատմական ընտրություն՝ հոգուտ առաջադիմության, քաղաքացիական հասարակության և երկրի միասնականության³⁹:

Միշել Աունի կարծիքով, ով իրեն համարում է «լիբանանյան Նապոլեոն», ընտրությունները կեղծվել էին երկու ընտրատարածքում: Այնտեղ աշխատել էին սաուդական նավթադոլարները, որոնք էլ հենց կանխորոշել էին «Մարտի 14-ի» ուժերի հաղթանակը:

Սաուդական նավթադոլարներն, իհարկե, զգալի դեր խաղացին ընտրական գործընթացում: Սակայն Աունը չէր նշում, որ դրանցից բացի՝ աշխատել էին նաև իրանական գումարները՝ հոգուտ «Մարտի 8-ի» դաշինքի: Միջազգային լրատվամիջոցները նշում էին, որ ընտրությունների ընթացքում Լիբանանում ծախսվել էր 750 մլն ԱՄՆ դոլար⁴⁰:

Ընտրություններից մեկ շաբաթ առաջ անկախ պատգամավորների խումբն՝ Մ. Մուրրիի գլխավորությամբ իշխող դաշինքի համար խնդրահարույց Բիբլոսի շրջանից պաշտոնապես հրաժարվեց իր «անկախությունից» և իր ծայները տվեց Սաադ Հա-

րիրիին: Այսպիսով՝ Լիբանանի նախագահ Միշել Սուլեյմանի անկախ պատգամավորների ինստիտուտ ստեղծելու գաղափարը, որը կարող էր համարվել նախագահի «քվոտա», մերժվեց: Որոշ փորձագետների գնահատմամբ նախագահի այդ գաղափարի իրականացումը դեռ ժամանակավորեալ էր: Առկա պայմաններում, որոշում ընդունվեց նմանատիպ նորարարությունները՝ ուղղված «իրական պառլամենտարիզմի կառուցմանը», հետաձգել:

Ընտրությունների ընթացքում տեղի ունեցավ ևս մեկ անակնկալ: Լիբանանյան քաղաքականության «պատրիարքներից» մեկը՝ «մշտական պատգամավոր» Իլիաս Սկաֆը, ջախջախիչ պարտություն կրեց, ինչի արդյունքում «Մարտի 14-ի» ուժերը ստացան 7 ծայ: Որոշ փորձագետների կարծիքով՝ դա տեղի էր ունեցել Դամասկոսի հետ պայմանավորվածությունների արդյունքում: Սկաֆը հայտնի էր իր սիրիամետ տրամադրություններով: Նշվում էր, որ Սիրիայի հետ իրականացվել էր գործաբ. «ընտրությունները՝ որոշակի արտոնությունների փոխարեն», որի մասին կխոսվի ավելի ուշ:

Սաադ Հարիրիի ղեկավարած դաշինքը ջախջախիչ հաղթանակ տարավ Բեյրութի ընտրատարածքներից մեկում, ինչը ևս հինգ ծայն ապահովեց: Ընդդիմությունը սկսեց բարձրաձայնել ներքին գործերի նախարար Չ. Բարրուզի կողմից վարչական ռեսուրսի օգտագործման մասին, ում վրա էր դրված ընտրությունների անցկացման պատասխանատվությունը:

2009 թ. հունիսի 7-ին Լիբանանում տեղի ունեցած խորհրդարանական ընտրություններին մասնակցեց ընտրողների 60 %-ը⁴¹: «Մարտի 14-ի» ուժերի հաղթանակը պաշտոնապես ճանաչեց Հասան Նասրալլահը⁴²: Վերջինիս հայտարարությունը սկզբունքային նշանակություն ուներ հետընտրական գործընթացում:

Սաադ Հարիրիի կարողացավ ընդլայնել իր խորհրդարանական ներկայությունը: «Մարտի 8-ի» ուժերը հաղթանակ չկարողացան տանել լիբանանյան այնպիսի սկզբունքային ընտրական տարածքներում, ինչպիսին են Բեյրութի առաջին, Չահլեի (Բեքաայի հովիտ) և Բաաբունի ընտրատարածքները: Միաժամանակ թեև «Մարտի 14-ի» ուժերը չկարողացան ընդլայնել իրենց ներկայությունը Հարավային Լիբանանի ընտրատարածքներում, սակայն այստեղ կրկնեցին 2005 թ. խորհրդարանական ընտրությունների արդյունքները: Սակայն նրանցում ևս որոշակի հաջողություններ գրանցվեցին. Սայդայի ընտրատարածքից «Ալ-Մուսթաֆալ»

³⁸ "World Leaders Laud Lebanese Democracy, Israel Calls for Disarming Hizbullah", by Dalila Mahdawi, www.dailystar.com.lb, 09.06.2009.

³⁹ Е. Кирсанов, "Ливан: выборы прошли. Что дальше?", http://www.imes.ru/rus/stat/2009/09-06-09b.htm

⁴⁰ "L'Orient-Le Jour", 6-7 June, 2009, No. 12582.

⁴¹ Г. Косач, "Парламентские выборы в Ливане: итоги и комментарии", http://www.imes.ru/rus/frame_stat.html

⁴² «Չարթոսը», Հունիսի 11, 2009, հմ. 45 (19776):

շարժումը խորհրդարանում ներկայացնելու էր նախկին վարչապետ Ֆուադ Սինիորան, ինչպես նաև նախկին կառավարության կրթության նախարար Ռաֆիկ Հարիրիի թյուր Բահիյա Հարիրին: Սամիր Ջաջայի ղեկավարած «Լիբանանյան ուժերը» կարողացան գրավել երկու մարտնիական տեղեր Բշարե (Լեռնային Լիբանան) ընտրատարածքից, որտեղ ծնվել է Ջաջան: Հարիրիի կողմնակիցների հաջողությունն էական էր նաև հիմնականում սուննի բնակչության Լիբանանի հյուսիսում (Տրիպոլիում և Աքքարում), որտեղ «Մարտի 14-ի» դաշինքը ստացավ 8 պատգամավորական տեղերից 6-ը (ներքին համաձայնությամբ դրանք համարվում են սուննի, ուղղափառ, մարոնի և ալավիական համայնքների տեղերը): Երկու մնացած տեղերը տրվեցին «անկախներին»: Ալ-Կուրայյում (Բատրունի և Տրիպոլիի միջև), որտեղ բնակվում են մեծամասամբ հույն ուղղափառներ, «Ալ-Մուսթաֆալ» շարժման հաղթանակն ամբողջական էր: Եվ վերջապես մայրաքաղաքի երեք ընտրատարածքները, որտեղ առաջին ընտրատարածքում «Մարտի 14-ի» ուժերը գրավեցին բոլոր հինգ տեղերը (նախատեսված մարոնիների, հույն ուղղափառների, հույն կաթոլիկների և հայ կաթոլիկների համար), երկրորդում՝ չորս տեղից երկուսը, որոնք նախատեսված էին հայ առաքելական համայնքի և սուննի համայնքի համար և երրորդում «Մուսթաֆալ» շարժումը ստացավ բոլոր 10 տեղերը (5 սուննիների, մեկական շիաների, դրուզների, հույն ուղղափառների, ասորիների և դպտիների համար նախատեսված): Բացի այդ՝ «Մարտի 14-ի» դաշինքի հաղթանակը բավական ակնհայտ էր նաև Ռաշիյա ընտրատարածքում՝ Բեքայի հովտի արևմտյան հատվածը, որտեղ բնակվում են ուղղափառներ, մարոնիներ, դրուզներ, սուննիներ և շիաներ: Այստեղ այն գրավեց բոլոր 6 տեղերը⁴³:

«Մարտի 8-ի» դաշինքը հաղթանակ տարավ Բաալբեքի ընտրատարածքում (10 տեղ), որտեղ բնակչության հիմնական մասը շիաներ են, ապրում են նաև հույն կաթոլիկներ և մարոնիներ: «Մարտի 14-ի» ուժերին չհաջողվեց հաջողության հասնել Լեռնային Լիբանանի մի քանի ընտրատարածքներում: Դա վերաբերում էր առաջին հերթին Բաաբդայի ընտրատարածքին (3 տեղ մարոնի, 1՝ դրուզ և 2՝ շիա). այստեղ բացարձակ հաղթանակ տարավ «Մարտի 8-ի» դաշինքը: Այնուամենայնիվ մարոնիներին պատկանող 2 տեղը ստացավ Սաադ Հարիրիի դաշինքը, մյուս 2 տեղն էլ, որ նախատեսված էր դրուզների համար, կիսեցին «Մարտի 8-ի» և «Մարտի 14-ի» դաշինքները:

«Մարտի 14-ի» դաշինքը կարողացավ հաղթանակ տանել Շուֆի շրջանում, որտեղ առաջադրվել էր Վալիդ Ջումբլաթը: Հարիրիի ղեկավարած դաշինքը հարաբերական հաջողության հասավ նաև Մեթնի շրջանում, որտեղ բնակչության կազմը հետևյալն է՝ մարոնիներ, ուղղափառներ, հույն կաթոլիկներ և հայ առաքելականներ՝ դաշինք կազմելով «անկախների» հետ:

«Մարտի 8-ի» դաշինքը հաղթանակ տարավ բացարձակ մարոնիական Քեսրոանի շրջանում, որտեղ առաջադրվել էր հենց Միշել Աունը:

Ընդհանուր առմամբ Լիբանանի հարավն իր շիական բնակչությամբ հիմնականում ծայները տվեց «Մարտի 8-ի» դաշինքին: «Հիզբալլահի» ընտրությունը գրեթե համընդհանուր էր Տիրի շրջանում (չորս տեղ, որոնք նախատեսված էին շիաների համար): Իհարկե, Հարիրիի և Սինիորայի հաղթանակը Սայրայում (սուննի համայնքի համար նախատեսված երկու տեղով) մեծապես կանխատեսելի էր: Սակայն «Մարտի 8-ի» դաշինքը հաղթանակ տարավ Նաբաթիայի շրջանում (3 շիա), ինչպես նաև Զահրանի շրջանում (շիաների համար նախատեսված 2 տեղ), որտեղ հաղթանակ տարավ ոչ միայն «Հիզբալլահի» ներկայացուցիչը, այլ նաև «Ամալ» շիական շարժման ղեկավար Նաբի Բերրին, ով նախընտրական վերջին փուլում, այնուամենայնիվ, վերջնականապես միացավ «Հիզբալլահի» դաշինքին: Վերջապես Լիբանանի հարավի ընտրատարածքներից վերջինում՝ Մարջայուն-Հասթայյում (հույն ուղղափառ-շիական-դրուզական-սուննիական)՝ 5 տեղ, որից 2-ը նախատեսված էր շիաների համար⁴⁴, ընտրողների ծայներն ամբողջությամբ բաժանվեցին՝ ելնելով քաղաքական-կրոնաազգայնական սկզբունքից: Այստեղ «Հիզբալլահը» հաղթանակ տարավ շիական միջավայրում, իսկ «Մարտի 14-ի» դաշինքը՝ հույն ուղղափառ, դրուզական և սուննիական համայնքներում:

Լիբանանի հյուսիսում Հարիրիի կողմնակիցները կարողացան հաջողության հասնել Միեն-Դինիե սուննիական շրջանում (այն ընկած է Զորթայի, Տրիպոլիի և Աքքարի միջև): Այս շրջանից ընտրվեցին երեք սուննի պատգամավորներ: Սակայն նրանք չկարողացան հաղթանակ տանել մարոնիական Զորթայում (երեք տեղ, որ հատկացված էր մարոնիական համայնքի համար): Այստեղ հաղթանակ տարավ Սուլեյման Ֆրանժիեն և նրա ղեկավարած «Մարադդա» շարժումը:

Հաղթանակ տանելուց հետո Ա. Ֆրանժիեն, ով «Մարտի 8-ի»

⁴³ Եույն տեղում:

⁴⁴ Եույն տեղում:

դաշինքի ղեկավարներից էր, անցյալում սիրիական քաղաքականության ակտիվ աջակիցներից Լիբանանում, հայտարարեց «լիբանանյան համընդհանուր փոխըմբռնման հասնելու և երկրի ներքին կայունության և ժողովրդավարության գործում համագործակցելու անհրաժեշտության մասին», ինչպես նաև «երկրի ներքին գործերին արտաքին միջամտության անթույլատրելիության մասին»: Նաբիի Բերրին ևս ընտրությունների պաշտոնական արդյունքների հրատարակումից հետո կոչ արեց ընդդիմությանն աջակցելու մեծամասնությանը «Լիբանանում բոլոր կրոնադավանական խմբերի և քաղաքական կուսակցությունների համար միասնական պետություն կառուցելու գործում», ինչպես նաև նոր գումարվելիք խորհրդարանում կոալիցիոն հարաբերություններ հաստատելու անհրաժեշտության մասին⁴⁵:

Ընտրությունների պաշտոնական արդյունքների հրապարակումից անմիջապես հետո ԱՄՆ նախագահը լիբանանյան ժողովրդին շնորհավորեց «ընտրարշավի խաղաղ ավարտի կապակցությամբ» և հայտարարեց, որ իր երկիրը հետագայում ևս կշարունակի աջակցություն ցուցաբերել Լիբանանին: Նախագահ Մ. Սոլեյմանին ուղղված նամակում Բարաք Օբաման մասնավորապես նշում էր. «Մենք հետագայում ևս կշարունակենք աջակցություն ցուցաբերել ազատ և անկախ Լիբանանին»: Նրանում ԱՄՆ նախագահը հույս էր հայտնում, որ լիբանանյան ապագա կառավարությունը կդառնար ժողովրդի կառավարությունը, որ այն կհիմնվեր համաձայնության վրա, կհարգեր բոլոր համայնքների իրավունքները և կգործեր փոխզիջումների հիմքի վրա, որ այն կվարեր քաղաքական ուղեգիծ, որը հիմնված կլիներ օրինական ինստիտուտների վրա, այլ ոչ թե՝ նեղ համայնքային և կուսակցական շահերի»⁴⁶: Սա անկասկած կարևոր դիրքորոշում էր, որը հաշվի էր առնում այն իրողությունը, որ ընտրությունների արդյունքում լիբանանյան խորհրդարան անցած ուժերից որևէ մեկը չկարողացավ էական մեծամասնություն դառնալ:

Ընտրությունների արդյունքներն ի ցույց դրեցին այն իրողությունը, որ լիբանանյան հասարակությունը բաժանված է երկու

գրեթե հավասար հատվածների: Հետևորական շրջանում հարթանակված «Մարտի 14-ի» դաշինքի ղեկավարը նախագահ Միշել Սուլեյմանի հանձնարարությամբ ստանձնեց նոր կառավարության կազմավորման գործընթացը:

Նոր վարչապետի թեկնածության շուրջ առկա էին հակասություններ: Սաադ Հարիրիի թեկնածության հարցում համաձայնություն ձեռք բերված չէր նույնիսկ ԱՄՆ-ի, Ֆրանսիայի և Հարիրիի ավանդական, հիմնական քաղաքական և ֆինանսական հովանավոր Սաուդյան Արաբիայի միջև⁴⁷:

Հունիսի 21-ին խորհրդարանը պետք է հաստատեր վարչապետի թեկնածությունը, ով խորհրդակցություններ էր սկսելու նոր կառավարության կազմավորման նպատակով: Հետևորական փուլում ԱՄՆ կոնգրեսական Ջ. Քերրին գտնում էր, որ վարչապետի պաշտոնը պետք է զբաղեցներ ոչ Սաադ Հարիրին: Նշեցք, որ ամերիկացիները ցանկանում էին նպաստել ամուր «կենտրոնամետ» դաշինքի կազմավորմանը, որում նախատեսում էին տեսնել նաև խորհրդարանի նախագահ Նաբիի Բերրիին: Որպես փոխզիջումային տարբերակ՝ քննարկվում էր նաև սուննի Նաջիբ Միկայթիի թեկնածությունը: Մի շարք բարձրաստիճան ամերիկացի պաշտոնյաներ (Հ. Քլինթոնը, Դ. Բայդենը) ընտրություններից առաջ Լիբանան իրենց այցելության ընթացքում ոչ միանշանակորեն աջակցություն հայտնեցին «Մարտի 14-ի» դաշինքին: Պատահական չէր, որ ընտրություններից հետո ամերիկյան դիտորդական առաքելության ղեկավար Ջ. Քարթերը հայտարարեց «կոալիտ խախտումների բացակայության մասին»⁴⁸:

ԱՄՆ ակտիվորեն խաղարկում էր «լիբանանյան խաղաքարտը» և մասնակցում էր նոր կառավարության կազմավորմանը: Նրանք այդ հարցում ակտիվորեն աշխատում էին ինչպես սիրիացիների, այնպես էլ իրանցիների հետ (միջնորդավորված):

Սաադ Հարիրին ևս պատրաստ էր զիջումների: Նա հայտարարեց, որ նոր կառավարությունում նախարարական աթոռներից մեկը տրամադրվելու էր Միշել Սունիի փեսային: Լիբանանում բոլոր քաղաքական ուժերը հասկանում էին, որ առանց փոխզիջումների հնարավոր չէր լինի նաև խորհրդարանում անցկացնել կարևորագույն օրինագծերը՝ չապահովելով ձայների երկու երրորդը:

Դեռևս հստակեցված չէր, թե ընդդիմությանը որքան նախա-

⁴⁵ "Hassan Sherbel, Victory and It's Price", http://www.allied-media.com/Arab-American/al_hayat.htm, 09.06.2009.

⁴⁶ Randa Takiddi, "Lebanon after the Elections", http://www.allied-media.com/Arab-American/al_hayat.htm, 10.06.2009.

⁴⁷ E. Кирсанов, "План С. Харири по формированию правительства Ливана", http://www.iimes.ru/rus/frame_stat.html

⁴⁸ "International Observers Praise Lebanon's "Peaceful" Elections", by Nicholas Kimbrell, www.dailystar.com.lb, 09.06.2009

րարական պաշտոններ էին տրվելու: Նաբիի Բերրիի, «Հիզբալլահի» և Միշել Աունի հետ խորհրդակցությունները ցույց տվեցին, որ նրանց հարաբերություններում նկատվում էր որոշակի լարվածություն: Ամենաշահեկան վիճակում Նաբիի Բերրիին էր և նրա ղեկավարած «Ամալ» շարժումը: Վերջինս պահպանում էր խորհրդարանի խոսնակի պաշտոնը, իսկ նրա ղեկավարած շարժումը կարող էր ստանալ երեք նախարարական աթոռ: Հաշվի էր առնվում, որ Բերրիի շարժումը Ջուսուբաթի կուսակցության հետ միասին կարևոր դեր էր խաղում «կենտրոնամետ» մարտունակ ուժ ձևավորելու հարցում, առանց որի որևէ լիբանանյան կառավարություն կենսունակ չէր կարող լինել: «Հիզբալլահը» զգալիորեն «չափավոր» դիրքերից էր հանդես գալիս՝ պահանջելով ընդդիմությանը հատկացնել նախարարական տեղերի մեկ երրորդը, այսինքն պահպանել ընտրություններից առաջ իրեն պատկանող աթոռները⁴⁹: «Հիզբալլահի» պահանջներն ավելի իրատեսական էին դառնում՝ կախված Իրանում ընթացող զարգացումներից, որտեղ նախագահական ընտրությունների արդյունքների նկատմամբ առկա էր անվստահություն: Կրճատվել էր «Հիզբալլահին» ցուցաբերվող ֆինանսական աջակցությունը: Ընտրություններին նախորդած երկու ամիսների ընթացքում կազմակերպությունը Թեհրանից գրեթե որևէ օժանդակություն չէր ստացել: Անկասկած պատճառն իրանական պետական կառույցներում ընթացող փոփոխություններն էին:

«Հիզբալլահի» մյուս կարևոր գործընկերը՝ Սիրիան ևս այդ շրջանում ավելի շատ անհանգստացած էր ԱՄՆ-ի հետ իր հարաբերություններով և Իսրայելի հետ խաղաղ բանակցությունների սկսմամբ, քան Լիբանանում իր դիրքերի վերահաստատմամբ:

Նշենք, որ սիրիացիները չէին խառնվում Լիբանանում նախընտրական զարգացումներին: Այդ շրջանում նրանք զբաղված էին նաև Թուրքիայի հետ հարաբերությունների սերտացմամբ, ինչն արտահայտվեց սիրիաթուրքական համատեղ զորավարժանքների իրականացմամբ: Վերլուծաբանների կարծիքով՝ Բաշար Ալ-Ասադը Լիբանանում ընտրական գործընթացի շրջանում ձեռնամուխ եղավ ավելի գլոբալ ծրագրերի իրականացմանը՝ Թուրքիայի հետ ռազմավարական միության կազմավորում և Մերձավոր Արևելքում նոր «ուժային կենտրոնի» ստեղծում: Այսպիսի քաղաքական միությունն ուներ նաև տնտեսական շարժա-

դիրներ: Ավելի ուշ սիրիացիներն ակնկալում էին նաև այս դաշինքի միջոցով առաջխաղացում Իսրայելի հետ բանակցային գործընթացում: Բացի այդ՝ Բաշար Ալ-Ասադը, ով խոստացել էր սատուցիներին ակտիվորեն չմիջամտել լիբանանյան իրադարձություններին, հավատարիմ էր իր խոստմանը: Այդ շրջանում եվրոպական իր շրջագայության ընթացքում Բաշար Ալ-Ասադը բազմիցս շեշտեց, որ «անընդունելի էր լիբանանյան գործերին արտաքին որևէ միջամտություն»՝ ի նկատի ունենալով Իրանին⁵⁰: Վերջինիս ավելի ակտիվորեն ներգրավումը հարևան Լիբանանի գործերում նույնիսկ դիրքորոշումների նման լինելու պարագայում այնքան էլ ցանկալի չէր Սիրիայի համար:

Լիբանանյան ֆրանսալեզու “L’Orient-Le Jour” պարբերականը ևս ընտրություններից հետո գրեց, որ նախընտրական արշավի ընթացքում, ինչպես նաև ընտրությունների օրը, Սիրիան «որևէ կերպ չփորձեց աջակցություն ցույց տալ «Ասրիի 8-ի» դաշինքին Տրիպոլիում, Աքքարում, ինչպես նաև թույլ չտվեց Լիբանանում հաստատված սիրիացիներին մասնակցել խորհրդարանական ընտրություններին»⁵¹:

Սաադ Հարիրին նախատեսում էր 15 կան 16 նախարարական աթոռներ տրամադրել իր համախոհներին (նրանցից երկուսն արդեն հատկացվել էին Ջուսուբաթի կուսակցությանը), իսկ 9-ը կամ 10-ը՝ հատկացվելու էին ընդդիմությանը (2-3-ը՝ «Ամալին», 1 աթոռ կհատկացվեր դրուզական համայնքում Ջուսուբաթի հիմնական հակառակորդ Արալանին, 1 կամ երկու աթոռ էլ կհատկացվեր «Հիզբալլահին»): Բացի քանակական բաշխումից՝ կարևոր էր նաև, լիբանանյան սահմանադրության համաձայն, բաշխումն՝ ըստ կրոնադավանական պատկանելության:

Այս իրավիճակում Հարիրին նախագահ Միշել Սուլեյմանին առաջարկեց կառավարության իր հինգ տեղերը հատկացնել այսպես կոչված «անկախ» նախարարներին, որի նպատակն էր ուժեղացնել նախագահի դերը՝ որպես կայունության և անկողմնակալության երաշխավորի: Այս քայլի արդյունքում ընդդիմությունը (ավելի ճիշտ Միշել Աունն ու «Հիզբալլահը») զրկվում էր 3-ից 5 աթոռներից: Բացի այդ՝ սահմարդության համաձայն՝ կրոնադավանական հավասարակշռությունը պահելու նպատակով Հարիրին կամ նախագահ Միշել Սուլեյմանը կարող էին նախարարական պաշտոններին առաջադրել «իրենց»

⁴⁹ “Nasrallah Accepts Election Results, Calls for “Solidarity”, by Therese Sfeir, www.dailystar.com.lb, 09.06.2009.

⁵⁰ E. Кирсанов, “Ливан: выборы прошли. Что дальше?”, <http://www.imes.ru/rus/stat/2009/09-06-09b.htm>

⁵¹ “L’Orient-Le Jour”, 10.06.2009.

շիաներին, իսկ քրիստոնյա նախարարներ նշանակել հույն ուղղափառ համայնքից⁵²:

Նոր կառավարության առաջնահերթ նպատակներից Հարիրին համարում էր երկրի անկախության ամրապնդումն ու անվտանգության ապահովումը, ինչպես նաև բանակի ուժեղացումը՝ որպես միակ ուժ, որը կարող էր երկիրը հեռու պահել կենտրոնախույս ծգտումներից: Նա լուրջ մտահոգություն ուներ, որ տվյալ փուլում իրանական վերնախավում առկա խնդիրների պայմաններում, Թեհրանը կարող էր «Հիզբալլահին» հրահրել Լիբանանի իշխող դաշինքի հետ զինված հակամարտության: Լիբանանում այդպիսի հնարավոր զարգացումը Հարիրիի գնահատմամբ Իրանի նախագահը կարող էր օգտագործել «արտաքին սպառնալիքների» առջև ազդը համախմբելու նպատակով⁵³:

Լիբանանյան բանակի ուժեղացման գործում Սաադ Հարիրին նպատակ ուներ լրջորեն համագործակցելու ԱՄՆ-ի և Ռուսաստանի հետ, թեև ամերիկացիների հետ զենքի տրամադրման բանակցություններն այդ փուլում արդյունավետ չէին: Վաշինգտոնն այնքան էլ հակված չէր նորագույն զինտեխնիկա տրամադրելու Լիբանանին, քանի որ որոշակի երկյուղ ուներ, որ այն կարող էր հայտնվել «Հիզբալլահի» մարտիկների ձեռքում: Այս հարցում էական օգնություն կարող էր ցույց տալ Ռուսաստանը, որի հետ հարաբերությունների արդյունավետ զարգացումը Սաադ Հարիրին համարում էր նոր կառավարության արտաքին քաղաքականության հիմնական ուղղություններից մեկը: Այդ հարաբերություններն ընդգրկելու էին ոչ միայն ռազմական, այլ նաև տնտեսական և ֆինանսական ոլորտները⁵⁴: Ռուսաստանի համար սաև կարող էր շահավետ լինել: Այն կարող էր Լիբանանը որպես «կամուրջ» օգտագործել Մոսկոյի արաբական երկրների հետ հարաբերությունները զարգացնելու գործում:

«Հունիսի 7-ի ընտրությունները ցույց տվեցին, որ լիբանանցիները կողմ էին միասնական պետության, ժողովրդավարական և բաց քաղաքական ուղեգծի շարունակմանը», - իր ուղերձում նշեց Գերմանիայի արտաքին գործերի նախարար Ֆ.-Վ. Շտայնմայերը: Երկրի հիմնական քաղաքական ուժերը համագործակցության պատրաստակամություն հայտնեցին: «Դա դրական նշան

է ոչ միայն Լիբանանի, այլ նաև ընդհանուր առմամբ տարածաշրջանի համար»⁵⁵:

«ԱՄՆ-ն «Հիզբալլահը» ներառել է ահաբեկչական կազմակերպությունների ցանկում, իսկ ԵՄ ձեռնպահ է մնացել այդ քայլից: Իմ խորին համոզմամբ Եվրոպական Միության դիրքորոշումն ավելի խելամուտ է», - իր հարցազրույցում նշեց Մերձավոր Արևելքում արաբական երկրների հետ կապերի խորհրդարանական խմբի առկամ Գերմանիայի Քրիստոնյա դեմոկրատական կուսակցությունը ներկայացնող Յոահիմ Հերստերն⁵⁶: Վերջինս ընդգծեց նաև, որ «Հիզբալլահը» իշխանության կարևոր գործոն է Լիբանանում: Նա շեշտեց, որ իր համար ընդունելի չէ «Հիզբալլահի» ահաբեկչական գործունեությունը, սակայն այն «արդեն վաղուց Լիբանանի քաղաքական և սոցիալական կարևոր բաղադրիչներից է, որի հետ չի կարելի հաշվի չնստել»⁵⁷:

2009 թ. հունիսի 7-ին Լիբանանում տեղի ունեցած խորհրդարանական ընտրություններում լիբանանահայ քաղաքական ուժերն ունեին հետևյալ կողմնորոշումը. ՌԱԿ-ը և ՍԴՀԿ-ն համագործակցում էին «Մուսթաֆայա» շարժման, «Լիբանանյան ուժերի» և «Քաթաիր» կուսակցության հետ: Մինչդեռ ՀՅԴ-ն համագործակցում էր «Մարտի 8-ի» դաշինքի հետ⁵⁸:

Ընտրություններից առաջ հայտնի էր, որ լիբանանահայերի ծայները պետք է որոշիչ լինեին ընտրություններում: «The New York Times» պարբերականը մայիսի 26-ի համարում գրեց, որ լիբանանահայ համայնքը կարևոր գործոն էր ընտրություններում, ինչը կապված էր ՀՅԴ-ի ծայների հետ⁵⁹:

Ընտրություններից ամիսներ առաջ ՀՅԴ Լիբանանի Կենտրոնական կոմիտեն սկսեց իր նախընտրական գործունեությունը, որն իրականացվում էր մի քանի ուղղություններով: Նախ նպատակ էր դրված ապահովել Լիբանանից արտագաղթած հայերի ծայները: Այդ նպատակով ՀՅԴ-ն ԱՄՆ գործուղեց իր պատգամավորներից մեկին: Հայերը, որոնք տասնյակ տարիներ լքել

⁵² И. Берг, "Выборы в Ливане: оценки немецких политиков и европейских СМИ", http://www.iimes.ru/rus/frame_stat.html

⁵³ "Das Parlament", N 21, 18.05.2009.

⁵⁴ "Financial Times Deutschland", 09.06.2009

⁵⁵ Յակոբ Վարդիվառեան, «Լիբանանի երեսփոխանական ընտրություններն ու լիբանանահայ գաղութը», «Ազգ», #106, 10.06.2009:

⁵⁶ <http://www.nytimes.com/>, 26.05.2009

⁵² "Sleiman Urges All Parties to Join Reform Drive After March 14 Victory", by Therese Sfeir, www.dailystar.com.lb, 09.06.2009

⁵³ E. Кирсанов, "План С. Харири по формированию правительства Ливана", http://www.iimes.ru/rus/frame_stat.html

⁵⁴ Նույն տեղում:

էին իրենց ծննդավայրը, հնարավորություն ստացան անվճար այցելելու Լիբանան: Այդ ընթացքում փակվում էին Լիբանանում նրանց կեցության ծախսերը⁶⁰:

«Ետաքրքրական էր այն փաստը, որ ԱՄՆ-ի՝ լիբանանյան ծագում ունեցող հայ քաղաքացիները պետք է մեկնեին Լիբանան՝ քվեարկելու «Հիզբալլահի» օգտին, որը ներառված է ԱՄՆ-ի հրապարակած ահաբեկչական կազմակերպությունների շարքում: Մյուս կողմից ՀՅԴ-ն առաջ քաշեց խորհրդարանում «Հայկական պատգամավորական» դաշինք ստեղծելու գաղափարը, որը փաստորեն գլխավորելու էր հենց ինքը⁶¹: Հրավեր ուղղարկվեց նաև մյուս երկու կուսակցություններին: Սակայն նրանք ձեռնպահ մնացին այդ առաջարկին միանալուց և հրաժարվեցին այդ դաշինքի մաս կազմելուց⁶²:

2000 թ. նախկին վարչապետ Ռաֆիկ Հարիրիի նախաձեռնությամբ փոփոխություն տեղի ունեցավ գոյություն ունեցող ընտրական համակարգում: Հայ ավանդական երեք կուսակցություններն էլ՝ ՀՅԴ, ՌԱԿ և ՍԴՀԿ, մասնակցեցին խորհրդարանական ընտրություններին: Արդյունքում երեքն էլ տեղ գրավեցին խորհրդարանում: Այսպիսով՝ վերացավ «Հայկական դաշինք» հասկացությունը, թեև «Դաշնակցություն» իր երկու պատգամավորներով շարունակում էր պնդել, որ ներկայացնում է «Հայկական դաշինքը»: Նույն իրավիճակն էր նաև 2005 թ. խորհրդարանական ընտրություններում⁶³:

Նախընտրական շրջանում դաշնակցությունը խստորեն քննադատում էր ՍԴՀԿ-ին և ՌԱԿ-ին⁶⁴: Ընտրությունների արդյունքներից պարզ դարձավ, որ Բեյրութի Բ. ընտրաշրջանից

⁶⁰ Յակոբ Վարդիվառեան, «Լիբանանի երեսփոխանական ընտրություններն ու լիբանանահայ գաղութը», «Ազգ», #106, 10.06.2009:

⁶¹ Zaven Messerlian, Armenian Participation in the Lebanese Legislative Elections During the Presidency of Michel Suleiman (2008), Հայկազգեսն հայագիտական հանդես, Հ. Լ. Ա., Պեյրուզ, 2011, էջ 365: Լիբանանյան տարրեր խորհրդարանական ընտրություններին հայերի մասնակցության մասին տե՛ս նաև Zaven Messerlian, Armenian Participation in the Lebanese Legislative Elections During the Presidency of Camille Chamoun /1952-1958/, Հայկազգեսն հայագիտական հանդես, ՀԳ., Պեյրուզ, 2003, էջ 259-310:

⁶² Հարցազրույց ՌԱԿ կենտրոնական վարչության նախկին առևանգաբեր, ՌԱԿ Լիբանանի մասնաճյուղի ղեկավարներից, Թեքեյան մշակութային միության հիմնադիրների մարմնի փոխատենագետ Հակոբ Գասարյանի հետ, «Ազգ», # 141, 29.07.2009:

⁶³ Նույն տեղում:

⁶⁴ Համո Մուսկոֆյան, «Լիբանանում խորհրդարանական ընտրությունների պայքարը նախերգանքից անցավ գործնական բանակցությունների ու միտինգների», «Ազգ», # 50, 21.03.2009:

Դոհայի համաձայնությամբ, առանց ընտրապայքարի ընտրվեցին Սեպուհ Գալիաթյանը (ՍԴՀԿ) և Արթուր Նազարյանը, Բեյրութի և ընտրաշրջանից ընտրվեցին «Մարտի 14-ի» դաշինքի ներկայացուցիչներ՝ Ժան Օղասափյանը (ՌԱԿ) և հայ կաթոլիկ համայնքը ներկայացնող Սերժ Թուրսարգիսյանը: Մեթնից (Լեռնալիբանան) առանց ընտրապայքարի ընտրվեց Հակոբ Բագրատունին (ՀՅԴ), Ջահլեից՝ «Մարտի 14-ի» դաշինքի ներկայացուցիչ Շանթ Չինչինյանը: Այսպիսով՝ առաջիկա 4 տարիների ընթացքում երկրի խորհրդարանում հայ պատգամավորներից 4-ը «Մարտի 14-ի» դաշինքից էր, իսկ 2-ը՝ «Հիզբալլահի» գլխավորած ընդդիմությունից⁶⁵:

Թեև Լիբանանում ընտրությունները վաղուց ավարտվել էին, սակայն նրանցում հաղթանակ տարած «Մարտի 14-ի» ուժերի դեկավար Սաադ Հարիրիին անմիջապես չհաջողվեց կառավարություն ձևավորել⁶⁶:

Չնայած Հարիրիի թեկնածության շուրջ առկա ներքին և արտաքին տարակարծություններին՝ այնուամենայնիվ վեցընես որոշեց անձամբ գլխավորել կառավարությունը: Այս պարագայում ընդդիմությունը ներկայացրեց կառավարության կազմի իր հնարավոր տարբերակ. Նաբի Բերրին գլխավորում էր Արտաքին գործերի նախարարությունը (այս հարցում Հարիրիի առարկություններ չունեի), իսկ «Ամալը» պետք է ստանար ևս երկու նախարարական աթոռ: Ամենակարևորն ու սկզբունքայինն այն էր, որ «Հիզբալլահը» Աունի ներկայացուցիչների համար պահանջում էր հինգ աթոռ՝ ներառյալ երկու կարևոր՝ ներքին գործերի և կապի նախարարների պաշտոնները: Մեկ նախարարական աթոռ «Հիզբալլահը» թողնում էր իրեն, ընդհանուր ինն աթոռ: Վերոնշյալ երկու նախարարական պաշտոնները սկզբունքային էին, քանի որ կարևոր գործընթացները վերահսկելու հնարավորություն էին տալիս, այդ թվում նաև Ռաֆիկ Հարիրիի սպանության հարցով միջազգային դատարանի՝ իրեղեն «ապացույցների» ձեռք բերումը, որոնք, ինչպես հայտնի է, հիմնվում էին հիմնականում հեռախոսային խոսակցությունների գաղտնագրերման վրա: Հարիրին, բնականաբար, չհամաձայնվեց վերոնշյալի հետ՝ դա

⁶⁵ Այս մասին տե՛ս «Ձաթթեք», Հունիսի 16, 2009, No. 47(19776):

⁶⁶ Е. Кирсанов, "Ливан: поле после боя принадлежит мародерам", <http://www.imes.ru/rus/stat/2009/22-09-09a.htm>

համարելով սկզբունքային հարց: Արդյունքը կառավարական երկարաժամկետ ճգնաժամն էր:

Այս իրավիճակից հնարավոր կլիներ խուսափել, եթե չլիներ Առաջադիմական սոցիալիստական կուսակցության ղեկավար Վալիդ Ջումբլաթի՝ օգոստոսի 2-ի հայտարարությունն այն մասին, որ նա դուրս էր գալիս հաղթանակ տարած դաշինքի և խորհրդարանական մեծամասնության կազմից: Ջումբլաթը քննադատեց Սաադ Հարիրիին և հանդես եկավ սիրիամետ հայտարարություններով: Հատուկ անդրադարձ կատարեց «Հիզբալլահին» նշելով, որ «առանց այդ կուսակցության՝ Լիբանանի ապագան անհնար է»: Նա նույնիսկ իր որդուն հանձնարարեց մասնակցել «Հիզբալլահի» ցույցին, նաև հիշեց ավանդական արաբական հակաամերիկյան տրամադրություններն ու ընդգծեց իր հավատարմությունը «լեհինյան գաղափարներին»⁶⁷: Այդուհանդերձ Ջումբլաթի «գործողությունները» համարժեքորեն չգնահատեց ընդդիմությունը: Դրան սառը վերաբերվեցին ինչպես «Հիզբալլահին», այնպես էլ Դամասկոսը:

Իրականում Ջումբլաթի Հարիրիի՝ դաշինքում ներգրավվելը պատահական չէր: Դրուզական ճակատում նրա հիմնական մրցակիցը երիտասարդ և ինքնավստահ Արսլանն էր, ով ներգրավվել էր ընդդիմության դաշինքում: Ջումբլաթի հեղինակությունն իր համայնքի ներսում գնալով ընկնում էր: 2008 թ. դեպքերը, երբ «Հիզբալլահը» առանց լուրջ դժվարությունների իր վերահսկողությունը հաստատեց Բեյրութի զգալի մասի նկատմամբ, իսկ Արսլանն իր ազդեցությունը հաստատեց դրուզական գյուղերի մեծ մասի նկատմամբ, խիստ ահաբեկեցին Ջումբլաթին: Նա հասկացավ, որ աստիճանաբար կորցնում էր դրուզների վերահսկման ֆինանսական հնարավորությունները և որոշում կայացրեց նոր հովանավորներ գտնելու մասին, ինչպիսիք էին Սաադ Հարիրին և նրա սաուդական գործընկերները: Արսլանն, իհարկե, չուներ նման ֆինանսական աղբյուրներ: Բացի այդ՝ Ջումբլաթի օգտին Շուֆի շրջանում քվեարկեցին ոչ միայն դրուզները, այլ նաև «Մարտի 14-ի» ուժերի այլ կողմակիցներ ևս՝ 14 հազար քրիստոնյաներ և սուննիներ⁶⁸:

Ջումբլաթն իր հայտարարությամբ ի ցույց դրեց, որ նոր կառավարության կազմավորման նկատմամբ իր չեզոքությունն ամբողջությամբ կախված էր ֆինանսական հովանավորությունից:

Արդեն սեպտեմբերի սկզբին Ջումբլաթին այցելեց Սաուդյան Արաբիայի Թագավորության պատվիրակությունը և բանակցությունների արդյունքում նա հայտարարեց, որ մնում էր խորհրդարանական մեծամասնության կազմում (և առարկություններ չունենալով Սաադ Հարիրիի ձևավորած կառավարության նկատմամբ), սակայն չէր ներգրավվում «Մարտի 14-ի» դաշինքի կազմում⁶⁹, ինչը նրան հետագա սակարկությունների հնարավորություն էր ընձեռում:

Այս իրավիճակում Լիբանանի նախագահ Միշել Սուլեյմանը Հարիրիին կրկին հանձնարարեց կառավարության կազմավորումը սեպտեմբերի վերջին Ռիադի հետ խորհրդակցությունների անցակացումից հետո: Ի դեպ, Լիբանանի սահմանադրության համաձայն, Սաադ Հարիրին անսահմանափակ ժամանակահատված կարող էր զբաղվել կառավարության ձևավորմամբ: Երկար քաղաքական խորհրդակցություններից հետո միայն 2009 թ. նոյեմբերի 9-ին Սաադ Հարիրին հաջողվեց կազմավորել իր կառավարությունը:

Լիբանանում ընտրություններից առաջ մերժեցում էր նկատվում Սիրիայի և Սաուդյան Արաբիայի միջև: Մասնավորապես նշվում էր Վալիդ Բեն Թալալի և նրա շրջապատի մասին, որոնք համարվում էին սիրիամետ ուժեր սաուդական թագավորի շրջապատում: Հենց նրանց դրոժմամ էր, որ Աբդալլահ թագավորը մերժեցման գնաց Դամասկոսի հետ: Վալիդ Բեն Թալալին, իրոք, հաճախակի իյուր էր Դամասկոսում և այնտեղ սաուդական ամենախոշոր ներդրողներից մեկն էր ու ուներին հարաբերություններ ուներ Բաշար Ալ-Ասադի հետ⁷⁰:

Ռիադում գործում են երեք ազդեցիկ խմբավորումներ: Առաջին խումբը հարաբերական «ամերիկամետ» ուժերն են, որոնք կողմնակից են Սիրիայի և Իրանի նկատմամբ «կոշտ ուղեգծի» իրականացմանը: Այս դիրքորոշման ղեկավարներն են թագաժառանգներ Բանդարն ու Սուլթանը: Բանդարը անձնական հակասություններ ուներ նաև Դամասկոսի հետ, որոնք բացատրվում են այնտեղ նրա ֆինանսական անհաջող ծրագրերով:

Երկրորդ խումբն «ընդհանուր արաբական» քաղաքականու-

⁶⁷ "Hariri Takes Holiday as Efforts to Form Cabinet Stumble", by Elias Sakr, www.dailystar.com.lb, 05.08.2009

⁶⁸ E. Кирсанов, "Ливан: поле после боя принадлежит мародерам", http://www.iimes.ru/rus/stat/2009/22-09-09a.htm

⁶⁹ Նույն տեղում:

⁷⁰ Abd Al-Rahman Al-Rashidi, "Hariri and the Sunni Leadership", http://www.asharq-e.com, 10.06.2009

թյան կողմնակիցներն են, որոնք գտնում են, որ անհրաժեշտ է համախմբել որչ արաբական ներուժն իրանական սպառնալիքի դեմ պայքարում: Այս գործիչներից էին Վ. Բեն Թալալը, Վ. Մուն-թալալը և այլք:

Երրորդ խումբը ներառում է առավել արմատական իսլամական քաղաքականության կողմնակիցներին, որոնք հովանավորում են ահաբեկչական մի շարք կազմակերպությունների:

Բոլոր երեք խմբերին միավորում էր իրանական սպառնալիքն ու արաբական աշխարհը գլխավորելու ծգտումը՝ տնտեսական և քաղաքական առումով: Լիբանանում խորհրդարանական ընտրությունների շրջանում Սիրիայի հետ համաձայնությունը հնարավոր դարձավ ոչ միայն երկրորդ խմբի ակտիվ ջանքերի շնորհիվ⁷¹: Այստեղ շատ կարևոր էր նաև ամերիկյան մերձավորարևելյան նոր քաղաքականությունը, որը նախատեսում էր Սիրիային «հեռու պահել» Իրանից և այդ ճանապարհով հասնել մերձավորարևելյան խնդրի խաղաղ կարգավորմանը:

Նախընտրական փուլում սիրիաստաղակյան գործարքի շրջանակներում հետևյալ համաձայնությունն էր ձեռք բերվել. Դամասկոսը չէր խառնվում լիբանանյան ընտրություններին: Փոխարենը Լիբանանի վարչապետի պաշտոնը ստանձնելու էր չեզոք փոխգիշումային գործիչ, ով չէր խթանելու հակասիրիական տարամարտությունները և «մոռանալու» էր միջազգային դատարանի մասին, որը հետաքննում էր Ռաֆիկ Հարիրիի սպանությունը: Սիրիայի և Լիբանանի միջև հաստատվում և զարգանում էին դիվանագիտական հարաբերություններ, Իսրայելի գրաված տարածքների ազատագրման հարցում նրանք հանդես էին գալիս միասնական ճակատով: Փոխարենը սիրիացիները սառեցնում էին հարաբերությունները Իրանի հետ և թուլացնում էին «Հիզբալլահի» ակտիվությունը: Հետագայում սաուդցիները, սիրիական տնտեսության մեջ ներդրումներին զուգահեռ, ակտիվ դիվանագիտական շփումներ էին սկսում սիրիաիսրայելյան խաղաղ բանակցությունների ուղղությամբ, որի վերջնական արդյունքը պետք է լիներ բոլոր գրավված տարածքների վերադարձը Սիրիային և խաղաղության համաձայնագրի կնքումը⁷²:

Սակայն Սաադ Հարիրիի՝ անձամբ վարչապետի պաշտոնը գրադեցնելու որոշումը խախտեց ձեռք բերված պայմանավոր-

վածությունները: Նշենք նաև, որ սկզբում սաուդցիների և ամերիկացիների համար դա ևս անսպասելի էր: Սաադ Հարիրիին վարչապետի պաշտոնում նշանակելու Աբդալլահի համաձայնությունը լարվածություն առաջացրեց Դամասկոսում, և նման իրավիճակով վերջինս գիշումների ջննաց: Դամասկոսը Ս. Հարիրիին առաջարկեց ժամանել Սիրիա նոր կառավարության կազմը քննարկելու նպատակով: Բացի այդ, Սիրիայի անուղղակի որդամամբ «Հիզբալլահը» սկսեց պահանջել նախարարական աթոռների ավելացում Հարիրիի համար ոչ ընդունելի տարբերակով, ակտիվություն սկսեց ցուցաբերել նաև գեներալ Միշել Աունը:

Տվյալ փուլում «Հիզբալլահի» իշխանության գալը ձեռնտու չէր ոչ միայն Սաադ Հարիրիին, այլ նաև Իսրայելին, ԱՄՆ-ին և ԵՄ-ին: Դա նաև չէր բխում Սիրիայի շահերից, որը չէր ցանկանում արևմտականության շատ վտանգավոր օջախ ունենալ իր սահմանների մոտ: Դա չէր ցանկանում նաև Իրանը՝ հասկանալով, որ այն կարող էր հանգեցնել Արևմուտքի ուղղակի միջամտությանը լիբանանյան գործերին: Հասկանալի է, որ և՛ Իրանը, և՛ Սիրիան «Հիզբալլահին» նախընտրում էին տեսնել միայն «կառավարելի» կարգավիճակում:

2010 թ. հոկտեմբերի 13–14-ի Իրանի Իսլամական Հանրապետության նախագահ Մահմուդ Ահմադինեժադի՝ Լիբանան այցի ընթացքում վերջինս կտրուկ քննադատեց Լիբանանի գործով Միջազգային դատարանի գործունեությունն, ու այն անվանեց «գործիք» արտաքին ուժերի ձեռքում, որն օգտագործվում էր երկրի ներքին գործերին միջամտելու նպատակով⁷³:

Ահմադինեժադին ջերմորեն ընդունեցին Լիբանանի շիաները: Ելույթ ունենալով Բեյրութի հարավային՝ հիմնականում շիական արվարձաններում՝ նա իր զորակցությունը հայտնեց «Հիզբալլահին» և նրա դեկավար Հասան Նասրալլահին և շեշտեց, որ հետագայում ևս Իրանը կշարունակի աջակցություն ցույց տալ կազմակերպությանն ու նրա համախոհներին: Իր ելույթի ընթացքում Իրանի նախագահը կրկին սպառնալիքներ հնչեցրեց Իսրայելի հասցեին և նրան մեղադրեց Լիբանանում սադրանքներ կազմակերպելու մեջ:

Այցի շրջանակներում Իրանի նախագահը հանդիպումներ

⁷¹ E. Kirсанов, "Ливанская ошибка короля Абдаллы", <http://www.imes.ru/rus/stat/2009/23-09-09a.htm>

⁷² Tarik Al-Hamid, "Lebanon and the Fail of Iranian Plan", <http://www.asharq-e.com, 09.06.2009>

⁷³ Նույն տեղում:

ունեցավ Լիբանանի նախագահի, վարչապետի և խորհրդարանի նախագահի հետ: Երկու երկրների միջև ստորագրվեց 17 համաձայնագիր, որոնք վերաբերում էին տնտեսության տարբեր ոլորտներին, այդ թվում նաև էներգետիկ ոլորտին:

Այդ շրջանակներում կնքված համաձայնագրերից մեկի շրջանակներում Իրանը Լիբանանի կառավարությանը տրամադրելու էր 450 մլն ԱՄՆ դոլարի վարկ՝ իր էներգետիկ ծրագրերի իրականացման համար: Լիբանանը կարիք ունի ավելի մեծ հզորությամբ էլեկտրակայանների, որոնք ի վիճակի կլինեն ապահովելու երկրի ավելացող սպառումը: Ներկայումս Լիբանանն արտադրում է 1,600 մեգավատ էլեկտրաէներգիա, մինչդեռ սպառումը կազմում է 2,400 մեգավատ⁷⁴:

Երկրի էներգետիկ ոլորտի վերակառուցման համար նախատեսված ծրագրի արժեքը 5 միլիարդ ԱՄՆ դոլար է: Դրա շրջանակներում արդեն 2014 թ. Լիբանանը կարող է արտադրել 4,000 մեգավատ, իսկ արդեն 2015 թ.՝ 5,000 մեգավատ: Ծրագրի իրականացման համար կառավարությունը պետք է ներդնի 1,550 միլիարդ ԱՄՆ դոլար, 2,320 միլիարդ ԱՄՆ դոլար ներդնելու է մասնավոր ոլորտը, մնացած 1 միլիարդ ԱՄՆ դոլար նախատեսվում է ստանալ վարկերի և դոնորների կողմից⁷⁵:

2009 թ. մարտի 1-ին հուլանդական Լեյշենդամ (Leischendam) քննակալարում Հաագայից ոչ հեռու, իր աշխատանքները սկսեց Լիբանանի գործով Հատուկ դատարանը: ՄԱԿ-ի հովանու ներքո գործող այդ դատարանը քննելու էր Լիբանանում կատարված հանցագործությունները, որոնք կապված էին ահաբեկչության հետ: Հատուկ դատարանի հիմնական խնդիրն էր բացահայտել և պատասխանատվության ենթարկել նախկին վարչապետ Ռ. Հարիրիի սպանության մեղավորներին⁷⁶:

Լիբանանում սպանությունը քաղաքական նպատակների իրականացման բավական հաճախ կիրառվող միջոցներից է: Ռ. Հարիրիի սպանությունը նպաստեց «Մայրիների հեղափոխության» բռնկմանը: ՄԱԿ-ի Ախ թիվ 1595 բանաձևի համաձայն, որ

ընդունվեց 2005 թ. ապրիլի 7-ին՝ կազմավորվեց միջազգային անկախ հանձնաժողով, որը զբաղվելու էր Ռ. Հարիրիի սպանության հետաքննությամբ: Այն Լիբանանում ուներ կենտրոնական գրասենյակ, որի նպատակն էր աջակցություն ցույց տալ լիբանանյան իշխանություններին հետաքննության իրականացման գործընթացում (լիբանանցիների երկրի դատական մարմինների նկատմամբ անվստահության առկայության պայմաններում):

2005 թ. դեկտեմբերի 13-ին Լիբանանի կառավարությունը դիմեց ՄԱԿ-ին՝ խնդրելով «կազմավորել միջազգային դատարան՝ պատասխանատվության ենթարկելու րոլոր այն անձանց, որոնք մեղադրվում էին Ռ. Հարիրիի սպանության կազմակերպման մեջ»:

Միջազգային դատարանը կազմավորվեց Ախ 1757 բանաձևի համաձայն: Այն ստեղծելու որոշումն ուժի մեջ մտավ 2007 թ. հունիսի 10-ին: Նրա կանոնադրության համաձայն՝ Հատուկ դատարանն ու ազգային դատարաններն ունեին համարժեք իրավասություններ, սակայն Հատուկ դատարանն ուներ գերակայություն ազգայինի նկատմամբ: Կանոնադրության 2-րդ հոդվածում նշված էր, որ հանցագործության համար հետախուզման և պատժի համար կկիրառվեն Լիբանանի քրեական օրենսգրքի այն հոդվածները, որոնք վերաբերում են ահաբեկչական գործողություններին, հանցագործություններին և իրավախախտումներին, որոնք առնչվում են կյանքի և անձնական անձեռնմխելիության հետ, անօրինական զինված միավորումներին և հանցագործության մասին չտեղեկացնելուն, ինչպես նաև միջհամայնքային թշնամանք և քաղաքացիական պատերազմ հրահրելուն⁷⁷: Բացի Հարիրիի սպանության քննությունից՝ դատարանը զբաղվելու էր նաև այլ ահաբեկչություններում ներգրավված անձանց գործերի քննությամբ, որոնք տեղի էին ունեցել Լիբանանում 2005 թ. փետրվարի 14-ից հետո: Քննության ընթացքում միջազգային քննչական խումբը վարկածներ առաջ քաշեց, որոնց համաձայն՝ Ռ. Հարիրիի սպանությունը կապված էր նրա քաղաքական գործունեության հետ (սակայն հանցագործության շարժառիթ կարող էր լինել նաև «կոռուպցիան և գումարների լվացումը»): Քննչական խմբի զեկույցներից մեկում ընդգծվում էր, որ ՄԱԿ-ի Ախ թիվ 1559 բանաձևը, որն ընդունվել էր 2004 թ., և որում նշված էր սիրիական զորքերի դուրս բերման և «Հիզալլահի» զինաթափ-

⁷⁴ "Ahmadiejad: Friends are Being Framed", by Ekias Sakr, <http://www.dailystar.com.lb/14.09.2010>

⁷⁵ "Lebanon and Iran Ink 17 Trade Agreements", <http://www.dailystar.com.lb/14.09.2010>

⁷⁶ Նույն տեղում:

⁷⁷ И. Мохова, "Открытие Специального трибунала по Ливану", <http://www.iimes.ru/rus/stat/2009/15-03-09.htm>

ման անհրաժեշտության մասին (թեև բուն տեքստում խոսվում էր Լիբանանի ինքնիշխանության ապահովման և զինված խմբավորումների զինաթափման մասին՝ ի նկատի ունենալով «Հիզբալ-լահը»), և նպաստել էր երկրի նախկին վարչապետի սպանության նախապատրաստմանն ու իրականացմանը:

Գերմանացի դատախազ Դեռլոն Մեհլիսի գլխավորությամբ (հետաքննչական խմբի առաջին ղեկավարը) հետաքննության արդյունքում հարցաքննվեցին ավելի քան 500 վկաներ և կազմվեց 19 անձից կազմված կասկածյալների ցուցակ, իսկ հավաքված ապացույցները, ինչպես նշվում էր Մեհլիսի զեկույցում, վերաբերում էին ինչպես լիբանանյան, այնպես էլ սիրիական հատուկ ծառայությունների բարձրաստիճան պաշտոնյաներին: Հետաքննչական խմբի առաջին զեկույցներում նշվում էր Սիրիայի Արաբական Հանրապետության հետաքննությանը ոչ լիարժեք աջակցություն ցուցաբերելու մասին: ԶԼՄ-ներում Մեհլիսը նույնիսկ քննադատեց սիրիական իշխանություններին՝ հատուկ քարոզչական աշխատանք իրականացնելու համար, ինչի նպատակն էր վարկաբեկել հանձնախմբի գործունեությունը: Խմբի հաջորդ ղեկավար Ս. Բրամմերըը նշեց, որ Սիրիան հետաքննությանը ցուցաբերում էր «արդյունավետ աջակցություն»: Այդուհանդերձ հիմնական կասկածյալներին դեռևս մեղադրանք չէր առաջադրվել: Արդյունքում ձերբակալվել էին լիբանանցի չորս գեներալներ, որոնք պատասխանատու պաշտոններ էին զբաղեցնում երկրի անվտանգության համակարգում՝ սիրիական ռազմական ներկայության վերջին փուլում: Կասկածի տակ հայտնվեցին նաև “Liban Cell” բջջային ընկերության երկու ծառայողներ, որոնք անուններն, ինչպես գեներալներինը, չեն հրապարակվել:

2007 թ. հետաքննությունը գլխավորեց կանադացի դատավոր Դենիել Բեյմարը, ով այդ պաշտոնը զբաղեցրեց մինչև 2009 թ. փետրվարի 28-ը:

Հանձնաժողովի աշխատանքի ընթացքում հետաքննվել է ևս 20 գործ, որոնք կապված էին Լիբանանում քաղաքական սպանությունների հետ, որոնց արդյունքում, Բեյմարի զեկույցի համաձայն, մահացել է 61 և վիրավորվել 494 մարդ:

Ինչ վերաբերում է Սիրիային, ապա զեկույցում նշվում էր, որ ԱԼԿ-ի աջակցությունը հետաքննության ընդհանուր առմամբ բավարար էր, սակայն հանձնաժողովն իրավունք ուներ Սիրիայից պահանջելու «լիարժեք համագործակցություն»:

ԱԼԿ-ի գլխավոր քարտուղարի իրավական հարցերով տեղափակյալ Պատրիսիա Օ'Քրայենը Լիբանանի հարցով Միջազգային դատարանի բացման արտոդրության ընթացքում՝ 2009 թ. մարտի 1-ին, հայտարարեց, որ Դատարանի կազմավորումը «Լիբանանում քաղաքական հանցագործությունները և անպատժելիության մթնոլորտը կանխելու միջազգային հանրության գործունեության արդյունք էր»⁷⁶: Հռանդիայում Լիբանանի Հանրապետության դեսպան Ջեյդան Ջահիրի կարծիքով. «Միայն այդպիսի միջազգային կառույցը կարող է լիբանանցիների մոտ վերականգնել վստահությունը: Լիբանանցիները կրկին իրենց կզգան անվտանգ, իսկ հանցագործները կիմանան, որ նրանք չեն կարող խուսափել պատասխանատվությունից»: Իր անկախ դիրքորոշման մասին հայտարարեց Դ. Բեյմարը: Նա մասնավորապես ընդգծեց, որ հետաքննությունը և դատական գործընթացը զերծ կլինեն քաղաքական ազդեցությունից և կիրականացվեն արդարադատության սկզբունքների համաձայն⁷⁹:

Դատարանի կազմավորումից սկսած՝ 60 օրվա ընթացքում այն պետք է ստանար հետաքննության բոլոր արդյունքները և դատական նյութերի պատճենները, որոնք գտնվում էին լիբանանյան արդարադատության տրամադրության տակ: Այդպիսով գործը կփոխանցվեր Միջազգային դատարանին: Դատախազի կարծիքով՝ դատական գործընթացը կարող էր տևել 3-ից 5 տարի: Դատավորների քանակը 11 էր, որից 4 դատավոր ներկայացնում էին Լիբանանը: Դատավորների անունները գաղտնի էին պահվում՝ ճնշումներից խուսափելու նպատակով՝ ինչպես նաև անձնական անվտանգության ապահովման շարժառիթից ելնելով: Միջազգային դատարանի ծախսերը փակելու են Լիբանանի կառավարությունը (49 %) և տարբեր պետությունների ինքնակամ ներդրումները (51 %): Գումարի ընդհանուր քանակը կազմում է մոտավորապես 50 մլն ԱՄՆ դոլար: Դատարանի կազմավորման նախօրեին Ս. Հարիրին “Journal du dimanche” ֆրանսիական պարբերականին տված իր հարցազրույցում հայտարարեց, որ «դատարանը կնպաստի նոր Լիբանանի ծնունդին, որում քաղաքական գործիչների և լրագրողների սպանություններ տեղի չեն ունենա: Սա անպատժելիության վերջն է»⁸⁰: Լիբանանյան իշխող մեծամասնությունն ակնկալում էր գործի արդարացի քննություն և պատրաստ էր

⁷⁶ Նույն տեղում:

⁷⁹ Նույն տեղում:

⁸⁰ Սաադ Հարիրի հարցազրույցի տեքստը տես “Journal du dimanche”, 28.02.2009

ընդունելու յուրաքանչյուր դատավճիռ, որը կնդունի մրջազգային դատարանը:

Ինչ վերաբերում է Սիրիայի քննությանն աջակցեցնելուն, ապա դատարանի կազմավորման ընթացքում Բելմարը նշեց, որ Սիրիայի աջակցությունը մնում է բավարար: Այդ հայտարարությունը կապված էր ոչ այնքան իրական մեղավորներին հայտնաբերելու Սիրիայի ջանքերի հետ, որքան ի ցույց էր դնում, որ միջազգային հանրությունը ցանկանում էր երկխոսել Դամասկոսի հետ և թուլացնել սիրիական վարչակազմի մեկուսացումը, որը սերտ կապեր էր պաշտպանում Իրանի հետ:

Դատարանի կազմավորումը ԱՄՆ-ի և Ֆրանսիայի ջանքերի համատեղման արդյունք էր, պետություններ, որոնք էականորեն ազդում են Մերձավոր Արևելքում իրավիճակի զարգացման վրա: Ֆրանսիայի նախկին նախագահ ժակ Շիրակը Ռաֆիկ Հարիրիի ընկերներ էր և ակտիվորեն աջակցեց ինչպես 2004 թ. սիրիական զորքերի դուրս բերման մասին ՄԱԿ-ի Ան որոշման ընդունմանը, այնպես էլ Հարիրիի սպանության գործով միջազգային հետաքննության իրականացմանը: Սիրիայի մեկուսացումը հարմար առիթ էր Ֆրանսիայի և ԱՄՆ-ի դիրքորոշումների մերձեցման համար:

Սակայն Մերձավոր Արևելքում քաղաքական իրավիճակի անընդհատ փոփոխությունը ստիպում էր հաշվի նստել Դամասկոսի կարծիքի հետ: Այդ պատճառով էլ դատարանի կազմավորման փուլում Ֆրանսիան սկսեց Սիրիայի հետ մերձեցման և հարաբերությունների վերականգնման գործընթացը: Ֆրանսիայի նախկին նախագահ Ն. Սարկոզիի խոսքերով. «Այդ քաղաքականությունը միտված էր քայլ առ քայլ դեպի վստահության հարաբերությունները»: Փարիզը Սիրիայի նախագահին հավաստիացրեց, որ Միջազգային դատարանի կազմավորումը նպատակ չունի արակայունացնելու Սիրիան, այլ ուղղված էր մեղավորների հայտնաբերմանն ու նրանց նկատմամբ արդար դատավարության իրականացմանը և կոչված էր պաշտպանել Լիբանանի ինքնիշխանությունը⁸¹:

Եշված ժամանակահատվածում նման մոտեցում էր որդեգրել նաև Բարաք Օբամայի վարչակարգը, որը պատրաստակամ էր Դամասկոսի հետ երկխոսության և հարաբերությունների վերականգնման հարցում: Լիբանանի նախագահի հետ իր հեռախոսազրույցի ընթացքում Բ. Օբաման ընդգծեց, որ «Վաշինգտոնը

նախատեսում էր վերանայել իր քաղաքականությունը Մերձավոր Արևելքում, հատկապես Սիրիայի հետ հարաբերություններում»: ԱՄՆ-ի պետքարտուղարի մերձավորարևելյան հարցերով խորհրդակցականի պաշտոնակատար Դ. Ֆելտմանը դեռևս 2009 թ. մարտին Լիբանան էր այցելության ընթացքում նշեց, որ որևէ հակասություն չկա մի կողմից՝ Լիբանանին ամուր աջակցություն ցույց տալու, իսկ մյուս կողմից՝ խնդիրները Սիրիայի հետ երկխոսության միջոցով լուծել փորձելու գործում: Նա ընդգծեց, որ Սիրիան «կարող էր կարևոր և կառուցողական դեր խաղալ տարածաշրջանում»⁸²:

Հաշվի առնելով Սիրիայի ոչ միանշանակ հարաբերությունները Փարիզի և Վաշինգտոնի հետ՝ Դամասկոսում գտնում էին, որ այդ Միջազգային դատարանը կարող էր Սիրիայի դեմ ճնշման յուրահատուկ գործիք դառնալ:

Ստեղծված պայմաններում լիբանանցիների մի մասը մտավախություն ուներ, որ Արևմուտքի հետ Սիրիայի հետաքննության հնարավոր պայմանավորվածությունները կարող էին կասեցնել դատարանի աշխատանքները, եթե ԱՄՆ-ի և Ֆրանսիայի համար մի շարք կարևոր հարցերում Դամասկոսը գնար իրական համագործակցության:

Լիբանանում Դատարանի աշխատանքների սկսման օրը «Մարտի 14-ի» դաշինքը կազմակերպեց հատուկ միջոցառում, որին մասնակցեցին հայտնի քաղաքական գործիչներ, պատգամավորներ և հասարակական գործիչներ, ինչպես նաև ցույց՝ ի աջակցություն միջազգային հանրության ջանքերի: Բեյրութում՝ Նահատակների հրապարակում, տեղադրվել էր հսկայական էկրան, որով Հուլանդիայից հեռարձակվում էր Միջազգային դատարանի բացման արարողությունը: Օրվա ընթացքում «Մայրիների հեղափոխության» բոլոր զոհերի գերեզմաններին դրվեցին ծաղիկներ և պսակներ:

Միջազգային դատարանի կազմավորման և նրա գործունեության վերաբերյալ վերաբերմունքը միանշանակ չէր լիբանանյան հասարակության ներսում: Թեև շատ լիբանանցիներ դատարանի կազմավորումը դիտում էին որպես արդարադատության հաղթանակ և մեղավորներին պատժի ենթարկելու հավանականության մեծացում, սակայն բնակչության մի հատվածը, որն առանձնապես «համակրանք» չէր տաժում Արևմուտքի նկատմամբ, դատարանի կազմավորումը համարում էր Լիբանանի ներքին գործերին

⁸¹ И. Мохова, "Открытие Специального трибунала по Ливану", <http://www.iimes.ru/rus/stat/2009/15-03-09.htm>

⁸² Նույն տեղում:

միջամտելու և լիբանանցիների ու սիրիացիների միջև հակասությունները սրելու հերթական փորձ:

«Մարտի 8-ի» շարժումը բազմիցս հրապարակայնորեն արտահայտել էր իր բացասական վերաբերմունքը Միջազգային դատարանի կազմավորման վերաբերյալ՝ նշելով, որ «դատարանը երբեք չի բացահայտի ճշմարտությունը»:

Այդ պատճառով էլ դատարանի աշխատանքները, որքան էլ որ դատախազ Բերմանը ցանկանար, չէին կարող ներլիբանանյան և ընդհանուր մերձավորարևելյան զարգացումների համատեքստից անջատ դիտարկվել: Դատական գործընթացը չէր կարող զերծ մնալ քաղաքականության ազդեցությունից, որում միահյուսվում էին ինչպես տարածաշրջանային, այնպես էլ միջազգային ուժերի շահերը:

Դատարանի շուրջ իրավիճակը հերթական անգամ ի ցույց դրեց Լիբանանի յուրահատկությունը. ներքին հակամարտության մեջ ներթաշված կողմերից յուրաքանչյուրն ուներ ուժեղ արտաքին հովանավորներ և միևնույն ժամանակ՝ երկրի ներսում էական սոցիալական հենարան: Լիբանանն, ինչպես միշտ, դարձել էր տարածաշրջանային սուր հակամարտության կենտրոն, որում բախվում էին մի կողմից՝ արևմտյան երկրների, մասնավորապես Ֆրանսիայի և ԱՄՆ-ի, իսկ մյուս կողմից՝ Սիրիայի և Իրանի, ինչպես նաև Սաուդյան Արաբիայի և այլ երկրների շահերը: Նման պայմաններում հազիվ թե հնարավոր լիներ խուսափել Միջազգային դատարանի գործունեության քաղաքականացումից:

Մինչև 2010 թ. ավարտը պետք է հրապարակվեին Միջազգային դատարանի նյութերը: Դա պայմանավորված էր այն հանգամանքով, որ սաուդական «հակասիրիական» վերնախավը ցանկանում էր մինչև Արաբալիա թագավորի վերադարձը, ով բուժման նպատակով գտնվում էր ԱՄՆ-ում, հրապարակել Սիրիայի դեմ առկա մեղադրանքները:

Դատարանի տվյալների համաձայն, որոնք ոչ պաշտոնապես հրապարակվեցին մամուլում, Ռաֆիկ Հարիրիի սպանությունը կազմակերպել էր «Հիզբալլահը»: Նրա անդամները ստեղծել էին ութ հոգուց բաղկացած խումբ: Այդ խմբի անդամներից մեկը գտնվել էր ահաբեկչության վայրին մոտ, որի մասին վկայում էր նրա քջջային հեռախոսագրույցների գաղտնագրերումը: Հեռախոսային խոսակցությունների շղթան տանում էր դեպի «Հիզբալլահ»⁸³:

⁸³ Նույն տեղում:

Դատարանը պնդում էր, որ Ռ. Հարիրիի անձնական թիկնազորի ղեկավարը ևս ներգրավված էր նրա սպանության մեջ: Վերջինս սպանության օրը հիվանդության պատճառաբանությամբ չէր եղել նախկին վարչապետին ուղեկցող թիկնազորում: Ի դեպ նա դեռևս աշխատում էր Սաադ Հարիրիի հետ, ինչն ապացուցում էր, որ նրա դեմ, այնուամենայնիվ, ուղղակի ապացույցներ չկային:

Նշվում էր նաև, որ «Հիզբալլահի» դեմ մեղադրանքները «հայնարեղել էր» լիբանանյան ռազմական հետախուզության քննիչը, ով ևս հետազայում ակաբեկչության զոհ էր դարձել: Նույն ճակատագրին արժանացավ նաև նրա անմիջական ղեկավարը: Հարիրիի սպանության կազմակերպման ետևում կանգնած էր շատ լավ կազմակերպված ուժ: Կասկածյալների թվում էր նաև Իսրայելը⁸⁴: Այն, անկասկած, շարժառիթներ ուներ կազմակերպելու Հարիրիի սպանությունը: Դրանով վերջինս կարող էր սրել հակասիրիական տրամադրությունները՝ խնդիրներ առաջացնելով «Հիզբալլահի» ու «Համասի» համար: Հետաքրքրական էր, որ 2009 թ. Լիբանանում ռազմական հետախուզությունը բացահայտեց երկրում գործունեություն ծավալող իսրայելյան լրտեսական խումբ: Վերջինիս բացահայտման գործում զգալի ներդրում ունեցավ նաև «Հիզբալլահի» անվտանգության ծառայությունը⁸⁵: Սակայն հնարավոր է նաև, որ սպանությունը կազմակերպած և իրականացրած լինե՞ր այլ ուժ, սակայն դրա արդյունքներից օգուվեր մեկ ուրիշը:

Այս համատեքստում հետաքրքիր էր նաև Իսրայելի ռազմական հետախուզության նախկին ղեկավարի հայտարարությունն այն մասին, որ սպանությունն իրականացրել էր «Հիզբալլահի» ռազմական թեմի ղեկավարներից մեկը՝ Իմադ Մուղնիյան⁸⁶, ով դատարանի տվյալների համաձայն հիմնական կասկածյալներից էր:

Սպանության կազմակերպման մեջ կասկածվողների ցուցակը գլխավորում էր Սիրիան: Այս համատեքստում էր դիտարկվում նաև 2005 թ. հոկտեմբերի 12-ին Դազի Քանաանի «ինքնասպանությունը», ով 1982-2002 Լիբանանում սիրիական հատուկ ծառայությունների ղեկավարն էր:

Բնական էր, որ «Հիզբալլահը» պայքարում էր Դատարանի տվյալների հրապարակման դեմ՝ սպառնալով սրել ներքաղաքական իրավիճակը: Առկա պայմաններում տվյալների հրապարակ-

⁸⁴ Ю. Щегловин, "Размышления об уликах в деле по убийству бывшего премьер-министра Ливана Р. Харири", <http://www.iimes.ru/rus/stat/2010/25-11-10a.htm>

⁸⁵ Նույն տեղում:

⁸⁶ Վերջինս 2008 թ. փետրվարի 12-ին սպանվեց Դամասկոսում ավտոմեքենայի պայթյունի հետևանքով:

ման դեմ էին արտահայտվում նաև Սիրիան և Թուրքիան՝ փաստարկելով, որ դրանք կարող էին Լիբանանում իրավիճակի կրկին սրման պատճառ դառնալ:

2010 թ. դեկտեմբերի 23-ին երկրում ստեղծվել էր հերթական ճգնաժամային իրավիճակը: Նախկին վարչապետ Ռաֆիկ Հարիրիի սպանության գործով Միջազգային ռազմական դատարանը ժամանակավորապես դադարեցրել էր իր աշխատանքները: Այս մասին համաձայնություն էր ձեռք բերվել դեռևս երկրի վարչապետ Սաադ Հարիրիի և «Հիզբալլահ» կազմակերպության ղեկավար Հասան Նասրալլահի միջև: Դատարանի աշխատանքները դադարեցվել էին Սիրիայի և Սաուդյան Արաբիայի միջնորդությամբ ձեռք բերված պայմանավորվածությունների շրջանակներում: Ըստ շրջանավոր լուրերի՝ Հարիրին իր մերձավորների շրջապատում ասել էր, որ ստեղծված լարված իրավիճակում նա համաձայնվել էր դադարեցնել հոր սպանության քննությունն ու հետաձգել դատարանի եզրակացության հրապարակումը: Սակայն Հարիրին չէր պատրաստվում դիմել ՄԱԿ-ին Դատարանի աշխատանքներն ընդհանրապես դադարացնելու նպատակով: Վերջին ամիսներին «Հիզբալլահը» ակտիվորեն պայքարում էր այդ եզրակացության հրապարակման դեմ: Այդ էր պատճառը, որ Ս. Հարիրին ստիպված էր զիջումների գնալ այդ հարցում երկրում խաղաղության պահպանման նպատակով:

Երթական քաղաքական ճգնաժամն առաջացրել էր տարածաշրջանի մի շարք պետությունների անհանգստությունը, որոնք երկուողում էին դրա՝ զինված հակամարտության վերաճելու վտանգից: Այն իր հերթին կարող էր ապակայունացնել իրավիճակը տարածաշրջանում: Ստեղծված իրավիճակում Թուրքիան, ելնելով տարածաշրջանային իր հավակնություններից, փորձեց հանդես գալ միջնորդի դերում: Ճգնաժամի արդյունքում 2011 թ. հունվարի 12-ին Սաադ Հարիրիի կառավարությունը ստիպված եղավ հրաժարական տալ այն բանից հետո, երբ կառավարության 11 անդամներ, որոնք ներկայացնում էին «Հիզբալլահի» շահերը, հրաժարական տվեցին: Այդ քայլը նրանք հիմնավորեցին ՄԱԿ-ի Հատուկ դատարանի եզրակացության հետ իրենց անհամաձայնությամբ⁸⁷:

Հունվարի 13-ին Թուրքիայի արտաքին գործերի նախարարության տարածած հաղորդագրության մեջ նշվում էր, որ Թուր-

քիան շատ անհանգստացած է Լիբանանում իրավիճակի անկայունացմամբ, ինչը սպառնում է տարածաշրջանի խաղաղությանն ու անվտանգությանը: Այն բոլոր շահագրգիռ կողմերին կոչ արեց հանդես բերելու պատասխանատվություն և խուսափելու խնդրի քաղաքականացումից: Թուրքիայի ղեկավարությունը պատրաստակամ էր միանալ տարածաշրջանային և միջազգային ուժերի ջանքերին՝ ուղղված Լիբանանում իրավիճակի կայունացմանը:

Հրաժարականի հետք նույն օրը Սաադ Հարիրին ժամանեց Անկարա՝ երկրի վարչապետ Ռեջեփ Թայիփ Էրդողանի և արտաքին գործերի նախարար Ահմեդ Դավութօղլուի հետ հանդիպելու նպատակով: Հարիրիի, իր և «Հիզբալլահի» միջև առկա հակասությունների լուծմանը նպաստելու խնդրանքին ի պատասխան՝ Էրդողանն առաջարկեց կազմավորել հանձնախումբ՝ Լիբանանի, Թուրքիայի, ԱՄՆ-ի, Ֆրանսիայի, Հորդանանի, Սիրիայի և Սաուդյան Արաբիայի ներկայացուցիչների մասնակցությամբ, որը զբաղվելու էր իրանական ճգնաժամի կարգավորման ուղիների մշակմամբ⁸⁸:

Միջազգային խորհրդածոլովի կազմավորման գաղափարը հունվարի 17-ին զարգացրեց Ֆրանսիայի նախագահ Ն. Սարկոզին, ով առաջարկեց կազմավորել հանձնախումբ՝ Լիբանանի, Ֆրանսիայի, Թուրքիայի, Սիրիայի, Սաուդյան Արաբիայի և Եգիպտոսի մասնակցությամբ, որի նպատակն էր կանխել հնարավոր քաղաքացիական պատերազմի բռնկումը Լիբանանում: Թուրքական ղեկավարության կոնկրետ քայլերից էր հունվարի 17-ին Դամասկոսում Քաթարի հետ միասին Լիբանանի հարցով խորհրդակցությունների անցկացումը, որին մասնակցեցին Սիրիայի նախագահ Բաշար Ալ-Ասադը, Թուրքիայի վարչապետ Ռ. Էրդողանը, Քաթարի վարչապետ և արտաքին գործերի նախարար շեյխ Համադա Բեն Ջասեն Ալ-Թանին: Հաջորդ օրը Բեյրութ ժամանեց Թուրքիայի արտաքին գործերի նախարար Ահմեդ Դավութօղլուն, ով Քաթարի արտաքին գործերի նախարարի հետ բանակցություններ վարեց Լիբանանի նախագահ Միշել Սուլեյմանի և նախկին վարչապետ Սաադ Հարիրիի, խորհրդարանի նախագահ Նաբիհ Բերրիի և «Հիզբալլահի» գլխավոր քարտուղար Հասան Նասրալլահի հետ⁸⁹:

Բեյրութում լրագրողների հետ հանդիպման ընթացքում Դավութօղլուն հայտարարեց, որ հակամարտության կողմերը ցան-

⁸⁷ И. Свистунова, "Об участии Турции в урегулировании политического кризиса в Ливане", http://www.imes.ru/rus/frame_stat.html

⁸⁸ Նույն տեղում:

⁸⁹ Նույն տեղում:

կույթուն էին հայտնել բանակցություններ վարելու հակասությունների կարգավորման նպատակով:

Սակայն երկօրյա ակտիվ բանակցություններն արդյունք չտվեցին և կողմերը չկարողացան փոխզիջման հասնել: Արդյունքում Թուրքիայի և Քաթարի արտաքին գործերի նախարարները ստիպված եղան ձեռնառնային վերադառնալ տուն, ինչպես ավելի վաղ դա արել էին Սիրիայի և Սաուդյան Արաբիայի ներկայացուցիչները:

Հունվարի 19-ին Էրդողանն Իրանի նախագահ Մ. Ահմադինեժադի հետ հեռախոսային զրույցի ընթացքում վերջինիս բանակցություններ վարելու կոչ արեց լիբանանյան հակամարտող կողմերի հետ՝ ճգնաժամը քաղաքական ճանապարհով լուծելու նպատակով: Իրանի ազդեցությունը լիբանանյան շիաների շրջանում կարող էր արդյունավետորեն ամբողջացնել Անկարայի միջնորդական ջանքերը:

Իրեն համարելով մերձավորարևելյան առաջատար պետություններից մեկը՝ Թուրքիան ակտիվորեն միջնորդի դեր էր ստանձնում տարածաշրջանային հակամարտություններում: Թեև այդ միջնորդական առաքելություններից ոչ բոլորն էին հաջողությամբ պսակվում, սակայն փաստ էր, որ նրա ակտիվությունը նպաստում էր վերջինիս միջազգային հեղինակության բարձրացմանը՝ անկախ դրա արդյունավետությունից: Դրա ապացույցն էր, օրինակ, այն փաստը, որ Լիբանանի վարչապետ Սաադ Հարիրին, ով կառավարական ճգնաժամի բռնկման պահին ԱՄՆ-ում էր գտնվում պաշտոնական այցով, մինչ Լիբանան վերադարձը ժամանեց Անկարա միջնորդության խնդրանքով:

Լիբանանում շարունակվող քաղաքական ճգնաժամի հիմնական հարցը շարունակում էր մնալ նոր վարչապետի թեկնածությունը: Այդ պաշտոնում Սաադ Հարիրիի՝ կրկին առաջադրվելուն դեմ էին ինչպես «Հիզբալլահը», այնպես էլ Միշել Աունն ու Սուլեյման Ֆրանժիեն: Դրան կտրուկ դեմ էր արտահայտվում նաև Դամասկոսը: Լիբանանյան ճգնաժամի երկարաձգման գործում կարևոր դեր էր խաղում Բաշար Ալ-Ասադի դիրքորոշումը, ով Սաադ Հարիրի թեկնածությանը դեմ լինելով, չէր ցանկանում հակադրվել նաև վերջինիս սաուդական հովանավորներին:

Մամուլում ակնարկում էին, որ Հարիրին խախտել էր «Հիզբալ-

լախի» և Բաշար Ալ-Ասադի հետ ձեռք բերված ոչ պաշտոնական պայմանավորվածությունները: Դրանց էությունը հետևյալն էր. Սիրիան թույլ էր տալիս սուննիներին հաղթանակ տանել լիբանանյան ընտրություններում և աջակցում էր կոալիցիոն կառավարության գործունեությանը, իսկ փոխարենը Սաադ Հարիրին խոստանում էր չհրապարակել Միջազգային դատարանի եզրակացությունը: Հարիրին ստիպված էր ընտրություն կատարել «արդարության» և «կայունության» միջև: Դամասկոսի պնդմամբ դատարանի եզրակացության հրապարակմանը Հարիրին դրուժում էին սաուդական հակասիրիական ուժերը՝ արքայազն Բանդարն ու նրա շրջապատը: Դատարանի եզրակացության հրապարակումը, որը դեռևս հստակեցման կարիք ուներ, լոջորեն կհարվածներ «Հիզբալլախի» դիրքերին և կթուլացներ երկրում շիաների դիրքերը: Դրա հետ մեկտեղ կթուլանային նաև Սիրիայի և Իրանի դիրքերը:

Լիբանանում կառավարական ճգնաժամի առաջացման գործում իր դերակատարումն ունեցավ նաև Վալիդ Ջումբլաթը, ով այդ շրջանում գտնվում էր Դամասկոսի «Հիզբալլախի» պետահսկողության ներքո: Հարիրիի դաշինքն իր հերթին ծրագրեր էր մշակում դուրզների շրջանում Ջումբլաթի դիրքերը թուլացնելու ուղղությամբ, նույնիսկ խոսում էին նրան վաստակած թշակի ուղարկելու մասին: ԱՄԿ 13 պատգամավորներից 10-ը իբրև թե պատրաստ էին աջակցելու Հարիրիին նոր վարչապետի պաշտոնում⁹⁰:

Սակայն նախագահ Միշել Սուլեյմանն ընդառաջ գնաց ընդդիմությանն ու սիրիամետ ուժերին և նոր կառավարության ձևավորման վերաբերյալ խորհրդակցությունները հետաձգեց մեկ շաբաթով: Այդ ընթացքում Ջումբլաթն այցելեց Դամասկոս, որտեղ հանդիպեց նախագահ Ասադի հետ: Արդյունքում իրավիճակը կտրուկ փոխվեց:

Նոր վարչապետի պաշտոնում ընդդիմությունն առաջարկում էր Օմար Քարամեի թեկնածությունը, ով արդեն երկու անգամ զբաղեցրել էր երկրի վարչապետի պաշտոնը (1990 թ. դեկտեմբերի 24-ից մինչև 1992 թ. մայիսի 13-ը, ապա 2004 թ. հոկտեմբերի 21-ից մինչև 2005 թ. փետրվարի 28-ը): Նա դիտարկվում էր որպես փոխզիջումային թեկնածու, ում գլխավորությամբ ընդդիմությունը պատրաստ էր աշխատել նաև կոալիցիոն կառավարության կազմում:

⁹⁰ Նույն տեղում:

2011 թ. հունվարի 25-ին Լիբանանի նախագահը հաստատեց նոր վարչապետի թեկնածությունը: «Հիզբալլահ» շարժման և խորհրդարանի մեծամասնության աջակցությունը ստացավ մեկ այլ սուննի ղեկավար՝ Նաջիբ Միկաթին, ով գլխավորեց Լիբանանի նոր կառավարությունը: Վերջինս ստացավ 128 պատգամավորական ձայներից 68-ը, մինչդեռ Հարիրիի օգտին քվեարկեց 55 խորհրդարանական⁹¹: Ինչպես և սպասվում էր, Միկաթիի օգտին քվեարկեց նաև դուրսների ղեկավար Վալիդ Ջումբլաթը, ով քննադատեց Հարիրիի քաղաքական ուղեգիծը⁹²:

Շնչ նույն օրը Լիբանանի տարբեր քաղաքներում սկսվեցին Հարիրիի կողմակիցների ելույթները, ովքեր իրենց դժգոհությունն էին հայտնում Միկաթիի թեկնածության նկատմամբ:

Սակայն Հարիրիին իր կողմնակիցներին երկրի ապագայի նկատմամբ պատասխանատվություն դրսևորելու և Լիբանանի խաղաղությունը չխաթարելու կոչ արեց:

Լիբանանում նոր վարչապետի ընտրության շուրջ առկա գործընթացները հաստատեցին, որ Սաադ Հարիրիի դաշինքում անդամների թվի նստարացում էր տեղի ունեցել: Արդյունքում Սաադ Հարիրիին կորցրեց իր ունեցած խորհրդարանական մեծամասնությունը:

Կարելի է ասել, որ այս դեպքում Լիբանանն այն եզակի արաբական երկրներից էր, որտեղ արևմտյան ժողովրդավարական երկրների օրինակով քաղաքական ճգնաժամը հարթվեց սահմանադրական ճանապարհով: Փաստորեն երկրում օրինական ճանապարհով իշխանության եկավ շիական «Հիզբալլահ» շարժման ղեկավարած սիրիամետ և իրանամետ դաշինքը:

Լիբանանյան գործընթացներն ի ցույց դրեցին, որ Դամասկոսի դիրքերը շարունակում էին ուժեղ մնալ Լիբանանում: Ռաֆիկ Հարիրիի սպանությանը հաջորդած սիրիական զորքերի զուրս բերումից հետո որոշ հետազոտողներ գտնում էին, որ Սիրիան կարող էր կորցնել իր դիրքերը Լիբանանում: Սակայն Դամասկոսը Լիբանանում աշխատում էր արդեն վաղուց փորձարկված տնտեսական և միջկլանային կապերի միջոցով⁹³: Դրա վառ օրինակն էր Վալիդ Ջումբլաթի քաղաքական ուղեգծի փոփոխությունը, ում սիրիացիները, օգտագործելով տարբեր մեթոդներ, կարո-

ղացան կրկին անգամ իրենց կողմը գրավել: Այս երևույթը շատ բնորոշ է լիբանանյան քաղաքական իրականությանը:

Շեղբըրական էր, որ Ն. Միկաթին, ով ղեկավարեց լիբանանյան նոր կառավարությունը վերջին խորհրդարանական ընտրություններին, Տրիպոլիից ընտրվել էր Հարիրիի դաշինքի ցուցակով: Դա տեղի էր ունեցել Դամասկոսի հետ պայմանավորվածության արդյունքում և լավագույնս ցույց էր տալիս լիբանանյան քաղաքական զարգացումների յուրօրինակությունը:

Նշենք, որ Միջազգային դատարանի եզրակացության հրապարակման առժամանակ հետաձգումը չէր նշանակում ընդմիջտ հրաժարում: Բացի այդ՝ այն կարող էր յուրահատուկ ճնշման միջոց դառնալ Հարիրիի ընդդիմադիր դաշինքի համար:

Կարևոր էր նաև, որ «Հիզբալլահի» իշխանության գալը չբերեց Լիբանանի շիականացմանը, ինչը բացատրվում էր լիբանանյան հասարակության յուրահատուկ կրոնադավանական բնույթով:

2009 թ. ընթացքում Իրանի՝ «Հիզբալլահին» ցույց տրվող ֆինանսական աջակցությունը նվազել էր 40 %-ով, ինչը խոսում էր այն մասին, որ տնտեսական պատժամիջոցների և ֆինանսական ճգնաժամի պայմաններում Իրանը ստիպված էր վերանայել իր հովանավորչական ծրագրերը: Լիբանանի շիականացումը ձեռնտու չէր նաև Դամասկոսին: Պատահական չէր, որ վերջինս ակտիվորեն փորձում էր իր ազդեցության տակ պահել այն և կանխել Լիբանանի «իրանացումը»: Տվյալ փուլում Լիբանանում Իրանի ազդեցության ուժեղացումը շարունակելով տարածաշրջանային դաշնակից մնալ Իրանի հետ: Վերջինս իր հերթին պատրաստ էր ընդունելու Դամասկոսի առաջարկած պայմանները, քանի որ ելնում էր ավելի շատ գլոբալ տարածաշրջանային շահերից և չէր ցանկանում Թեհրան-Դամասկոս դաշինքի կողքին տվյալ փուլում տեսնել Դամասկոս-Ռիադ տարբերակը:

Այսպիսով՝ Լիբանանում զարգացումները մնացին սահմանադրական հարթությունում, և նորանշանակ վարչապետը սկսեց ակտիվ խորհրդակցություններ վարել նոր կառավարության ձևավորման նպատակով: Քաղաքական պայքարի այդ փուլում հաղթանակ տարան «Հիզբալլահն» ու Դամասկոսը: Սպասվում էր, որ 2011 թ. փետրվարին, երբ նախատեսվում էր հրապար-

⁹¹ <http://www.arabnews.com/>, 25.01.2011

⁹² <http://ria.ru/>, 05.01.2011

⁹³ Ю. Щегловин, "Размышления о возможной «иранизации Ливана», http://www.imes.ru/rus/frame_stat.html

րակել Միջազգային դատարանի եզրակացությունը, իրավիճակը կրկին կարող էր սրվել: Սակայն 2011 թ-ի սկզբից արաբական մի շարք երկրներում՝ Թունիս, Եգիպտոս, Եմեն, ապա նաև Սիրիա, «արաբական գարնան» շրջանակներում սկիզբ առած բողոքի ցույցերն ու ընդհանուր տարածաշրջանային անկայունությունը, ստիպեցին ինչպես միջազգային հանրությանը, այնպես էլ լիբանանյան մի շարք ուժերի կրկին անտրոշ ժամանակով հետաձգել այդ եզրակացության հրապարակումը: Բնական էր, որ արաբական անկայուն երկրների շարքում ևս մեկի՝ Լիբանանի ավելացումն էլ ավելի կարեւոր պայթյունավտանգ իրավիճակը տարածաշրջանում:

Սիրիայի համար լիբանանյան շիաներն ունեն ռազմավարական նշանակություն, հատկապես որպես ռազմական ուժ: «Հիզբալլահը», ինչպես և «Ինսադը» Սիրիայի համար յուրահատուկ ճնշման միջոց են Իսրայելի դեմ պայքարում, նաև մերձավորարևելյան հակամարտության կարգավորման գործընթացում: Իրանի ֆինանսավորման նվազումն ու այդ շրջանում նրա առաջատար դիրքերի զիջումը Դամասկոսին իրենց արտացոլումը գտան նաև «Հիզբալլահի» ներքին կառուցվածքում: Այն ավելի ակտիվորեն սկսեց ֆինանսավորման այլընտրանքային ուղիներ փնտրել: Այդպիսի ֆինանսավորման աղբյուր էր շիական սփյուռքի ֆինանսական աջակցությունը⁹⁴:

Այս համատեքստում հետաքրքրական էր կազմակերպության անվտանգության ոլորտի պատասխանատուներից մեկի՝ Ի. Մուդնիայի և նրա երկու տեղակալների սպանությունը Դամասկոսում: Նա պատասխանատու էր նաև շիական սփյուռքի ֆինանսական փոխանցումների համակարգման համար:

Մուդնիայի գործունեության կարևոր ուղղություններից էր Աֆրիկան, որտեղ նա աշխատում էր «Ալ-Խադիր» հիմնադրամի միջոցով: 2010 թ. դեկտեմբերին Լազոսում տեղի ունեցավ շիա գործարարների հանդիպում, ովքեր ներկայացրան էին Աֆրիկայի մի շարք երկրների՝ հարուստ շիա մոտ 20 ընտանիքներ: Շիական կապիտալն ակտիվ է Անգոլայում, Նիգերիայում, Մալիում և այլ երկրներում: Այդ հանդիպման ընթացքում քննարկվեց Իրանի նկատմամբ պատժամիջոցների բացասական ազդեցությունը շիական գործարար շրջանակների վրա, ինչպես նաև ամերիկյան տնտեսական շրջանակների, Աֆրիկայի տարբեր երկրներում շիական գործարար ոլորտների վրա ճնշումները: Այդ խորհրդակ-

ցությունից երկու շաբաթ անց քննարկմանը մասնակցած երկու պատվիրակներ այցելեցին Բեյրութ և հանդիպում ունեցան շեյխ Նասրալլահի հետ: Հանդիպման ընթացքում որոշում կայացվեց հնարավորին «առանձնացնելու» շիական բիզնեսն Իրանից և «Հիզբալլահից», ինչը թույլ կտար աֆրիկյան շիական կապիտալը գերծ պահել պատժամիջոցներից: Հանդիպմանը մասնակցում էր նաև Մուդնիայի պաշտոնում նշանակված Հասան Իզեդինը: Վերջինս ուներ ընդգծված սիրիամետ դիրքորոշում: Դամասկոսն ակտիվորեն փորձում էր վերահսկել նաև շիական սփյուռքի գործունեությունը⁹⁵: Կարող ենք փաստել, որ սփյուռքում շիական գործարար շրջանակների դիրքերը պահպանելու նպատակով որոշում ընդունվեց գոնե ցուցադրաբար կապերը թուլացնելու Իրանի և «Հիզբալլահի» հետ ֆինանսական կապիտալի զարգացման նպատակով:

Այս պայմաններում Ռաֆիկ Հարիրիի սպանության մեջ մեղադրվողների ցանկում առաջնային էր Մուդնիայի անունը, ինչով էլ բացատրվում էր նրա սպանությունը, որը ձեռնտու էր նաև Սիրիային:

Երկարատև՝ շուրջ հինգ ամիս շարունակվող բանակցությունների արդյունքում միայն 2011 թ. հունիսի 13-ին Միկաթին կարողացավ ձևավորել կառավարություն: Այն կազմված էր 30 նախարարներից: Կառավարության կազմի հաստատումից հետո Նաջիբ Միկաթին հայտարարեց, որ նոր կառավարությունը ողջ Լիբանանին է և աշխատելու է բոլոր լիբանանցիների համար: Այս գործելու էր հետևյալ կարգախոսով՝ «Ամեն ինչ երկրի և աշխատանքի համար»:

Կառավարության կազմավորման կապակցությամբ առաջիններից մեկը Լիբանանի նախագահին շնորհավորեց Բաշար Ալ-Ասադը:

Նոր կառավարությունում Մուհամմեդ Սաֆադին զբաղեցրեց ֆինանսների, Ադնան Մանսուրը՝ արտաքին գործերի, Ֆայեզ Ղոսնը՝ պաշտպանության և Մարվան Շարբեյը՝ ներքին գործերի նախարարների պաշտոնները: «Հիզբալլահը» և «Ամալը» յուրաքանչյուրը ստացավ երկուական նախարարական աթոռ: «Հիզբալլահը» ներկայացնող Մուհամմեդ Ֆենեյջը նշանակվեց պետնախարար, իսկ Հուսեյն Հաջ Հասանը՝ գյուղատնտեսության նախարար: Նիկոլաս Նահասը զբաղեցրեց էկոնոմիկայի նախարարի, Նիկոլաս Սահնավին՝ հեռահաղորդակցության

⁹⁴ Նույն տեղում:⁹⁵ Նույն տեղում:

նախարարի, իսկ Շաքիբ Քուրթթապլին՝ արդարադատության նախարարի պաշտոնը⁹⁶:

Նախագահ Միշել Սուլեյմանը նշանակեց 3 չեզոք նախարարներ, իսկ Միկաթիի միջնորդությամբ նշանակվեց 7 նախարար: Նոր կառավարության մեջ ներգրավվեց նաև Հարիրիի դաշինքից դուրս եկած Վալիդ Ջուսրաթի ղեկավարած ԱՄԿ-ն: Դրուզական համայնքում նրա մրցակից Արսալը հրաժարվեց նոր կառավարության հետ համագործակցելուց: 10 նախարարական աթոռ ստացավ Միշել Աունի «Ազատ հայրենասիրական» շարժումն ու նրա հետ համագործակցող մարոնիական «Մարադա» շարժումն ու ՀՅԴ-ն: Կառավարությունում ՀՅԴ-ն ներկայացնում են Վրեժ Սաբունջյանը (հայ առաքելական), ով զբաղեցրեց արդյունաբերության նախարարի պաշտոնը, և Փանոս Մանջեյանը (կրկին հայ առաքելական), ով նշանակվեց պետնախարարի պաշտոնում⁹⁷:

Նոր կառավարությունում ներգրավվեց նաև նախկին վարչապետ Օմար Քարամեի որդին՝ Ֆեյսալ Քարամեն: Այս փաստն ուրախությամբ ընդունեցին Քարամենների հարազատ Տրիպոլիում: Կառավարության կազմում, կրոնադավանական համակարգի համաձայն, կան հավասար թվով քրիստոնյա և մուսուլման նախարարներ, իսկ վերջիններիս մեջ՝ 6 սուննի և 5 շիա (թեև սովորաբար նրանց թվը ևս հավասար է լինում):

2011 թ. արաբական մի շարք երկրներում ընթացող բողոքի ցույցներն ու անկայունությունը չբռնկեցին նաև Սիրիան: 2011 թ. մարտից այնտեղ շարունակվող երբքին անկայուն իրավիճակը, բնականաբար, իր արտացոլումն ունեցավ նաև Լիբանանում: Առկա իրավիճակում «Հիզբալլահի» ղեկավարած դաշինքը որոշեց պաշտպանել Սիրիայի վարչակարգին: Որպես ԱՄԿ-ի Անվտանգության խորհրդի անդամ՝ Լիբանանը ձեռնպահ մնաց 2011 թ. օգոստոսի 4-ին 14 պետությունների ընդունած հայտարարությանը միանալուց, որը դատապարտում էր ուժի կիրառումը Սիրիայի խաղաղ բնակչության նկատմամբ: Դրանով Լիբանանն ի ցույց դրեց իր անհամաձայնությունը երրորդ պետության ներքին գործերին միջամտելու հարցում: Իր հերթին ընդդիմա-

դիր Սաադ Հարիրիի դաշինքը շուրջ մի քանի ամիս ձեռնպահ էր մնում Սիրիայում ընթացող զարգացումները մեկնաբանելուց՝ դրանով իսկ փորձելով չարել լիբանանյան հակասությունները:

«Մի շարք լիբանանյան քաղաքական գործիչներ գիտակցաբար խուսափում էին արտահայտվելուց Սիրիայում ընթացող զարգացումների վերաբերյալ», - այս կապակցությամբ նշեց Լիբանանի համալսարանի Հասարակագիտական ինստիտուտի պրոֆեսոր Միքայել Շաուրը: Միայն հուլիսի վերջին Սաադ Հարիրին նախատեց լուրջություն և նշեց, որ ինչպիսին էլ լինեն հանգամանքները Սիրիայում, լիբանանցիները չեն կարող լռել⁹⁸:

Սիրիայում հասարակության երկվեղկումն ու անկայունության խորացումը ևս մեկ անգամ հաստատեց սիրիական ազդեցությունը Լիբանանի քաղաքականության և հասարակության վրա: Միքայել Շաուրը նշեց, որ սիրիանտեղ դաշինքում ոմանք երկուդում են տարածաշրջանային կարևոր գործընկերոջը կորցնելու հեռանկարից և անհանգստանում են սեփական քաղաքական ապագայի համար: Մինչդեռ Հարիրիի դաշինքը գտնում էր, որ «ժողովրդավարական» Սիրիայի հետ ավելի դյուրին կլիներ պայմանավորվածություններ ձեռք բերելը⁹⁹:

Լիբանանի քաղաքացիական հասարակությունն ավելի վաղ, քան քաղաքական գործիչները, արտահայտեց իր տեսակետը սիրիական գործընթացների վերաբերյալ: Երկրում նույնիսկ բախումներ տեղի ունեցան սիրիական վարչակարգի կողմնակիցների և ընդդիմադիրների միջև: 2011 թ. հոկտեմբերի սկզբին մոտ 50 խաղաղ ցուցարարներ, որոնք Բեյրութում Սիրիայի դեսպանատան մոտ ցույց էին կազմակերպել՝ ի պաշտպանություն սիրիական ընդդիմությանը, ձեռի ենթարկվեցին Բաշար Ալ-Ասադի վարչակարգի պահպանման աջակիցների կողմից: Կային նաև վիրավորներ: Ինչպես նշում է ֆրանսալեզու «L'Orient-le-Jour» լիբանանյան պարբերականը. «Դա առաջին բախումը չէր: Սեպտեմբեր-հոկտեմբեր ամիսների ընթացքում հյուսիսային Տրիպոլի քաղաքում բախումների հետևանքով արդեն իսկ կար 6 զոհ, ինչն ի ցույց էր դնում լիբանանյան հասարակության բևեռացումը սիրիական հարցում»¹⁰⁰:

Այս ամենը չխանգարեց, որ 20 լիբանանցի մտավորականներ Բեյրութի կենտրոնում հոկտեմբերի 3-ին ցույց կազմակերպեին և իրենց աջակցությունը հայտնեին սիրիացի ժողովրդին: Նրանց

⁹⁶ "Prime Minister Najib Mikati formed Monday a 30-Member Cabinet", by Thomas Al-Basha, <http://www.dailystar.com.lb/13.06.2011>

⁹⁷ Նույն տեղում:

⁹⁸ <http://www.reuters.com/>, 08.10.2011

⁹⁹ Նույն տեղում:

¹⁰⁰ <http://www.lorientlejour.com/>, 08.10.2011

շարքում էր նաև Զիադ Մաջիդը, ով քաղաքագետ է և Փարիզում Ամերիկյան համալսարանի պրոֆեսոր: «France24.com»-ին տված իր հարցազրույցում նա ընդգծեց. «Այդ միջոցառման նպատակը քաղաքական չէ: Պարզապես մենք ցանկանում ենք սիրիացի ժողովրդին և հատկապես մտավարականներին ցույց տալ, որ նրաց պայքարը՝ հանուն ազատության, նաև լիբանանցիներին է: Բեյրութը չի լռելու»¹⁰¹:

Հայ-լիբանանյան կապերն ու հարաբերություններն ունեն կայուն հենք, քանի որ բոլոր մակարդակներում էլ ջերմ են և բարեկամական: Այդ հարաբերությունները դրսևորվում են ինչպես պետական՝ քաղաքական երկխոսություն, բազմաթվանդակ շփումներ ու բազմաոլորտ համագործակցություն, այնպես էլ ժողովրդական մակարդակներում: Այս կապերի խորացմանը մեծապես նպաստեց նաև ՀՀ ԱԺ նախագահ Հովիկ Աբրահամյանի հրավերով 2011 թ. հոկտեմբերի 3-ին Լիբանանի խորհրդարանի նախագահ Նաբիի Բերրիի եռօրյա պաշտոնական այցը Հայաստան: Այցի շրջանակներում Լիբանանի Ազգային ժողովի նախագահը հանդիպումներ ունեցավ ՀՀ նախագահ Սերժ Սարգսյանի, ՀՀ ԱԺ նախագահ Հովիկ Աբրահամյանի, Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Երկրորդի, վարչապետ Տիգրան Սարգսյանի, ԱԳ նախարար Էդվարդ Նալբանդյանի հետ: Հոկտեմբերի 4-ին նա ելույթ ունեցավ Ազգային ժողովում, այցի շրջանակներում լիբանանյան պատվիրակությունն այցելեց Ծիծեռնակաբերդ՝ Հայոց ցեղասպանության զոհերի հուշահամալիր, ծաղկեպսակ դրեց Մեծ եղեռնի զոհերի հուշարձանին¹⁰²:

Իսկ նույն թվականի դեկտեմբերի 8-10-ը Հայաստան այցելեց Լիբանանի նախագահ Միշել Մուլեյմանը: Նրա զլխավորած պատվիրակության կազմում էր նաև երկրի արդյունաբերության նախարար Վրեժ Սաբունջյանը: Լիբանանի նախագահը հանդիպումներ ունեցավ ՀՀ նախագահ Սերժ Սարգսյանի, օրենսդիր և գործադիր իշխանությունների ղեկավարների, ինչպես նաև Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Գարեգին Երկրորդի հետ: Տեղի ունեցավ հանդիպում Սաբունջյանի և ՀՀ գյուղատն-

¹⁰¹ «La crise en Syrie s'invite chez le voisin libanais», <http://www.france24.com>, 08.10.2011

¹⁰² <http://ar.newsarmenia.ru/intercoop/20111003/42533970.html>. <http://ar.newsarmenia.ru/intercoop/20111003/42533970.html>, 03.10.2011

տեսության նախարար Սերգո Կարապետյանի միջև, որի ընթացքում կողմերը նշեցին երկկողմ տնտեսական համագործակցության ակտիվացման անհրաժեշտության մասին¹⁰³: Այցի շրջանակներում ստորագրվեցին հայ-լիբանանյան համագործակցության զարգացմանն ուղղված մի շարք փաստաթղթեր¹⁰⁴:

Ամփոփելով փաստենք, որ Սիրիայում ճգնաժամի խորացումն անպայմանորեն իր ազդեցությունը կունենա լիբանանյան ներքաղաքական զարգացումների վրա: Այս համատեքստում լուրջ խնդիրներ կարող են առաջանալ «Հիզբալլահ» շարժման համար, որի հիմնական հովանավորներից է Սիրիայի ներկայիս վարչապետը: Դժվար է կանխատեսել, թե ինչպիսին կլինեն զարգացումները Սիրիայում, սակայն, փաստ է, որ դրանք անկասկած իրենց արտացոլումը կգտնեն Լիբանանում:

¹⁰³ <http://www.armtimes.com/tag/6078>, դեկտեմբերի 9, 2011

¹⁰⁴ <http://www.panorama.am/am/politics/2011/12/08/arm-lebanon/>, դեկտեմբերի 8, 2011

**ԼԻՔԱՆԱԸՆԸ 2008–2011 ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻՆ,
ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԻՐԱԴԱՐՁՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ**

- 10.01.2008.** «Ֆաթի ալ-խլամ» կազմակերպության 10 անդամ ձերբակալվեց Տրիպոլի քաղաքում: Ձերբակալվածների մեջ էր կազմակերպության ղեկավարներից Նաբիլ Ռահիմը:
- 11.01.2008.** Լիբանանի խորհրդարանը հետաձգեց Լիբանանի նախագահի ընտրության նպատակով գումարվող խորհրդարանի նիստը:
- 15.01.2008.** Բեյրութում՝ ԱՄՆ դեսպանատան շրջակայքում, տեղի ունեցավ պայթյուն, որի արդյունքում կար 3 զոհ և 21 վիրավոր:
- 19.01.2008.** Գերմանիայի կառավարությունը որոշում ընդունեց KFW զարգացման բանկի աջակցությամբ Լիբանանի հարավում իրականացնել 140.000 դոլար արժողությամբ ջրային ծրագիր (South Lebanon Water and Waste-Water Establishment (SLWWWE)):
- 21.01.2008.** 13–րդ անգամ հետաձգվեց Լիբանանի նախագահի ընտրությունը:
- 23.01.2008.** Վարչապետ Ֆուադ Սինիորան մեկնեց Կահիրե, որտեղ հանդիպեց Եգիպտոսի նախագահ Հոսնի Մուբարաքի հետ, իսկ հունվարի 24–ին մասնակցեց Արաբական պետությունների լիգայի շրջանակներում արաբական երկրների արտաքին գործերի նախարարների հանդիպմանը:
- 25.01.2008.** Պայթյունի հետևանքով զոհվեց երկրի անվտանգության ուժերի ահաբեչության դեմ պայքարի վարչության առաջատար մասնագետներից Վիսամ Մահմուդը: Կար ևս 4 զոհ և 40 վիրավոր:
- 27.01.08.** Ընդդիմության հրավիրած ցույցը վերածվեց բախումների ընդդիմության ակտիվիստների և իշխանամետ ուժերի կողմակիցների միջև, որոնց արդյունքում զոհվեց 9 և վիրավորվեց 22 մարդ:
- 06.02.2008.** Լիբանանի ֆինանսների նախարար Ջիհադ Ազուրը լրատվամիջոցների հետ հանդիպման ընթացքում նշեց, որ 2007 թ. Լիբանանի ընդհանուր պարտքը կազմել է 42,06 բիլիոն դոլար կամ ՀՆԱ–ի 171 %-ը:
- 11.02.2008.** 14–րդ անգամ հետաձգվեց նոր նախագահի ընտրությունը:

- 14.02.2008.** Դամասկոսում պայթյունի հետևանքով զոհվեց «Հիզբալլահի» ղեկավարներից Իմադ Մուդնիյան: Իշխանամետ ուժերի հարյուր հազարավոր կողմակիցներ փետրվարի 14–ին Նահատակների հրապարակում նշեցին Ռաֆիկ Հարիրիի մահվան 3–րդ տարեիցը:
- 16.02.2008.** ՄԱԿ–ի գլխավոր քարտուղար Բան Կի–մունը հայտնեց, որ կազմավորվել է Լիբանանում քաղաքական սպանությունների հետաքննության հատուկ դատարանի ստեղծման հարցերով զբաղվող կառավարման հանձնախումբը:
- 17.02.2008.** Քաթարի բարեգործական ընկերությունը Լիբանանին տրամադրեց 5,5 մլն դոլար հարավային Լիբանանի Բինթ Ջբեյլ քաղաքի վերակառուցման նպատակով:
- 25.02.2008.** Նոր նախագահի ընտրությունը կրկին հետաձգվեց:
- 29.02.2008.** ԱՄՆ–ի Միջազգային զարգացման գործակալության Լիբանանի մասնաճյուղի տնօրենը 50.000 դոլար տրամադրեց Բեյրութում գտնվող Դար ալ-Ֆաթվա առողջական կենտրոնին, որտեղ տարեկան անվճար բուժօգնություն են ստանում 1000 անապահով հիվանդներ:
- 02.03.2008.** Լիբանանի զբոսաշրջիկության նախարարության հրապարակած տվյալների համաձայն՝ 2006 թ. համեմատությամբ 2007 թ. զբոսաշրջության ոլորտից ստացվող եկամուտները նվազել էին 14,4 %-ով:
- 07.03.2008.** Լիբանանում տեղահանվածների կենտրոնական հիմնադրամի ղեկավար Ֆադի Արամունի նշեց, որ 2006 թ. Լիբանանի տարածքում Իսրայելի և «Հիզբալլահի» միջև հակամարտության արդյունքում տուժածների 63 %-ին վճարվել էին խստացված փոխատուցումները (դրանք հիմնականում Լեռնալիբանանի, Բեքաայի հովտի և Բեյրութի ու նրա արվարձանների բնակիչներ են: 18–19 %-ը արդեն պատրաստ էր վերադառնալու իրենց բնակավայրերը):
- 10.03.2008.** Երկրի նախագահի ընտրությունները հետաձգվեցին 16–րդ անգամ:
- 12.03.2008.** ՄԱԿ–ում ԱՄՆ դեսպանը հայտարարեց, որ համաշխարհային դոնորներն արդեն իսկ նվիրաբերել են 28,7 մլն դոլար Ռաֆիկ Հարիրիի սպանության գործով միջազգային դատարանի կազմավորման նպատակով և խստացվել է ևս 21,3 մլն դոլար:

- 18.03.2008.** Ճապոնիայի կառավորությունը համաձայնագիր էր ստորագրել ՄԱԿ-ի օգնության և աշխատանքի գործակալության հետ, ըստ որի՝ 588 մլն յեն կամ 5,5 մլն դոլար կտրամադրվեր կազմակերպությանը՝ հյուսիսային Լիբանանի պաղեստինյան փախստականների ճամբարիների խնդիրները լուծելու նպատակով:
- 24.03.2008.** Երկրի նախագահի ընտրությունները հետաձգվեցին 17-րդ անգամ:
- 28.03.2008.** ԱՄՆ-ի Կոնգրեսը 5 մլն դոլար տրամադրեց լիբանանյան հասարակական կազմակերպություններին:
- 29.03.2008.** Մարտի 29-ից 30-ը Դամասկոսում կայացավ ԱՊԼ անդամ երկրների ղեկավարների ամենամյա գագաթնաժողովը, որին մասնակցեց նաև Իրանի արտաքին գործերի նախարարը: Լիբանանը բոլորուց գագաթնաժողովը, Սաուդյան Արաբիան և Հորդանանը ներկայացնում էին ԱՊԼ-ում այդ երկրների ներկայացուցիչները, Եգիպտոսը՝ իրավական հարցերով և խորհրդարանի հետ հարաբերությունների պետնախարարը, Իրաքը և Եմենը՝ նախագահի տեղակալները, Բահրեյնը՝ վարչապետի տեղակալը, Օմանը՝ վարչապետի կառավարության գծով տեղակալը և Մարոկկոն՝ թագաժառանգը:
- 05.05.2008.** Մայիսի 5-ին Լիբանանի կառավարությունն ընդունեց երկու որոշում, որոնց համաձայն՝ պաշտոնանկ արվեց Բեյրութի միջազգային օդանավակայանի անվտանգության ծառայության ղեկավարը, ով ներկայացնում էր «Հիզբալլահը», ինչպես նաև վերահսկողություն սահմանվեց «Հիզբալլահի» հաղորդակցության ցանցի նկատմամբ:
- 06.05.2008.** 2008 թ. մայիսի 6-ին Լիբանանի աշխատավորների համադաշնության կազմակերպած գործադուլը վերաճեց զինված բախումների՝ կառավարության կողմնակիցների և ընդդիմադիր ուժերի, հիմնականում շիական «Հիզբալլահ» շարժման զինյալների միջև:
- 09.05.2008.** Մայիսի 9-ին Լիբանանում գործող լիբանանահայ քաղաքական կուսակցությունների ղեկավարների հանդիպման ընթացքում ընդունվեց որոշում՝ հակամարտող կողմերից որևէ մեկին չպաշտպանելու և նրանց միջև երկխոսության հաստատմանը նպաստելու վերաբերյալ: Համայնքը հավատարիմ մնաց դեռևս 1975 թ. րոնկված երկ-

րորդ քաղաքացիական պատերազմի ընթացքում որդեգրած դրական չեզոքության քաղաքականությանը:

- 11.05.2008.** Լիբանանում զինված բախումների խորացումն ու հնարավոր քաղաքացիական պատերազմի բռնկումը կանխելու նպատակով մայիսի 11-ին Կահիրեում ԱՊԼ արտաքին գործերի նախարարանների խորհրդի նիստում կազմավորվեց հանձնախումբ, որի ղեկավարումը ստանձնեց Քաթարի վարչապետ և արտաքին գործերի նախարար Համադ բեն Ջասեմ բեն Ջաբար Ալ-Թանիին:
- Լիբանանյան հակամարտող կողմերը համաձայնության եկան զինված բախումները դադարեցնելու, ինչպես նաև պայմանավորվեցին ԱՊԼ-ի հովանու ներքո բանակցությունները մայիսի 16-ին Քաթարի մայրաքաղաք Դոհայում շարունակելու վերաբերյալ:
- 21.05.2008.** Մայիսի 21-ին Քաթարի մայրաքաղաքում հայտարարվեց ԱՊԼ-ի հովանու ներքո լիբանանյան «ազգային երկխոսության» հաջող ավարտի մասին: «Երկխոսության» մասնակիցներն ընդունեցին «Դոհայի համաձայնագիրը»:
- 25.05.2008.** Շուրջ 7 ամիս շարունակվող հակամարտության, ապա նաև զինված բախումներից հետո Լիբանանի խորհրդարանը մայիսի 25-ին 118 կողմ ձայնով նոր նախագահ ընտրեց բանակի գլխավոր հրամանատար գեներալ Միշել Սուլեյմանին:
- 28.05.2008.** Լիբանանյան իշխող մեծամասնությունը վարչապետի պաշտոնում կրկին առաջադրեց Ֆուադ Սիհիորայի թեկնածությունը, ում մայիսի 28-ին նոր նախագահը հանձնարարեց «ազգային միասնության կառավարության» ձևավորումը:
- 01.03.2008.** 2009 թ. մարտի 1-ին հոլանդական Լեյշենդամ (Leischendam) քնակավայրում Հաազայից ոչ հեռու, իր աշխատանքները սկսեց Լիբանանի նախկին վարչապետ Ռաֆիկ Հարիրիի սպանության գործը քննող Հատուկ դատարանը:
- 15.05.2009.** «Հիզբալլահ» շարժման ղեկավար Հասան Նասրալլահը 2009 թ. մայիսի 15-ին հանդես եկավ նախընտրական ելույթով: Այն Լիբանանում, ինչպես նաև հարևան արաբական երկրներում ընկալվեց որպես շիական այդ խոշոր կազմակերպության գլխավոր քարտուղարի կոչը, որի հիմնական շեշտադրումը Լիբանանում «Հիզբալլահի պետություն» ստեղծելն էր:

- 07.06.2009.** 2009 թ. հունիսի 7-ին Լիբանանում կայացան խորհրդարանական ընտրություններ, որոնցում հաղթանակ տարավ «Մարտի 14-ի» դաշինքը՝ Սաադ Հարիրիի գլխավորությամբ: 128 պատգամավորական տեղերից այն ստացավ 71-ը: 57 տեղ գրավեց ընդդիմադիր «Մարտի 8-ի» դաշինքը:
- 02.08.2009.** Խորհրդարանական ընտրություններից հետո շարունակվող ճգնաժամի պայմաններում, երբ Սաադ Հարիրիին չէր հաջողվում ձևավորել կառավարություն, հայտարարությամբ հանդես եկավ Առաջադիմական սոցիալիստական կուսակցության ղեկավար Վալիդ Ջումբլաթը և նշեց Հարիրիի գլխավորած դաշինքից իր դուրս գալու մասին:
- 13.10.2010.** 2010 թ. հոկտեմբերի 13-14-ին Լիբանան պաշտոնական այցով ժամանեց Իրանի Իսլամական Հանրապետության նախագահ Մ. Ահմադինեժադի ղեկավարած պատվիրակությունը: Այցի ընթացքում ստորագրվեց 17 պայմանագիր, որոնք վերաբերում էին տնտեսության տարբեր ոլորտներին, այդ թվում նաև էներգետիկ ոլորտին:
- 09.11.2009.** Երկար քաղաքական խորհրդակցություններից հետո 2009 թ. նոյեմբերի 9-ին Սաադ Հարիրիին հաջողվեց կազմավորել իր կառավարությունը:
- 23.12.2010.** 2010 թ. դեկտեմբերի 23-ին Լիբանանում ստեղծվել էր հերթական ճգնաժամային իրավիճակը: Նախկին վարչապետ Ռաֆիկ Հարիրիի սպանության գործով Միջազգային ռազմական դատարանը ժամանակավորապես դադարեցրեց իր աշխատանքները Լիբանանում: Այս մասին համաձայնություն էր ձեռք բերվել այդ ընթացքում դեռևս երկրի վարչապետ Սաադ Հարիրիի և «Հիզբալլահի» կազմակերպության ղեկավար Հասան Նասրալլահի միջև:
- 12.01.2011.** 2011 թ. հունվարի 12-ին Սաադ Հարիրիի կառավարությունը հերթական ճգնաժամի արդյունքում ստիպված եղավ հրաժարական տալ: Դա տեղի ունեցավ այն բանից հետո, երբ կառավարության 11 անդամներ, որոնք ներկայացնում էին «Հիզբալլահը», հրաժարական տվեցին: Այդ քայլը նրանք հիմնավորեցին ՄԱԿ-ի Հատուկ դատարանի եզրակացության հետ իրենց անհամաձայնությամբ: Հենց հրաժարականի օրը Սաադ Հարիրին

ժամանեց Անկարա երկրի վարչապետ Ռ. Էրդողանի և արտաքին գործերի նախարար Ա. Դավութլյուլի հետ հանդիպելու նպատակով:

- 13.01.2011.** Թուրքիայի արտաքին գործերի նախարարության տարածած հաղորդագրության մեջ նշվում էր, որ Թուրքիան շատ անհանգստացած էր Լիբանանում իրավիճակի անկայունացմամբ, ինչը սպառնում էր տարածաշրջանի խաղաղությանն ու անվտանգությանը:
- 17.01.2011.** Թուրքական ղեկավարության նախաձեռնությամբ հունվարի 17-ին Դամասկոսում Քաթարի հետ համատեղ անցկացվեցին Լիբանանի հարցով խորհրդակցություններ, որոնց մասնակցեցին Սիրիայի նախագահ Բաշար Ալ-Ասադը, Թուրքիայի վարչապետ Ռ. Էրդողանը, Քաթարի վարչապետ և արտաքին գործերի նախարար շեյխ Համադա Բեն Ջասեմ Ալ-Թանին:
- 18.01.2011.** Բեյրութ ժամանեց Թուրքիայի արտաքին գործերի նախարար Ահմեդ Դավութլյուլուն, ով Քաթարի արտաքին գործերի նախարարի հետ բանակցություններ վարեց Լիբանանի նախագահ Միշել Սուլեյմանի և նախկին վարչապետ Սաադ Հարիրիի, խորհրդարանի նախագահ Նաբիի Բերրիի և «Հիզբալլահի» գլխավոր քարտուղար Հասան Նասրալլահի հետ, որոնց նպատակն էր նպաստել լիբանանյան ճգնաժամի կարգավորմանը: Սակայն դրանք արդյունք չտվեցին:
- 19.01.2011.** Թուրքիայի վարչապետ Էրդողանը հեռախոսային զրույց ունեցավ Իրանի նախագահ Մ. Ահմադինեժադի հետ և վերջինիս բանակցություններ վարելու կոչ արեց լիբանանյան հակամարտող կողմերի միջև ճգնաժամը քաղաքական ճանապարհով լուծելու նպատակով:
- 25.01.2011.** Լիբանանի նախագահը հաստատեց նոր վարչապետի թեկնածությունը: «Հիզբալլահ» շարժման և խորհրդարանի մեծամասնության կողմից աջակցություն ստացած սուննի ղեկավար Նաջիբ Միկաթին գլխավորեց Լիբանանի նոր կառավարությունը: Վերջինս ստացավ 128 պատգամավորական ձայներից 68-ը, մինչդեռ Հարիրիի օգտին քվեարկեց 55 խորհրդարանական:
- 13.06.2011.** Երկարատև՝ շուրջ հինգ ամիս շարունակվող բանակցությունների արդյունքում Նաջիբ Միկաթին կարողացավ ձևավորել կառավարություն:

- 04.08.2011.** Որպես ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդի անդամ Լիբանանը ձեռնպահ մնաց 14 պետությունների ընդունած հայտարարությանը միանալուց, որը դատապարտում էր ուժի կիրառումը Սիրիայի խաղաղ բնակչության նկատմամբ: Դրանով Լիբանանն ի ցույց դրեց իր անհամաձայնությունը երրորդ պետության ներքին գործերին միջամտելու հարցում:
- 03.10.2011.** ՀՀ Աժ նախագահ Հովհիկ Աբրահամյանի հրավերով եռօրյա պաշտոնական այցով Հայաստան անցելեց Լիբանանի խորհրդարանի նախագահ Նաբիհ Բերրին:
- 08.12.2011.** Դեկտեմբերի 8-10-ը Հայաստան այցելեց Լիբանանի նախագահ Միշել Սուլեյմանը: Նրա գլխավորած պատվիրակության կազմում էր նաև երկրի արդյունաբերության նախարար Վրեժ Սաբունջյանը:

ԳՈՒ ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ

ՎԱՌԱՎԱՐՎՈՂ ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐԱԿԱՆ ՄՈՂԵԼԻ ԳՈՐԾԱՐԿՈՒՄԸ ԵԳԻՊՏՈՍՈՒՄ (2008-2011 ԹԹ.)

2008-2011 թթ. եգիպտոսում ընթացող հասարակական-քաղաքական զարգացումները հանգեցրին պետության ղեկավարության հարատև գոյության կործանմանը, որն իր հերթին փոխեց նաև երկրի պետական իշխանության բնույթը: Վերը նշված զարգացումները հանրապետական եգիպտոսի պատմության մեջ առաջին անգամ միտված էին երկրում քաղաքացիական հասարակություն կառուցելու գործընթաց սկսելուն: Մինևույն ժամանակ եգիպտական քաղաքական ընդհատակում տասնյակ տարիներ գործող առավել գործուն ընդդիմադիր ուժը՝ «Մուսուլման եղբայրներ» կրոնաքաղաքական շարժումը, դուրս գալով օրինական դաշտ, եգիպտական հասարակությանը կանգնեցրեց աշխարհիկության և իսլամականության բևեռների միջև դժվարին ընտրություն կատարելու փաստի առջև՝ նախադրյալներ ստեղծելով ապագայում հավանական այսպես կոչված «խորքային պետություն» ձևավորելու օրինաչափության համար: Նշված ժամանակահատվածի ներքաղաքական բուռն զարգացումները պայմանավորեցին նաև եգիպտոսի արտաքին քաղաքական օրակարգը: 2008-2011 թթ. ներքաղաքական զարգացումները բյուրեղացրեցին եգիպտական հասարակության քաղաքական հասունության հանգամանքը:

Տվյալ հոդվածի նպատակն է ներկայացնել նշված ժամանակահատվածում ներքաղաքական գործընթացների կարևորագույն փուլերը, վերլուծել այն զարգացումները, որոնք պայմանավորում են նաև Կահիրեի արտաքին քաղաքական կենցաղը և ձևավորում նրա քաղաքական ուղեգիծը:

Եգիպտոսում 2008 թ. առաջին կիսամյակի առավել կարևոր ներքաղաքական իրադարձություններից էր տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրությունները:

Վերջին տարիներին ասիական և աֆրիկյան մի շարք երկրներում լայն թափ են ստացել քաղաքական համակարգի արդիականացմանն ու ժողովրդավարացմանն ուղղված գործընթացները: Եգիպտոսում իշխող «Ազգային-դեմոկրատական» կուսակցությունը¹ (ԱԴԿ), ի դեմս Նախագահ Հոսնի Մուբարաքի, նույնպես փորձում էր իրականացնել եգիպտական քաղաքական համակարգի բարեփոխմանն ուղղված քայլեր, որոնք պայմանավորված էին թե ներքին և թե արտաքին մի շարք գործոններով:

2008 թ. ապրիլի 8-ին Եգիպտոսում անցկացվեցին տեղական ինքնակառավարման մարմինների² (ՏԻՄ) ընտրություններ³, որոնք բոյկոտեց երկրի ամենահզոր ընդդիմադիր ուժը՝ «Թել Ավիվ» կրոնաքաղաքական կազմակերպությունը⁴ հրա-

¹ «Ազգային-դեմոկրատական» կուսակցությունը ստեղծվել է 1976 թ. եգիպտոսի նախագահ Անվար սա-Սադաթի որոշմամբ: Մանրամասն տե՛ս National Democratic Party of Egypt, <http://egyptelections.carnegiendowment.org/2011/09/22/national-democratic-party>

² Եգիպտոսում ՏԻՄ ընտրությունները կարգավորվում են 1979 թ. ընդունված թիվ 43 համապատասխան օրենքով, ըստ որի դրանք տեղի են ունենում քառ, ուղիղ քվեարկության միջոցով հինգ տարի ժամկետով: Մանրամասն տե՛ս Арабская Республика Египет, М., 1990, с. 235: ՏԻՄ ընտրությունները կարևոր դերակատարություն ունեն երկրի ներքաղաքական կյանքում. ընտրությունները հնարավորություն են տալիս եգիպտական հասարակության տարբեր խավերին իրենց մասնակցությունն ունենալու երկրի ներքաղաքական կյանքում: ՏԻՄ ընտրությունների արդյունքում կազմավորվում են խորհուրդներ, որտեղ պարտադիր կերպով պետք է ընդգրկված լինի նաև մեկ կին: Խորհուրդների գործունեության շրջանակներում կարևորագույն դերակատարություն ունեն վարչական-տարածքային միավորների ղեկավարները՝ նահանգապետ, քաղաքապետ, շրջանի նախագահ, գյուղական թաղամասերի ղեկավարներ, որոնք անմիջականորեն նշանակվում են երկրի գործող իշխանությունների կողմից: Մանրամասն տե՛ս M. Herzallah, A. Hamzawy, Egypt's Local Elections Farce Causes and Consequences, <http://www.policyarchive.org/handle/10207/bitstreams/6520.pdf>

³ И. Царегородцева, "Бойкот "Братьями-мусульманами" муниципальных выборов в Египте", <http://www.iimes.ru/rus/stat/2008/30-04-08c.htm>

⁴ «Թել Ավիվ» կրոնաքաղաքական կազմակերպությունը հիմնվել է 1928 թ. Իսմաիլիյա քաղաքում՝ Հասան Ալ-Բաննայի կողմից: Կազմակերպությունն իր գոյության սկզբնական շրջանում քաջաներում էր իսլամական խալիֆայության ստեղծման գաղափարը: Վերջին շրջանում այն ավելի շատ շեշտը դնում է եգիպտոսում խորհրդարանական պետություն կառուցելու վրա՝ իշխանության իսլամական տարրի պահպանմամբ: Մանրամասն տե՛ս Абрагян Е., Религиозно-политическая организация "Братья-мусульмане" в Египте, Ислам в политической жизни стран современного Ближнего и Среднего Востока, М., 1986, с. 52-55; Lia B., The Society of the Muslim Brothers in Egypt: The Rise of an Islamic Mass Movement 1928-1942, UK-Ithaca press 1998, p. 27-30: 1954 թ. մայիսի 4-ին «Մուսուլման-երայրերն» կազմակերպության առաջնորդ Իսնդեյրի կողմից եգիպտոսի վարչապետ Գամալ Նասերին ուղղված նամակում «Մուսուլման երայրերը» պահանջեցին պետությունում հաստատել կառա-

վարվելով մասնակցել ընտրություններին: Հարկ է նշել, որ ՏԻՄ ընտրությունները պետք է տեղի ունենային 2006 թ., սակայն իշխանությունների կողմից հետաձգվել էին երկու տարով. վերջիններս մտավախություն ունեին, որ իսլամականները կկարողանային կրկնել 2005 թ. խորհրդարանական ընտրություններում ձեռք բերած հաջողությունները: «Թել Ավիվ» կազմակերպության նման կեցվածքն անսպասելի էր, քանի որ 2008 թ. փետրվարի 21-ին կազմակերպության առաջնորդ Մուհամմեդ Ասիդ Աբեֆը հայտարարել էր, որ իրենց մասնակցությունը ՏԻՄ ընտրություններին միտված էր Եգիպտոսի ներքաղաքական կյանքի ակտիվացմանը: Ըստ էության՝ «Թել Ավիվ» կազմակերպության՝ ՏԻՄ ընտրություններին մասնակցությունը իշխանությունների դեմ պայքարի գործընթացի շարունակությունն էր: 2008 թ. մարտի 9-ին այս կազմակերպության պաշտոնական կայքէջում տեղադրված էր նրա նախընտրական ծրագիրը, որտեղ հանգամանակից ներկայացված էին ներքաղաքական բարեփոխումների դրույթները: Այս ամենը վկայում էր, որ կազմակերպությունը լյուրեն նախապատրաստվել էր ՏԻՄ ընտրություններին մասնակցելուն: Նույնիսկ ընտրությունների նախօրեին «Մուսուլման երայրերը» հայտարարեցին, որ ցանկանում են կրկնել 2005 թ. դեկտեմբերին Ազգային ժողովի ընտրություններում իրենց հաջողությունները, երբ կազմակերպությունն ունեցավ 88 անկախ պատգամավորներ⁵: Հատկանշական է, որ քաղաքական մեծ փորձ ունեցող շարժումը, որի մասնաճյուղերը գործում են Եգիպտոսում և արաբական մի շարք երկրներում, ձգտում է իշխանության գալ՝ որոշակիորեն իսլամականացնելով պետության սոցիալ-քաղաքական համակարգը⁶: Եգիպտոսում 2005 թ. դեկտեմբերին կայացած խորհրդարանական ընտրությունների արդյունքում «Մուսուլման երայրերը» դարձան հանրապետական

վարման խորհրդարանական համակարգ, վերականգնել խոսքի ազատությունը և այլն: Stu Mitchell R.P., The Society of the Muslim Brothers, L., 1969, pp. 134-135. Ուսումնասիրվող շրջանում «Թել Ավիվ» կազմակերպությունը գործում էր ընդհատակում, իսկ պետության ներքաղաքական զարգացումներին, մասնավորապես ընտրություններին մասնակցում էր անկախ թեկնածուներով:

⁵ И. Царегородцева, "Бойкот "Братьями-мусульманами" муниципальных выборов в Египте", <http://www.iimes.ru/rus/stat/2008/30-04-08c.htm>

⁶ В. Куделев, "Ситуация в Египте: апрель 2008г.", www.iimes.ru. Եգիպտոսի Ազգային ժողովը բաղկացած է 458 պատգամավորից, որից 448-ն ընտրվում է համընդհանուր ուղիղ ընտրությունների միջոցով, իսկ 10-ին նշանակում է երկրի նախագահը: Պատգամավորների ընտրություններն անցնում են 48 ընտրատարածքներում՝ մեծամասնական և համամասնական ընտրությունների հիման վրա:

Եգիպտոսի պատմության մեջ Ազգային ժողովում թվաքանակով ամենամեծ ընդդիմությունը⁷:

2008 թ. ապրիլի 8-ին կայանալից ՏԻՄ ընտրություններից երկու օր առաջ «Մուսուլման եղբայրները» հայտարարեցին, որ չեն մասնակցելու ընտրություններին: Շարժման ներկայացուցիչներն իրենց որոշումը հիմնավորում էին հետևյալ կերպ. եթե իրենք չեն մասնակցում ընտրություններին, ապա այդ ընտրություններն արդեն իսկ չեն կարող փնել ժողովրդավարական: Նման դեպքում ընտրություններին կմասնակցեին միայն «Ազգային-դեմոկրատական» կուսակցությունը (ԱԴԿ) և նրան սատարող կեղծ ընդդիմադիր ուժերը: Հարկ է նշել, որ ԱԴԿ-ն իր գոյության ողջ ընթացքում բոլոր ընտրություններում շահել է ընտրաձայների ճշող մեծամասնությունը⁸: ԱԴԿ-ն ընտրություններին առաջադրել էր շուրջ 53.000 թեկնածու⁹: Սակայն նույն թվականի մարտի 13-ին եգիպտական իշխանությունների կողմից ՏԻՄ ընտրություններին մասնակցելու հնարավորությունից կտրվել էին «Թել Ավիվի» կողմից առաջադրված թեկնածուների մոտ 90 %-ին¹⁰: Մարտի 14-ին ԱՄՆ Սպիտակ տան մամլո խոսնակ Դանա Փերինան քննադատեց եգիպտական իշխանությունների կողմից իրականացված քայլերը: Վաշինգտոնը մտահոգություն էր հայտնում եգիպտոսում մարդու իրավունքների սուսահարման կապակցությամբ¹¹:

Եգիպտոսի Ազգային ժողովի խլամականների կողմից առաջադրված անկախ թեկնածուների խորհրդանական խմբի ղեկավարի տեղակալ Հուսեյն Իբրահիմը ՏԻՄ ընտրությունների նախորդ օրը կոչ արեց հայրենակիցներին չմասնակցելու ընտրություններին: «Մուսուլման եղբայրներ» կազմակերպության իրավաբան Մունիմ Աբդ Ալ-Մաստոը հայտարարեց, որ ընտրություններից առաջ եգիպտական իշխանություններն ընտրություն-

ներին մասնակցելու հնարավորությունից զրկեցին «Թել Ավիվի» և 100 թեկնածուի¹²: Ապրիլի 4-ին «Մուսուլման եղբայրներ» կազմակերպության մամլո խոսնակը հայտարարեց, որ նշված օրը եգիպտական իշխանությունների կողմից ձեռքակալվել էին կազմակերպության 34 ակտիվիստ¹³: Եգիպտական իշխանությունների կողմից «Մուսուլման եղբայրներ» կազմակերպության թեկնածուներին նախընտրական գործընթացից դուրս թողելուց, ինչպես նաև փետրվար-մարտ ամիսների ընթացքում տեղի ունեցած զանգվածային ձեռքակալությունների արդյունքում (ձեռքակալվեց կազմակերպության մոտ հազար ակտիվիստ) ՏԻՄ ընտրությունների նախօրին այս կազմակերպությունն ուներ ընդամենը 21 թեկնածու¹⁴: ՏԻՄ ընտրությունների արդյունքում ընտրաձայների մեծամասնությունը (97 %) ձեռք բերեց իշխող ԱԴԿ-ն, իսկ մնացած ձայները միմյանց միջև բաշխեցին «Ալ-Վաֆր»¹⁵, «Թազամ-մու»¹⁶, «Ալ-Ղադ»¹⁷ կուսակցությունները և նախերականները¹⁸:

Ընտրություններից երկու օր անց, ԱՄՆ Սպիտակ տան մամլո խոսնակ Դանա Փերինան հայտարարեց, որ Վաշինգտոնը մտահոգված է եգիպտոսում ապրիլի 8-ին տեղի ունեցած ընտրություններով, ինչը պայմանավորված էր բազմաթիվ ընտրախախտումներով և քաղաքական հետապնդումներով¹⁹: ԱՄՆ-ի վարչակազմը հույս հայտնեց, որ եգիպտական իշխանությունների և

⁷ Նույն տեղում:

⁸ И. Царегородцева, *Եզվ. աշխ.*:

⁹ "Братья-мусульмане" призвали к бойкоту муниципальных выборов в Египте, www.islamrf.ru

¹⁰ "Муниципальные выборы в Египте и политическая позиция США", *Եզվ. աշխ.*:

¹¹ «Ալ-Վաֆր» կուսակցությունը ստեղծվել է 1919 թ. և համարվում է եգիպտոսի ամենահին կուսակցություններից մեկը: Կուսակցության գործունեությունն արգելվեց Գամալ Նասերի իշխանության տարիներին մի շարք այլ կուսակցությունների հետ մեկտեղ: 1977 թ. Ֆուադ Սիրագ Ալ-Դինի նախաձեռնությամբ կուսակցությունը վերակցեց իր գործունեությունը վերանվանվելով «Նոր վաֆր»: Sten Hiro D., *The Essential Middle East*, New-York, 2003, pp. 563-564.

¹² «Թազամ-մու» ազգային առաջադիմական» կուսակցությունը ստեղծվել է 1976 թ.: Արաբական սոցիալիստական դաշինքի «ձախ» թևի հիմքի վրա: Կուսակցությունը գլխավորեց Խալեդ Մոհի Ալ-Դինը: Կուսակցության նապաստակն է՝ եգիպտոսում կառուցել սոցիալիստական պետություն: 2000 թ. Ազգային ժողովի ընտրություններում կուսակցությունը ստացավ 6 մանդատ: Sten <http://news.bbc.co.uk/>

¹³ «Ալ-Ղադ» կուսակցությունը հիմնվել է 2004 թ. հոկտեմբերին Այման Նուրի նախաձեռնությամբ, ով և գլխավորեց կուսակցությունը: «Ալ-Ղադը» համարվում է այսպես կոչված վարդազույն կուսակցություն, որը ըստ որոշ տեղեկությունների՝ գտնվում է Արևմտքի անմիջական հովանավորության ներքո: Sten www.meast.ru

¹⁴ В. Кудяев, *Եզվ. աշխ.*:

⁷ «Մուսուլման եղբայրները» պետության քաղաքական համակարգը փոփոխելով, ցանկանում են ստեղծել աստվածապետություն, սակայն յուրահատուկ խորհրդարանական կարգերով: Եգիպտական իշխանությունները խստորեն վերահսկում էին շարժման գործունեությունը՝ պարբերաբար իրականացնելով ակտիվիստների ձեռքակալություններ, կիրառելով բռնություններ ու պատժամիջոցներ: Մանրամասն տե՛ս www.albawaba.com/cn/countries/Egypt/211310

⁸ "Egypt: Muslim Brotherhood Opposition Group Urges Boycott of Municipal Elections", <http://www.ikhwanweb.com/article.php?id=16604>

⁹ Օրինակ՝ եգիպտոսի Ազգային ժողովի 1984 թ. ընտրություններում ԱԴԿ-ն հավաքեց ընտրաձայների 73 %, 1987 թ.՝ 70 %, 1990 թ.՝ 80 %, իսկ 2000 թ.՝ 87 % (պաշտամավորական 458՝ 353), <http://news.bbc.co.uk/>

¹⁰ В. Кудяев, "Ситуация в Египте: апрель 2008", <http://www.iimes.ru/rus/stat/2008/10-05-08a.htm>

¹¹ Նույն տեղում:

ընդդիմության միջև կհաստատվեն երկխոսության կամուրջներ²⁰: Հարկ է նշել, որ եգիպտոսում քաղաքական համակարգի պահպանման պարագայում ցանկացած ընտրություններ կանխավ դատապարտված էին նույնաման սցենարի կրկնությունը:

ՏԻԿ ընտրություններին «Մուսուլման եղբայրների» ինքնաբացարկի փաստն առաջ բերեց բազմաքանակ ցույցեր, որոնցից ամենամեծը տեղի ունեցավ Ալ-Քուբրա քաղաքում, որտեղ եգիպտական ոստիկանական ուժերի միջամտության արդյունքում զոհվեց մեկ անչափահաս և վիրավորվեցին բազմաթիվ ցուցարարներ: Ապրիլի 6-ին եգիպտական իշխանությունները կանխեցին նաև Կահիրեում նախատեսվող ցույցը, որը կազմակերպել էր «Քիֆայա» շարժումը: Նույն օրը ձերբակալվեցին այդ շարժման մասնաճյուղերի 60 ղեկավարներ: Հիշեցնենք, որ «Քիֆայա» շարժումն առաջին անգամ հասարակությանը հայտնի դարձավ 2004 թ.²¹: Եգիպտոսում իշխող ԱԴԿ-ի համար ներքաղաքական իրավիճակի լարվածությանն էր միախառնվել նաև 2007 թ. վերջին և 2008 թ. սկզբին ի հայտ եկած պարենային ճգնաժամը՝ հացի և այլ անհրաժեշտ ապրանքների նկատմամբ գների աճը, ինչպես նաև եգիպտական իշխանությունների՝ Գազերի եգիպտապաղեստինյան սահմանի հարցում հսկողության ուժեղացումը: Այսպիսով՝ եգիպտական իշխանությունները առջև ծառայեց էին մի շարք օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ ներքաղաքական խնդիրներ, որոնք լուծում էին պահանջում: Հաշվի առնելով մի շարք զարգացած երկրների կառուցողական դիրքորոշումն ընդդիմության նկատմամբ եգիպտական իշխանությունները ևս, թույլ

տալով «Թել Ավիվի»՝ պատմաքաղաքական զարգացման օբյեկտիվ տեսանկյունից վաստակած, օրինական մասնակցությունը ներքաղաքական գործընթացներում, հնարավոր կդարձնեն երկրում լարվածության մթնոլորտի թթափումը՝ ի վերջո հանգեցնելով խնդիրների՝ որոշ առումով համատեղ ու համապարփակ լուծմանը: Հարկ է նշել, որ «եգիպտական փողոցը» երկրում գործող ընդդիմադիր ուժերից առավել շատ համակրում էր «Թել Ավիվ» կազմակերպությանը: Օրինակ՝ 2004 թ. մարտին «Մուսուլման եղբայրների» կողմից «Բարեփոխումների պաշտոնեականություններ» ծրագրի հրապարակումը նաև նպաստեց եգիպտոսի նախագահ Հոսնի Մուբարաքի կողմից սկսված սահմանադրական բարեփոխումներին, որոնց արդյունքում մի շարք փոփոխությունների ենթարկվեց նաև պետության նախագահի ընտրության կարգը²²:

Սկսած 2005 թ.՝ եգիպտոսի ներքաղաքական զարգացումները պայմանավորված էին նաև Մուբարաքի հետևորդի հարցի շուրջ ընթացող բազմաթիվ քննարկումներով: Առավել շատ արձարձվում էր այդ ժամանակ գործող նախագահ Հոսնի Մուբարաքի որդուն՝ Գամալ Մուբարաքին, երկրի իշխանությունը փոխանցելու տարբերակը: Գործող նախագահը «զգուշորեն պատահում էր» որդուն երկրի նախագահի պաշտոնի հավանական փոխանցմանը՝ աշխատելով չառաջացնել եգիպտական ընդդիմության ցասումը:

Վերը նշված նպատակին էր հավանաբար միտված նաև 2009 թ. մարտին Գամալ Մուբարաքի այցն ԱՄՆ²³: Պաշտոնապես նշվում էր, թե Գամալ Մուբարաքի գործուղման նպատակն էր նախապատրաստել Հոսնի Մուբարաքի ԱՄՆ-ն նախատեսվող այցելությունը: Գործող նախագահը պետք է հանդիպեր ԱՄՆ նախագահ Բարաք Օբամայի հետ: Որոշ վերլուծաբաններ կարծում էին, որ Բուշի նախագահության տարիներին եգիպտաամերիկյան հարաբերությունները զգալիորեն սառել էին, ինչը պայմանավորված էր ԱՄՆ-ը մերձավորարևելյան քաղաքականությունը²⁴:

²² Այս մասին մանրամասն տե՛ս Գևորգյան Գ., Եգիպտոսում 2005 թ. կայացած նախագահական ընտրությունների շուրջ, Մերձավոր Արևելք, եր., 2006, էջ 47, Գևորգյան Գ., Սահմանադրական բարեփոխումները Եգիպտոսում. ժողովրդավարություն, թե՛ պատրանք, եր., 2007, էջ 36:

²³ Հոսնի Մուբարաքի կրտսեր որդին՝ Գամալ Մուբարաքը, եգիպտոսում իշխող «Ազգային-դեմոկրատական» կուսակցության քաղաքական հարցերով քարտուղարն էր:

²⁴ Օրինակ՝ կոնգրեսական Էյթոնի Վեյները 2009 թ. փետրվարին առաջարկում էր կրճատել եգիպտոսին ամենամյա տրամադրվող ամերիկյան ֆինանսական օգնության չափը:

²⁰ Մանրամասն տե՛ս՝ "Муниципальные выборы в Египте и политическая позиция США", www.i-r-p.ru:

Կարևոր է նշել, որ «Թել Ավիվ» կազմակերպության կողմից ՏԻԿ ընտրությունների բոլորող կարող էր ազդակի դերակատարություն ունենալ եգիպտոսի ներքաղաքական համակարգի և հասարակական կյանքի փոփոխման հարցում: Հարկ է նշել, որ վերջին շրջանում ԱՄՆ-ի և Եվրամիության նախաձեռնությամբ քաջախելովոր քաղաքացիական հասարակության կառուցման, իշխանական համակարգի բարեփոխման, արդիականացման և ի վերջո ժողովրդավարական պետության կայացման նախաձեռնություններն արաբական մի շարք երկրներում պարարտ հող են գտնում կարծրացած և ժառանգաբար փոխանցվող իշխանության դեմ տարվող պայքարի համատեքստում:

²¹ «Քիֆայա» արաբերենից թարգմանաբար նշանակում է «բավական է»: Այս շարժումը պաշտոնապես առաջին անգամ հայտնի դարձավ 2004 թ. նոյեմբերին: Նրանում միավորվել էին եգիպտացի 300 մտավորականներ: Շարժման ղեկավար էր դարձել Արու Ալ-Իլա Մադին: Սակայն շարժման ակունքները կարելի է հայտնաբերել արդեն սկսած 2000 թ., երբ Եգիպտոսում սկսեցին ձևավորվել համերաշխության կոմիտեներ՝ ի պաշտպանություն Պաղեստինում սկսված երկրորդ ինթիֆադայի:

Եգիպտոսամերիկյան հարաբերությունների ամրապնդման անհրաժեշտությունից բացի՝ Գամալ Մուբարաքի այցը միտված էր նաև պարզելու Վաշինգտոնի կարծիքը Եգիպտոսում «սիրիական սցենարով»²⁵ իշխանափոխություն իրականացնելու հարցում: Գամալ Մուբարաքը հանդիպեց ԱՄՆ ազդեցիք կոնգրեսականների հետ և ԱՄՆ կառավարության մի շարք առանցքային պաշտոնյաների հետ: Ամերիկյան լրատվամիջոցներից մի քանիսը նշում էին, որ Գամալի այցը նաև ինքնաներկայացման նպատակ էր հետապնդում²⁶:

Արտաքուստ բարիդրացիական թվացող եգիպտոսամերիկյան հարաբերությունները իրականում բարդ էին և ոչ կայուն. ամերիկյան տարբեր կառույցներ, մասնավորապես ԱՄՆ պետդեպարտամենտը պարբերաբար դատապարտում և մեղադրում էին եգիպտական իշխանություններին երկրում մարդու իրավունքների բազմաթիվ խախտումների և ոստիախարումների համար: Ի պատասխան ամերիկյան կառույցների քննադատություններին՝ եգիպտական կողմը կոչ էր անում չմիջամտելու իր ներքին գործերին:

Ամենևին պատահական չէր, որ այս զարգացումների շրջանակներում փետրվարի 18-ին եգիպտական բանտից ազատվեց 44-ամյա Այման Նուբը, ով դեռ 2005 թ. դատապարտվել էր 5 տարվա ազատազրկման եգիպտական իշխանությունների կողմից՝ մեղադրվելով իր հիմնդրած «Ալ-Նադ» կուսակցությունն օրինականացնելու համար անհրաժեշտ փաստաթղթերը կեղծելու մեջ: Նուրին ազատ արձակելու վերաբերյալ միջնորդում էին ոչ միայն եգիպտական իրավապաշտպանները, այլև մի շարք արևմտյան երկրներ, այդ թվում նաև ԱՄՆ:

Եգիպտոսի ներքաղաքական զարգացումների համատեքստում կարևոր տեղ էր զբաղեցնում 2010 թ. նոյեմբերի 28-ին և դեկտեմբերի 4-ին երկու փուլով անցկացված խորհրդարանի ստորին պալատի ընտրությունները²⁷: Նոյեմբերի 8-ին հայտնի

²⁵ Խոսքը գնում էր Սիրիայի նախագահ Հաֆեզ Ալ-Ասադի մահից հետո երկրում իշխանությունը նրա որդուն՝ Բաշար Ալ-Ասադին փոխանցելու մասին:

²⁶ Gamal Mubarak, Possible Successor to Egyptian President, visits USA, <http://www.huffingtonpost.com>

²⁷ Եգիպտոսի օրենսդիր իշխանությունը բաղկացած է երկպալատանի համակարգից՝ վերին և ստորին պալատներից: 1) Խորհրդատվական խորհուրդ (Մաջլիս աշ-շուրա) և 2) Ժողովրդական ժողով (Մաջլիս ալ-շաաբ): Մաջլիս աշ-շուրան ստեղծվել էր 1980 թ.: Այնուհետև նրա լիազորությունները լրամշակվեցին 2011 թ. թիվ 109 դեկրետ-օրենքով: Այն խորհրդատվական մարմնի լիազորություններ ունի: Նախագահն այն կարող էր ցրել՝ ըստ իր ցանկության: Համաձայն այդ օրենքի՝ վերջինս կազմված է 270 անդամներից, որոնց 2/3-ը

դարձավ, որ խորհրդարանական ընտրություններին 508 տեղի համար կայաքարեն 5720 թեկնածու, սակայն Կենտրոնական ընտրական կոմիտեն թույլատրեց մասնակցել ընտրություններին միայն 4686-ին: «Մուսուլման եղբայրներ» կազմակերպությունն առաջադրել էր 134 թեկնածու, որոնք հանդես էին գալիս որպես «նկախ թեկնածուներ. «Վաֆդը»՝ 250 թեկնածու, Ալ-Թազա-մուն»՝ 82 թեկնածու, Նասերականները՝ 47 թեկնածու²⁸:

Նոյեմբերի 9-ին «Մուսուլման եղբայրներ» կազմակերպության գերագույն ղեկավար Սոհամմեդ Բադիին հայտարարեց, որ յթե եգիպտական իշխանություններն ընտրախախտումներ կազմակերպեն, ապա «Եգիպտական ժողովրդի զայրույթը կթափվի փողոցներ»²⁹: Միևնույն ժամանակ Բադին նշեց, որ «Մուսուլման եղբայրները» չեն դիմի բռնության: Իր հերթին Մուբարաքը հայտարարեց, որ ընտրությունները կլինեն արդար և ազատ: Նոյեմբերի 15-ին ԱՄՆ պետդեպարտամենտի ներկայացուցիչ Ֆիլիպ Քրուլին հայտարարեց, որ Վաշինգտոնը ողջունում է եգիպտական իշխանությունների պատրաստակամությունն՝ ազատ և թափանցիկ ընտրություններ անցկացնելու հարցում: Քրուլին կոչ արեց նաև թույլատրելու ընտրություններին միջազգային դիտորդների և եգիպտական քաղաքացիական կազմակերպությունների մասնակցությունը: Ի պատասխան ԱՄՆ առաջարկություններին՝ նոյեմբերի 18-ին Եգիպտոսի արտաքին գործերի նախարարությունը հայտնեց, որ ԱՄՆ-ի մի շարք առաջարկներ, մասնավորապես միջազգային դիտորդներին Եգիպտոս ուղարկելու առաջարկությունը, անընդունելի են Եգիպտոսի համար: Եգիպտոսի արտաքին քաղաքական գերատեսչությունը նաև մտահոգություն էր հայտնում ԱՄՆ նախագահ Օբամայի և ամերիկյան մի շարք քաղաքագետների հետ հանդիպման ժամանակ հնչեցված առաջարկների վերաբերյալ, մասնավորապես «Մերձավոր Արևելքի

ընտրվում են ուղիղ գաղտնի քվեարկությամբ, իսկ 1/3-ը նշանակվում են երկրի նախագահի կողմից: 180 հոգուց 120-ը պետք է ընտրվեն քաղաքական կուսակցությունների ցուցակով, իսկ 60-ը՝ անհատական թեկնածուների համակազմով: Ընտրական շրջանները ներառում են 30 շրջաններ, որտեղ պատգամավորներն ընտրվում են՝ ըստ ցուցակների, և 30 շրջաններ՝ անհատական ընտրակարգով ընտրվող պատգամավորների համար: Մաջլիս աշ-շաաբը, սկսած 2010 թ., բաղկացած էր 518 տեղից, որոնցից 508-ը ընտրվում են համաժողովրդական քվեարկությամբ, 64 տեղ նախատեսված է կանանց համար, և ևս 10-ին նշանակում է նախագահը: Տե՛ս www.cia.gov/library

²⁸ Egypt's Islamists Sees Election Setback in 2010, <http://www.ikhwanweb.com/article.php?id=17551>

²⁹ M. Badie, A Voice in the Government, <http://www.thedailybeast.com/newsweek/2010/11/29/mohammad-badie-on-egypt-s-muslim-brotherhood.html>

բարեփոխման» ծրագրի: Եգիպտոսի ԱԳՆ վերոնշյալ քաղաքագետներին անվանեց «Մերձավոր Արևելքում քառս տարածողներ»՝ ավելացնելով, որ նման նախաձեռնությունները տարածաշրջանը կնեղբաշեն անդառնալի գարգացումների մեջ:

Ի հավելումն եգիպտական արտաքին գերատեսչության հայտարարությանը՝ նոյեմբերի 26-ին Եգիպտոսի խորհրդարանի խոսնակ Ֆարսիի Սուրուրը նշեց, որ ԱՄՆ-ի կողմից վերը նշված հարցի կապակցությամբ գործադրած ճնշումները կարող են հանգեցնել Եգիպտոսում իսլամական կարգերի հռչակման, ինչը կփոխի տարածաշրջանում ուժերի հարաբերակցությունը:

Ընտրություններից առաջ եգիպտական իշխանությունները կարծում էին, որ ընտրությունների համար բավական կլինի մեկ փուլը, սակայն ընդդիմության գործընդ կ երկրում լարված քաղաքական իրադրությունը ընտրական գարգացումները տարան դեպի երկրորդ փուլ: Արդեն նոյեմբերի 30-ին «Մուսուլման եղբայրները» հայտարարեցին, որ ընտրությունների առաջին փուլը հարկավոր է ճանաչել անվավեր, որ իշխանությունների կողմից կատարված ընտրախախտումները զարհուրելի են՝ հայտնելով նաև, որ իրենց բոյկոտում են ընտրությունների հաջորդ փուլը: «Մուսուլման եղբայրների» հայտարարությանը միացան նաև «Վաֆդը» և մյուս ընդդիմադիր կուսակցությունները: Այս ամենի արդյունքում ընտրությունների երկրորդ փուլ անցավ միայն իշխող ԱԴԿ-ն:

Ընտրությունների առաջին փուլում տեղ գտած զանգվածային ընտրախախտումներին արձագանքեց նաև ԱՄՆ-ը՝ արտահայտելով իր խոր հիասթափությունը և կոչ արեց չեղյալ հայտարարելու ընտրությունների առաջին փուլի արդյունքները³⁰: Այնուամենայնիվ եգիպտական իշխանությունները շարունակեցին ընտրական գործընթացը՝ հայտարարելով, որ ընդդիմությունը կեղծ տեղեկատվություն է տարածում:

Հարկ է նշել, որ այդ ընտրությունները «մութարայան Եգիպտոսի» վերջին խորհրդարանական ընտրություններն էին: Երկու փուլով անցած խորհրդարանական ընտրությունները հերթական անգամ ի ցույց դրեցին եգիպտական իշխանությունների դեմ ուղղված զանգվածային դժգոհությունները³¹:

Համաձայն հրապարակված պաշտոնական տվյալների՝

³⁰ Куделев В., Ситуация в Египте: ноябрь 2010 г., www.iimes.ru

³¹ «В Египте оппозиция протестует против нарушений на парламентских выборах, в ходе которых погибли 3 человека», <http://www.newsru.com/world/30nov2010/egi.html>

եգիպտոսում խորհրդարանական ընտրությունների արդյունքում գրանցվեց հետևյալ պատկերը՝ «Ազգային-դեմոկրատական կուսակցություն»՝ 420 տեղ, նույն կուսակցությանը հարող անկախ թեկնածուներ՝ 53 տեղ, «Նոր վաֆդ» կուսակցություն՝ 6 տեղ, «Ալ-Թագամմու» կուսակցություն (առաջադեմ ազգային յունիոնիստական կուսակցություն)՝ 5 տեղ, «Ալ-Ղադ» կուսակցություն՝ 1 տեղ, նասերականներ («Արաբական դեմոկրատական» կուսակցություն), «Սոցիալական դեմոկրատիայի կուսակցություն»՝ 1 տեղ, «Սերնդի դեմոկրատական կուսակցություն»՝ 1 տեղ, «Ազատական» կուսակցություն», «Մուսուլման եղբայրներ» կազմակերպություն՝ 1 տեղ, և 10 տեղ նախատեսված պետության նախագահի կողմից համապատասխան նշանակումների համար³²:

Այդպիսով՝ երկրում իշխող ԱԴԿ-ն զբաղեցրեց ստորին պալատի տեղերի մեծամասնությունը: Հարկ է նշել, որ խորհրդարանական ընտրությունների երկրորդ փուլում ԱԴԿ-ի կողմից պատգամավորական տեղերի մեծ մասի զբաղեցնելը պայմանավորված էր նաև այն փաստով, որ ընտրությունների առաջին փուլից հետո ընդդիմադիր կուսակցությունների ճնշող մեծամասնությունը, այդ թվում և «Մուսուլման եղբայրներ» կազմակերպությունը հրաժարվեցին ընտրությունների երկրորդ փուլին մասնակցելուց՝ բոյկոտելով այն: Լրատվամիջոցները նշում էին, որ այդ ընտրությունները եգիպտական պատմության մեջ երկի թե վատթարագույնն էին: ԱՄՆ պետդեպարտամենտի պաշտոնական ներկայացուցիչ Ֆիլիպ Քրոուլին նշեց, որ Եգիպտոսում խորհրդարանական ընտրությունները կասկածելի էին իրենց օբյեկտիվությամբ, և ԱՄՆ-ում մտահոգված էին Եգիպտոսում ժողովրդավարության ոտնահարմամբ³³: Հետաքրքիրն այն էր, որ 2009 թ. դեկտեմբերին հրապարակված «Վիքիլիքսի» աղմկահարույց նյութերից մի քանիսը վերաբերում էին նաև ներքաղաքական իրադրությանը Եգիպտոսում: Համաձայն այդ տեղեկությունների՝ Եգիպտոսում ԱՄՆ նախկին դեսպան Ֆրենսիս Ռիչարդսոնը Վաշինգտոն 2007 թ. մայիսին ուղարկած իր նամակում գրել էր, որ Գամալ Մութարաբի թեկնածությունը, որպես Եգիպտոսի նախագահ, կառաջադրվեր իշխող ԱԴԿ-ի կողմից համապատասխան միջոցների օգտագործմամբ, ՏԻՄ և խորհրդարա-

³² Guide to Egypt's Transition, <http://egyptelections.carnegieendowment.org/2010/09/10/egypt>

³³ Նույն տեղում:

նական ընտրությունների միջոցով: Սակայն դեսպանը նշում էր նաև, որ Գամալի թեկնածությունը միանշանակ չէր ընկալվում եգիպտական բարձրաստիճան մի շարք զինվորականների կողմից, որոնք հասկանում էին, որ նախ՝ Գամալը զինվորական է, և երկրորդ՝ նա այսպես կոչված եգիպտական «հին գվարդիայից» չէ: Դեսպանը նշում էր նաև, որ Գամալը հեղինակություն չի վայելում նաև եգիպտական հասարակությունում: Եգիպտոսում ԱՄՆ հաջորդ դեսպան Մարգրեթ Սկոբիի՝ 2009 թ. մայիսին Վաշինգտոն գրած նամակում նշվում էր, որ Հոսնի Մուբարաքն ինքը կարող էր կրկին առաջադրվել նախագահի հաջորդ ընտրություններում, և կամ որպես հավանական թեկնածուներ նշվում էին Գամալ Մուբարաքի, Օմար Սուլեյմանի և ԱՊԼ գլխավոր քարտուղար Ամր Մուսայի թեկնածությունները: Սկոբին նշում էր նաև, որ չնայած բարձրաստիճան զինվորականների արտաքուստ հավատարմությանը Մուբարաքին՝ հնարավոր էր, որ նրանցից մի քանիսն ամենակարևոր պահին չսատարեն իրենց նախագահին³⁴:

Նպատակ ունենալով մեկուսացնելու ընդդիմությանը՝ եգիպտական իշխանությունները հոկտեմբերի 19-ին սառեցրին եգիպտական 12 հեռուստատեսային թերթի դուրս գալու թույլտվությունը³⁵: Մինևոյն ժամանակ այս ընտրությունների ժամանակ բոլոր ընդդիմադիր կուսակցությունները միաձայն հայտնում էին իրենց բողոքը: Զանգվածային բողոքի ակցիաներ անցկացվեցին Կահիրեում և Ալեքսանդրիայում: Ընդդիմության և ոստիկանական ուժերի միջև բախումներ տեղի ունեցան Քաֆր Աշ-Շեյխ, Դամանխուր և Դաքխալիա քաղաքներում: Ընտրությունների երկրորդ փուլն անցավ դեկտեմբերի 5-ին: Ժողովրդական ժողով ընտրվեց 508 պատգամավոր՝ 254 ընտրատարածքներից: Հարկ է նշել, որ ընտրություններից առաջ Կենտրոնական ընտրական կոմիտեն հրաժարվեց գրանցելու «Մուսուլման եղբայրների» մի շարք թեկնածուների, որոնց կողմնակիցները հակակառավարական ցույցեր կազմակերպեցին: Դրանցից ամենամեծն անցավ Ալեքսանդրիայում: Ընտրություններին չէին թույլատրել մասնակցել նաև օտարերկրյա դիտորդներին³⁶:

2010–2011 թթ. արաբական մի շարք երկրների համար զլոբալ ցնցումների, քաղաքական համակարգի ձևափոխման և կարծ-

³⁴ В. Куделев., "Ситуация в Египте: декабрь 2010 г.", www.iimes.ru

³⁵ Մինչդեռ նախորդ ընտրությունների եգիպտական իշխանությունները եթե դուրս գալու իրավունքից զրկել էին 5 հեռուստատեսային:

³⁶ В. Куделев., "Ситуация в Египте: выборы в парламент", www.iimes.ru

րացած իշխանության կերպարանափոխման ժամանակահատված էր: Տասնյակ տարիներ գոյություն ունեցող արաբական մի շարք վարչակարգեր հայտնվեցին համակարգային փոփոխման ընտրության առջև: Սկիզբ առած զարգացումների համար որպես խթան հանդիսացան թե՛ 2010 թ. Թունիսում սկսված ներքաղաքական ճգնաժամը և թե՛ 2010 թ. աշնանը եգիպտոսում աննախադեպ ընտրախախտումներով անցկացված խորհրդարանական ընտրությունները:

2011 թ. հունվարի 1-ի գիշերը Ալեքսանդրիայում ղայտիական եկեղեցու մոտ պայթյուն որոտաց, որի արդյունքում զոհվեցին շուրջ 20 և վիրավորվեցին ավելի քան 97 դպտի քրիստոնեներ³⁷: Ալեքսանդրիայի քաղաքապետ Աբդ Ալ-Լաբաբը կատարվածի պատասխանատվությունը դրեց «Ալ-Կահրա» ահաբեկչական կազմակերպության վրա³⁸: Հաջորդ օրը եգիպտոսի ներքին գործերի նախարար Հաբիբ Ալ-Ղլին Ալեքսանդրիայում տեղի ունեցած ահաբեկչության մեջ մեղադրեց «Իսլամի բանակ» («Ջեյշ ալ-խլամ») կազմակերպությանը, որը կապված էր «Ալ-Կահրայի» հետ³⁹: Կարելի է ենթադրել, որ Ալեքսանդրիայում տեղի ունեցած արյունալի դեպքերը միտված էին խարխլելու եգիպտական հասարակական փխրուն կարգը: Կազմակերպիչները հավանաբար հաշվի էին առել նաև այն հանգամանքը, որ որոշ ժամանակ առաջ եգիպտոսում անցկացված խորհրդարանական ընտրությունները երկրում զանգվածային դժգոհություն էին առաջացրել, որը ևս հարկավոր էր էլ ավելի զարգացնել: Հարկ է նշել, որ եգիպտոսում ղայտիների և իսլամադավանների միջև պարբերաբար զանգվածային բնույթի բախումներ էին տեղի ունենում, որոնք ուղղորդելու դեպքում կարող էին վերածել նունիսկ հակամարտության:

2011 թ. հունվարի 25-ին Կահիրեում կազմակերպվեց «Ցաման օրը»⁴⁰: Եթե հիմք ընդունենք «Վիքիլիքսի» տարբեր հրա-

³⁷ Egypt Bomb Kills 21 at Alexandria Coptic Church, <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-12101748>

³⁸ Պայթյունը տեղի էր ունեցել ամառային ավանդական արդարից մեկ ժամ անց, երբ եկեղեցու այցելուները լքում էին եկեղեցին:

³⁹ Теракт в Александрии и демография в Палестине: обзор арабских СМИ, http://www.newsru.co.il/press/02jan2011/arab_a101.html

⁴⁰ "Взрыв в Александрии устроили палестинские "друзья" "Аль-Каиды", <http://www.vesti.ru/doc.html?id=422568&tid=87114>

⁴⁰ Ըստ "Wikileaks"-ի՝ Կահիրեում ԱՄՆ-ի դեսպանությունը վերցին երեք տարիների ընթացքում օգնություն էր տրամադրում ընդդիմադիր եգիպտացի երիտասարդների՝ երկրում իշխանափոխություն իրականացնելու համար: 2008 թ. դեկտեմբերի 30-ին Վաշինգտոն հրած իր գաղտնի նամակում

պարակումները, ապա ներքաղաքական ճգնաժամը և ծայրահեղ լարվածության առաջացումը Եգիպտոսում ամենևին էլ առանկակալ չէր, քանի որ ներքաղաքական զարգացումների նման սցենարը վերջին տարիներին հաճախ էր ընդհանրապես Եգիպտոսում ամերիկյան գաղտնի գործակալների և ընդդիմադիր որոշ ուժերի միջև գոյություն ունեցող գաղտնի շփումների ժամանակ: Հարկ է նշել, որ դեռ 2011 թ. հունվարի 19-ին «Մենք բոլորս Իսալեդ Սաիդ ենք»⁴¹ շարժման ներկայացուցիչները հայտարարեցին, որ հունվարի 25-ին ողջ Եգիպտոսում տեղի կունենան աննախադեպ բողոքի ակցիաներ և ցույցեր՝ ուղղված եգիպտական իշխանությունների դեմ: Եգիպտական հասարակությունը ձգտում էր փոփոխությունների և չէր ցանկանում 2011 թ. սեպտեմբերին նախատեսվող նախագահական ընտրություններին տեսնել Գամալ Մուբարաքին երկրի իշխանությունը փոխանցելու հավանականությունը: Հոսնի Մուբարաքի՝ տասնվեց տարիներ իշխանության ղեկին գտնվելու հանգամանքը ևս հասարակությունը դիտարկում էր որպես Եգիպտոսի աղքատության և երկրի տնտեսական աճի հիմնական պատճառներից մեկը:

Անտարակոչ է այն հանգամանքը, որ «Մուսուլման եղբայրներ» կազմակերպությունը 20-րդ դարի սկզբից ծավալված իր ընդդիմադիր գործունեությամբ կարողացավ յուրովի հասունացնել եգիպտական հասարակությունը նշված այսպես կոչված «Տասման օրվան» և հակաիշխանական իրենց երկարատև պայքարով որոշ առումով նաև «քաղաքացիական զարթոնքի» միտման գործոն հանդիսանալ: «Մուսուլման եղբայրներ» կազմակերպության ներկայացուցիչները հայտարարեցին, որ սոցիալական ցանցերի միջոցով կկարողանան փողոց հանել 100 հազարավոր եգիպտացիների⁴²:

Մի շարք հեղինակների կարծիքով՝ Եգիպտոսում սկսված

Եգիպտոսում ԱՄՆ դեսպան Մարգրեթ Սկրինի գրում էր, որ 70.000 երիտասարդներից բաղկացած «Ապրիլի 6-ի» ընդդիմադիր շարժումը պատարստվում էր իշխանափոխության իրականացնել 2011 թ.: Սկրինի նշում էր նաև, որ «Ապրիլի 6-ի» շարժումը կազմակերպչական հիմնական գործողությունները պատրաստվում էր իրականացնել սոցիալական ցանցերի օգնությամբ:

⁴¹ Իսալեդ Սաիդի անունը եգիպտական ընդդիմադիր «Ապրիլի 6-ի» շարժման և «Մուսուլման եղբայրներ» կազմակերպության համար դարձել էր խորհրդանշական: Իսալեդ Սաիդը 28 տարեկան հասակում մահացել էր 2010 թ. Ալեքսանդրիայի քանտոն տանջանքների ենթարկվելուց հետո: Տե՛ս «Братя назначили дату народного восстания в Египте», <http://www.newsru.co.il/mideast/>

⁴² Over 37,500 Egyptians to Take Part on January 25th Uprising, <http://www.ikhwanweb.com/article.php?id=28780>

ներքաղաքական ճգնաժամը Մուբարաքի 30-ամյա կառավարման արդյունքն էր, որի պայմաններում եգիպտական ընդդիմությունը չունեց իրական հնարավորություն «մոտենալու նախագահական աթոռին», ինչպես նաև գործադրությունը, եգիպտական ընչազորկ ստվար զանգվածի սոցիալական վիճակը բարելավելու իրական մեխանիզմների բացակայությունը, ինչպես նաև ժողովրդագրական խնդիրը⁴³: Ներքաղաքական ճգնաժամը Եգիպտոսում պայմանավորված էր նաև Թունիսում սկսված հեղափոխության գործոնով, որն էլ «դոմինոյի էֆեկտի»⁴⁴ նշանակություն ունեցավ⁴⁵ ոչ միայն Եգիպտոսի, այլև արաբական ևս մի քանի այլ երկրների համար: Եգիպտոսում, ինչպես և Թունիսում տեղ գտան ինքնահրկիզման դեպքեր: Օրինակ՝ հունվարի 17-ին Կահիրեում՝ խորհրդարանի շենքի առջև, մի եգիպտացի ուսանող ինքնահրկիզվեց: Հունվարի 19-ին Միջուկային էներգիայի միջազգային գործակալության (ՄԵՄԳ) նախկին ղեկավար եգիպտացի Մուհամմեդ Ալ-Բարադեին լրագրողների հետ զրույցում նշեց՝ իրավիճակը Եգիպտոսում կապված է Թունիսում ընթացող զարգացումների հետ, այնուհետև շեշտեց, որ Մուբարաքը ստիպված կլինի հրաժարական տալ, քանի որ եգիպտական ժողովուրդը փոփոխությունների կարիք ունի⁴⁶:

Հարկ է նշել, որ դեռ 2010 թ. փետրվարին Բարադեյը, լքելով ՄԵՄԳ-ի ղեկավարի պաշտոնը, հայտարարեց, որ Մուբարաքին

⁴³ А. Коротаев, Ю. Зинькина, «Египетская революция 2011 г.»: структурно-демографический анализ, Полис, Экстратекст. 2011, Выпуск 1., տես <http://www.polistudies.ru/extratext/text/issue2011A.htm>

Ընդդիմադիրները պահանջում էին նաև պաշտոնակալ անել եգիպտոսի ներքին գործերի նախարար Հաբիբ Ալ-Ալիին:

⁴⁴ Բարադեյան այս տեսությունն առաջարկվել է ԱՄՆ պետքարտուղար Ջոն Դայսիի կողմից, որի հիմքում ընկած է «շրջայան արձագանքի» սկզբունքը: Այս տեսությունն օգտագործվում էր ԱՄՆ վարչակազմի կողմից Վիետնամում պատերազմ սկսելու անհրաժեշտությունը հիմնավորելու համար, քանի որ «Աշխնկոտը կարծում էր, որ եթե Հարավային Վիետնամում հաղթի կոմունիզմը, ապա դա շրջայան ձևով կազդի տարածաշրջանի մյուս երկրների վրա: «Դոմինոյի էֆեկտի» տեսությունը լայնորեն օգտագործվում էր նաև 1980-ականներին Ռեյգանի վարչակազմի կողմից Լատինական Ամերիկայի երկրների նկատմամբ:

⁴⁵ Ինչպես հայտնի է, 2010 թ. դեկտեմբերի 17-ին Թունիսի Սիդի-Բուզիդ քաղաքի քաղաքապետարանի առջև 26-ամյա թունիսցի Մուհամմեդ Բուազիզի՝ որպես սոցիալ-տնտեսական և քաղաքական անարարության դեմ բողոքի ցույցում, ինքնահրկիզում կատարեց: Антиправительственные демонстрации перенинулись из Туниса в Египет, տես <http://www.rbcdaily.ru/2011/01/25/>

⁴⁶ «Эль-Барадеи, Египет ждет то же, что и Тунис», <http://www.newsru.co.il/mideast/>

ընդդիմադիր շարժում է սկսելու⁴⁷ և հաջողության դեպքում կստանանք Եգիպտոսի նախագահի պաշտոնը⁴⁸: Արդեն 2010 թ. դեկտեմբերին՝ դեռ թունիսյան իրադարձություններից բավականին ժամանակ առաջ, Բարադեյն եգիպտական ժողովրդին քաղաքացիական անհնազանդության կոչ հղեց: Հունվարի 28-ին Բարադեյն արդեն մասնակցում էր Կահիրեում կազմակերպված ցույցին⁴⁹, իսկ հունվարի 30-ին անցկացվող ցույցին Բարադեյն արդեն հանդես եկավ որպես միացյալ ընդդիմության, այդ թվում և իսլամականների առաջնորդ: Նպատակ ունենալով հսկողության տակ պահելու ներքաղաքական զարգացումները երկրում՝ եգիպտական իշխանությունները սկսեցին ձեռքարկել ընդդիմության՝ թե՛ իսլամիստ և թե՛ լիբերալ առաջնորդերին⁵⁰: Նույն օրը երկրում անջատվեց ինտերնետը, մասնակի անջատվեց քոջային կապը, իսկ մեծ քաղաքներում պարետային ժամ մտցվեց⁵¹: Երկրի խոշոր քաղաքներում սկսվեցին ընդհարումներ զորքերի և ցուցարարների միջև: Փետրվարի 2-ին եգիպտոսի փողոցներում հայտնվեցին նաև այն ուժերը, որոնք սատարում էին Մուբարաքին⁵²: Կահիրեի տարբեր արվարձաններում նրանց և ընդդիմադիրների միջև ևս բախումներ գրանցվեցին⁵³:

Արդեն փետրվարի 3-ին Մեծ Բրիտանիայի իշխանությունները Կահիրեն հայտարարեցին «պատերազմի գոտի»⁵⁴ և կոչ արեցին բրիտանահպատակ քաղաքացիներին լքելու եգիպտոսը:

⁴⁷ «Бывший глава МАГАТЭ эль-Барадеи создает “Коалицию за перемены”, <http://www.newsru.co.il/mideast/24feb2010/baradei510.html>

⁴⁸ «Мухаммед эль-Барадеи хочет баллотироваться на пост президента Египта», <http://www.newsru.co.il/mideast/23feb2010/baradei504.html>

⁴⁹ «Հարկ է նշել, որ հունվարի 27-ին՝ եգիպտոս ժամանելու պես, Բարադեյն ոստիկանությունը տակալի կայանքի տակ վերցրեց: Բարադեյը հայտարարել էր, թե ինքը պատրաստ էր ստանձնել եգիպտոսի նախագահի պաշտոնը, եթե իրեն այդ մասին փնդորի փողոցը»՝ միևնույն ժամանակ կոչ անելով Մուբարաքին թողնելու իր պաշտոնը: Տես «Бывший главе МАГАТЭ призвал президента Египта уйти в отставку», <http://www.lenta.ru/news/2011/01/27/rescall/>

⁵⁰ «В Египте продолжаются массовые аресты членов движения “Братья-мусульмане”», <http://www.portal-credo.ru/site/?act=news&id=82114&cf=>

⁵¹ «Египет стер себя с интернет-карты мира», <http://www.portal-credo.ru/site/?act=news&id=82114&cf=>

⁵² Տես՝ նաև՝ Египет: армия охраняет пирамиды, <http://www.zman.com/news/2011/01/30/93951.html>

⁵³ «Violent Clashes Mark Protests Against Mubarak’s Rule», <http://www.nytimes.com/2011/01/26/>

⁵⁴ В Египте сторонники президента Мубарака открыли огонь по оппозиционерам», <http://www.itv.ru/news/world/170120>

⁵⁴ «Protest in Egypt and Unrest in Middle East—as it happened», <http://www.guardian.co.uk/global/blog/2011/jan/25/middleeast-tunisia#block-51>

սր: Հունվարի 26-ից եգիպտոսի տարբեր խոշոր քաղաքներում, այդ թվում՝ Կահիրեում սկսվեցին զանգվածային անկարգություններ և զինված բախումներ զորքերի և ընդդիմադիրների միջև⁵⁵: Հարձակումներ էին իրականացվում վարչական շենքերի վրա, եգիպտական ոստիկանությունը շարունակում էր ձերբակալությունները⁵⁶: Հունվարի 27-ին եգիպտական ֆոնդային բորսան դադարեցրեց առջ ու վաճառքը երկրում սկսված ճգնաժամի պատճառով: Հունվարի 28-ին երկրում կազմավորվեց անցումային կառավարություն, որի ղեկավարումը ստանձնեց եգիպտոսի ցամաքային զորքերի հրամանատար, գեներալ Մուհամեդ Հուսեյն Տանտաուի⁵⁷, իսկ հունվարի 29-ին Մուբարաքը հայտարարեց հին կառավարության կազմալուծման մասին⁵⁸: Հունվարի 29-ի դրությամբ նշվում էր 13 սպանվածի և 1030 վիրավորվածների մասին⁵⁹: Հունվարի 29-ին Մուբարաքը վերականգնեց էլ 1981 թ. փաստացի չգործող եգիպտոսի փոխնախագահի պաշտոնը, որը ստանձնեց եգիպտոսի հետախուզության նախկին պետ Օմար Սուլեյմանը: Վերջինիս նախկին պաշտոնը հունվարի 31-ին ստանձնեց Մուրադ Մուաֆին: Պաշտոնակց արված վարչապետ Ահմեդ Նազիֆի փոխարեն նշանակվեց եգիպտոսի ռազմաօդային ուժերի նախկին հրամանատար Ահմեդ Շահիբը⁶⁰: Այս նույն ժամանակահատվածում եգիպտական կողմից հանվեց Ռաֆահ անցակետի շրջափակումը, որտեղ Սինայի թեղվիների և եգիպտացի սահմանապահների միջև տեղի ունեցած բախման արդյունքում 12 եգիպտացի սահմանապահ

⁵⁵ «Egypt Protesters set Fire to Government Building in Suez», <http://www.reuters.com/article/2011/01/26/us-egypt-protest-suez-idUSTRE70P7620110126>

Հունվարի 27-ին Մուեզ քաղաքում հրկիզվեց հրշեջ կայանը, հունվարի 9-ին հայտնի դարձավ առաջին 9-ը գոհված ընդդիմադիրների մասին: Ալեք-սանդրիա, Լուքսոր, Մինա, Շարքիա, Ալ-Մանսուրա, Իսմայիլիա քաղաքներում տեղի ունեցան զինված բախումներ, հունվարի 28-ին Կահիրեում հրկիզվեց իշխող «Ազգային-դեմոկրատական» կուսակցության շենքը, և փորձ արվեց թալանելու Կահիրեի եգիպտական պատմության թանգարանը, նույն օրը ընդդիմադիր ուժերը փորձեցին գրոհել եգիպտոսի արտաքին գործերի նախարարության շենքը:

⁵⁶ «Egypt Protests: Anti-Mubarak Demonstrators Arrested», <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-12289475>

⁵⁷ «Мубарак бежал из Египта», http://mignews.ru/news/disasters/world/280111_224624_05091.html

⁵⁸ «Мубарак распустил правительство Египта», <http://lenta.ru/news/2011/01/29/mubarak/>

⁵⁹ Նույն տեղում:

⁶⁰ «Президент Египта Мубарак назначил новым премьером экс-главу BBC страны», http://www.gazeta.ru/news/lenta/2011/01/29/n_1680006.shtml

էր զոհվել⁶¹: Հունվարի 30-ին եգիպտական Վադի-Նաթրոն բանտից շուրջ 1000 բանտարկյալներ փախուստի դիմեցին⁶²: Նույն օրը Կահիրեում տուն վերադառնալիս սպանվեց աղբրեջանական դեսպանության աշխատակիցը, որից հետո պաշտոնական Բաբրոն սկսեց Աղբրեջանի քաղաքացիների դուրս բերումը եգիպտոսից⁶³: ԱՄՆ-ն ևս կոչ արեց իր քաղաքացիներին լքելու եգիպտոսը⁶⁴: Հարկ է նշել, որ ԱՄՆ-ի տվյալ կոչին նախորդել էր եգիպտոսում 1986-1991 թթ. ԱՄՆ նախկին դեսպան Ֆրենք Վիսների հանդիպումը Մուբարաքի հետ⁶⁵: Վաշինգտոնը հույս ուներ, որ Մուբարաքի հետ մտերիմ հարաբերություններ ունեցող նախկին դեսպանին կհաջողվեր համոզել նախագահին հրաժարական տալ, սակայն ապարադոս⁶⁶: Երկիրը լքելու ցուցում ստանում են նաև ռուսական «Լուլոյլ» և «Նովատեկ» ընկերությունների աշխատակիցները⁶⁷: Հունվարի 30-ին եգիպտական զորքեր մտցվեցին նաև Շարմ Ալ-Շեյխ⁶⁸: Իսկ հունվարի 31-ին դադարեցվեց նաև Ալեքսանդրիայի նավահանգստի շահագործումը⁶⁹:

Այս ընթացքում ընդդիմությունը, նպատակ ունենալով ուժեղացնելու ճնշումը իշխանությունների նկատմամբ, միավորվեց «Ազգային ճակատում» և փետրվարի 1-ը հայտարարեց «մի-

լիոնների քայլի» օր⁷⁰: Բացի Մուբարաքի հրաժարականի մասին քացականություններից՝ «եգիպտական փողոցի» կարգախոսն էին նաև «հաց, խաղաղություն և հարգանք» բառերը: Հերթական անգամ հավաքվելով Թահիրի հրապարակում, որը արդեն վերածել էր «եգիպտական հեղափոխության կենտրոնական հավաքատեղիի», ընդդիմությունն ակնկալում էր, որ բանակը կանցնի իրենց կողմը և Մուբարաքը ստիպված կլինի հրաժարական տալ⁷¹: Նույն օրը երեկոյան Մուբարաքը ելույթ ունեցավ հեռուստատեսությամբ և հայտարարեց, որ չի առաջադրվի 2011 թ. աշնանը նախատեսվող նախագահական ընտրություններում, բայց մինչ այդ չի հանձնի երկրի նախագահի պաշտոնը⁷²: Մուբարաքի ելույթի արդյունքում երկրում իրավիճակն էլ ավելի սրվեց և փետրվարի 2-ին Ալ-Բարադեյը խնդրեց եգիպտական զինված ուժերին միջամտել ստեղծված իրավիճակին, քանի որ ընդդիմադիրներին հնարավոր չէ վերահսկել. այրվում էին խանութներ, գրասենյակներ, իսկ եգիպտական բանտերից փախուստի դիմաձեռքի թիվը հասնում էր 20.000-ի, որոնց շարքերում էին նաև «Մուսուլման եղբայրներ» կազմակերպության և «Համաս» շարժման ներկայացուցիչները⁷³:

Փետրվարի 4-ին ընդդիմությունը կրկին կազմակերպեց «միլիոնների երթի» օր: Նույն օրը շարունակելով պահանջել Մուբարաքի հրաժարականը՝ «Մուսուլման եղբայրները» և Ալ-Բարադեյը⁷⁴ ևս հայտարարեցին, որ չեն մասնակցի ապագա նախագահական ընտրություններին⁷⁵: Հայտնվելով գրեթե անելանելի վիճակում և զրկվելով արտաքին աշխարհի աջակցությունից՝ Մուբարաքը նախագահական պարտականությունների մի մասը հանձնեց Օմար Սուլեյմանին, սակայն դարձյալ հայտարարեց, որ կմնա իշխանության զուլս մինչև 2011 թ. աշնանը նախատեսվող

⁶¹ "Эхо египетского восстания: перестрелка на КПП в Рафиахе, 12 убитых", <http://www.zman.com/news/2011/01/29/93912.html>

⁶² "Из тюрьмы Египта эбежали тысячи заключенных", տես <http://lenta.ru/news/2011/01/30/prisoners/>

⁶³ "При беспорядках в Египте погиб сотрудник посольства Азербайджана", <http://news.day.az/society/250550.html?crnd=73626>

⁶⁴ "США призывают своих граждан покинуть Египет "быстро, насколько возможно", готовят в понедельник эвакуацию", տես http://www.gazeta.ru/news/lenta/2011/01/30/n_1680674.shtml

⁶⁵ Վաշինգտոնում որոշեցին, որ միայն դեսպան Անդրեյա Ալորիի ներկայությունը Կահիրեում բավական չէ Մուբարաքի հետ բանակցելու համար: Այդ իսկ պատճառով որոշում ընդունվեց Կահիրե գործուղելու Վիսների: Վիսները բավականին մեծ հեղինակություն ունի ԱՄՆ-ում, նրա հայրը ԿՀԿ հիմնադիրներից մեկն էր:

⁶⁶ А. Реутов, "Хосни Мубарака отстраняют и привлекают, Египтянам уже мало отставки президента Египта, они требуют суда над ним", <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1296622800>

⁶⁷ "ЛуКойл" и "Новатек" эвакуируют сотрудников из Египта, где число жертв достигло 150, туристы остаются, http://www.gazeta.ru/news/lastnews/2011/01/30/n_1680746.shtml

⁶⁸ "Власти Египта вводят в Шарм аш Шейх войска", http://www.gazeta.ru/news/lastnews/2011/01/30/n_1680794.shtml

⁶⁹ "Египетские власти закрыли морской порт Александрии", <http://www.vesti.ru/doc.html?id=424590>

⁷⁰ "Египетская оппозиция объединилась в Национальный фронт", <http://www.interfax.ru/society/news.asp?id=175635>

⁷¹ А.Реутов, "Хосни Мубарака отстраняют и привлекают. Египтянам уже мало отставки президента Египта, они требуют суда над ним", <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1296622800>

⁷² Президент Египта не будет участвовать в следующих выборах, <http://top.rbc.ru/politics/01/02/2011/536657.shtml>

⁷³ За время массовых протестов из тюрем Египта бежали 20 тысяч зеков, <http://world.comments.ua/2011/02/02/227620/za-vremya-massovih-protestov.html>

⁷⁴ Эль-Барадеи не будет бороться за пост президента Египта, <http://www.vesti.az/news.php?id=67203>

⁷⁵ "Братья-мусульмане" отказались от власти в Египте, <http://www.vesti.az/news.php?id=67140>

ընտրությունները⁷⁶: Չնայած Մուբարաքի այս հայտարարությանը, ակնհայտ էր, որ հուսալքված և միջազգային ճնշման տակ գտնվող նախագահի կողմից իր լիազորությունների մի մասի փոխանցումը Օմար Սուլեյմանին նշանակում էր մուբարաքյան դարաշրջանի ավարտի սկիզբը:

Արդեն հաջորդ օրը՝ փետրվարի 11-ին, Մուբարաքը հայտարարեց իր պաշտոնանկության մասին⁷⁷: Փետրվարի 13-ին երկրում հռչակվեց ժամանակավոր ռազմական դիկտատուրա, իսկ իշխանությունն անցավ Ձինվաձ ուժերի բարձրագույն խորհրդին՝ զենեթալ Տանտաուի⁷⁸ գլխավորությամբ⁷⁹, վարչապետ Շաֆիքը պահպանեց իր լիազորությունները մինչև նոր կառավարության ձևավորումը: Բարձրագույն խորհուրդը դադարեցրեց սահմանադրության գործունեությունը և ցրեց խորհրդարանը⁸⁰: Մուբարաքի պաշտոնաթող լինելուն հաջորդած քաղաքական զարգացումները դժվար թե ստիպեն հավատալ, որ երկրում համակարգային լուրջ փոփոխություններ գրանցվեցին: Ինչպես նշում է այդ կապակցությամբ Բարադին, «Եթե ես Եգիպտոսը լքեի հեղափոխությունից առաջ՝ հունվարի 24-ին, և վերադառնայի Մուբարաքի հրաժարականից հետո՝ փետրվարի 13-ին, դժվար թե հավատայի, որ այս երկրում հեղափոխություն է եղել»⁸¹:

Կարելի նշել, որ հեղափոխական զարգացումները Եգիպտոսում երկու եզրակացության հանգեցրին՝ առաջինը, որ Մուբա-

րաքների ընտանիքից էլ ոչ ոք չի հավակնի Եգիպտոսի նախագահի պաշտոնին, և երկրորդ, որ հանձնիս Եգիպտական հասարակության՝ աշխարհը տեսավ, որ երկրում հասունացած է քաղաքացիական մտածելակերպ ունեցող բնակչության հոծ զանգված, առողջ քաղաքացիական հասարակություն և ժողովրդավարական քաղաքական համակարգ կառուցելու բնակչության պատրաստակամություն: Եգիպտական պետության մոդելը, մասնավորապես «հեղափոխությունից» հետո ավելի հաճախ սկսեցին նմանեցնել Թուրքիայի «խորքային պետություն» մոդելին՝ փորձելով գտնել ընդհանուր զուգահեռներ⁸²:

⁷⁶ Defiant Mubarak Refuses to Resign, <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/02/20110210172519776830.html> [title=Defiant

⁷⁷ Мубарак ушел в отставку, <http://lenta.ru/news/2011/02/11/mubarak/> խորհուրդը ցրեց խորհրդարանը և առաջադրեց սահմանադրական փոփոխություններ անցկացնելու մասին պահանջը, որի հիման վրա պետք է ձևավորվեր նոր ժողովրդավարական իշխանական համակարգ, որի հիման վրա էլ կանցկացվեին նոր ժողովրդավարական ընտրություններ: Կառավարության աշխատակազմի ղեկավար Քամալ Ահմեդ Ալ-Գանգուրիին հանձնարարվեց նոր կառավարություն ձևավորել մինչև 2011 թ. նոյեմբերի 27-ը:

⁷⁸ Հարկ է նշել, որ Տանտաուին առանձնապես մեծ ժողովրդականություն չի վայելում Եգիպտոսում, և ժողովրդի շրջանում ստացել է «Մուբարաքի պոլիս» անունը: Sh. Joshi, Viewpoint: Too Early to Celebrate in Egypt?, <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-12438007>

⁷⁹ Руководить внутренней и внешней политикой Египта будет глава Высшего совета ВС, <http://www.fontanka.ru/2011/02/13/036/>

⁸⁰ Военные Египта отменили действие конституции и распустили парламент, <http://www.fontanka.ru/2011/02/13/030/>

⁸¹ H. Hendawi, Egypt's Arab Spring: A Revolution Gone Astray, <http://www.guardian.co.uk/world/feedarticle/9957832>, Հետ «հեղափոխական» Եգիպտոսի մասին տես նաև՝ The Failings of Egypt's Arab Spring Revolution, <http://www.dw.de/dw/article/0,,16032603,00.html>

⁸² Sh. Joshi, Viewpoint: Too Early to Celebrate in Egypt?, <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-12438007>

ԱՐԱՐԱ ՓԱՇԱՅԱՆ

«ԱՐԱՐԱԿԱՆ ԳԱՐՈՒՆԸ» ՍԻՐԻԱՅՈՒՄ.
ՊԱՅՔԱՐ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՐ

2010 թ. ի վեր արաբական աշխարհում սկիզբ առած հակա-կառավարական լայնածավալ շարժումները¹, որոնք Թունիսում, Եգիպտոսում, Լիբիայում և Եմենում ուղեկցվեցին իշխանափոխությամբ, իսկ արաբական այլ երկրներում՝ հասարակական հուժկու ելույթներով, հայտնի դարձան այսպես կոչված «արաբական գարուն» անունով, որին քաղաքական գաղթոնքի նշանակություն տրվեց²:

Գործընթացը, որ սկիզբ առավ Թունիսից, արաբական երկրներից յուրաքանչյուրում աչքի ընկավ իր առանձնահատկություններով և ընթացավ տարբեր սցենարներով: Հատկանշական է, որ վարչակարգերի դեմ ուղղված շարժումները դրսևորվեցին տարբերային ձևով՝ առանց մշակված հայեցակարգերի ու առաջնորդող քաղաքական ուժերի: Ընդվզող հասարակություններում երիտասարդության դերն ամենահանգուցայինն էր, իսկ համացանցը դարձավ այն հենքը, որը նպաստեց համախմբմանը և պայքարի հետագա ծավալմանը:

¹ Մերձավոր Արևելքի և Հյուսիսային Աֆրիկայի (Մադրիդ) մի շարք երկրներում սկսված հակակառավարական ելույթներ, ինչ խոսք, անակնկալ էին, սակայն դրանք աննախադեպ էին, ինչպես սխալմամբ նշում էին շատ ու շատ հետազոտողներ: Արաբական երկրների նորագույն պատմության վերջին շրջանում արդեն երկրորդ անգամ է, ինչ «արաբական փողոցը», անուսնելով վարչակարգերի կողմից իրականացվող բռնաճնշումները, նման կերպ ընդվզում է: Հուզումների վերջին նմանորինակ այնքը կապված էր 20-րդ դարի առաջին կեսին տարածաշրջանում խորհրդոլ ազատյին-ազատագրական շարժումների հետ, որոնք այն ժամանակ ուղղված էին արտաքին ուժերի դեմ:

² «Արաբական գարուն» մեկնարկը կապված է 2010 թ. դեկտեմբերի 17-ին թունիսցի երիտասարդ Մուհամադ Բուազիզի ինքնաիրկիզման հետ: Վերջինս այդ քայլին էր դիմել՝ բողոքելով ոստիկանության գործողությունների դեմ, երբ նրան արգելվել էր փողոցում զբաղվել բանջարեղենի և մրգի վաճառքով:

Միտված լինելով հասարակական-քաղաքական բարեփոխումների իրականացմանն ու ժողովրդավարության հաստատմանը՝ «արաբական գարունն» իրականում որոշակիորեն բարդ և խրթին իրավիճակներ ստեղծեց արաբական երկրներում³: Եվ չնայած այն փաստին, որ 2011-ից ի վեր սկիզբ առած և «դոմի-նոյի էֆեկտով» ընթացող հակակառավարական հուզումները կապված էին տասնամյակներ ի վեր արաբական երկրներում կուտակված սոցիալական, տնտեսական և քաղաքական բնույթ ունեցող համակարգային խնդիրների հետ⁴, աստիճանաբար ի հայտ եկան նաև այդ գործընթացներում մշխարհաքաղաքական խոշոր դերակատարների հետապնդած շահերը, որոնք շատ դեպքերում դրսևորվեցին մարդու իրավունքների և քաղաքական ազատությունների պաշտպանության լույսի տակ:

Այս տեսանկյունից գիտական և քաղաքական կարևորություն է ներկայացնում նաև Սիրիայի Արաբական Հանրապետությունում (ՍԱՀ) և նրա շուրջ ծավալված գործընթացը⁵: Եթե Բաշար Ալ-Ասադի ներքին ընդդիմադիրները հայտարարում էին, որ ձգտում են իշխող վարչակարգի տապալման միջոցով հասնել Ալ-Բիայում ժողովրդավարական համակարգի ձևավորմանը, ապա հակաաստղական վարչակարգի արտաքին ընդդիմախոսները հետամուտ էին այդ երկրի աշխարհաքաղաքական ուղեխիշների փոփոխությանը:

Սիրիան Մերձավոր Արևելքի հանգուցային պետություններից

³ «Արաբական գարուն» հետևանքով արաբական աշխարհում խարխվեց ներքաղաքական կյանքի հավասարակշռությունը, մշուշոտ դարձան գաղափարային հետևանքները: Զ. Բեքինսկու կարծիքով՝ «արաբական գարուն» գրեթե ոչինչ չի փոխի. քաղաքական գաղթոնքն արաբական երկրներում կհանգեցնի ոչ թե ժողովրդավարական, այլ պոպուլիստական վարչակարգերի ձևավորմանը՝ հաշվի առնելով, որ ժողովրդավարությունը երկարատև գործընթաց է, իսկ պոպուլիզմը՝ գրավում է զանգվածներին: Տե՛ս 3. Бжезинский: Политическое пробуждение арабов скорее приведет к возникновению популистских, а не демократических режимов, <http://www.centrasia.ru/news/A.php?st=1303997880>

⁴ Արդեն անկախությանը հաջորդած տարիներին ավտորիտարիզմի ճանապարհով ընթացող արաբական երկրներում, մշայած առանձին դրուրներում ունեցած հաջողություններին, հասարակական-քաղաքական կյանքը որոշակիորեն լճացավ, մեծ հարված հասցվեց խոսքի ազատությանը, այլախոսությունը սկսեց դաժանորեն պատվել: Այս ամենին գումարվեցին սոցիալ-տնտեսական խնդիրները՝ անհավասար մրցակցային պայմանները, ժողովրդագրական աճի բարձր ցուցանիշները, սոցիալական բևեռացումը, գործազրկությունը, կյանային համակարգի ձևավորումը, վերջին տարիներին նաև համաշխարհային տնտեսական ճգնաժամը և այլն, որոնք բնականաբար, հասարակական լուրջ դժգոհություն էր ստեղծեց:

⁵ Հոդվածում փորձ է արվել քննության ենթարկել Սիրիայում և նրա շուրջ ծավալված գործընթացները 2011 թ. մարտից մինչև 2012 թ. մայիսը:

մեկն էր՝ առաջին հերթին որպես Իսրայելյան հակազդող երկիր, նաև՝ որպես տարածաշրջանային անվտանգության կարևոր բաղադրիչ: Գամասկոսը, որը Թեհրանի ռազմավարական դաշնակիցն էր, միևնույն ժամանակ շատ կարևոր օղակ էր Իրան-«Հիզբալլահ» համագործակցության շրթայում: Այս համատեքստում «սիրիական հեղափոխության» հիմնական պատճառներից մեկն Իրանի դիրքերի թուլացումն էր, քանի որ բաասական վարչակարգի տապալմամբ Իրանը կկորցնէր Մերձավոր Արևելքում իր միակ և հետևողական դաշնակցին:

Նկատի ունենալով արաբական երկրների նախկին առաջնորդների, մասնավորապես Բեն Ալիի և Հոսնի Մուբարաքի նախադեպը՝ փորձագիտական հանրության մի մասը սխալմամբ հակված էր ենթադրելու, որ նախագահ Ալ-Ասադը Սիրիայում սկսված «հեղափոխական» գործընթացից կարժ ժամանակ անց կկորցնի իշխանությունը՝ տեղի տալով ներքին և արտաքին ճնշումներին:

Բաշար Ալ-Ասադն իշխանության եկավ 2000-ին՝ հոր՝ Հաֆեզ Ալ-Ասադի (1971-2000 թթ.) մահից հետո՝ ինչ-որ իմաստով ժառանգական դարձնելով արդեն իսկ ավտորիտար իշխանության փոխանցման մեխանիզմը: Փոխարինելով մահացած հորը՝ նա դարձավ արաբական աշխարհում սկիզբ առած այն յուրահատուկ սերնդափոխության միակ հաջող և ավարտված օրինակը, ինչն արաբ սոցիոլոգներն սկսեցին անվանել «հանրաթագավորություն» (արաբերեն՝ գումալաքիյա, գում-հուրիյա՝ հանրապետություն և մալաքիյա՝ թագավորություն տերմինների համադրումից)⁶:

Ալ-Ասադն, ընդհանուր առմամբ շարունակեց հոր քաղաքական ուղեգիծը՝ պահպանելով երկրում դեռևս 1963-ից գոյություն ունեցող հատուկ դրությունը, սակայն իր ղեկավարման առաջին շրջանում որոշակի քաղաքական ազատություններ մտցնելով, ինչը հայտնի է «դամասկոսյան գարուն» անունով⁷: Սիրիայում զգալիորեն ակտիվացավ հասարակական-քաղաքական բանավեճը, ստեղծվեցին առանձին ակումբներ, որոնցից առավել հայտնի էին

«Ռիյադ Սեյֆի ակումբը» և «Զամալ Ալ-Ատտասիի ազգային երկխոսության ակումբը»: Դրանցում ներգրավվեցին նախկին քաղաքականության կրթյալներ, քաղաքացիական ակտիվիստներ, մտավորականներ, ովքեր իրենց քաղաքական պահանջները ձևակերպեցին «99-ի մանիֆեստում»: Սակայն «դամասկոսյան գարունը» շատ կարճ կյանք ունեցավ՝ տևելով մինչև 2001 թ. սեպտեմբեր ամիսը, երբ շարժման տասնյակ անդամներ ձերբակալվեցին, որոնցից մի քանիսը դատապարտվեցին երկարատև ազատազրկման⁸: Այդպիսով՝ հասարակական-քաղաքական կյանքը Սիրիայում նախկինի պես մնաց ճահճացած, այլախոհությունը շարունակվեց հետապնդվել, իսկ իշխանական վերնախավը, չցանկանալով ընդառաջ գնալ բարեփոխումների պահանջին, կորցրեց պետական համակարգն արդիականացնելու հնարավորությունը:

Սիրիայում հակակառավարական շարժման մեկնարկը կարելի է համարել 2011 թ. մարտի 15-ը, որը համացանցի ակտիվիստների կողմից հայտարարվել էր «Յամաս օր»։ Այդ օրը Դամասկոսի հայտնի «Համիդիյե» շուկայում և Օմայան մզկիթին կից տարածքում ուրբաթօրյա աղոթքից հետո հավաքված մի քանի հարյուր ցուցարարներ հակակառավարական կոչել էին հնչեցնում իշխանություններից պահանջելով բարեփոխումներ իրականացնել և ազատ արձակել քաղաքականությանը հակադրվածներին⁹:

Մարտի 18-ին Սիրիայի հարավարևելյան Դարաա քաղաքում տեղի ունեցավ հակակառավարական առաջին բազմամարդ հավաքը: Նախօրեին՝ մարտի 15-ին, այստեղ մի խումբ դպրոցականներ էին ձերբակալվել պատերին հակակառավարական կարգախոսներ գրելու պատճառով: Հանրահավաքը տեղի ունեցավ ի պաշտպանություն դարձրեցականների: Հենց Դարաայում առաջին անգամ իշխանությունները կոշտ ուժ կիրառեցին ցուցարարների դեմ¹⁰:

Չնայած Բաշար Ալ-Ասադն անձամբ ցավակցեց զոհվածների հարազատներին՝ պաշտոնանկ անելով Դարաայի նահանգապետ

⁶ Հարցազրույց Ալիզանի համալսարան-Դիրբոնի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոնի վարիչ, արևելագետ, պրոֆ. Ա. Սանճանի հետ, Ա. Փաշայան, Ա. Հարությունյան, Սիրիայի հայ համայնքը, արդի հիմնասյուն-դիրներ, եր., 2011, էջ 115-126:

⁷ Տես Ա. Մանուկյան, Բաշար Ալ-Ասադի կառավարման առաջին չորս տարիներին Սիրիայում հասարակական և քաղաքական որոշ տեղաշարժերի մասին (2000-2004 թթ.), Մերձավոր և Արևելյան Արևելքի երկրներ և ժողովուրդներ, XXIII, եր., 2004, էջ 204-216:

⁸ The Emergence of a Human Rights Community in Syria, Human Rights Watch, <http://www.hrw.org/en/node/10646/section/4>

⁹ Արաբական երկրներում հակակառավարական ակցիաների ժամանակ անենատարածված կարգախոսներից էր՝ «Աշ-շաաբ յուրիդ իսկատ ալ-նիզամ», այսինքն՝ հեռացեք, բառացի՝ «ժողովուրդը պահանջում է վարչակարգի հրաժարակարգը»: Սիրիայում ընդդիմադիրները շատ հաճախ վանկարկում էին «Ալլահ, Սիրիա, ազատություն և վերջ», իսկ վարչակարգի համախոսները՝ «Ալլահ, Սիրիա, Բաշար և վերջ»:

¹⁰ Ընդդիմադիրները համարում էին, որ մարտի 18-ը պետք է նշվի որպես ակտորիտար վարչակարգի դեմ պայքարի մեկնարկի օր:

տին և խոստանալով ստեղծել հանձնաժողով՝ դեպքի հանգամանքները քննելու համար, սակայն իրավիճակը չկարգավորվեց¹¹: Դարաայից հակակառավարական ելույթների այիբը տարածվեց հյուսիսարևելյան քրդաբնակ շրջաններ, ծովափնյա Լաթաքիայի շրջան, Հոմս և Համա, Իդլիբի և Դեյր Էզ-Չորի նահանգներ, նաև Դոմա և այլուր: Իշխանությունները փորձում էին ամեն կերպ կասեցնել բողոքի ակցիաների կազմակերպումը՝ շատ դեպքերում ձերբակալելով դրանց կազմակերպիչներին ու մասնակիցներին¹²:

Թեև Սիրիայի իշխանությունները վստահեցնում էին, որ երկիրը գերծ կմնա ցնցումներից, սակայն այն աստիճանաբար ներքաշվեց ճգնաժամի մեջ: Վերջին ամենամեծ ցնցումը երկիրն ապրել էր 1982 թ. Համայի հայտնի դեպքերի ժամանակ, երբ իշխանությունները՝ ի դեմս նախագահ Հաֆեզ Ալ-Ասադի, ճնշեցին Համայի ապստամբությունը՝ բազմաթիվ զոհերի գնով արմատախիչ անելով կրոնաքաղաքական ընդդիմությանը և կասեցնելով Սիրիան իսլամական պետության վերածելու «Մուսուլման եղբայրներ» կազմակերպության փորձերը¹³:

Ի տարբերություն արաբական այլ երկրների առաջնորդների՝ Բաշար Ալ-Ասադը բավական արագ արձագանքեց ցուցարարների պահանջներին՝ խոստանալով բարեփոխումներ իրականացնել: Արդեն մարտի 24-ին խնդրին ավելի հանգամանորեն անդրադարձավ նախագահի խորհրդական Բուսայնա Շաքաբնը¹⁴: Մարտի 25-ին նախագահի հրամանով բարձրացվեցին պետական աշխատողների աշխատավարձերը, նաև թոշակները, վե-

րանայվեց հարկային քաղաքականությունը¹⁵: Նախագահի մեկ այլ հրամանով թոշակառուներին ընձեռվեց բժշկական ապահովագրության հնարավորություն¹⁶:

Ընդոտաց գնալով շարունակվող բողոքի ցույցերին՝ մարտի 30-ին Բաշար Ալ-Ասադը հանդես եկավ խորհրդարանում՝ անդրադառնալով իր պաշտոնավարման ընթացքում Սիրիայում կուտակված խնդիրների պատճառներին: Այն, որ իշխանությունները շատ դեպքերում չէին արդարացրել հասարակության հույսերը, ըստ նրա՝ կապված է եղել 2001-ից ի վեր միջազգային հարաբերություններում և մասնավորապես Մերձավոր Արևելքում ստեղծված աշխարհաքաղաքական բարդ իրողությունների և Սիրիային ուղղված մարտահրավերների հետ: Սիրիայի նախագահը խոստացավ բարեփոխումներ անցկացնել իրավապահ և դատական համակարգերում, ներդնել բազմակուսակցական համակարգ, մեծացնել լրտվամիջոցների ազատությունը, կրոնապիստիզմի դեմ պայքարի արդյունավետ միջոցառումներ անցկացնել, լուծել նոր աշխատատեղերի հարցը¹⁷:

Միևնույն ժամանակ, Սիրիայում ստեղծված իրավիճակը համարելով արտաքին դավադրության արդյունք, Ալ-Ասադը նոր ձևավորված հանցամանցների ճնշման տակ բարեփոխումների գործընթացի արհեստական արագացումը համարեց անընդունելի և վնասակար¹⁸: Միևնույն ժամանակ թե՛ Սիրիայում և թե՛ դրա սահմաններից դուրս հակված էին ենթադրել, որ բարեփոխումներն այլևս ուշացած էին:

2011 թ. ապրիլի 3-ին Սիրիայում ձևավորվեց նոր կառավարություն՝ գյուղատնտեսության նախկին նախարար Ադել Ասֆարի գլխավորությամբ¹⁹: Ասկայն մինչ այդ՝ մարտի 26-ին, Սիրիայի անկախության տոնի կապակցությամբ, որը նշվում է ապրիլի 17-ին, Ալ-Ասադի հրամանով ազատ արձակվեց 200-250 քաղաքացիական կազմակերպիչները: Բացի այդ՝ չեղյալ համարվեց հատուկ դրության մասին օրեն-

¹¹ Հանձնաժողովը ստեղծվեց նախագահի՝ ապրիլի 1-ի հրամանով, տե՛ս Распоряжение президента Аль-Асада о расследовании событий в провинциях Дараа и Латакия, апрель 01, 2011, <http://www.sana.sy/rus/325/2011/04/01/pr-339439.htm>

¹² Ձերբակալվողների մեջ կային նաև ոչ միայն սովորական ցուցարարներ, այլ հասարակական ակտիվիստներ, մշակույթի և այլ ոլորտի գործիչներ, այդ թվում՝ կանայք: Մարտի 16-ին Դամասկոսի Մարջա հրապարակում ի պաշտպանություն բարոնետարկայների անցկացված լուռ երթի ժամանակ ձերբակալվեց դամասկոսցի հայտնի կին ակտիվիստ Սուխեյր Ատտահին, ով ազատ արձակվեց ապրիլի սկզբին: Ի դեպ՝ նաև վերջինիս նախաձեռնությամբ դեռևս փետրվարի 3-ին Դամասկոսի քրիստոնեական Բար Թոմա թաղամասում կազմակերպվել էր թերևս առաջին ակցիաներից մեկը՝ ի պաշտպանություն եգիպտացի ցուցարարների:

¹³ Sbu C. Манукян, Зигзаги развития исламского движения в Сирии в 1982-2000 гг., Մերձավոր և Միջին Արևելքի երկրներ և ժողովուրդներ, հ. XXIV, եր., 2005, էջ 181-195:

¹⁴ Раководство Сирии объявило о начале радикальных реформ, <http://lenta.ru/news/2011/03/24/increase1/>

¹⁵ Անհրամանս տե՛ս Президент Башар Аль-Асад издал ряд законодательных указов об улучшении жизни граждан, <http://www.sana.sy/rus/325/2011/03/25/pr-338423.htm>

¹⁶ Առաջ քաշեցին Башшара Аль-Асада о медицинском страховании пенсионеров, <http://www.sana.sy/rus/325/2011/04/04/pr-339818.htm>

¹⁷ Президент Башшар Аль-Асад: Благодаря национальному единству её народа Сирия останется неприступной крепостью, <http://www.sana.sy/rus/325/2011/04/01/pr-339335.htm>

¹⁸ Նույն տեղում:

¹⁹ Президент Башшар Аль-Асад издал указ за № 146 о составе правительства CAP во главе с Аделем Сафаром, <http://www.sana.sy/rus/325/2011/04/15/pr-341751.htm>

²⁰ Առանձին տեղեկությունների համաձայն՝ ազատ արձակվածները հիմնականում իսլամիստներ էին:

քը²¹ (այն գործում էր 1963-ից, երբ Սիրիայում իշխանության եկավ «Բաաս» կուսակցությունը), ինչը կարելի է համարել Նշանակալից իրադարձություն: Նախագահի մեկ այլ հրամանով համընդհանուր ներում շնորհվեց այն քաղաքացիներին, ովքեր հանցանքներ էին գործել մինչև 2011 թ. մարտի 31-ը: Համաներումը, ըստ էության, տարածվում էր նաև արգելված «Մուսուլման եղբայրներ» կազմակերպության անդամների և քաղաքական տարբեր հայացքների համար դատապարտված քանտարկյալների վրա²²:

Չնայած իշխանությունների ձեռնարկած քայլերին՝ սիրիական արմատական ընդդիմադիրներն անվերապահորեն պահանջում էին Ալ-Լսադի հրաժարականը՝ որպես հիմնարար բարեփոխումների կարևորագույն նախապայման: Հատկանշական է, որ վարչակարգին ընդդիմադիր զանգվածը զգալիորեն համալրված էր սոցիալապես ցածր, անապահով խավերից, առավելապես սուննի-աղական: Սակայն միանգամայն այլ դիրքորոշում ունեին սուննի գործարարները²³, բարձրաստիճան գինվորականներն ու պաշտոնական հոգևորականությունը՝ ի դեմս մեծ մուֆտի Ահմադ Քադր Ալ-Դին Հասունի, ովքեր աջակցում էին իշխող վարչակարգին²⁴:

Սիրիայում սկսված բողոքի ակցիաների համար առանցքային դարձան ուրբաթօրյա աղոթքից հետո կազմակերպվող միջոցառումները, որոնք հիմնականում ճնշվում էին պետական մեքենայի կողմից: Հատկանշական է, որ բողոքի ակցիաներն առավելապես տեղի էին ունենում նահանգներում, այդ թվում՝ փոքր բնակավայրերում՝ հիմնականում շրջանցելով Դամասկոսն ու Հալեպը: Օրեցօր ստվարացող զոհերի թիվը թե՛ խաղաղ բնակչության և թե՛ անվտանգության ուժերի շրջանում, մեծ թվով ձերբակալվածների, բանտում կտտանքների ենթարկվածների, նաև անհայտ կորածների փաստը շարունակում էր ճնշող տպավորություն թողնել հասարակության շրջանում:

Բռնությունների այիքի հետագա խորացմանը զուգահեռ աշ-

²¹ Президент Аль-Асад издал указ и три законодательных декрета, <http://www.sana.sy/rus/325/2011/04/21/pr-342717.htm>

²² Указ президента Аль-Асада о всеобщей амнистии лиц, совершивших преступления до 31 мая 2011 года, <http://www.sana.sy/rus/325/2011/06/02/pr-350030.htm>

²³ Reva Bhalla, Making Sense of the Syrian Crisis, <http://www.stratfor.com/weekly/20110504-making-sense-syrian-crisis>.

²⁴ Հասունը համարվում է Քաշար Ալ-Լսադի ամենացնր աջակիցներից մեկը, որի պատճառով ընդդիմադիրները դաժան հաշվեհարդար տեսան Հասունի հետ՝ սպանելով նրա երիտասարդ որդուն: Տնի Մուֆտի Ըսպուկի Աхмад Бадр-эд-Դин Хассун проводил в последний путь своего сына Сарию Хассуна, <http://sana.sy/rus/325/2011/10/03/373211.htm>

խարհի տարբեր երկրներում Սիրիայի դեպահանատների առաջ սկսեցին կազմակերպվել բողոքի ակցիաներ, որի մասնակիցները պահանջում էին վարչակարգի հրաժարականը և երկրում արյունահեղության դադարեցում²⁵: Սիրիայի սահմաններից դուրս գործելը նույնպես վտանգ էր ներկայացնում ոչ միայն սիրիացի ակտիվիստներին համար, ովքեր կարող էին հետապնդվել սիրիական հատուկ ծառայությունների կողմից, այլև նրանց հարազատների, ովքեր ապրում էին Սիրիայում²⁶:

Հակակառավարական հուզումներին զուգահեռ մայրաքաղաք Դամասկոսում և այլ քաղաքներում ժամանակ առ ժամանակ տեղի էին ունենում սովորածավալ հանրահավաքներ և երթեր՝ ի պաշտպանություն նախագահ Քաշար Ալ-Լսադի²⁷: Ի դեպ՝ վարչակարգի սոցիալական հենարանը նաև երկրի քրիստոնյա փոքրամասնություններն էին, ովքեր օգտվում էին ազգային և կրոնական լայն իրավունքներից, իսկ էթնոդավանական հանդուրժողականությունը հնարավորություն էր տալիս նրանց անվտանգ զգալու: Սակայն հնարավոր իշխանափոխությունը լուրջ անհանգստություն էր ստեղծել վերջիններիս շրջանում: Նրանք զգուշանում էին կրոնաքաղաքական ուժերի իշխանության գալու և առհասարակ կրոնական ծայրահեղականության տարածման հնարավորությունից²⁸: Պատահական չէ, որ սըրյան (Syrian) կաթոլիկների առաջնորդ Իզմատիոս Հովսեփ Երրորդ պատրիարքը գերմանական DPA լրատվական գործակալությանը տված հարցազրույցում կոշտ քննադատության ենթարկեց ԱՄՆ-ին և

²⁵ Syrian Embassies Accused of Threatening Activists Overseas, <http://www.voanews.com/content/syrian-embassies-accused-of-threatening-activists-overseas-131064848/146137.html>

²⁶ И. Берг, Сирийская оппозиция глазами немецких экспертов и комментаторов, <http://www.iimes.ru/rus/stat/2011/17-10-11.htm>

²⁷ Դրանց մեջ առավել իշխածան էր 2012 թ. հունվարի 11-ին Դամասկոսի Օմայան հրապարակի բազմամարդ միտինգը, որտեղ իր համախոհների առաջ անսպասելիորեն ելույթ ունեցավ ընտանիքի հետ հրապարակ այցելած Ալ-Լսադը: Տնի Բաշար Ասադ выступил на миллионном митинге в Дамаске, <http://syrianews.ru/node/91>

²⁸ Հարկ է նշել, որ թե՛ Իրաքի և թե՛ «արաբական զարնան» իրադարձությունները լուրջ մարտահրավերներ ստեղծեցին տարածաշրջանի քրիստոնյաների համար: Պատահական չէ, որ անգլիկան եկեղեցու առաջնորդ, Քենթրբերիի արքեպիսկոպոս Բոունե Ուիլյամը քրիստոնյան խորհրդարանի Լորդին պալատում ունեցած ելույթում նշել էր, որ Մերձավոր Արևելքում քրիստոնյաների դիրքերն ավելի խոցելի են, քան երբևէ վերջին հարյուրամյակի ընթացքում: Stb House of Lords debate on Christians in the Middle East, <http://www.archbishopofcanterbury.org/articles.php/2277/house-of-lords-debate-on-christians-in-the-middle-east>

ԵՄ երկրներին, որոնք, ըստ նրա, ինչպես միշտ, բախտի քմահաճույքին էին թողել Մերձավոր Արևելքի էթնիկ ու դավանական փոքրամասնություններին և գործում էին բացառապես սեփական աշխարհաքաղաքական շահերից ելնելով՝ սպասելով Սիրիայում իսլամիստների հաղթանակին²⁹։

Քրիստոնյաների մտահոգությունը պատահական չէր և կապված էր ցույցերի սկզբնական շրջանում սուննիական ծայրահեղական շրջանակների կողմից հնչեցված «Ալավիներին՝ գերեզման, քրիստոնյաներին՝ Լիբանան» կարգախոսի հետ³⁰։ «The Wall Street Journal»-ին տված հարցազրույցում, ի պատասխան Սիրիայի դավանական փոքրամասնություններին առնչվող հարցին, «Ազգային խորհրդի»³¹ (ԱԽ) նախկին նախագահ Բուրհան Նայյունը, փարատելով նման մտայնությունը, նշել էր, թե Սիրիայի բոլոր քաղաքացիները հավասար են օրենքի առաջ, և կրոնական գործոնով պայմանավորված որևէ խտրականություն մեծամասնության և փոքրամասնության միջև լինել չի կարող, քանի որ վերջիններս պետք է դիտարկվեն ոչ թե որպես փոքրամասնություններ, այլ պարզապես քաղաքացիներ³²։

Սիրիայում սկսված «հեղափոխական» գործընթացը միջազգայնացվեց գրեթե միանգամից։ Եվ չնայած այս փաստին՝ հակալատավարական տրամադրությունների ձևավորման հարցում կային քաղաքական և սոցիալական նախադրյալներ, երկրում լարվածության հետագա խորացման հարցում էական դերակատարություն ունեցան հենց արտաքին ուժերը։ Պատահական չէ, որ ԱՄՆ պաշտպանության նախկին նախարար Ռոբերտ Գեյթսը արդեն 2011 թ. մարտի վերջին Իսրայել կառարած պաշտոնական այցի ընթացքում սիրիացի զինվորականներին խորհուրդ տվեց օրինակ վերցնել Եգիպտոսի քանակից և մի կողմ քաշվել չխանգարելով ընդդիմադիրներին մասնակցել բողոքի ակցիաներին³³։ Սակայն Սիրիայի բանակը, ի տարբերություն Եգիպտոսի բանակի, չէր կարող չստատարել իշխանությանը, քանի որ, ինչ-

պես իր հերթին փաստում է արաբական աշխարհի հեղինակավոր մասնագետներից մեկը՝ Ժյու Կեպելը, սերտաճած էր նրան³⁴։

Թե՛ իշխանության և թե՛ բանակի հիմնական կորիզը Սիրիայում ալավիներ էին՝ շիայական այն փոքրամասնությունը, որն Հաֆեզ Ալ-Ասադի՝ իշխանության գալուց հետո ավելի քան չորս տասնամյակ ղեկավարում էր սուննի մեծամասնությանը։ Այնպես որ բանակի բարձրագույն սպայական կազմը թույլ չէր տա, որպեսզի Սիրիայում իշխանությունն անցներ սուննիներին։ Եվ բացի այդ՝ իշխանությունները հակակառավարական ելույթների և դրանց մասնակիցների նկատմամբ կարողացան կոշտ դիրքորոշում որդեգրել, քանի որ սիրիական բանակի ղեկավարությունը և զինվորականության ճնշող մեծամասնությունը հավատարիմ մնացին նախագահ Ալ-Ասադին և նրա անմիջական շրջապատին՝ ի տարբերություն նույն Եգիպտոսի և Թունիսի, որտեղ բանակի հրամանատարական կազմերը, չնչոք դիրքորոշում որդեգրելով կառավարության և ցուցարարների միջև, գործնականում արագացրեցին նախագահներ Բեն Ալիի և Մուբարաքի քաղաքական մեկուսացումը³⁵։

Ժամանակ առ ժամանակ սիրիական վարչակարգի վերաբերյալ սկսեցին կոշտ հայտարարություններ անել ոչ միայն ԱՄՆ-ի, այլև Եվրամիության, Արաբական պետությունների լիգայի (ԱՊԼ), Թուրքիայի և Ծոցի արաբական միապետությունների բարձրաստիճան պաշտոնատարները։ Բացի այդ՝ ԵՄ-ի, ԱՄՆ-ի, Թուրքիայի, ԱՊԼ-ի կողմից Սիրիայի դեմ սկսեցին իրականացվել տարաբնույթ պատժամիջոցներ, պահանջվեց Բաշար Ալ-Ասադի հրաժարականը³⁶։ Միջազգային զանգվածային լրատվամիջոցներով, որոնց մեջ առաջատար էր Քաթարին պատկանող «Ալ-Ջազիրա» արբանյակային հեռուստաալիքը, տեղեկատվական պատերազմ սկսվեց Սիրիայի դեմ, որի արդյունքում սկսեցին պարբերաբար խեղաթյուրվել Սիրիայում տեղի ունեցող դեպքերը³⁷։ Սիրիայի վերաբերյալ զեկույցներ էին հրապարակել

²⁹ Syrian Patriarch Says Christians Feel Betrayed by West, http://news.monstersandcritics.com/middleeast/news/article_1684906.php?INTERVERVIEW-Syrian-patriarch-says-Christians-feel-betrayed-by-West

³⁰ Nicholas Blanford, Assad Regime may be Gaining upper Hand in Syria, The Christian Science Monitor, May 13, 2011, <http://www.csmonitor.com/World/Middle-East/2011/0513/Assad-regime-may-be-gaining-upper-hand-in-Syria>

³¹ «Ազգային խորհրդի» մասին տես հարցող էջերում։

³² Interview with Burhan Ghalioun, <http://online.wsj.com/article/SB10001424052970203833104577071960384240668.html>

³³ Robert Gates Calls for Syrian Forces to Move Aside, <http://www.sott.net/articles/show/226391-Robert-Gates-calls-for-Syrian-forces-to-move-aside>

³⁴ «Войенные против Асада? Мне кажется это невероятным», <http://inopressa.ru/article/28mar2011/lastampa/kepel.html>

³⁵ Հարցազրույց Միչիգանի համալսարան-Դիրբոռնի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոնի վարիչ, արևելագետ, պրոֆ. Ա. Սանճեանի հետ, նշվ. աշխ.։

³⁶ Sanctions Imposed on Syria, http://www.reuters.com/article/2012/02/28/us-syria-eu-sanctions-idUSTRE81R27R20120228_Q&A: Syria Sanctions, http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-15753975

³⁷ Anne Sewel, "No Independent Journalism any more" says ex-Al-Jazeera reporter, <http://digitaljournal.com/article/321163>

միջազգային տարբեր կառույցներ, այդ թվում՝ իրավապաշտպան կազմակերպություններ, որոնցում սուր քննադատություն կար վարչակարգի և մասնավորապես նախագահի հասցեին: Միջազգային շրջանակներում սկսեցին ավելի շատ խոսել Սիրիայում արտաքին ուժերի միջամտությունը կամ երկիրը մասնատելու փորձերը կհանգեցնեն մեկ այլ Աֆղանստանի և երկրաշարժի ողջ Մերձավոր Արևելքում³⁸:

2011 թ. հոկտեմբերի 29-ին «The Sunday Telegraph»-ին տված հարցազրույցում Բաշար Ալ-Ասադը զգուշացրեց, որ Սիրիայում արտաքին ուժերի միջամտությունը կամ երկիրը մասնատելու փորձերը կհանգեցնեն մեկ այլ Աֆղանստանի և երկրաշարժի ողջ Մերձավոր Արևելքում³⁹:

Սիրիայից հնչող տեսակետը, սակայն, չկասեցրեց միջամտությունն այդ երկրի ներքին գործերին: Սիրիայի վրա ճնշումներ իրականացնելու հարցում ակտիվորեն համագործակցեցին ԱՄՆ-ն, Օտարածաշրջանային նրա դաշնակիցները՝ Թուրքիան և Պարսից Վոցի արաբական պետությունները, մասնավորապես Կատարը և Սաուդյան Արաբիան, որոնք բոլորն էլ հավանաբարտության մեջ ներքաշվելու համար իրենց հետաքրքրություններն ունենին:

Ինչ վերաբերում է Թուրքիային, ապա վերջինիս քաղաքականությունը 2002 թ. «Արդարություն և զարգացում» կուսակցության՝ իշխանության գալուց հետո միտված էր երկրի արտաքին քաղաքականության մերձավորարևելյան ուղղության ակտիվացմանը, որի հիմքում ընկած էր Ա. Դավութօղլուի մշակած նեոօսմանականության հայեցակարգը: Պատահական չէ, որ «արաբական գարնան» մեկնարկից ի վեր Թուրքիան աջակցեց արաբական աշխարհի հասարակական-քաղաքական ընդդիմադիր դաշտին, ինչը նպատակ ուներ ընդլայնելու Թուրքիայի՝ որպես առաջատար պետության դերն ու հարաճուն հեղինակությունը տարածաշրջանում: Սիրիայում ներքաղաքական լարվածության սկզբնական փուլից ի վեր Ազնկարան դարձավ սիրիական վարչակարգի ամենակոչող ընդդիմախոսներից մեկը և պատրաստ էր անգամ միակողմանի պատժամիջոցներ կիրառելու Դամասկոսի նկատմամբ: Նախկինում Բաշար Ալ-Ասադի վարչակարգի հետ բացառիկ ջերմ հարաբերություններ ունեցող Թուրքիայի ներկա իշխանությունները, միջամտելով Սիրիայի ներքին գործերին, փաստացիորեն դարձան արտերկրում գործող սիրիական ընդդիմության թե՛ քաղաքական, թե՛ ուսումնական թևերի հենակետը³⁹:

³⁸ Assad: challenge Syria at your peril, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/syria/8857898/Assad-challenge-Syria-at-your-peril.html>

³⁹ Julien Ceccillon, Turkey and the Struggle for Syria. Time for accountability, Near

Հակակառավարական շարժումներից շատ չանցած՝ Թուրքիան ապաստան տվեց սիրիացի փախստականներին՝ Հաթայի նահանգում ստեղծելով փախստականների ճամբարներ⁴⁰: Թուրքիան նպատակ ուներ նաև թուրք-սիրիական սահմանին ստեղծելու բուֆերային գոտի և հումանիտար միջանցք⁴¹, որի իրականացման համար, ըստ սիրիական իշխանությունների, սադրանքներ էր հրահրում: Նկատի էր առնվում մասնավորապես 2012 թ. ապրիլի 9-ի սահմանային միջադեպը⁴²:

Ինչ վերաբերում է Քաթարին ու Սաուդյան Արաբիային, պետք է նշել, որ այդ երկրների իշխանությունները հանգուցային դերակատարություն էին ունեցել նաև եգիպտական և լիբիական գործընթացներում: Այս երկու պետությունների ներգրավվածությունը նպատակ ուներ Սիրիայում իշխանափոխության միջոցով վերջ դնելու տարածաշրջանի ամենահզոր մրցակիցներից մեկի՝ Իրանի հետ համագործակցությանը և Սիրիայում, ըստ ամենայնի, իշխանության բերելու սուննիական կրոնաքաղաքական ուժերի: Է՛-Ռիադն արաբական երկրներում նոր՝ սաուդամետ վարչակարգերի ձևավորման միջոցով նպատակ ուներ տարածելու նաև իր երկրի կրոնական գաղափարախոսությունը՝ սաֆիականությունը (որը սուննի լայնի արմատական մեկնաբանությունն է), ինչին ձեռնամուխ էր եղել դեռ «Սառը պատերազմի» տարիներից⁴³:

Բացի այդ Վոցի այս երկու պետությունները փորձում էին ամեն կերպ պահպանել իրենց դաշնակցային դիրքերը ԱՄՆ-ի արտա-

East Quarterly, <http://www.neareastquarterly.com/index.php/2012/03/20/turkey-and-the-struggle-for-syria-time-for-accountability/>

⁴⁰ Սիրիացի հազարավոր փախստականներ էին հանգրվանել նաև հարևան երկրներում՝ Հորդանանում, Լիբանանում, Իրաքում:

⁴¹ Turkey considers Syria buffer zone; Annan seeks unity, <http://www.reuters.com/article/2012/03/17/us-syria-turkey-idUSBRE82G04S20120317>

⁴² Ապրիլի 9-ի վաղ առավոտյան գնդակոծվել էին թուրքական Քիլիս քաղաքի մոտ թուրք-սիրիական սահմանը հասած և թուրքական տարածքում հայտնված սիրիացի փախստականներ, ինչի հետևանքով զոհվել էր երկու և վիրավորվել չորս մարդ: Թուրքական կողմը, միջադեպի մեջ մեղավոր համարելով սիրիական բանակին, հայտարարեց, որ Սիրիան կուպտորեն խախտել էր երկու երկրների սահմանը: Թուրքիայի սահմանային տարածքի գնդակոծումը կրկնվեց ապրիլի 10-ի երեկոյան: Իր հերթին Սիրիայի արտգործնախարար Վալիդ Մուալիմը Թուրքիային մեղադրեց սահմանային գոտում Սիրիայի քաղաքացիներին ահաբեկելու, փախուստի դրոշմելու և փախստականների ճնշած ասաց բերելու մեջ:

⁴³ Ա. Փաշայան, Վահարական քարոզչության մի քանի դրսևորումների շուրջ, Մերձավոր և Միջին Արևելքի երկրներ և ժողովուրդներ, h. XXIII, եր., 2004, էջ 290-303:

քին քաղաքականության ուղեծրում: Իրենց հերթին թե՛ Քաթարը և թե՛ Սաուդյան Արաբիան, որոնք տիրապետում են հսկայական էներգետիկ ռեսուրսների, շիայական գործոնի ազդեցությունը սեփական երկրներում և տարածաշրջանում թուլացնելով, ցանկանում էին լրացնել այն բացը, որը կառաջանար Թեհրանին դուրս մղելուց հետո: Եվ թե՛ Սաուդյան Արաբիայի հավակնություններն իսլամական աշխարհի կենտրոն դառնալու հարցում դուստրովել էին շատ ավելի վաղ, ապա Կատարի հավակնությունները ոչ երկար պատմություն ունեին: 1995 թ. թագավորությունում հեղաշրջման արդյունքում գահին բարձրացած էմիր Համադ քին հալիֆա Ալ-Թանին սկսեց իրականացնել Արաբական թերակզուր այդ թզուկ պետությունը տարածաշրջանային հզորներից մեկը դարձնելու իր հավակնոտ ծրագրերը: Դրան հասնելու համար օգտագործվեց տեղեկատվականակա ակտիվությունը: Ինչպես արդեն նշվեց, ոչ պակաս կարևոր ռեսուրս դարձավ «Ալ-Ջազիրան», որը հսկայական ազդեցություն ունեցավ «արաբական փողոցի» վրա՝ վերաճելով արաբական աշխարհում տրամադրությունների ձևավորման յուրօրինակ կենտրոնի: Բացի այդ միլիոնավոր դուրաների հասնող օգնությունը սիրիական ընդդիմությանը, մասնավորապես «Ազատ սիրիական բանակին» հնարավորություն տվեցին լարված պահելու իրավիճակը Սիրիայում⁴⁴:

Իրենց հերթին սիրիական իշխանություններին սատարելու գործում ներգրավվեցին աշխարհաքաղաքական խոշոր դերակատարներ Իրանը, Ռուսաստանը և Չինաստանը: Առանձին տեղեկությունների համաձայն՝ Սիրիան աջակցություն ստացավ Իրանի հովանավորությամբ գործող շիայական շրջանակներից⁴⁵:

Սիրիային ցուցաբերված քաղաքական աջակցության հարցում հանգուցային նշանակություն ունեցավ ՄԱԿ-ի Ան-ում Ռուսաստանի ու Չինաստանի՝ երկու անգամ օգտագործված վետոյի իրենց իրավունքը: Դրանով կասեցվեց Սիրիայում արտաքին ուղղության միջամտության հնարավորությունը: Մոսկվայի և Պեկինի՝ Սիրիային ցուցաբերված աջակցությունը նույնպես պայմանավորված էր նշված պետությունների աշխարհաքաղաքական հետաքրքրություններով, ինչը նրանք փաստարկեցին լիբիական նախադեպից խուսափելու և իշխանություններին ու ընդդիմության

միջև երկխոսության հնարավորության՝ սպառված չլինելու հանգամանքով: Ռուսաստանի համար Սիրիան Միջերկրական ծովի վերջին հենակետն էր: Բացի այդ՝ Սիրիան համարվում է աշխարհում ռուսական ռազմամթերքի խոշոր սպառողներից մեկը, որի դիմաց Մոսկվան ստանում էր տարեկան ավելի քան 1 մլրդ ԱՄՆ դոլար⁴⁶:

Մոսկվայի իրականացում ամենացուցադրական քայլը, թերևս, ռուսական ռազմանավերի այցելություններն էին Տարտուս նավահանգիստ և Սիրիայի ջրային սահմաններ, որտեղից նրանք հեռացան 2012 թ. հունվարի 9-ին⁴⁷: Չնայած ռուսական կողմը պնդում էր, որ նշված միջոցառումը նախատեսված էր ավելի վաղ և կապ չուներ սիրիական գործընթացների հետ, սակայն միանգամայն պարզ էր, որ նման քայլով Մոսկվան ցանկանում էր ցուց տալ, որ թույլ չի տա Սիրիայում լիբիական սցենարի կրկնությունը⁴⁸:

Ինչ վերաբերում է Պեկինին, ապա վերջինս գիտակցում էր, որ այն, ինչ տեղի էր ունենում Մերձավոր Արևելքում, իրականում պայքար է նաև ասիական-խաղաղօվկիանոսյան տարածաշրջանի համար: Չինաստանը Մերձավոր Արևելքում և Հյուսիսային Աֆրիկայում ամենամեծ ներդրողներից մեկն էր, և Պեկինն էապես շահագրգռված էր տարածաշրջանի կայունությանը, որը նրա համար նաև կարևոր ճանապարհ էր՝ դեպի արտաքին աշխարհ:

Ստեղծված իրավիճակում հակասաստիական ուժերը լավագույնս օգտագործեցին Արաբական պետությունների լիգայի ներուժը, որտեղ թե՛ Սաուդյան Արաբիան և թե՛ Քաթարն ազդեցիկ դիրքեր ունեին: ԱՊԼ-ն դարձավ Բաշար Ալ-Ասադի ամենակոչտ ընդդիմախոսներից մեկը: 2011 թ. նոյեմբերի 12-ին Կահիրեում տեղի ունեցած ԱՊԼ արտահերթ նիստում որոշվեց կասեցնել Սիրիայի անդամակցությունը և խստացնել այդ երկրի դեմ տնտեսական և քաղաքական պատժամիջոցները⁴⁹: Նախքան այդ ԱՊԼ-ն Սիրիայի իշխանություններին զանիցս կոչ էր արել ընդդիմության հետ երկխոսություն սկսել, դադարեցնել ռազմական գործողությունները, դուրս բերել տանկերը քաղաքներից ու

⁴⁴ David Blair, The Real Dilemma, The Daily Telegraph, 01.06.2012

⁴⁵ Syria Hails Visit of Russian Warships to Tartus, <http://en.rian.ru/russia/20120109/170675862.html>

⁴⁶ ICG Report Syria's Phase of Radicalization, Middle East Briefing N.33, 2012, April 10, <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/Middle%20East%20North%20Africa/Iraq%20Syria%20Lebanon/Syria/b033-syrias-phase-of-radicalisation.pdf>

⁴⁷ Syria Suspended from Arab League, http://www.washingtonpost.com/world/syria-suspended-from-arab-league/2011/11/12/gIQAQvGxEN_story.html

⁴⁴ Ա. Մանուկյան, Շոցի միապետությունները և «արաբական գարունը», Հանրապետական, հ.100, 2012 թ., http://www.hhk.am/files/library_pdfs/223.pdf

⁴⁵ Shia Forces are Supporting Damascus and Sunni Forces are Supporting the Opposition, Says Kurdish Syrian Opposition Leader, <http://www.aknews.com/en/aknews/9/303364/>

բնակավայրերից: Իր հերթին Դամասկոսը, ընդդիմադիրներին համարելով ահաբեկիչներ, ԱՊԼ-ին մեղադրում էր ԱՄՆ-ի և Իսրայելի հետաքրքրություններին ծառայելու մեջ, սակայն միևնույն ժամանակ համաձայնել էր ընդունել ԱՊԼ դիտորդներին (ովքեր պետք է ուսումնասիրելին ստեղծված ճգնաժամը և գտնեին այն հաղթահարելու լուծումներ)՝ ցույց տալով, որ բաց է ցանկացած կառուցողական նախաձեռնության առաջ⁵⁰:

2012 թ. հունվարի 14-ին Համադ բին Խալիֆան ամերիկյան CBS-ի «60 րոպե» հաղորդաշարին տված հարցազրույցում Սիրիայի վերաբերյալ անսպասելի հայտարարություն արեց՝ առաջարկելով այդ երկիր արաբական զորքեր մտցնել արյունահեղությունը դադարեցնելու նպատակով⁵¹, ինչը սակայն հակասում էր ԱՊԼ կանոնադրությանը: Դրան հաջորդեց հունվարի 15-ին ՄԱԿ գլխավոր քարտուղարի հայտարարությունը, որում կոչ էր արվում Սիրիայի իշխանություններին «դադարեցնել սպանել սեփական ժողովրդին»⁵²: Բան Կի-մունը չէր բացառում գործընթացին ՄԱԿ-ի միջամտությունը:

Նշենք նաև, որ հակաաստղական ուժերը մեծ սպասելիքներ ունեին այդ շրջանում Սիրիայում աշխատող ԱՊԼ 165 դիտորդների առաքելությունից (2011 թ. դեկտեմբերի 24-ից 2012 թ. հունվարի 18-ը): Սակայն առաքելության ավարտին հրապարակված եզրափակիչ զեկույցը որոշակի դժգոհություն առաջացրեց նրանց շրջանում, քանի որ դիտորդները, քննադատության ենթարկելով Սիրիայի իշխանություններին, միևնույն ժամանակ արձանագրել էին, որ երկրում գործում էին գրոհիյինների խմբեր, որոնց մեղքն իրավիճակի սրման մեջ էլակ էր⁵³:

Սիրիայում ժողովրդավարության հաստատման և մարդու իրավունքների պաշտպանության հարցերում հատկապես վիճարկելի էին Ծոցի միապետությունների դիրքորոշումը: Գաղտնիք չէ, որ արաբական աշխարհում մարդու իրավունքներն ամենակոշտ ձևով խախտվում էին հենց այդ երկրներում: Իսկ Քաթարի էմիր

րի հայտարարությունը, որի բովանդակությունն ըստ ամենայնի մշակվել էր ոչ միայն Դոհայում, որոշակի քննադատության արժանացավ արաբական առանձին շրջանակների կողմից՝ վերստին կենդանացնելով արաբական աշխարհի հակառակորդների մասին առկա ավանդական պատկերացումները: Հորդանանցի քաղաքագետ Ֆայեզ Շեհատրայի կարծիքով՝ «Քաթարը վերածվել է արաբական տարածաշրջանում սիրիստական-ամերիկյան գերիշխանությունը հաստատող գործիքի»⁵⁴: Շեհատրան առաջ քաշեց Սիրիային պաշտպանելու գաղափարը, ինչպես դա եղավ 1956 թ., երբ արաբները, միավորելով իրենց ուժերը, օգնեցին Եգիպտոսին՝ հաղթահարելու «Եռյակ ագրեսիան»⁵⁵:

Սիրիայի շուրջ արտաքին զարգացումներին 2012 թ. հունվարի 10-ին անդրադարձավ Բաշար Ալ-Ասադը Դամասկոսի համալսարանում ունեցած ելույթում: Աստուացույց անելով միջազգային և արաբական այն ուժերին, մասնավորապես Արաբական պետությունների լիգային, որոնք ժողովրդավարության և մարդու իրավունքների պաշտպանության ներքո ձգտում էին վնասելու Սիրիային, Ալ-Ասադը վերստին փորձեց հիմնավորել արտաքին դավադրության մասին իր թեզը⁵⁶:

Սիրիայում սկիզբ առած հակակառավարական շարժումներն օրակազմային դարձրեցին ընդդիմադիր դաշտի ձևավորման հարցը: Ավտորիտար վարչակարգի պայմաններում երկրում ինստիտուցիոնալ ընդդիմություն, բնականաբար, գոյություն չունեց: Այդ իսկ պատճառով առաջին տեսակետները հնչեցին սիրիական սպիտոքից, մասնավորապես վտարանդի շրջանակներից: Բաշար Ալ-Ասադի հորեղբայրը՝ լոնդոնաբնակ Ռիֆաաթ Ալ-Ասադը, նախկին արտգործնախարար և փոխնախագահ Աբդուլ Հալիմ Խադդամը, սիրիական «Մուսուլման եղբայրների» առաջնորդ Ալի Բայանունին և այլոք Բաշար Ալ-Ասադին խորհուրդ էին տալիս ամփոփապես հրաժարական տալ:

Աստիճանաբար թե՛ Սիրիայում, թե՛ Սիրիայի սահմաններից դուրս ձևավորվեցին տարբեր դաշինքներ, քաղաքական խմբավորումներ ու կառույցներ, որոնք աջքի էին ընկնում իրենց բարդ խճանկարով: Դրանցում ներկայացված էին գաղափարական (թե՛ կրոնա-քաղաքական և թե՛ աշխարհիկ) ու աշխարհագրական տարբեր պատկանելություն ունեցող քաղաքական ուժեր: Սիրի-

⁵⁰ Syrian State Media Accuses Arab League of Serving the Interest of U.S. and Israel, <http://www.alarabiya.net/articles/2011/10/19/172584.html>

⁵¹ Emir of Qatar Favors Arab Troops in Syria, http://www.cbsnews.com/8301-18560_162-57359014/emir-of-qatar-favors-arab-troops-in-syria/

⁵² UN Chief tells Syria's Asad to stop the killing, <http://www.euronews.com/2012/01/15/un-chief-tells-syria-s-assad-to-stop-the-killing/>

⁵³ Report of the Head of the League of Arab States Observer Mission to Syria for the period from 24 December 2011 to 18 January 2012, http://www.columbia.edu/~hauben/Report_of_Arab_League_Observer_Mission.pdf

⁵⁴ Տեղեկությունը՝ ըստ www.sana.sy/ru

⁵⁵ Նույն տեղում:

⁵⁶ Речь президента Башшара Аль-Асада в Дамасском университете, январь 10, 2012, <http://www.sana.sy/rus/325/2012/01/10/pr-393339.htm>

ական ընդդիմադիր դաշտի մի հատվածի ձևավորման հարցում վճռորոշ նշանակություն ունեցան արտաքին դերակատարները: Առանց այդ միջամտության ընդդիմադիրների մի հատվածին, որը «հեղափոխության» սկզբնական փուլում ամրոք վիճակում էր, հազիվ թե հաջողվեր միավորվել: Դեպքերին առավել չեզոք գնահատական էր տալիս և զոհերի մասին հնարավորինս անաչառ տեղեկատվություն էր տարածում Մարդու իրավունքների պաշտպանման սիրիական մոնիթորինգային կենտրոնը (OSDH), որ գործում էր Լոնդոնում:

2011 թ. հոկտեմբերի 2-ին թուրքական իշխանությունների հովանավորությամբ Ստամբուլում վերջնականապես ձևավորվեց «Ազգային խորհուրդը», որը հանդես եկավ որպես ընդդիմադիր դաշտի գործադիր և համակարգող մարմին⁵⁷: ԱՄՆ-ն փաստորեն ստեղծվեց Լիբիայի «Ազգային խորհուրդի» նմանությամբ՝ որպես անցումային կառավարություն, և նպատակ էր հռչակել իշխանությունից հեռացնել իշխող վարչակարգին և Սիրիան դարձնել ժողովրդավարական պետություն: «Ազգային խորհրդին» մաս կազմեցին թե՛ աշխարհիկ-լիբերալները, թե՛ Ալ-Ասադների վարչակարգի ավանդական ընդդիմադիրները՝ իսլամիստները, այդ թվում՝ «Մուսուլման եղբայրները», ովքեր, ունենալով Մոցի միատեսակությունների աջակցությունը, կարողացան ամրապնդել իրենց դիրքերն ԱՄՆ-ում⁵⁸: ԱՄՆ անդամների մեջ կային էթնիկ ու դավանական փոքրամասնությունների ներկայացուցիչներ, այդ թվում՝ քրդեր, նաև ասորիներ և այլ քրիստոնյաներ: Չնայած հակաասադական միջազգային ուժերի և մի շարք ազդեցիկ պետությունների կողմից Սիրիայի ժողովրդի օրինական ներկայացուցիչ ճանաչվելու փաստին՝ Խորհուրդը չդարձավ սիրիական ընդդիմության միասնական ձայնը և, բնականաբար, ոչ միանշանակ ընդունվեց սիրիացիների կողմից: Աստիճանաբար ԱՄՆ-ում ուժեղացան նաև ներքին հակասությունները⁵⁹: Արդյունքում 2012 թ. մայիսի վերջին ԱՄՆ ղեկավար Բուրիսան Ղալունը հրաժարական տվեց⁶⁰:

Հատկանշական է, որ Ազգային խորհրդի նկատմամբ ոչ

միանշանակ դիրքորոշում որդեգրեցին նաև Սիրիայի քրդերը՝ չնայած դրանում քուրդ գործիչների մասնակցությանը՝ մտավախություն ունենալով, որ Խորհրդի ղեկավարությունը, իրականում դեմ լինելով Սիրիայում քրդերի իրավունքների ընդլայնմանը, կփորձի օգտագործել քրդական ռեսուրսը՝ Ալ-Ասադի վարչակարգը տապալելու համար⁶¹: ԱՄՆ-ի հարցում առկա անվստահությունը նպաստեց, որպեսզի երկրի քրդաբնակ շրջաններում ստեղծվի հակակառավարական ուղղվածությամբ մեկ այլ ընդդիմադիր դաշինք՝ «Քրդական ազգային խորհուրդը», որի նպատակը Սիրիայում դաշնային պետության ստեղծումն էր՝ ըստ աշխարհագրական սկզբունքի⁶²:

2011 թ. աշնանից Սիրիայում կազմավորվեց աշխարհիկ և լիբերալ ուղղվածությամբ «Հանուն ժողովրդավարական բարեփոխումների ազգային կորդինացման կոմիտեն» (կամ «Ազգային կորդինացման կոմիտեն» (ԱԿԱ)), որը որոշակի տարակարծություններ ուներ ԱՄՆ-ի հետ: Կառույցը ստեղծվեց նախկին Ազգային դեմոկրատական դաշինքի հիման վրա⁶³: ԱԿԱ-ն, որ կազմված էր հիմնականում ծախ ուղղվածությամբ 10-ից ավել կուսակցություններից և անկախ քաղաքական ակտիվիստներից՝ ներառյալ՝ մի քանի քրդական կուսակցությունները, ղեկավարում էր սիրիացի այլախոս գործիչ Հասան Արզ Ալ-Ազեմը: Կառույցի արտասահմանյան ներկայացուցիչը փարիզաբնակ սիրիացի գրող, մարդու իրավունքների պաշտպան Հայսամ Մանան էր⁶⁴:

ԱԿԱ-ն, պահանջելով Ալ-Ասադի վարչակարգի հրաժարանը, կողմ էր ժողովրդավարության հաստատման նաղաղ ճանապարհին, համաձայն էր երկխոսել իշխանություններին հետ պայմանով, եթե վերջինս դադարեցնի բռնությունը: Ասկայն երկրում սկիզբ առած քրեաձին տարրերի և ահաբեկչական գործողությունների ակտիվացմանը զուգահեռ, երբ Սիրիայի բնակիչները շատ դեպքերում իրենք էին խնդրում իշխանություններին կոչու ուժ կիրառել, ԱԿԱ-ի վերունշյալ պահանջը

⁵⁷ Մանրամասն տես Սիրիայի Ազգային խորհրդի պաշտոնական կայքը՝ <http://www.syriancouncil.org/>

⁵⁸ Ю. Щегловин, О ситуации в сирийской оппозиции, <http://iimes.ru/rus/stat/2012/27-05-12a.htm>

⁵⁹ More Divisions Among the Syrian Opposition, Stratfor, <http://du11w.dub111.mail.live.com/default.aspx?n=1802861434!n=1949387192&fid=1&fav=1&mid=011b5e77-a34b-11e1-82d8-002264c248a4&fv=1>

⁶⁰ Syrian National Council head Burhan Ghalioun 'to resign', <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-18106592>

⁶¹ О. Жигалина, К вопросу о политических организациях сирийских курдов, <http://www.iimes.ru/rus/stat/2012/18-02-12a.htm>

⁶² И. Берг, Вероятность раскола Сирии по этнорелигиозному признаку: мнения экспертов, <http://www.iimes.ru/rus/stat/2012/26-02-12a.htm>

⁶³ Ընդդիմադիր Ազգային դեմոկրատական դաշինքը, որ ստեղծվել էր 1980 թ., աշխարհիկ ուղղվածություն ուներ: Դրան մաս էին կազմում 6 կուսակցություններ: Մանրամասն տես Alan George, Syria: Neither Bread nor Freedom, London, Zed Books, 2003, p. 94

⁶⁴ Randa Slim, Meet Syria's Oppositor, http://mideast.foreignpolicy.com/posts/2011/11/02/meet_syrias_opposition

անկենսունակ ու վիճարկելի էր թվում: Ի տարբերություն Ասու-ի՝ ԱԿՄ-ն կտրականապես դեմ էր Սիրիայում արտաքին ռազմական միջամտությանը՝ անընդունելի համարելով լիբիական սցենարի կրկնությունը⁶⁵: ԱԿՄ-ի հիմնական կորիզն ավագ սերնդի այլախոհ վետերաններն էին՝ նախկին քաղաքատարկալներ: Այս հանգամանքն, անշուշտ, մեծ կշիռ էր հաղորդում կառույցին թե՛ երկրի ներսում, թե՛ դրսում, սակայն փորձագետների կարծիքով՝ դժվարություն ստեղծում նոր ժամանակներին համահունչ շարժվելու առումով⁶⁶: ԱԿՄ-ն գրեթե ազդեցություն չունեւր «սիրիական փողոցի» վրա: Ի տարբերություն Ասու-ի, որն արտաքին աշխարհից ստանում էր տարաբնույթ, այդ թվում՝ ֆինանսական աջակցություն՝ ԱԿՄ-ն չէր տիրապետում նմանօրինակ ռեսուրսների, ինչը զգալիորեն կաշկանդում էր նրա գործողությունները⁶⁷:

Ի դեպ՝ «Ազգային խորհրդին» նույնպես դժվար էր համարել ծանրակշիռ հեղինակություն ունեցող ուժ երկրի ներսում: Մինչդեռ «սիրիական փողոցի» վրա որոշակիորեն շոշափելի ազդեցություն ունեին 2011 թ. մարտից երկրում ստեղծված և Ասու-ին մաս կազմող Տեղական կորորիինացման կոմիտեները⁶⁸, քանի որ համալրված էին երիտասարդ ակտիվիստներով, որոնք էլ տեղում գործնականում իրականացնում էին հավաքներ ու բողոքի ակցիաների կազմակերպումը: Դրանք ամորֆ քջիջներն էին, սակայն հենց դրանց միջոցով էին միջազգային լրատվամիջոցներն արագորեն իրազեկ դառնում Սիրիայում տիրող իրավիճակին⁶⁹:

Հատկանշական է, որ սիրիական զարգացումներին զուգահեռ փորձագիտական հանրությունը ձեռնամուխ էր եղել սիրիական ընդդիմության գործողությունների և իշխանափոխության սցենարների մշակմանը: Մի քանի տարբերակներ առաջ քաշեցին գերմանացի հետազոտողները: Առաջինը աշխարհիկ հեղաշրջումն էր, որի մեջ պետք է ներգրավված լինեին ալավիական քարծրաստիճան սպաներ՝ դա համարելով քաղաքական ճգնա-

ժամից դուրս գալու ելք: Սակայն այդ դեպքում ընդդիմությունը պետք է երաշխավորեր ալավի փոքրամասնության անվտանգությունը, իսկ բանակը պետք է դառնար հասարակական կարգի և քաղաքական ազատությունների երաշխավոր: Երկրորդ սցենարը համընդհանուր քաղաքացիական ընդվզումն էր, ինչն, ըստ ամենայնի, կհանդիպեր բանակի դիմադրությանը և շատ զոհեր կպահանջեր: Երրորդ սցենարը կապված էր սիրիական սփյուռքի ընդդիմադիր շրջանակների ակտիվացման հետ, ինչը, ըստ դիտարկման, այնքան էլ իրատեսական չէր՝ հաշվի առնելով սիրիական սփյուռքի բազմաշերտությունը⁷⁰:

Արևմտյան առանձին փորձագետների կարծիքով՝ Բաշար Ալ-Ասադի վարչակարգը կարող էր գոյատևել մինչև 2013 թ. վերջը՝ հաշվի առնելով հատկապես տնտեսական այն դժվարությունները, որոնք ի հայտ էին եկել միջազգային պատժամիջոցների արդյունքում և կարող էին երկիրը հասցնել վերջնական անկման⁷¹:

Նշենք, որ ներքաղաքական զարգացումների վրա արտաքին գործնի ազդեցությունն ի վերջո արմատականացրեց ընդդիմադիրների դիրքերը և ռազմականացրեց ներսիրիական գործընթացը, որի ապացույցը «Ազատ սիրիական բանակի» (ԱՄԲ) ստեղծումն էր: ԱՄԲ-ի հոչակած գերնպատակը Սիրիայի քաղաքացիներին կառավարական զինված ուժերի գործողություններից պաշտպանելն էր, ինչպես նաև իշխող վարչակարգի տապալումը⁷²:

ԱՄԲ-ի տեղեկատվական կերպարի ստեղծման գործում ակտիվ աշխատանք տարան հակաասադական միջազգային լրատվամիջոցները, որոնք միաժամանակ փորձում էին ներկայացնել այն որպես բազմաշերտ կառույց՝ էթնիկ և դավանական առումով: Սակայն բանակը հստակ սուննիական ուղղվածություն ուներ, որի ապացույցը դրա կազմում գործող և վաղ իսլամի հայտնի գործիչների անունները կրող զուամարտականներն էին («Խալիբ իբն ալ-Վալիդ», «Յազիդ իբն ալ-Մուավիյա», «Օմար իբն ալ-Խատտաբ» և այլն): Բանակը զգալիորեն համալրված էր դասալիքներով և ռազմական, տեխնիկական և ֆինանսական աջակցություն էր ստանում հովանավոր-

⁶⁵ Veysel Ayhan, The Social Opposition Movement in Syria: the Assad Regime in the Context of Reform and Revolution, <http://www.alternatifpolitika.com/page/docs/kasim-2011-sayi3/fulltext/3veyselayhan.pdf>

⁶⁶ А. Королевская, Сирийские реалии: прогнозы и перспективы, <http://iimes.ru/rus/stat/2012/24-05-12.htm>

⁶⁷ Նույն տեղում:

⁶⁸ Անըրաման տն կառույցի կայքում՝ <http://www.lccsyrria.org>

⁶⁹ А. Королевская, Сирийские реалии: прогнозы и перспективы, <http://iimes.ru/rus/stat/2012/24-05-12.htm>

⁷⁰ И. Берг, Сирийская оппозиция глазами немецких экспертов и комментаторов, <http://www.iimes.ru/rus/stat/2011/17-10-11.htm>

⁷¹ Ю. Щерловин, О ситуации в сирийской оппозиции, <http://iimes.ru/rus/stat/2012/27-05-12a.htm>

⁷² А. Королевская, Размышления о природе Свободной сирийской армии, <http://www.iimes.ru/rus/stat/2012/03-03-12.htm>

ներից: «Ազատ սիրիական բանակը» գործում էր աշխարհագրական հետևյալ կենտրոններում՝ հյուսիս-արևմտյան (Իդլիբի նահանգ), հարավային (Հոուրան, Դարաա), արևելյան (Դեյր էզ-Չոր, Աբու Քամալ), Դամասկոսի նահանգում և Լիբանանին հարակից շրջանում (Չաբադանի, Մադայի), կենտրոնական (Հոմս, Համա, Ռասթան)⁷³: Նշենք նաև, որ ռազմական գործողությունների աշխարհագրությունը ներառում էր ոչ միայն Սիրիան: Սիրիական ճգնաժամը տեղափոխվել էր Լիբանան, որտեղ քախտամներ էին տեղի ունենում Բաշար Ալ-Ասադի վարչակարգի հակառակորդների և կողմնակիցների միջև: Դրանք ունեին թե՛ քաղաքական, թե՛ դավանական ենթատեքստ, քանի որ հակասությունները ձևավորվել էին մի կողմից՝ շիաների ու ալավիների, մյուս կողմից՝ սուննիների միջև⁷⁴:

Ներսիրիական գործընթացի ռազմականացման հարցում Թուրքիան կարևոր դերակատարությունն ունեցավ: Առանձին տեղեկությունների համաձայն՝ թուրքական հատուկ ծառայություններն ու զինվորական հետախուզությունն ակտիվ աշխատանք էին տարել ԱՄԲ-ի ձևավորման, դրան մարզելու և զինելու ուղղությամբ՝ ձգտելով այն դարձնել Սիրիայում զինված պայքարի հենակետ⁷⁵: «Washington Post» թերթի հրատարակման համաձայն՝ ԱՄՆ իր հերթին համագործակցել է Ատուռյան Արաբիայի և Կատարի հետ ապստամբներին զինելու հարցում⁷⁶:

«Ազատ սիրիական բանակը» պատասխանատվություն է կրում հակակառավարական ռազմական, նաև ահաբեկչական և քրեական բազմաթիվ գործողությունների, ինչպես նաև Հոմսում քրիստոնյաներին թիրախ դարձնելու հարցում⁷⁷: ԱՄԲ-ն Սիրիայի կառավարական ուժերի դեմ մարտեր է մղել Դարաայում, Իդլիբի նահանգում, մասնավորապես Իդլիբ քաղաքում, Ռասթանում, Ջեբել Չավիայում, Համայում, Հոմսում և այլն: ԱՄԲ-ի հետ են համագործակցել և առանձին դեպքերում ԱՄԲ-ի անվան տակ են գործել Սիրիա ուղարկված վարձկանները (կամ ջիհադական-

ները), որոնք ներթափանցում էին հարևան Իրաքից, Լիբանանից, Թուրքիայից և Հորդանանից: Պատահական չէ, որ ԱՄԲ-ի զինյալների շրջանում զգալի տարածում ունեին ջիհադական և առհասարակ սալաֆիական տրամադրությունները⁷⁸:

ԱՄԲ-ին հաջողվեց որոշ ժամանակ վերահսկողության տակ վերցնել Սիրիայի առանձին շրջաններ, ինչպես օրինակ՝ 2012 թ. հունվարի երկրորդ կեսին Չաբադանին և Դոման⁷⁹: Առանձնապես դաժան մարտեր ընթացան Սիրիայի կառավարական զորքերի և «Ազատ սիրիական բանակի» միջև Հոմս քաղաքի Բաբ Ամր թաղամասում, ինչն ավարտվեց վերջինիս պարտությամբ⁸⁰: Բաբ Ամրն, ըստ ամենայնի, նախատեսվում էր դարձնել սիրիական Բենդազին, ինչը, սակայն, չհաջողվեց: Բանակի հրամանատարությունը հայտարարեց, որ տակտիկական նկատառումներից ելնելով՝ ԱՄԲ-ն նահանջում է հետագայում նորից գրոհելու մտադրությամբ, սակայն, ըստ էության, շարունակեց կայուն դիրքեր ունենալ Հոմսի նահանգում: Կառույցն, ըստ էության, ներկայացվում էր որպես «Ազգային խորհրդի» զինված թև, սակայն իրականում վերջինիս հետ ժամանակ առ ժամանակ հակասություններ էր ունենում գործելով անջատ:

Հարկ է նշել, որ ԱՄԲ-ի դեմ կռվում էին նաև կառավարամետ «Շարիհայի» քաղաքացիական անձանցից կազմված զինյալների խումբ⁸¹, որոնց գործողությունները շատ դեպքերում նույնպես ոչ համարժեք էին:

Նշված շրջանում Սիրիայում տեղի ունեցան բազմաթիվ ահաբեկչական գործողություններ՝ հարձակումներ զինվորականների, ռազմական ու քաղաքացիական օբյեկտների, այդ թվում՝ դպրոցների վրա, խաղաղ բնակիչների և զինվորական անձանց առևանգումներ ու սպանություններ⁸²: Ի դեպ՝ մեկ անգամ չէ, որ նա-

⁷³ Նույն տեղում:

⁷⁴ Paul Salem, *Syrian Crisis Spills into Lebanon*, <http://carnegieendowment.org/2012/05/21/syrian-crisis-spreads-to-lebanon/ausr>

⁷⁵ Syria's Armed Opposition: Free Syrian Army, <http://middleeast.about.com/od/syria/p/Syrias-Armed-Opposition-Free-Syrian-Army.htm>

⁷⁶ US Helps Fuel States Arm Syrian Rebels: Report, <http://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/155856#T-LttnLXdJg>

⁷⁷ Syrian Christians: The Revolution's Unsung Victims, <http://www.israeltoday.co.il/tabid/178/nid/23182/language/en-US/Default.aspx>

⁷⁸ A. Королевская, *Размышления о природе Свободной сирийской армии*, <http://www.iimes.ru/rus/stat/2012/03-03-12.htm>

⁷⁹ Zabadani, Former Syria Resort, Now Rebel Stronghold http://www.huffingtonpost.com/2012/01/16/zabadani-syria-resort_n_1208743.html, Security forces, dissidents clash in Damascus suburb, <http://edition.cnn.com/2012/01/21/world/meast/syria-unrest/>

⁸⁰ We Simply couldn't Stay there any more Rebel Forces Leave Baba Amr, <http://www.guardian.co.uk/world/2012/mar/01/syrian-government-forces-retake-baba>

⁸¹ Ghosts of Syria: diehard militias who kill in the name of Assad, <http://www.guardian.co.uk/world/2012/may/31/ghosts-syria-regime-shabih-militias>

⁸² Հատկապես ցեղող էին 2011 թ. դեկտեմբերի 23-ին Դամասկոսի պետական ակադեմիայի շենքի դիմաց, հունվարի 6-ին Դամասկոսի Միդան թաղամասում, մայիսի 10-ին Դամասկոսի Բաբ Շարիբի թաղամասում իրա-

խագահ Ալ-Ասադը նշել էր, որ պետությունը պայքարում է միջազգային ահաբեկչության դեմ՝ նկատի ունենալով ոչ միայն «Ազատ սիրիական բանակին», այլև «Ալ-Կաիդային»⁸³:

«Ալ-Կաիդան» իր հերթին նպատակ ուներ տապալելու Ալ-Ասադի վարչակարգը: Նրա գործողություններն, ի դեպ, վտանգավոր էին համարում հակաաստղական ուժերը ևս, այդ թվում՝ ԱՄՆ-ն: Սիրիական զարգացումներին երկու անգամ անդրադարձավ կառույցի առաջնորդ Այման Ազ-Ջավահիրին: Նա վարչակարգի դեմ մարտնչողներին անվանեց «Ալլախի զինվորներ», իսկ արդեն 2012 թ. փետրվարին Սիրիայում ջիհադի կոչ արեց⁸⁴:

2012 թ. սկզբներին Սիրիայում ծավալված դեպքերի համատեքստում հակասիրիական ճամբարում գործող ուժերը՝ ԱՄՆ-ի գլխավորությամբ, ՄԱԿ-ի ԱԽ-ից դուրս ձեռնամուխ եղան «Սիրիայի բարեկամների խմբի» (ԱԲԽ) ստեղծմանը, որը փորձելու էր կազմալուծել սիրիական վարչակարգը վերջինիս վրա միջազգային ճնշումների ուժեղացման միջոցով: 2012 թ. փետրվարի 24-ին տեղի ունեցավ ԱԲԽ-ի առաջին հանդիպումը Թունիսում, իսկ ապրիլի 1-ին Ստամբուլում կայացած երկրորդ հանդիպման ամփոփիչ հոչակագրում «Ազգային խորհուրդը» ճանաչվեց որպես Սիրիայի օրինական իշխանություն: Բացի այդ՝ որոշվեց խստացնել պատժամիջոցները վարչակարգի նկատմամբ և ֆինանսական աջակցություն ցույց տալ ընդդիմությանը⁸⁵: Ապրիլի 19-ին Փարիզում ԱԲԽ երրորդ հանդիպմանն ընդունված փաստաթղթում տեղ գտան գրեթե նույն շեշտադրումները, քննության առարկա դարձավ Քոֆի Անանի ծրագիրը⁸⁶:

Սիրիայի հարցում միջազգային մեկ այլ նախաձեռնություն կապված էր այդ երկրում խաղաղություն հաստատելու Քոֆի Անանի ծրագրի հետ, որը վերջինս իրականացրեց որպես ՄԱԿ-ի

կանաչված պայթյունները, 2012 թ. փետրվարի 10-ի, մայիսի 18-ի Հալաբի պայթյունները, որոնց ընթացքում զոհվեցին և վիրավորվեցին հարյուրավոր մարդիկ՝ թե՛ զինվորական, թե՛ քաղաքացիական:

⁸³ Bashar Al-Assad says an interview country under terrorist attacks, <http://www.metrolic.com/bashar-al-assad-says-in-interview-country-under-terrorist-attacks-180642/>

⁸⁴ Joseph Holliday, Syria's Armed Opposition, Institute for the Study War, Middle East Security Report 3, March 2012, http://www.understandingwar.org/sites/default/files/Syrias_Armed_Opposition.pdf

⁸⁵ "Friends" of Syria Recognise SNC, <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2012/04/20124113351659274.html>

⁸⁶ Friends of Syria Say Annan Plan is Last Hope, <http://www.dailystar.com.lb/News/Middle-East/2012/Apr-19/170749-france-says-syria-faces-civil-war-if-un-plan-fails.aspx#ixzz1wNheEfi>

և ԱՊԼ-ի հատուկ բանազնաց: Ծրագիրը, որ ներառում էր վեց կետ, նախատեսում էր 2012 թ. ապրիլի 12-ից Սիրիայում վերջ դնել բռնություններին, հաստատել զինադադար, որից հետո կողմերը պետք է նստեին բանակցությունների սեղանի շուրջ⁸⁷: Չնայած այն փաստին, որ թե՛ սիրիական իշխանությունները և թե՛ ապստամբներն ընդունել էին ծրագրի պայմանները, հրադարձի կանոններն այդպես էլ չպահպանվեցին և այն ձախողվեց: Միանգամայն կանխատեսելի էր թվում, որ նման բարդ իրավիճակում, երբ արտաքին դերակատարներն էականորեն շահագրգռված էին իշխանափոխությամբ, Անանի ծրագիրը կարող էր կենսունակ լինել:

2012 թ. ապրիլին Անանի առաքելության շրջանակներում ՄԱԿ-ի ԱԽ-ն մշակեց Սիրիայում դիտորդական առաքելության ծրագիր՝ անգնել դիտորդների կազմով: ՄԱԿ-ի դիտորդների խնդիրները էր երկրի ուժային կառույցների և ընդդիմության գինված խմբավորումների միջև հրադադարի վերահսկողությունը: ՄԱԿ-ի դիտորդական առաջին խումբը Սիրիա ժամանեց ապրիլի 15-ին: Սիրիայի իշխանությունները և դիտորդական խումբը նախնական համաձայնագիր ստորագրեցին երկրի տարածքում առաքելության աշխատակարգի մասին: Համաձայնագիրը սահմանում էր եւս սիրիական կառավարության խնդիրներն ու պատասխանատվության աստիճանը⁸⁸: Դիտորդական առաքելության շրջանում նույնպես հրադադարի կանոնները չպահպանվեցին:

Չնայած ներքաղաքական ճգնաժամին՝ Սիրիայի իշխանությունները, այնուամենայնիվ, շարունակեցին իրենց իսկ հոչակած բարեփոխումների գործընթացը, որը, սակայն, չկարողացավ կայունացնել ներքաղաքական վիճակը: Դրանք այլևս չէին էլ կարող արմատական բեկում մտցնել ներքաղաքական գործընթացում, քանի որ ինչպես իրավագիտորեն նշում է Պատրիկ Սիլը. «Ամեն ինչ Սիրիայում պետք է վերակառուցվի հենքից՝ ներառյալ պետության զարգացման արտաքինությունը: Երկրորդ աշխարհաբանաբարից հետո ստեղծված հին կարգախոսները՝ հակազաղութատիրություն, հեղափոխական սոցիալիզմ, բասասականություն, արմատական իսլամականություն, արաբական միասնություն և արաբական ազգայնականություն, կարիք ունեն վերաշարադրվելու,

⁸⁷ Anan's Peace Plan for Syria, <http://www.cfr.org/syria/annans-peace-plan-syria/p28380>

⁸⁸ Presence of Observers in Syria has 'Calming Effect' in Areas Deployed - UN official, <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=42038>

դրանցից կամ պետք է հրաժարվել, կամ էլ դրանք պետք է համապատասխանեցվեն մեր օրերին⁸⁹։

2012 թ. փետրվարի 26-ին անցկացվեց Նոր սահմանադրության նախագծի հանրաքվեն, որին կողմ քվեարկեց բնակչության մեծամասնությունը։ Արդյունքում վերամշակված սահմանադրությանը⁹⁰ հռաչակվեց բազմակուսակցական համակարգ, վերացվեց Բաա կուսակցության մենաշնորհը։ Արգելվեց կրոնական, ազգային, ցեղային կամ տարածաշրջանային հենքի վրա որևէ կուսակցության ստեղծումը, ինչն, ըստ էության, ուղղված էր «Մուսուլման եղբայրների» դեմ։ Իսկ սահմանադրության 3-րդ կետը, համաձայն որի նախագահը պետք է լիներ մուսուլման (որն, ի դեպ, Սիրիայի սահմանադրության մեջ ներառված էր 1973-ից) որոշակի մտահոգություն առաջ բերեց քրիստոնյաների շրջանում, ովքեր աջակցում էին իշխող վարչակարգին։ Վերջիններս հույս ունեին, որ Սիրիան պետք է գնար ժողովրդավարացման ճանապարհով և ոչ թե փորձեր սիրաշահել իսլամիստներին⁹¹։

2012 թ. մայիսի 7-ին Սիրիայում անցկացվեցին նաև խորհրդարանական ընտրություններ, որոնց արդյունքում ընդդիմադիր որևէ ազդեցիկ ուժ չհայտնվեց խորհրդարանում։ Սիրիայում ընտրություններին նախորդած մի քանի ամիսներին գրանցված կուսակցություններից ոչ մեկը չմասնակցեց դրանց, բացառությամբ «Փոփոխությունների և ազատագրման ազգային ճակատի», որը Նորընտիր խորհրդարանում ստացավ հինգ տեղ։ Այդ համատեքստում միանգամայն կանխատեսելի էր «ԲԱԱՍ» կուսակցության և բաասամետ «Ազգային առաջադիմական ճակատի» մեծամասնություն կազմելը⁹²։

Նշենք նաև, որ թե՛ սահմանադրության հանրաքվեն և թե՛ խորհրդարանական ընտրությունները բոլորովն ընդդիմադիրների կողմից, որոնք երկրում արմատական փոփոխությունների համար նախապայման էին համարում վարչակարգի հրաժարականը։

Այսպիսով՝ կասկածից վեր է, որ Արևմուտքը և նրա հովանավորությամբ գործող ուժային կենտրոնները հետաքրքրված էին

ուչ թե Սիրիայում ժողովրդավարության հեռանկարով, այլ վարչակարգի տապալմամբ, որի միջոցով հնարավոր կլիներ փոխել Սիրիայի քաղաքական ուղենիշերը։ Ուսումնասիրվող շրջանում, զերծ մնալով Ալ-Ասադի վարչակարգը ռազմական ներխուժմամբ տապալելու ծրագրից, Դամասկոսի դեմ գործող միջազգային ուժերը ռազմականորեն, տեխնիկապես և ֆինանսապես աջակցեցին սիրիացի ապստամբներին և երկիր ներթափանցած վարձկաններին, ուժեղացվեցին պատժամիջոցները Սիրիայի դեմ՝ ավելի ու ավելի ներքաշելով այդ երկիրը ճգնաժամի մեջ։ Արտաքին միջամտությունը նպաստեց ահաբեկչական գործողությունների և քրեաձին մթնոլորտի ձևավորմանն ու ակտիվացմանը, զգալի վնաս հասցվեց երկրի սոցիալ-տնտեսական իրավիճակին, էթնոդավանական հանդուրժողականության մթնոլորտին, խարխուլեցին սիրիական պետության հիմքերը, իսկ հասարակությունը երկփեղկվեց։

⁸⁹ Patrick Seal, Syria's Assad on the Ropes?,

http://www.thenation.com/article/162971/syrias-assad-ropes

⁹⁰ Draft Constitution for the Syrian Arab Republic,

http://www.sana.sy/eng/337/2012/02/23/401178.htm

⁹¹ Sami Moubayed, Why Syria's Christians are angry?,

http://edition.cnn.com/2012/02/28/opinion/moubayed-syria-christians/index.html

⁹² А. Королевская, Сирийские реалии: прогнозы и перспективы,

http://imes.ru/rus/stat/2012/24-05-12.htm

ԳՈՐ ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ

ԵԳԻՊՏՈՍԸ ԵՎ ՊԱՂԵՍՏԻՆՅԱՆ ԽՆԴԻՐԸ (2008–2011 թթ.)

2008–2011 թթ. Եգիպտոսի քաղաքական կյանքը հագեցած էր չափազանց կարևոր իրադարձություններով: Երկրի հասարակական–քաղաքական համակարգը բախվեց աշխարհիկության և իսլամականության բևեռների միջև ընտրության ծանր փաստին: Եգիպտական հասարակությունը 1952 թ. ի վեր առաջին անգամ իրական փորձ կատարեց ավտորիտար ռազմաքաղաքական համակարգից անցում կատարելու դեպի քաղաքացիական հասարակություն կառուցելու գործընթացը: 2008–2011 թթ. ընթացքում Եգիպտոսը շարունակում էր նաև գործուն մասնակցություն ունենալ պաղեստինյան հարցի և արաբ–իսրայելական դիմակայության խաղաղ կարգավորման գործընթացներին: Հանդիսանալով մերձավորարևելյան դիմակայության հաղթահարման ուղիներ մշակող կարևոր գործոն՝ Կահիրեն միջնորդի դեր էր ստանձնել պաղեստինյան ուժերի հաշտեցման և Իսրայելի հետ հարաբերությունների կարգավորման մեջ: Եգիպտոսը շարունակում էր առանցքային դերակատարություն ունենալ նաև միջարաբական հարաբերություններում՝ պահպանելով իր ուրույն տեղն ու դերը նաև աֆրիկյան մայրցամաքում:

Տվյալ հոդվածի նպատակն է ներկայացնել նշված ժամանակահատվածում ներքին և արտաքին քաղաքական գործընթացների կարևորագույն փուլերը, վերլուծել ներքաղաքական այն զարգացումները, որոնք պայմանավորում են նաև Կահիրեի արտաքին քաղաքական կեցվածքը և ձևավորում նրա քաղաքական ուղեգիծը:

Եգիպտոսի համար 2008 թ. սկսվեց նրանով, որ հունվարի 5–ին Եգիպտական հատուկ ծառայության ուժերը Սինայի և Գազայի սահմանագծին հերթական անգամ 5 թունել հայտնաբերեցին,

որոնք օգտագործվում էին «Համաս»-ին մաքսանենգ ճանապարհով գնեք և զինամթերք փոխանցելու համար:

Կարելի է ասել, որ վերջին տարիներին Սինայի և Գազայի Ռաֆահի² միջև անցակետը Եգիպտոսի համար դարձել էր իսկական գլխացավանք: Հունվարի 8–ին իսրայելական թերթերից մեկին տված հարցազրույցում ԱՄՆ նախկին պետքարտուղար Ք. Ռայսը հայտնեց, որ Վաշինգտոնը համոզված է, որ Եգիպտական իշխանությունները բավականաչափ կամք չեն դրսևորում Սինայի և Գազայի գոտու միջև սահմանը վերահսկելու համար, և որ Եգիպտոսը այդպիսով պատասխանատվություն է կրում «Համասը» զինելու գործում: Միևնույն ժամանակ պետքարտուղարը նշեց, որ ԱՄՆ–ն պատրաստ է իր աջակցությունը ցուցաբերել նշված հարցի կապակցությամբ³:

Արդեն հունվարի 17–ին Իսրայելը շրջափակեց Գազայի գոտին, որտեղից պարբերաբար հրթիռահարվում էր Գազային սահմանամերձ իսրայելական տարածքը: Այս ամենի արդյունքում հունվարի 22–24–ին ավելի քան 100.000 պաղեստինցի գրոհեցին

¹ «Համասը» արաբերենից թարգմանաբար նշանակում է խանդավառություն, աքրոնիմը՝ Հարաքա ալ–մուկաուամա ալ–իսլամիյա (Իսլամական դիմադրության շարժում), պաղեստինյան սուննիական կրոնաքաղաքական կազմակերպություն է, որի ենթակառուցվածքի իմնական մասը գտնվում է Գազայի գոտում: «Համասը» հիմնվել է 1987 թ. դեկտեմբերին Գազայում, պաղեստինյան «Մուսուլման եղբայրներ» կազմակերպության առաջնորդ շեյխ Ահմադ Յասինի և կազմակերպության ևս մի քանի անդամների կողմից: Ըստ որոշ տեղեկությունների՝ «Համասի» ստեղծման հարցում իսրայելական հատուկ ծառայությունները որոշեցին են դիտորդի կեցվածք՝ հույս ունենալով Յասիր Արաֆատի «Ֆաթիհն» հակակցի տեղեկելու: Հարկ է նշել նաև, որ Համասը որպես ահաբեկչական կազմակերպություն է անաչվել Իսրայելի, ԱՄՆ–ի, Կանադայի, Եվրամիության, Ճապոնիայի կողմից: Ռուսաստանի Պաշտպանության նախարարական կազմակերպություն իր համարում: Տե՛ս՝ Ա. Փաշայան, «Համաս», http://www.noravank.am/arm/articles/detail.php?ELEMENT_ID=2474

² Համաձայն որոշ տվյալների՝ Ռաֆահում 2006 թ. բնակվում էր 171,363 մարդ: Հարկ է նշել, որ Սինայ թերակղզու և Գազայի միջև սահմանային միակ անցակետը Ռաֆահ նահանգն է, որի մի մասը գտնվում է Սինայի, իսկ մյուս հատվածը՝ Գազայի գոտում: Ռաֆահ անցակետը կառուցվել է դեռ 1967 թ. և գտնվում էր իսրայելական կառավարության հսկողության տակ: 1979 թ. Եգիպտոս–իսրայելական հաշտության պայմանագրի ստորագրման արդյունքում և 1982 թ. Սինայ թերակղզուց իսրայելական զորքերի դուրս բերումից հետո անցակետը անցավ Եգիպտոս–իսրայելական համատեղ հսկողության ներքո: 2007 թ. հունիսից, երբ իշխանությունը Գազայում ամբողջությամբ անցավ «Համասի» ձեռքը, Ռաֆահը Եգիպտական կողմից ամբողջությամբ փակվեց: 2005 թ. սկսած՝ Պաղեստինյան ինքնավարության խնդրանքով Եվրամիության կողմից հատուկ առաքելություն ձևավորվեց, որը ևս պետք է հսկեր սահմանակետի շարժը:

³ B. Kudelev, Ситуация в Египте: январь 2008 г., <http://www.imes.ru/rus/stat/2008/06-02-08a.htm>

և ճեղքեցին Ռաֆահ անցակետը՝ անցնելով եգիպտական տարածք: Ինդիլին այն էր, որ Գազայից հասարակ բնակչության հետ եգիպտական կողմ էին անցնում նաև «Համասի» մարտիկները: Արդեն հունվարի 31-ին եգիպտական ոստիկանությունը հայտարարեց, որ ձերբակալվել են «Համասի» 12 զինված ներկայացուցիչ, որոնք նախնական տվյալներով Եգիպտոսում գտնվող իսրայելցիների դեմ ահաբեկչություն պետք է իրականացնեին: Եգիպտական կողմի համար Ռաֆահ անցակետի վերահսկումը բարդանում էր նաև Սինայի բեդուինների կողմից պարբերաբար իրականացվող հարձակումների պատճառով: Օրինակ՝ հունվարի 8-ին Սինայի բեդուիններից բաղկացած զինված մի խումբ հարձակում գործեց Ռաֆահից դեպի հարավ ընկած ալ-Ուջա սահմանակետի վրա, որի արդյունքում եգիպտական մեկ սահմանապահ և մեկ մաքսային ծառայող ծանր վիրավորվեցին⁴:

Ապրիլի 17-ին Կահիրեում կայացավ ԱՄՆ-ի նախկին նախագահ Ջիմմի Բարթերի և «Համասի» ներկայացուցիչներ Մահմուդ Չահարի և Սաիդ Սիամի միջև հանդիպումը: Չնայած այն հանգամանքին, որ Վաշինգտոնը պաշտոնապես հայտարարել էր, թե կապ չունի և առհասարակ դեմ է այդ հանդիպմանը, քանի որ ԱՄՆ-ն «Համասը» համարում է ահաբեկչական կազմակերպություն, բայց և այնպես այդ հանդիպումը չափազանց կարևոր էր: Հանդիպման ընթացքում քննարկվեցին Գազայում տիրող իրավիճակի վերաբերյալ մի շարք հարցեր⁵: Կարելի է փաստել, որ հակառակ պաշտոնապես շրջանաժող բոլոր պնդումներին, այնուամենայնիվ, Վաշինգտոնը «Համասը» ընկալում է որպես տարածաշրջանի ռազմաքաղաքական գործոն:

Արդեն հունիսի 19-ին Եգիպտոսի հետախուզության պետ

⁴ Սինայի թերակղզին բնակեցված է նաև մի քանի տասնյակ բեդուինական ցեղերով, որոնք մաքսանենգության և այլ իրավախախտումների հետևանքով ենթարկվում են եգիպտական իշխանությունների կողմից իրականացվող պատժամիջոցների: Ուշագրավ է նաև այն հանգամանքը, որ տվյալ բեդուինական ցեղերը ապրում են իրենց ավանդական ցեղային օրենքներով և հաճախ չեն ընդունում եգիպտական իրավական համակարգի օրենքները: Տվյալ դեպքում բեդուինների նշված հարձակումը իրականացվել էր եգիպտական քանտից իրենց երկու ցեղակիցներին ազատ արձակելու նպատակով: 2004 թ. և 2006 թ. Սինայի բեդուինները իրականացրել էին երկու ահաբեկչություն, որից հետո եգիպտական իշխանությունները ուժ գործադրեցին վերջիններիս նկատմամբ:

⁵ Ուշագրավ է այն հանգամանքը, որ ամերիկյան կողմը հետամուտ էր լինում նաև Սինայի և Գազայի միջև անցակետի հսկողությանը, և այդ նպատակով հունիսի 16-ին Ռաֆահ ժամանեցին 16 ամերիկյան զինվորականներ, որոնք եգիպտացի սահմանապահներին պետք է տրվեցնեին, թե ինչպես պետք է աշխատել գաղտնի թունելները բացահայտող նորագույն տեխնիկայով:

Օմար Աուլեյանի միջնորդությամբ «Համասի» և Իսրայելի միջև 6-ամսյա ժամկետով ստորագրվեց զինադադարի վերաբերյալ համաձայնագիր: Կահիրեի դիրքորոշումը «Համաս»-Իսրայել անմիջական բանակցություններ սկսելու հարցում չափազանց կարևոր էր, քանի որ Թեյ Ալվիվը երկար ժամանակ հրաժարվում էր անմիջականորեն «Համասի» հետ բանակցելուց: Համաձայնագրի ստորագրմանը դրական արձագանքեց նաև Սիրիան, որի տարածքում ապաստան էր գտել «Համասի» քաղցյուրոյի ղեկավար Խալեդ Մաշալը: 6-ամսյա զինադադարի պայմաններից էր նաև Եգիպտոսի ստանձնած պարտավորությունը՝ միջնորդելու իսրայելական բանակի կապրալ Շալիդ Գիլադի փոխանակումն կազմակերպելու գործում, որը, ինչպես հայտնի է, 2006 թ. հունիսին զերեվարվել էր «Համասի» մարտիկների կողմից⁶: Հունիսի 16-ին Եգիպտոսը քայքայեց Ռաֆահ անցակետը, որպեսզի եգիպտական կողմում մնացած Գազայի բնակիչները կարողանան վերադառնալ հետ:

2008 թ. նոյեմբերի 9-ին Շարմ էլ Շեյխում կայացավ պաղեստինյան հարցի կարգավորման նպատակով կազմավորված «մերձավորարևելյան քառյակի» ի դեմս Ռուսաստանի Դաշնության, ԱՄՆ-ի, ՄԱԿ-ի և Եվրամիության ներկայացուցիչների հանդիպումը: Նշված հանդիպումը ըստ էության հանդիսանում էր մի կողմից 2007 թ. նոյեմբերի 27-ին Անապոլիսում (ԱՄՆ) «մերձավորարևելյան քառյակի» և մյուս կողմից՝ «Ֆաթիխ» ու Իսրայելի միջև ձեռք բերված պայմանավորվածությունների արդյունքը⁷: Ուշագրավ է այն հանգամանքը, որ Անապոլիսում սկսված բանակցություններին «Համասը» չէր հրավիրվել: Շարմ էլ Շեյխում կայացած հանդիպման ընթացքում եգիպտական կողմը առաջ քաշեց «Համասի» և «Ֆաթիխ» հաշտեցման մի քանի

⁶ Շալիդ Գիլադին վերադարձնելու դիմաց «Համասը» պահանջում է ազատ արձակել բանտարկված 450 պաղեստինցիների, որոնցից շատերը մեղադրվում էին Իսրայելի տարածքում ահաբեկչություն իրականացնելու մեջ, և որոնց էլ Իսրայելը հրաժարվում է ազատ արձակել:

⁷ Անապոլիսում կայացած հանդիպման մասին մանրամասն տե՛ս Ա. Գ. Майко, Международная конференция в Анаполисе по мирному Ближнему Востоку: Некоторые итоги для Египта, <http://www.iimes.ru/rus/stat/2007/01-12-07c.htm> Հարկ է նշել, որ Անապոլիսում կայացած հանդիպումը կարևոր էր նաև եգիպտոսի համար, քանի որ վերջինս ձգտում էր հնարավորին շուտ հաշտեցնել «Համասին» և «Ֆաթիխը», որը կնպաստեր նաև Իսրայելի հետ որոշակի համաձայնեցման ձեռքբերմանը: Այս ամենը հարաբերական կայունություն կապահովեր Սինային սահմանակից Գազայում և մասնավորապես Ռաֆահ անցակետում, որի հսկողությունը դրված է եգիպտական սահմանապահ ուժերի վրա:

սկզբունքներ⁸, որոնք ենթադրում էին: 1) կազմավորել պաղեստինյան ինքնավարությունում «ազգային համաձայնեցման» կառավարություն, 2) նախաձեռնել Պաղեստինում խորհրդարանական և նախազահական նոր ընտրությունների անցկացում, 3) սկսել պաղեստինյան հատուկ ծառայությունների վերակազմավորման գործընթացը⁹: Եգիպտոսի առաջարկած հաշտեցման սկզբունքները մերժվեցին «Համասի» կողմից, որը պնդում էր այն հանգամանքին, որ «Համասը» արդեն օրինական հաղթանակ է ձեռք բերել Պաղեստինում 2006 թ. անցկացված խորհրդարանական ընտրություններին: Բանակցություններին մասնակից «Ֆաթիխ» ներկայացուցիչ Աբու Բուդեյնը մեղադրեց «Համասին» «խաղաղ բանակցությունների տապալման և պաղեստինցիների շարքերը կրկին պատկանելու մեջ»¹⁰: Հանդիպման մասնակից ԱՄՆ պետքարտուղար Ք. Ռայսը հայտարարեց, որ «Համասի» և «Ֆաթիխ» միջև առկա լուրջ տարածայնությունները փակուղի են տանում պաղեստինյան հարցի խաղաղ կարգավորման գործընթացը¹¹:

Շարժել է Շեյխսում կայացած բանակցությունների անարդյունավետության, ինչպես նաև Գազայից իսրայելական տարածքների հրթրոսակոծության ակտիվացման արդյունքում Իսրայելը նախաձեռնեց «Համասին» ռազմաքաղաքական ճնշման և մեկուսացման ենթարկելու գործընթացը:

2008 թ. դեկտեմբերի 27-ին իսրայելական զինված ուժերը սկսեցին «Թափվող» արճիճ¹² ռազմական գործողությունը, որը միտ-

ված էր Գազայում պաղեստինյան «Համաս» շարժման ռազմաքաղաքական ենթակառուցվածքի ոչնչացմանը և շարժման մարտիկների կողմից իսրայելական տարածքների ոմբակոծությունների կանխարգելմանը: 2001-2008 թթ. ընթացքում Գազային սահմանամերձ իսրայելական տարածքները պարբերաբար ոմբակոծվում էին Գազայի գոտում գտնվող պաղեստինյան տարբեր ռազմական կառույցների, այդ թվում նաև «Համասի» կողմից:

2008 թ. դեկտեմբերի 25-ին «Ալ-Արաբիա» հեռուստաալիքին տված հարցազրույցում Իսրայելի վարչապետ Էհուդ Օլմերտը նշեց, որ եթե «Համասը» չհաղարեցնի իսրայելական տարածքների ոմբակոծությունը, ապա Թել Ավիվը կձեռնարկի համապատասխան քայլեր պետության (Իսրայելի-Գ.Գ.) անվտանգությունն ապահովելու համար¹³: Ռազմական գործողությունների սկսվելու հաջորդ օրը «Համասի» քաղցրուրդի ղեկավար Իսաել Մաշալը կոչ արեց Հորդանան գետի արևմտյան ափի բնակիչներին Իսրայելի դեմ սկսելու երրորդ ինթիֆադան¹⁴ և սատարելու Գազայում գտնվող իրենց պաղեստինցի եղբայրներին¹⁵:

Դեկտեմբերի 27-ին Ռուսաստանի Դաշնության արտաքին

տարի: «Թափվող արճիճ» ռազմական գործողություններին մասնակցում էր իսրայելական 10.000 զինվորական: Rabbani M., Birt Pangs of a New Palestine, January 7, 2009, <http://www.merip.org/mero/mero010709>

Ուշագրավ է այն փաստը, որ ռազմական գործողություններից առաջ իսրայելական ռազմականներից մեկում պատրաստվել էր Գազայի գոտու մակետը, որով վարժվում էին իսրայելական զորքերը: Zuhur Sh., Gaza, Israel, Hamas and the Lost Calm of Operation Cast Lead, Middle East Policy Council, Vol. XVI, Summer 2009 N 2, p. 12. Համաձայն որոշ տեղեկությունների, «Թափվող արճիճ» ռազմական գործողությունների նախօրեին «Համասը» Գազայում կենտրոնացրել էր 20.000 մարտիկների, որոնք գտնվում էին Սմոնթ Չաբարիի հրամանատարության ներքո:

¹³ «Համասի» ոմբակոծությունների արդյունքում հիմնականում տուժում էին Սիդեռտ և Աջբեյնո քաղաքները:

¹⁴ Cast Lead in the Foundry, December 31, 2009 <http://merip.org/mero/mero123108>

¹⁵ Պաղեստինի ժողովուրդը արդեն վերապրել է երկու ինթիֆադա. առաջինը սկսվել է 1987 թ. դեկտեմբերին և տևեց 6 տարի՝ մինչև 1993 թ.: ավարտվելով պաղեստինաիսրայելական համաձայնագրի ստորագրմամբ՝ Գազայում և արևմտյան ափին պաղեստինյան ազգային վարչակազմի ստեղծման վերաբերյալ: Տարբեր տվյալների համաձայն՝ առաջին ինթիֆադայի ժամանակ զոհվել է 1200 պաղեստինցի և 170 իսրայելցի: Երկրորդ ինթիֆադան սկսվեց 2000 թ. սեպտեմբերին, որի պատճառը դարձավ «Լիբուդ»-ի աջ րոլի ղեկավար Արիել Շարոնի այցելությունը Երուսաղեմի տաճարի Լազի պատ, որտեղ գտնվում է նաև արարների սրբատեղի Ալ-Աքսա մզկիթը: Պաղեստինցիները Շարոնի այս քայլը ընկալեցին որպես սրբապատվություն: Երկրորդ ինթիֆադան ավարտվեց 2004 թ. նոյեմբերին Տափիր Արաֆատի մահով, թեպետև պաշտոնապես ինթիֆադայի դադարեցման մասին հայտարարություն չէր արվել:

⁸ Եգիպտոսի կողմից առաջարկվող պաղեստինյան հարցի խաղաղ կարգավորման, ինչպես նաև «Ֆաթիխ» և «Համասի» հաշտեցման նախաձեռնությունների իրականացումը դրված էր Եգիպտոսի հետախուզական ծառայության տնօրեն Օմար Սուլեյմանի պատասխանատվության տակ:

⁹ «Համասի» ներկայացուցիչ Ֆաուիզ Բարիոնի փոխանցմամբ վերջին շրջանում Մահմուդ Աբբասի կարգադրությամբ Հորդանան գետի արևմտյան ափին «Համասի» տասնյակ հարյուրավոր անդամներ են ձերբակալվել: Հիշեցնենք, որ պաղեստինյան երկու հզոր ռազմաքաղաքական ուժերի «Ֆաթիխ» և «Համասի» միջև բացահայտ հակամարտությունը սկսվեց այն բանից հետո, երբ 2007 թ. հունիսին իսլամիստները ուժի միջոցով Գազայում զավթեցին իշխանությունը, որից հետո «Ֆաթիխ» ղեկավարության տակ մնաց միայն Հորդանան գետի արևմտյան ափը:

¹⁰ Palestinians, Israel Pledge to Continue Peace Talks in 2008, www.china.org.cn/international/2008-11/10/content_16737493.htm

¹¹ The Israel-Palestinian Negotiations in 2008, <http://www.mfa.gov.il/MFA/Peace+Process/Guide+to+the+Peace+Process/Israel-Palestinian+Negotiations.htm>

¹² 22 օր տևողությամբ «Թափվող արճիճ» ռազմական գործողությունները սկսվեցին Իսրայելի և «Համասի» միջև 2007 թ. հունիսին ստորագրված զինադադարի ժամկետի ավարտից 8 օր անց՝ 2008 թ. դեկտեմբերի 27-ին: Իսրայելի ռազմական ուժերի (ՅԱՀԱԼԱ-ի) զենքավազ Ալի Բենայահուն հայտարարեց, որ իսրայելական կողմը այդ գործողություններին պատրաստվել է 1,5

գործերի նախարարության ներկայացուցիչ Ա. Նեստերենկոն հայտարարեց, որ Մոսկվան կոչ է անում կողմերին անհապաղ դադարեցնելու ռազմական գործողությունները՝ Գազայի խաղաղ բնակչությանը կոտորածից զերծ պահելու համար¹⁶:

«Թափվող արճիճ» ռազմական գործողությունները կրկին ի հայտ բերեցին նաև միջարաբական հարաբերություններում առկա մրցակցությունը և Իսրայելի դեմ միասնական դիրքորոշում զբաղեցնելու անկարելիությունը: Այսպես՝ 2008 թ. դեկտեմբերի 31-ին Կահիրեում ավարտվեց Արաբական պետությունների լիգայի անդամ պետությունների արտաքին գործերի նախարարների արտահերթ հանդիպումը, որը, ինչպես և նախորդ նմանատիպ հանդիպումները, անարդյունք էր¹⁷: Իսրայելական ռազմական գործողությունները դատապարտելու փոխարեն հանդիպման մասնակիցները ընդունեցին այսպես կոչված «չորս առաջարկությունների» մասին պայմանավորվածությունը՝ 1. «հակամարտող կողմերը պետք է անհապաղ դադարեցնեն ռազմական գործողությունները»¹⁸, 2. կողմերը պետք է զինադադար ստորագրեն, 3. «Գազայի սահմանային հատվածում Եզիպտոսը և Իսրայելը պետք է բացեն հսկիչ անցակետերը, որոնց հսկողությունը պետք է իրականացվի նաև Եվրամիության հատուկ առաքելության ներկայացուցիչների մասնակցությամբ»¹⁹, 4. «բոլոր նշված կետերը իրականացնելուց հետո միայն պետք է մեկնարկեր միջպաղեստինյան բանակցությունները»²⁰: ԱՊԼ հանդիպման մասնակիցները մինևույն ժամանակ կոչ էին անում Մահմուդ Աբբասին համապատասխան միջոցներ ձեռնարկելու ՄԱԿ-ում կրակը դադարեցնելու վերաբերյալ որոշում ընդունելու նպատակով:

Հարկ է նշել, որ իսրայելական ռազմական գործողությունները

¹⁶ <http://www.iimes.ru/rus/stat/2009/04-01-09.htm>

¹⁷ Г. Косач, "Лига арабских государств: положение в Газе и вокруг нее", <http://www.iimes.ru/rus/stat/2009/04-01-09.htm>

Հանդիպմանը մասնակցում էին արաբական բոլոր պետությունները՝ բացի Սուդանից և Կոմորյան Կղզիների Հանրապետությունից: ԱՊԼ անդամ պետությունների արտաքին գործերի նախարարների այդ նիստը նախագահում էր Սաուդյան Արաբիան: Bahgat G., The Arab Peace Initiative: An Assessment, Middle East Council, Vol. XVI, Spring 2009, N 1, p 29.

¹⁸ Ուշագրավ է այն հանգամանքը, որ արաբական պետությունները կրակի դադարեցման մասին պահանջը հղել էին երկու կողմերին էլ հավասարաչափ ձևով:

¹⁹ Առաջին անգամ արաբական պետությունները առաջարկում էին միջազգայնացնել Գազայի սահմանին գտնվող անցակետերը:

²⁰ A. B. Meir, Negotiating an Israeli-Palestinian Breakthrough, Middle East Policy Council, Vol. XVI, Summer 2009 N 1, p. 23.

դի նկատմամբ արաբական երկրների շարքում միայն Սիրիան էր, որը խիստ քննադատության ենթարկեց Իսրայելին և հայտարարեց, որ միակողմանի դադարեցնելու է «ոչ անմիջական բանակացությունների» գործընթացը Իսրայելի հետ²¹: Ինչ վերաբերում է նախաձեռնողների մյուս ուժերին, ապա Իրանը հայտարարեց, որ Իսրայելի ղեկավարությանը մարդկության դեմ հանցանքի համար հարկավոր է հանձնել Միջազգային դատարան: Իրանի նախագահը նշեց նաև, որ սկսում է հունանիտար օգնություն մատակարարել «պաղեստինցի եղբայրներին», իսկ Իրանի պաշարող հոգևորականների խորհուրդը սկսեց կամավերաբերել կամավորական ջոկատների զորահավաք՝ Գազա ուղարկելու համար, այն բանից հետո, երբ դրա մասին կոչ արեց այսօրվա Ալի Խամենեին՝ նշելով, որ ողջ իսլամական աշխարհը պետք է դուր գա Իսրայելի դեմ պայքարի²²: Ի զարման Իսրայելի՝ «Թափվող արճիճ» ռազմական գործողությունները դատապարտեց նաև Թուրքիան²³: Սաուդյան Արաբիայի միապետը դիմեց ԱՄՆ-ը նախագահ Ջ. Բուշին՝ խնդրելով միջամտել Գազայում ստեղծված իրավիճակի կարգավորման հարցին²⁴: Ծոցի արաբական մյուս միապետությունները հստակ դիրքորոշում չհայտնեցին²⁵:

2009 թ. հունվարի 1-ին, ելույթ ունենալով Կահիրեում, ԱՊԼ գլխավոր քարտուղար Ամր Մուսան և սաուդական արքայազն Սաուդ Ալ-Ֆեյսալը հայտարարեցին, որ ԱՊԼ արտահերթ հանդիպմանը մասնակից արաբական պետությունները ճիշտ գնահատեցին Գազայում ստեղծված իրավիճակը և համապատասխան որոշում ընդունեցին²⁶: 2008 թ. դեկտեմբերի 30-ին Մահմուդ Աբբասը մեկնեց Կահիրե Մութարաքի հետ Գազայում ստեղծված իրավիճակից ելք փնտրելու վերաբերյալ բանակցելու նպատակով²⁷:

Հարկ է նշել, որ ռազմական գործողություններին զուգընթաց Իսրայելը ձգտում էր նաև մեկուսացնելու «Համասին» քաղաքական դաշտում. Իսրայելը մասնավորապես փորձում էր ներագ-

²¹ B. Kudenes, "Ситуация в Египте: январь 2009 г.", <http://www.iimes.ru/rus/stat/2009/19-02-09.htm>

²² Նույն տեղում:

²³ Նույն տեղում: Հարկ է նշել, որ իսրայելական ռազմական գործողությունների խիստ դատապարտությամբ հանդես եկավ նաև Վատիկանը:

²⁴ Սաուդյան Արաբիայի թագավոր Աբդու Ազիզ Ալ-Սաուդը հեռախոսազրույցի միջոցով խնդրել է Բուշին զբաղվել հարցի լուծմամբ:

²⁵ www.rfan.ru/analytics

²⁶ Մանրամասն տե՛ս www.polpred.com

²⁷ <http://ru.euronews.net>

ղել Եգիպտոսի դիրքորոշման վրա, որի միջնորդական գործունեությունը տվյալ հարցի կապակցությամբ քաջ հայտնի էր²⁸: Հավանաբար ելնելով այդ հանգամանքից՝ Իսրայելը մերժեց եգիպտաֆրանսիական համատեղ առաջին նախաձեռնությունը՝ իսրայելական զորքերի և «Համասի» մարտիկների միջև կրակի դադարեցման վերաբերյալ: Դիվանագիտական այս նախաձեռնությունը ենթադրում էր բանակցություններ սկսել հակամարտող կողմերի միջև Եգիպտոսի միջնորդությամբ:

Իսրայելական ռազմական գործողությունները դադարացնելու և զինադադար ստորագրելու նպատակով, ինչպես նաև միջպաղեստինյան բանակացություններ սկսելու ուղղությամբ ակտիվ դիվանագիտական գործունեություն ծավալեց Եգիպտոսի նախագահ Հոսնի Մուբարաքը: Եգիպտոսը 1990-ականների առաջին կեսից միակ գործուն արաբական ուժն էր, որը նախագահ Մուբարաքի կառուցողական և հավասարակշռված քաղաքականության արդյունքում կարողանում էր միջնորդել Իսրայելի և պաղեստինցիների միջև իրական քայլեր կատարելու ուղղությամբ:

Եգիպտոսի նախագահի իսրայելապաղեստինյան զինադադար ստորագրելու վերաբերյալ նախաձեռնությունը ստացավ «Մուբարաք»²⁹-Սարկոզի³⁰ խաղաղ նախաձեռնություն» անվանումը:

Նախաձեռնությունը բաղկացած էր հետևյալ մի քանի առանցքային կետերից.

1. Պատերազմող կողմերը անհապաղ դադարեցնում են կրակը, որի ժամանակահատվածում Եգիպտոսը կողմերին նախապատրաստում է «նախաձեռնության երկրորդ փուլին»: Միևնույն ժամանակ Իսրայելը համաձայնվում է Գազա հունանիսար բեռների ներմուծմանը:

2. Մուբարաքի նախագահության Կահիրեում նիստ է հրավիր-

²⁸ Cast Lead in the Foundry, December 31, 2009, <http://merip.org/mero/mero123108>

²⁹ Մուբարաքի կողմից առաջադրված զինադադարի նախագիծը սկզբից բաղկացած էր 4 կետից:

³⁰ ԱՄՆ-ի վարչակազմը ակտիվորեն քննադատում էր Ֆրանսիայի ղեկավարությանը «Համասի» հետ շփումների համար: Հետաքրքիրն այն էր, որ «Համասի» ներկայացուցիչների հետ հանդիպել էր նաև ԱՄՆ նախկին նախագահ Ջիմմի Բարթերը, ինչպես նաև Անգլիայի նախկին վարչապետ Թոնի Բլեյրը: Ինչ վերաբերում է Ֆրանսիային, ապա արտաքին գործերի նախարար Քոչնեքը ընդգծում էր, որ իր պետությունը Համասի հետ հարաբերություններ չունի, որանք ընդամենը անչություններ են, որոնք անհրաժեշտ են տարածաշրջանում խաղաղություն հաստատելու համար: Հարկ է նշել, որ ի տարբերություն Ֆրանսիայի՝ Գերմանիայի Դաշնությունը սկսված պատերազմական գործողությունների ողջ մեղավորությունը դրեց «Համասի» վրա:

վում, որին ներկա իսրայելցիները և պաղեստինցիները ձեռք են բերում մի շարք պայմանավորվածություններ, որոնք իրավունք չեն ունենա միակողմանի խախտելու: Այս նույն հանդիպմանը քննարկվում է նաև Գազա-Եգիպտոս սահմանի հսկողության ուժեղացման հարցը:

3. Մուբարաքի նախաձեռնությամբ կազմակերպվում է պաղեստինյան բոլոր խմբավորումների ներկայացուցիչների հանդիպումը, որտեղ տեղում բոլորի կողմից կքննարկվեն «նախաձեռնության» առանցքային հիմնադրույթները³¹:

2009 թ. հունվարի 7-ին Իսրայելը և Պաղեստինի Ինքնավարության նախագահ Մահմուդ Աբբասը ողջունեցին եգիպտաֆրանսիական խախտող նախաձեռնությունը, սակայն «Համասը» հայտարարեց, թե իր փորձագետները դեռ պետք է քննարկեն այդ կետերը, որից հետո միայն կհստակեցվի համապատասխան դիրքորոշումը տվյալ նախաձեռնության նկատմամբ³²:

Խոսելով Թեյ Ալիվ զինադադարի ձեռքբերման հարցում Մուբարաքի դիրքորոշման մասին՝ պետք է նշել, որ արաբական աշխարհում այն միանշանակ չէր ընկալվում: Օրինակ՝ լոնդոնյան «Ալ-բուդա ալ-արաբի» արաբալեզու թերթը գրում էր, որ եգիպտական հետախուզությունը՝ ի դեմս նրա ղեկավար Օմար Մուլեյմանի, օգնել է Իսրայելին և պաղեստինցիներին է «Համասին» իսրայելական ռազմական ուժերի կողմից նախաձեռնվող հարձակման հարցում, որի հետևանքով «Համասի» ուժերը հանկարծակի են եկել³³: «Համասը» իր հեթոթին մեղադրեց Եգիպտոսին դավաճանության մեջ, քանի որ վերջինս թույլ տվեց Իսրայելի արտգործնախարար Տիպի Լիվնիին, ելույթ ունենալով Կահիրեում, սպառնալ, որ Իսրայելը շուտով ռազմական հարձակում կանխաձեռնի «Համասի» դեմ: Ամմանում գործող իսլամական շարժ-

³¹ <http://korrespondent.net/world/702225>

³² Չինադադարի նախաձեռնությամբ հանդես եկավ նաև Լիբիայի նախագահ Մուամար Կադաֆին, ով առաջարկեց երկկողմ ձեռք դադարեցնել կրակը, այնուհետև Գազայում տեղակայել միջազգային ուժեր՝ Գազայում իրախիճակը հսկելու և խաղաղ բնակչությանը պաշտպանելու նպատակով: Սակայն Կադաֆիի նախաձեռնությունը այն արձագանք չգտավ՝ ի տարբերություն Մուբարաք-Սարկոզի նախաձեռնությանը, որը դրական արձագանք գտավ նաև ԱՄԿ-ում: Տե՛ս www.mideast.ru

Եգիպտական նախաձեռնությունը թե՛ իսրայելցիների և թե՛ մյուս կողմերի կողմից շատ ավելի էր կարևորվում, քան մյուս խաղաղ նախաձեռնությունները: Օրինակ՝ 2009 թ. դեկտեմբերի 30-ին Իսրայելը մերժեց Ֆրանսիայի՝ 48 ժամանց զինադադար ստորագրելու նախաձեռնությունը: Տե՛ս՝ www.mideast.ru

³³ «Ալ-բուդա ալ-արաբի» 02.01.2009.

ման ներկայացուցիչներից Ալ-Բալադը ռադիոյով ելույթներից մեկի ժամանակ, նշեց որ Գազայում կատարվողի համար մեղավոր են չարիքի առանցքի պետությունները, որոնց մեջ մտնում են եգիպտոսը, Իսրայելը, ինչպես նաև Պաղեստինյան ինքնավարության «Ֆաթիհը»: Եգիպտոսին ներառում էին նաև Գազայից վիրավորված պաղեստինցիներին եգիպտական սահման տեղափոխվելու թույլտվություն չտալու մեջ³⁴:

Եգիպտոսի ԱԳ նախարար Աբու Ալ-Ղեյթը, խոսելով իր պետության դիրքորոշման մասին, նշեց, որ Եգիպտոսը դեռ չի կարող քայքայել Իսրայելի անցակետը: Դա կնշանակեր, որ իրենք ճանաչում են «Համասի» ռազմական ներկայացուցչությունը, ինչը կխարխլի Մահմուդ Աբբասի լեգիտիմությունը, և իրենց համագործակցությունը «Համասի» հետ վերջնականապես կպառակտի պաղեստինյան հասարակությունը: Մինչդեռ եգիպտական կողմը չառնում է պահպանել պաղեստինյան միասնությունը և թույլ տալ երկփեղկվածության խորացում, Իսրայելը առաջարկում էր, որ այսպես կոչված «Ֆիլադելֆյան միջանցքը»³⁵ հսկվի եգիպտամերիկագերմանական փորձագետների կողմից, ինչը կտրակառնապես մերժվեց եգիպտական կողմից:

Անտեսելով հակամարտության շուրջ ընթացող խաղաղ նախաձեռնությունները՝ իսրայելական ռազմական ուժերը ձեռնամուխ եղան «Թափվող արճիճ» ռազմական գործողությունների ծրագրի հաջորդ փուլի իրականացմանը:

Անարդյունք եղավ հունվարի 2-ին եգիպտոսի ԱԳ նախարար Աբու Ալ-Ղեյթի Ցիփի Լիվնիի ներկայացրած պահանջը՝ Գազայում ռազմական գործողությունների երկրորդ փուլը սկսելու իսրայելական կողմի մտադրությունը կանխելու մասին³⁶:

Հունվարի 3-ին սկսվեց «Թափվող արճիճ» ռազմական գործողությունների երկրորդ՝ «ցամաքային» փուլը³⁷:

³⁴ Լույն տեղում:

³⁵ «Ֆիլադելֆյան միջանցքը» 14 կմ երկարությամբ Գազայի և Եգիպտոսի միջև սահմանի մի հատվածն է:

³⁶ В. Куделев, "Ситуация в Египте: январь 2009 г.", <http://www.iimes.ru/rus/stat/2009/19-02-09.htm>

³⁷ Իսրայելական զորիք ընթացավ 5 ուղղությամբ՝ Բեյթ-Խանուն, Բեյթ-Լահիա և Զարաթիա, Իսրայելի և Գազա քաղաքների ուղղությամբ: Գազայում Համասի զորքերի հրամանատար Ահմեդ Զարարին Գազայի գոտին բաժանեց 3 շրջանի՝ 1. Հյուսիսային՝ հրամանատար Ահմեդ Ռանտուր, 2. Կենտրոնական՝ Ալման Լուճալ, 3. Հարավային՝ Մահմեդ Աբու Շիմալախ: Իսրայելական հատուկ նշանակության ուժերը աշխատում էին ոչնչացնել նաև «Համասի» ղեկավար մարմիններին: Օրինակ՝ հունվարի 1-ին իսրայելական ուժեր կոմբոյությունների արդյունքում սպանվեց Համասի շահիդների այսպես կոչված «հոգևոր առաջ-

Իսրայելական բանակի կողմից սկսված ցամաքային գործողությունները կանխելու նպատակով Մուբարաքը հունվարի 5-ին Շարմ էլ Շեյխում շտապ հանդիպում կազմակերպեց եվրոպական «եռյակի»³⁸ հետ՝ Նիկոլա Սարկոզիի գլխավորությամբ, ինչպես նաև առանձին հանդիպումներ «Համասի» ներակայացուցիչների հետ՝ առաջարկելով նրանց գնալ փոխգիջման և դադարեցնել կրակը³⁹: Պետք է նշել, որ պաշտոնական Եգիպտոսի դիրքորոշումը Գազայի դեմ ընթացող ռազմական գործողությունների նկատմամբ «Մուսուլման երբայրներ» կրոնաքաղաքական շարժումը բացասական էր գնահատում, քանի որ վերջիններս պահանջում էին ռազմական աջակցություն ցուցաբերել «Համասին»: Դեկտեմբերի 27-ից մինչև հունվարի 7-ը եգիպտական ոստիկանության կողմից ձերբակալվեցին այդ շարժման ավելի քան 1000 ակտիվիստներ⁴⁰:

2009 թ. հունվարի 8-ին ՄԱԿ-ի Ան-ն ընդունեց Գազային գոտում կրակը դադարեցնելու մասին թիվ 1860 բանաձևը⁴¹, որը չընդունվեց ո՛չ «Համասի» և ո՛չ էլ Իսրայելի կողմից: Համաձայն նշված բանաձևի՝ կողմերից պահանջում էին անհապաղ դադարեցնել կրակը, որից հետո Իսրայելը դուրս կբերեր զորքերը Գազայի գոտուց: Վերը նշված բանաձևի ընդունման ժամանակ ՄԱԿ-ն ձեռնպահ մնաց⁴²: 2009 թ. հունվարի 14-ին ՄԱԿ-ի գլխավոր քարտուղար Բան Կի-մուն Կահիրեում հանդիպեց Հոսնի Մուբարաքի, Եգիպտոսի արտաքին գործերի նախարար Ահմեդ Աբու Ալ-Ղեյթի և ԱՊԼ-ի գլխավոր քարտուղար Ամր Մուսայի հետ: Բան Կի-մունը նշեց, որ իր այցի հիմնական նպատակն է հասնել երկկողմ կրակի դադարեցմանը և ակտիվացնել հումանիտար օգնության տրամադրման գործընթացը⁴³ Գազայի գոտում: Կահիրեում քննարկ-

ներողը» և «Համասի» պաշտոնացանկում երրորդ տեղը զբաղեցնող Նիզար Բայանը:

³⁸ «Եվրոպական եռյակի» մեջ մտնում են Ֆրանսիան, Գերմանիան և Մեծ Բրիտանիան:

³⁹ В. Куделев, "Ситуация в Египте: январь 2009 г.", <http://www.iimes.ru/rus/stat/2009/19-02-09.htm>

⁴⁰ Լույն տեղում:

⁴¹ Տվյալ բանաձևի ամբողջական տեքստը տե՛ս S/RES/1860, Distr.: General 8 January 2009: Հարկ է նշել, որ պաղեստինյան կողմը իսրայելցիներին մեղադրում էր «ֆուժորային ռոմբերի» օգտագործման մեջ և նաև, որ նրանց ուժերի կոմբոյությունների ենթարկվում են նաև կարմիր խաչի մեքենաները, միջազգային մարդասիրական կազմակերպությունների ներկայացուցչությունները և այլն:

⁴² Լույն տեղում:

⁴³ ՄԱԿ-ի գլխավոր քարտուղարը պետք է այցելեր նաև Ամման՝ թագավոր Աբդուլախի, այնուհետև Թեյ Ալիվ և Երուսաղեմ Ցիփի Լիվնիի, Էհուդ Բարաքի

վեց նաև Գազայի և Եգիպտոսի սահմանին գտնվող անցակետերի և մասնավորապես Ռաֆահ անցակետի բացման և պաղեստինցիների միջև համերաշխության ձեռքբերմանը վերաբերյալ մի շարք առանցքային հարցեր: Բան Կի-մուն կոչ արեց նաև տարածաշրջանային ազդեցիչ առաջնորդներին ջանքեր գործադրելու կրակը դադարեցնելու համար և նպաստելու ՄԱԿ-ի Ան թիվ 1860 բանաձևի կատարմանը⁴⁴: Անտեսելով ՄԱԿ-ի Ան 1860 բանաձևը, ինչպես նաև հակամարտության շուրջ ընթացող խաղաղ նախաձեռնությունները՝ իսրայելական զորքերը հունվարի 10-ին սկսեցին առաջխաղացումը դեպի Գազայի խորքը:

Կարելի է կարծել, որ ստեղծված իրավիճակը Եգիպտոսի համար իրականում բավականին բարդ էր: Հարկ է նշել, որ այդ առումով Եգիպտոսի համար «ամենամեծ գլխացավը կլինեք», եթե նա ստանձներ Գազայի գոտում բնակվող 1,5 մլն պաղեստինցիներին իրապես սատարելու դերակատարությունը, ինչը նպաստավոր կլինեք երևի թե միայն Իսրայելի համար: Սրանով էր նաև բացատրվում հավանաբար այն հանգամանքը, որ Կահիրեն ձգտում էր հնարավորինս շուտ դադարեցնելու Գազայի գոտու նկատմամբ ծավալված գործողությունները և կարգավորելու Գազայում ստեղծված իրավիճակը: Գազայում ստեղծված իրավիճակի շուրջ Մուբարաքի հետ բանակցելու նպատակով հունվարի 7-ին Կահիրե ժամանեց իսրայելական հատուկ բանազնաց Ամոս Գիլարդը: Հունվարի 10-ին Կահիրե ժամանեցին նաև «Համապի» ներկայացուցիչները: «Համասը» ակնկալվող զինադադարի վերաբերյալ բանակցություններում կարևորում էր հետևյալը՝ 1. «երկու պետություն-երկու ժողովրդի համար» սկզբունքը, 2. Իսրայելական անձնագրերից պետք է հանվի «հրեական պետություն» բառերը՝ դրանով իսկ ընդգծելով Իսրայելի «մուլտիպետություն» լինելու հանգամանքը⁴⁵: Նույն օրը սկսվեցին պաղեստինահեգիպտական բանակցությունները⁴⁶: Իսրայելի հատուկ բանազնաց Գիլարդի առջև դրված էր երկու խնդիր՝ 1. մեկուսացնել և վնասագրեծել Գազայի սպառնալիքը Իսրայելի համար և 2. թույլ չտալ «Հա-

և վարչապետ Էհուդ Օլմերտի հետ հանդիպելու նպատակով: Ռամալլահում նա պետք է հանդիպեր Պաղեստինի վարչապետի վարչապետ Սալամ Ֆայադի և նախագահ Մահմուդ Աբրահիմի հետ, ինչպես նաև Համասի այն ներկայացուցիչների հետ, որոնք ճանաչում ունեն:

⁴⁴ [http://www.unic.ru/bill/S/Res/1860\(2009\)](http://www.unic.ru/bill/S/Res/1860(2009))

⁴⁵ Give Up on the Two-State Solution? <http://www.danielpipes.org/blog/2009/01/give-up-on-the-two-state-solution>; Кирсанов Е., Хаммас в ожидании, <http://www.iimes.ru/rus/stat/2009/25-09-09a.htm>

⁴⁶ Give Up on the Two-State Solution?, [http://www.unic.ru/bill/S/Res/1860\(2009\)](http://www.unic.ru/bill/S/Res/1860(2009))

մասի» ենթակառուցների վերականգնումը⁴⁷: Միևնույն ժամանակ Թեյ Ալիվը համոզմունք էր հայտնում, որ տվյալ հակամարտությունում իր մեղքի բաժինն ունի նաև Եգիպտոսը: Քնեսեսթի պաշտպանության և ահաբեկչության դեմ պայքարի կոմիտեի ղեկավար Մ. Ք. Յուվալ Շթայնիցը ԱՄՆ-ի սենատին ուղղված իր նամակում նշում էր, որ Համասի և այլ խմբավորումների կողմից իսրայելական տարածքի ոմբակոծությունների համար մեղավոր է նաև Եգիպտոսը, որը անհրաժեշտ միջոցներ չի ձեռնարկում կանխելու համար զենքի փոխադրումները Գազա: Ելնելով այդ ամենից՝ Եգիպտոսին չի կարելի համարել խաղության գործընթացի մասնակից գործոն: Շտայնիցը նշում է, որ իրենց ունեցած տեղեկությունների համաձայն՝ Եգիպտական տարածքից մի քանի ամիսների ընթացքում Գազա են տեղափոխվել շուրջ 20000 ինքնաձիք, 100 տոննա պայթուցիկ, հրթիռներ և այլն: Շթայնիցը առաջարկում է ԱՄՆ-ի սենատին ստեղծել Եգիպտոսին յուրաքանչյուր տարի տրամադրվող ֆինանսական օգնությունը, մինչև որ վերջինս չկանխի «Համասին» տրամադրվող սպառազինության գործընթացը⁴⁸:

Ուշագրավ է այն հանգամանքը, որ սկսված բանակցություններին մասնակցում էին «Համասի» երկու պատվիրակություն՝ Գազայի և Դամասկոսից: Բանակցություններին եգիպտական կողմը գլխավորում էր Օմար Սուլեյմանը⁴⁹:

Հետաքրքրաշարժ է նաև այն հանգամանքը, որ 2009 թ. հունվարին Դամասկոս էին ժամանել Իրանի մեջլիսի նախագահ Ալի Լարիջանին և Իրանի հատուկ ծառայությունների ներկայացուցիչ Սաիդ Ջալիլը «Համասի» քաղաքապետի ղեկավար Խալեդ Մաշալի հետ բանակցելու նպատակով: Իրանական բանազնացները «հորդորեցին» Մաշալին չստորագրել Իսրայելի հետ զինադադար, հակառակ դեպքում «Համասը» կկորցնի «իրանական աջակցությունը»⁵⁰: Հարկ է նշել, որ Իրան-«Հիզբալլահի»-«Համաս» եղյակը ճշմունք իրականացնելու փորձեր կատարում էր նաև Եգիպտոսի նկատմամբ՝ կապված Ռաֆահի բացման հետ. մասնավորապես «Հիզբալլահի» առաջնորդ Հասան Նասրալլահը արաբական հեռուստաալիքներով կոչ արեց եգիպտացիներ-

⁴⁷ Հարկ է նշել, որ Իսրայելի բոլոր կուսակցությունները, այդ թվում և ընդհանրի՝ բացի «երեց» և «Խաղաշ» կուսակցություններից, կողմ հանդես եկան «Համասի» դեմ ուղղված գործողություններ սկսելու կապակցությամբ:

⁴⁸ Meir A. B., [http://www.unic.ru/bill/S/Res/1860\(2009\)](http://www.unic.ru/bill/S/Res/1860(2009)), էջ 25:

⁴⁹ B. Куделев, «Ситуация в Египте: январь 2009 г.», www.iimes.ru/rus/stat/2009/19-02-09.htm

⁵⁰ The Jerusalem Post 12.01.2009.

րին «միլիոններով» դուրս գալու փողոց և ստիպելու եգիպտական իշխանություններին բացել Գազայի հետ սահմանը⁵¹:

Ստանձնելով պաղեստինախարայելական զինադադարի ստորագրման գործընթացը առաջնորդելու դերակատարությունը՝ Կահիրեն միևնույն ժամանակ թույլ չէր տալիս որևէ արաբական խաղաղ այլ նախաձեռնության առաջադրմանը: Ի պատասխան շարունակվող իսրայելական ռազմական գործողությունների՝ եգիպտոսի նախագահը Իսրայելին հայտնեց, որ թեթ Թել Ավիվը շարունակի չհամաձայնվել «Համասի» հետ զինադադար կնքելու առաջարկին, ապա եգիպտոսը կբացի Ռաֆահ անցակետը⁵²: Մութարաբը դատապարտեց նաև եվրոպական ռազմանավերի օգտագործմամբ Գազայի ծովային շրջափակման Իսրայելի մտադրությունը⁵³:

Եգիպտոսը շարունակում էր մնալ մերձավորարևելյան հակամարտության կարգավորման ուղղությամբ իրական քայլեր ձեռնարկող կարևորագույն և հաճախ նույնիսկ միակ արաբական պետությունը, որի նախաձեռնությունները հասանելի էին թե՛ «Համասին» և թե՛ Իսրայելին⁵⁴: Եգիպտոսի նախագահը Իսրայելը դատապարտող բազմաթիվ ելույթներով հանդես եկավ՝ միևնույն ժամանակ քննադատելով նաև «Համասը», նշելով, որ «Համասը» ինքը հնարավորություն տվեց Իսրայելին նման գործողություններ սկսելու, ավելացնելով, որ «Համասը» վերածվել է Իրանի կամակատարի, այլ ոչ պաղեստինցի արաբների շահերը պաշտպանողի⁵⁵:

2009 թ. հունվարի 16-ին Դոհայում կայացավ ԱՊԼ անդամ պետությունների վեհաժողովը, որտեղ Սիրիայի նախագահ Բաշար Ալ-Ասադը և «Համասի» քաղցյուրոյի ղեկավար Իսալեդ Մաշալը առաջարկեցին դատապարտել Իսրայելին և դադարեցնել վերջինիս հետ շփումները: Սակայն այդ առաջարկին դրական արձագանքեց միայն Քատարը և Մավրիտանիան⁵⁶:

⁵¹ B. Kudelev, "Ситуация в Египте: январь 2009 г.", <http://www.iimes.ru/rus/stat/2009/19-02-09.htm>

⁵² <http://easttime.ru/>

⁵³ <http://cursorinfo.co.il>

⁵⁴ B. Kudelev, "Ситуация в Египте: январь 2009 г.", <http://www.iimes.ru/rus/stat/2009/19-02-09.htm>

⁵⁵ Sh. Zuhur, նշվ. աշխ., էջ 14:

⁵⁶ ԱՊԼ գագաթնաժողովում Սիրիան և «Համասը» պահանջում էին Իսրայելին խիստ դատապարտող որոշում ընդունել և դադարեցնել նրա հետ բոլոր տեսակի հարաբերությունները: Սակայն հավաքվածները չկարողացան մի շարք պատճառների հետևանքով գալ ընդհանուր հայտարարի: Տե՛ս <http://easttime.ru/>

2009 թ. հունվարի 17-ին ՄԱԿ-ի Ան-ի արտահերթ նիստում Գազայի գոտում կրակը դադարեցնելու վերաբերյալ ընդունվեց թիվ 1864 բանաձևը⁵⁷: Նույն օրը երեկոյան իսրայելական նախարարների խորհուրդը ընդունեց որոշում Գազայում կրակը դադարեցնելու մասին⁵⁸: Մեկ օր անց այդ մասին արտահայտվեց նաև պաղեստինյան կողմը: Արդեն 2009 թ. հունվարի 20-ի դրությամբ Գազայի գոտուց դուրս էին բերվել ՅԱՀԱԼԼ-ի բոլոր ստորաբաժանումները, սակայն հարկ է նշել, որ կրակը դադարեցնելու մասին որոշումից հետո դեռ հինգ օր էլ պաղեստինյան կողմը շարունակում էր հրթիռակոծել Գազային սահմանամերձ իսրայելական տարածքները: Ռազմական գործողությունների արդյունքում իսրայելական զինված ուժերը կարողացան ոչնչացնել Գազայում տեղակայված «Համասի» ենթակառուցվածքների մեծ մասը: Եգիպտոսի և Իսրայելի միջև որոշում կայացվեց փոխելու Ռաֆահի շրջանում ոստիկանական ուժերը բանակային զորքերով՝ միևնույն ժամանակ ավելացնելով նաև նրանց թվաքանակը:

Իսրայելական «Թափվող արճիճ» ռազմական գործողությունները պաշտոնապես ավարտվեցին 2009 թ. հունվարի 18-ին⁵⁹: Կրակը դադարեցնելու մասին հայտարարությունից հետո Իսրայելի վարչապետ Էհուդ Օլմերտը հայտարարեց, որ իսրայելական զինված ուժերը կատարեցին իրենց առջև դրված բոլոր խնդիրները⁶⁰: Վարչապետը ցավակցություն հայտնեց Գազայում զոհված խաղաղ բնակչության հարազատներին՝ նշելով, որ իսրայելական զորքերի թիրախը եղել է «Համասը», այլ ոչ խաղաղ բնակչությունը⁶¹:

2009 թ. հունվարի 12-ին ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների խորհուրդը Գազայում հանցագործությունների բացահայտման նպատակով հանձնաժողովի ստեղծման վերաբերյալ ընդունեց S-9/1 բանաձևը: Հանձնաժողովի նախագահ ընտրվեց ազգությամբ իրեա Ռիչարդ Գլադստոնը: Գլադստոնի հանձնաժողովը խիստ դատապարտեց ինչպես իսրայելական, այնպես էլ համասականների բռնարարները⁶²:

⁵⁷ Ամբողջական տեքստը տես www.un.org/SC/Resolution/2009/January17

⁵⁸ Իրականում մինչև հունվարի 21-ը դեռ երկուստեք շարունակվում էին տարբերային հրթիռահարումները:

⁵⁹ www.newsru.com/world/18jan2009/hamasizr.html

⁶⁰ A. B. Meir, նշվ. աշխ., էջ 26:

⁶¹ Նույն տեղում:

⁶² Ըստ որոշ տեղեկությունների՝ պատերազմական գործողությունների ժամանակ «Համասի» ներկայացուցիչների կողմից սպանվեցին «Ֆաթիխ» 16 ներկայացուցիչներ, և 80-ը մարմնական ծանր վնասվածքներ ստացան: Israel's

2009 թ. հունվարի 18-ին Մարդու իրավունքների պաշտպանության «Amnesty Internationale» կազմակերպությունը հանդես եկավ Իսրայելի դատապարտությանը մեղադրելով նրան ֆուֆուրային ուումբերի օգտագործման և Գազայի գոտում հումանիտար ճգնաժամի առաջացման մեջ⁶³:

Իսրայելի կողմից կրակի դաղարեցման մասին որոշումը ողջունեց ԱՄՆ-ն⁶⁴: ԱՄՆ-ի պետքարտուղար Քոնդոլիզա Ռայսը նշեց, որ կրակի դաղարեցման գործում մեծ է եզիպտոսի ներդրումը, ինչը շատ բարձր է գնահատում ԱՄՆ-ն⁶⁵: Միևնույն ժամանակ Իսրայելը և ԱՄՆ ստորագրեցին «Համասի» հետագա զինուժն արգելող միջոցառումների վերաբերյալ» համաձայնագիրը⁶⁶: Ուշագրավ է այն հանգամանքը, որ ԱՄՆ-ն դեռ հունվարի 3-ին հայտարարեց չդադարեցնել «Համասի» դեմ ռազմական գործողությունները, և անել հնարավորը այն («Համասը» Գ. Գ.) գլխատելու համար⁶⁷:

2009 թ. հունվարի վերջին «Համասի» ներկայացուցիչ Ֆաուզի Բարխումը հայտարարեց, որ «Համասը» պատրաստ է Իսրայելի հետ ստորագրելու զինադադար մեկ տարի ժամկետով, սակայն, եթե բացվեն սահմանները և Իսրայելը հանի Գազայի գոտու շրջափակումը: Բարխումը չէր բացառում, որ զինադադարը կարող է ստորագրվել նաև մեկ ու կես տարով, ինչպես որ դա առաջարկում էր Եզիպտոսի նախագահ Հոսնի Մուբարաքը⁶⁸: «Թափվող արժիճ» իսրայելական ռազմական գործողությունների արդյունքում, ըստ պաղեստինյան աղբյուրների, զոհվեց 1314 մարդ, որոնցից 412-ը՝ երեխա, 110-ը՝ կին, 48-ը՝ «Համասի» մարտիկ և մնացածը՝ քաղաքացիականներ: Վիրավորվեցին 5300 մարդ՝ ներառյալ 1855 երեխա և 795 կին⁶⁹: Համաձայն իսրայելական տվյալների՝ զոհվածների թիվը կազմում էր 1160 մարդ, որոնցից 750-ը «Համասի» մարտիկներն էին⁷⁰: Իսրայելական կողմը

Strategic Incompetence in Gaza, www.jpost.com

⁶³ www.amnesty.org

⁶⁴ G. Bahgat, "The Arab Peace Initiative: An Assessment, Middle East Council", Vol. XVI, Spring 2009, N 1, p. 34.

⁶⁵ Լույն տեղում: Եզիպտոսի դերակատարության «բարձր գնահատականը» առավել ցայտուն կերպով դրսևորվեց մի քանի տարի անց, երբ Եզիպտոսը ներքաշվեց «արաբական գարնան և դոմինոյի էֆեկտի» մեջ:

⁶⁶ Լույն տեղում:

⁶⁷ D. Hoey, "Obama Appoints George Mitchell Middle East Envoy, Portland Press Herald", 23.01.2009.

⁶⁸ G. Bahgat, նշվ. աշխ., էջ 35:

⁶⁹ www.lenta.ru/news/2009/01/21

⁷⁰ www.jpost.com

ուներ հետևյալ կորուստները՝ 13 սպանված, որից 10 զինծառայող և 3 քաղաքացիական, 518 վիրավոր, որից 336 զինծառայող և 182 քաղաքացիական⁷¹: Գազայի վերականգման համար որոշվեց 2 տարիների ընթացքում հատկացնել 1,3 մլրդ ԱՄՆ դոլար: Հարկ է նշել, որ Գազայի վերականգնման համար նախատեսված ընդհանուր գումարի չափը հետագայում պետք է հասներ մինչև 5,2 մլրդ ԱՄՆ դոլարի⁷²:

2009 թ. փետրվարի 26-ին Կահիրեում ավարտվեցին Եզիպտոսի միջնորդությամբ սկսված Մահմուդ Աբբասի ներկայացուցիչ Ահմեդ Քուրեյի և «Համասի» քաղաքապետի ղեկավարի տեղակալ Մուսա Աբու Մարզուզի միջև սկսված բանակցությունները⁷³: Եզրափակիչ փաստաթղթում նշվում էր, որ պաղեստինյան ժողովուրդը հաղթահարեց պառակտության շրջանը՝ անցում կատարելով դեպի համաձայնության և ազգային միասնության տանող գործընթաց: Երկու կողմերն էլ ստեղծեցին «բանակցային հանձնաժողովներ», որոնք պետք է իրականացնեին ազգային հաշտեցման գործընթացը, և որի վերջնական արդյունքը կլիներ «ազգային միասնության» կառավարության ստեղծումը⁷⁴: Այն իր աշխատանքները պետք է սկսեր 2009 թ. մարտի 10-ից ոչ ուշ: Այս հանձնաժողովներին զուգընթաց պետք է գործեր Կահիրեում ձեռք բերված համաձայնությունների կատարման գործընթացի «հսկողության հանձնաժողովը», որի կազմի մեջ, բացի պաղեստինյան ներկայացուցիչներից, պետք է ներգրավվեին նաև ԱՊԼ-ի անդամ պետությունների ներկայացուցիչները: Կողմերը պայմանավորվեցին ազատ արձակել միմյանց ռազմագերիներին, չհետապնդել յուրաքանչյուրը իրեն ենթակա տարածքում մյուս կողմի ներկայացուցիչներին⁷⁵: Կողմերը պարտավորվում էին նաև վերջ տալ միմյանց դեմ ՋԼՄ-ում տարվող տեղեկատվական պատերազմին: Ըստ ձեռք բերված համաձայնության կետերից մեկի՝ երկու կուսակցությունների ներկայացուցիչները պետք է դադարեին կրել

⁷¹ Լույն տեղում:

⁷² That Surreal Gaza Reconstruction Conference, <http://www.danielpipes.org/6204/surreal-gaza-reconstruction-conference>

⁷³ Г. Косач, "Каирский этап палестинско-палестинского диалога: контекст арабского мира", <http://www.iimes.ru/rus/stat/2009/01-03-09.htm>

⁷⁴ Նախատեսվում էր, որ այդ հանձնաժողովներում պետք է ընդգրկվեին պաղեստինյան քաղաքական, հասարակական բոլոր կազմակերպությունների ներկայացուցիչները հասարակության մեջ ներդաշնակություն ապահովելու նպատակով:

⁷⁵ Լույն տեղում:

կուսակցության պատկանելիությունը հաստատող համապատասխան հազուադեպ: Սակայն խոսել այն բանի մասին, թե ներպաղեստինյան բանակցությունների «եզիպտական փուլը» կկարողանա ի վերջո կանխել երկուստեք գոյություն ունեցող հակասությունները, դեռ վաղ էր. բանի որ արդեն իսկ բանակցությունների ընթացքում ի հայտ էին եկել բազմաթիվ տարածայնություններ: Բանն այն է, որ «Համասը» վերապահումով էր վերաբերվում Պաղեստինի ինքնավարության նախագահ Մահմուդ Աբբասին, «Համասը» խոյս էր տալիս նաև ՊԱԿ-ը ճանաչելուց որպես պաղեստինյան հարցի կարգավորման միակ օրինական ներկայացուցիչ: Այդուամենայնիվ փետրվարի 27-ին արված հայտարարությամբ «Համասի» ներկայացուցիչը ընդգծում էր, որ պաղեստինյան հերթական խորհրդարանական և նախագահական ընտրությունները պետք է միավորեն Պաղեստինի արաբ ժողովրդին⁷⁶:

Եզիպտական կողմը աշխատում էր առաջին հերթին բանակցություններին ապահովել միայն պաղեստինյան կողմի մասնակցությունը՝ թույլ չտալով արտաքին, թեկուզև արաբական ուժերի ազդեցությունը⁷⁷: Հարկ է նշել, որ բանակցությունների վրա որոշակի ազդեցություն ունեին նաև տարածաշրջանում իրենց քաղաքական շահերն ունեցող պետությունները:

2009 թ. փետրվարի 26-ին Ֆրանսիայում գտնվող Սաուդյան Արաբիայի արտաքին գործերի նախարար արքայազն Սաուդ Ալ-Ֆեյսալը հայտարարեց, որ Կահիրեի բանակցությունների հաջող ավարտի պարագայում հնարավոր է դառնում Արաբական արևելքում եռյակի վեհաժողովի գումարումը՝ Եզիպտոսի, Սիրիայի և Սաուդյան Արաբիայի ղեկավարների մասնակցությամբ: Կահիրեի բանակցությունների ընթացքում Եզիպտոսի արտաքին գործերի նախարար Ահմեդ Աբու Ալ-Ղեյթը նշեց, որ սիրիական ղեկավարության դիրքորոշումը ներպաղեստինյան բանակցությունների հարցում ամբողջությամբ համապատասխանում է պաղեստինյան ժողովրդի շահերին և խնդիրներին:

2009 թ. մայիսի 11-ին Իսրայելի վարչապետ Բենիամին Նե-

⁷⁶ Г. Косач, 12.02.2009, www.iimes.ru: «Համասի» պատվիրակությունը Կահիրեում նշում էր, որ այս բանակցությունների առաջ նախնական պայանավորվածություն է ձեռք բերվել Գազայում գործող բոլոր ռազմական պայանավորումների հետ, նաև Իսմաիլի հասնիի «կառավարության» հետ:

⁷⁷ Բանակցությունների սկզբում Օմար Մուլեյմանը կողմերին կոչ արեց սեփական ուժերով հասնելու «ազգային հաշտության» և թույլ չտալու տարածաշրջանում ձևավորվող բոլորների մասնակցությունը այդ գործընթացներին:

թանյա հուն և Հոսնի Մուբարաքը, հանդիպելով Շարմ էլ Շեյխում, հույս հայտնեցին, որ առաջիկայում կվերսկսվեն իսրայելապաղեստինյան խաղաղ բանակցությունները⁷⁸:

Իսրայելա-պաղեստինյան պատերազմական գործողությունների նկատմամբ եզիպտական խաղաղ նախաձեռնության վերջնական արդյունքը հանդիսացավ 2009 թ. գարնանը հրապարակված պաղեստինյան հարցի կարգավորման համապարփակ նախագիծը, որի համաձայն⁷⁹.

1. Գազայի գոտում պետք է համատեղ գործադիր կոմիտե ստեղծվի, որում կներգրավվեն Գազայի գոտում գործող բոլոր խմբավորումները՝ ներառյալ «Իսլամական ջիհադը»-ը: Տվյալ կոմիտեում տեղերի հիմնական մասը պետք է զբաղեցնեն «Համասի» և «Ֆաթիհ» ներկայացուցիչները, որոնք մինչև 2010 թ. հունվարը կիրականացնեն գործադիր իշխանության գործառույթները, այսինքն՝ Պաղեստինի ինքնավարության նախագահի և օրենսդիր ժողովի ընտրությունները:

2. Վերը նշված կոմիտեն անմիջականորեն պետք է ենթարկվի Պաղեստինի ինքնավարության նախագահին:

3. «Համասը» և «Ֆաթիհը» կնախաձեռնեն 2010 թ. նախագահական ընտրությունների նախապատրաստական աշխատանքները և անխտիր կճանաչեն ընտրությունների արդյունքները:

4. Դադարեցվում է «Համասի» և «Ֆաթիհի» կողմնակիցների նկատմամբ հալածանքները թե՛ Գազայում և թե՛ Արևմտյան ափին:

5. «Ֆաթիհի» և «Համասի» ներկայացուցիչների, արաբական երկրների մասնակցությամբ և ՄԱԿ-ի հովանու ներքո պետք է կազմավորվեն համատեղ անվտանգության ուժեր, որոնց հիմնական նպատակը պետք է լինի անվտանգության ապահովումը Պաղեստինի ինքնավարությունում և Իսրայելի հետ զինադադարի պայմանների կատարմանը հետևելը:

6. «Ֆաթիհը» և «Համասը» Իսրայելի հետ պետք է երկարատև զինադադարի համաձայնագիր ստորագրեն:

7. Կազմակերպել Իսրայելի հետ ռազմագերիների փոխանակման գործընթացը: Ընդ որում՝ ենթադրվում էր, որ խոսքը չի գնալու կալանքի տակ գտնվող, Իսրայելի կողմից ահաբեկչու-

⁷⁸ Д. Эпштейн, "Война в Газе и ее возможные негативные последствия для Израиля", <http://www.iimes.ru/rus/stat/2009/14-01-09a.htm>; Seener B. M., Targeting Israelis via Internationale Law. Israel and its Enemies, Middle East Quarterly, Fall 2009, p. 44.

⁷⁹ Е. Кирсанов, "Новый план АРЕ по ближневосточному урегулированию", <http://www.iimes.ru/rus/stat/2009/24-06-09.htm>

թյան մեջ մեղադրվող, պաղեստինյան աչքի ընկնող գործիչների՝ ազատ արձակման մասին:

8. Եգիպտոսը ազատ է արձակում իր տարածքում ձերբակալված «Համասի» ակտիվիստներին և դարձյալ թույլատրում է «Համասի» գործունեությունը իր տարածքում⁸⁰:

9. Իսրայելը բացում է Գազայի բոլոր անցակետերը հումանիտար օգնություն տրամադրելու համար: Պաղեստինյան կողմից անցակետերը պետք է վերահսկվի նաև ԵՄ ներկայացուցիչների կողմից ՄԱԿ-ի հովանու ներքո: Եգիպտոսը բացում է Ռաֆահ անցակետը, որը ևս վերահսկվում է նույն սկզբունքով, իսկ Իսրայելին հնարավորություն է տրվում անցակետով շարժին հետևելու տեսախցիկների միջոցով:

Այս ամենից բացի՝ գոյություն ունի նաև Օմար Սուլեյմանի կողմից առաջադրված գաղտնի կետը, համաձայն որի «Համասը» պետք է հրաժարվի եգիպտական տարածքով սպառազինություն տեղափոխելուց և վերահսկի այդ գործընթացը եգիպտական համապատասխան ուժերի հետ միասին:

Փաստորեն, «Թափվող արժիճ» ռազմական գործողությունների արդյունքում կարելի է արձանագրել հետևյալ կարևոր դրույթները.

ա. Պատերազմական գործողությունները հերթական անգամ ցույց տվեցին, որ պաղեստինախորայելական հակամարտությունը կարգավորելու համար ռազմական ուժը միշտ չէ, որ կարող է դիտվել որպես այլընտրանք: Չիրականացան իսրայելական փորձագետների՝ կայծակնային հաղթանակի հասնելու ակնկալիքները: Իսրայելը հավանաբար հաշվի չէր առել, որ «Համասի» համար Գազան կենսական գոյությունը պահպանելու խնդիր է, և հետևաբար «Համասը» կովելու էր մինչև վերջ, այլապես Գազան, կորցնելով «Համասը», կկորցնեի իր միակ և իրական հենարանը՝ Պաղեստինի ինքնավարությունում: Տարածայնություններ կային նաև իսրայելական ղեկավարության մեջ, մասնավորապես Օլմերտը ձգտում էր ընդլայնելու և խորացնելու ռազմական գործողությունները, Բարաքը և Լիվնին աշխատում էին որքան հնարավոր է շուտ զինադադար կնքել և բանակցություններ սկսել:

բ. Եվրոպան և ԱՄՆ-ն ընդունեցին «Համասը» որպես վերոնշյալ հակամարտության բանակացող կողմ, ինչին երկար ժամանակ ձգտում էր «Համասը»: Դրա վառ ապացույցն է Մեծ Բրի-

տանիայի նախկին վարչապետ Թոնի Բլեյերի, ԱՄՆ-ի նախկին նախագահ Ջիմմի Քարթերի և Ֆրանսիայի տարբեր պաշտոնյաների հանդիպումները «Համասի» ներկայացուցիչների հետ: Արևմուտքը քաջ գիտակցում էր, որ նուր ապագայում՝ 2010 թ. հունվարին, նախագահական և օրենսդիր ժողովի ընտրություններում «Համասը» կարող է կրկնել 2006 թ. հունվարի խորհրդարանական ընտրություններում իր հաղթանակը, որից հետո նրա հետ բանախոսելը արդեն կլինի ծայրահեղ անհրաժեշտություն:

գ. Հակամարտությունը ակնհայտ դարձրեց Սիրիայի ավելի ճկուն դիրքորոշումը պաղեստինախորայելական հակամարտության հարցում, որը նապատակ ուներ բարենպաստ պայմաններ ստեղծելու Գոլանի բարձունքները վերադարձնելու համար:

դ. 2006 թ. ընտրություններից հետո «Համասի» ամենակարևոր խնդիրն էր միջազգային հարաբերություններում «Ֆաթիին» համարժեք ճանաչում ձեռք բերել, որն էլ նրան մեծ հաշվով հաջողվեց:

ե. Իսրայելին հարկավոր էր ձեռք բերել հնարավորինս երկարաժամկետ զինադադար կամ խաղաղություն, որն էլ, դատելով տվյալ զարգացումներից, Թել Ավիվը մեծ հաշվով կունենա:

ը. Եգիպտոսի նախագահ Հոսնի Մուբարաքը իր կառուցողական դիրքորոշմամբ ևս մեկ անգամ ապացուցեց, որ առանց Կահիրեի մասնակցության շատ դժվար է հասնել որևէ իրական ձեռքբերման Թել Ավիվ հակամարտության կարգավորման գործընթացում: Միևնույն ժամանակ Եգիպտոսը ևս մեկ անգամ ապացուցեց բոլոր շահագրգիռ կողմերին, որ Կահիրեն տարածաշրջանային այն միակ ուժն է, որը կարող է գործուն և իրական միջնորդի դերակատարություն ունենալ Իսրայելի հետ բանակցություններում:

2009 թ. մարտի 2-ին Շարմ էլ Շեյխում միջազգային կոնֆերանս կայացավ՝ նվիրված Գազայի վերականգնման հարցին, որտեղ որոշվեց, որ առաջիկա երկու տարիների ընթացքում Պաղեստինին կտրամադրվի 4,481 մլրդ դոլար օգնություն⁸¹: Որոշվեց նաև, որ այդ օգնությունը կփոխանցվի միայն պաղեստինյան վարչակազմին՝ Մահմուդ Աբբասի գլխավորությամբ: Պաղեստինին օգնություն տրամադրողների շարքում են ԱՄՆ-ն՝

⁸¹ Հարկ է նշել, որ պաղեստինյան վարչակազմը իրեն հարկավոր օգնության ցափե գնահատում էր 2,8 մլրդ դոլար, որից 1,3 մլրդ դոլարը կհատկացվեր Գազայում վերականգնողական աշխատանքներին, իսկ 1,5 մլրդ դոլարը՝ 2009 թ. պաղեստինյան բյուջեի պակասուրդ փակելուն:

⁸⁰ Հարկ է նշել, որ Համասի գործունեությունը պաշտոնապես արգելված է ԱՄՆ-ում, Կանադայում, Հորդանանում, Ավստրալիայում և Անգոլայում:

900 մլն դոլար, որից 300-ը՝ Գազային, Եվրահանձնաժողովը՝ 554 ՑԱՀԱԼ դոլար այդ թվում՝ Իտալիան՝ 100 ՑԱՀԱԼ դոլար, Անգլիան՝ 45 ՑԱՀԱԼ դոլար, Ֆրանսիան՝ 25 ՑԱՀԱԼ Եվրո, Շոտլանդի արաբական միապետությունները համաձայնվեցին առաջին հինգ տարիների ընթացքում հատկացնել 1,65 մլրդ դոլար, այդ թվում՝ Սաուդյան Արաբիան՝ 1 մլրդ դոլար, ՌԴ՝ պարեն և դեղորայք, 50 զրահամեքենա՝ առանց ռազմական սարքավորումների, և երկու ուղղաթիռ: Ի պատասխան նշված որոշմանը «Համաար» մեղադրեց հանդիպման մասնակիցներին կողմնակալության մեջ՝ նշելով, որ Գազայի վերականգնման համար օգնության բաշխման աշխատանքներում պետք է ներգրավված լինի նաև Համաարը:

Շարմ էլ Շեյխում կայացած համաժողովին հաջորդեց Կահիրեում մարտի 11-ին տեղի ունեցած «Համասի» հետ գաղտնի բանակցությունների երրորդ փուլը⁸², որի նախաձեռնությունը, ինչպես արդեն նշել էինք, պատկանում էր Օմար Սուլեյմանին: Բանակցությունների գլխավոր հարցերից մեկն էր Գիլադ Շալիթի ազատ արձակելու խնդիրը⁸³: Հասկանալով, որ Թեյ Ալիվ բանակցությունների հաջող ավարտը կախված է նաև Վաշինգտոնի դիրքորոշումից, ինչպես նաև նպատակ ունենալով մեծել ԱՄՆ-ի դիրքորոշումը «Համասի» նկատմամբ՝ 2009 թ. մարտի 17-ին Վաշինգտոն գործուղվեց Օմար Սուլեյմանը: Բանն այն էր, որ վերը նշված գաղտնի բանակցությունների ավարտին Կահիրեն «Համասի» և «Ֆաթիհ» ներկայացուցիչների հառաջարկել էր մինչև հուլիսի 7-ը պատասխանել, թե արդյոք պաղեստինյան երկու կողմերը համաձայն են հաշտեցման՝ եզիպտական առաջարկությունների հիման վրա, և Իսրայելի հետ խաղաղություն հաստատելու համար համաձայնագրի նախագծի դրույթներին⁸⁴: Կարելի է արձանագրել, որ Կահիրեն կողմից առաջարկված պաղեստինաիսրայելական հարաբերությունների նախնական կարգավորման համաձայնագրի

⁸² Իսրայելի կողմից բանակցությունները վարում էր Օֆեր Դեբելը՝ «Շաբակ» իսրայելական անվտանգության ծառայության նախկին տեղակալը, իսկ Եզիպտոսի կողմից Օմար Սուլեյմանը:

⁸³ Ինչպես հայտնի է, նա գերի է վերցվել «Համասի» կողմից 2006 թ. հունիսի 26-ին, որի դիմաց «Համաար» պահանջում էր ազատ արձակել իսրայելական բանտերից շուրջ 1000 պաղեստինցիներին, որոնց Իսրայելը դատապարտել էր անարեկցության մեջ՝ մեղադրանքի հիման վրա:

⁸⁴ Հարկ է նշել, որ «Համաս»-«Ֆաթիհ» հարաբերությունների կանոնակարգման համար բավականին ակտիվ քաղաքականություն է իրականացնում նաև Թուրքիան, որի դիրքորոշումը տվյալ հարցում հիմնականում համընկնում է Եզիպտասիական դիրքորոշման հետ:

նախագիծը կարող էր Իսրայելի համար տևական խաղաղություն, «Համասի» համար միջազգային ճանաչում ապահովել, իսկ Կահիրեի համար էլ՝ արաբական աշխարհում առաջնորդի դիրքերի վերահաստատում: Հետաքրքիր է այն հանգամանքը, որ Դամասկոսը ևս հույս ուներ տվյալ համաձայնագրով ապահովելու նաև Գոլանի բարձունքների վերադարձը:

Այս ամենին զուգընթաց Մուբարաքը հետամուտ էր նաև եզիպտական տարածքում «Համասի» գործունեության հնարավորին սահմանափակմանը: Օրինակ՝ ապրիլի 28-ին Եզիպտական իշխանությունները ձերբակալեցին «Համասի» պաշտոնական ներկայացուցիչ՝ Սամի Աբու Ջուհրիի եղբորը՝ Յուսեֆ Աբու Ջուհրիին, որը անօրինական ճանապարհով անցել էր Գազայից Եզիպտոս:

2009 թ. հունիսի 21-ին Կահիրե ժամանեց Իսրայելի պաշտպանության նախարար Էհուդ Բարաքը: Եզիպտոսի նախագահի հետ միասին նրանք քննարկեցին երկկողմ կարևորություն ունեցող մի շարք հարցեր, մասնավորապես երկկողմ գործադրվող ջանքերը արաբ-իսրայելական հակամարտության կարգավորման ուղղությամբ, պաղեստինյան տարբեր խմբավորումներ և Իսրայելի միջև բանակցության անհրաժեշտության մասին, այդ համատեքստում Կահիրեի միջնորդության անհրաժեշտության վերաբերյալ հարցերը: Իսրայելի պաշտպանության նախարարի պաշտոնական այցին Եզիպտոս՝ հունիսի 23-ին, հաջորդեց ՌԴ նախագահ Դ. Մեդվեդևի պաշտոնական այցը: Եզիպտոսը դրական արձագանքեց 2009 թ. վերջին Մոսկվայում Մերձավոր Արևելքին նվիրված միջազգային վեհաժողով կազմակերպելու ՌԴ նախագահի առաջարկին: Այդ կապակցությամբ իսկույն իր կարծիքը հայտնեց Վաշինգտոնը՝ հայտնելով, որ թեթ այդ վեհաժողովին մասնակցեն «Համասի» և «Հիզբալլահի» ներկայացուցիչները, ապա ԱՄՆ մասնակցություն չի ունենա: Տվյալ այցի շրջանակներում Եզիպտոսի և ՌԴ-ի միջև ստորագրվեց նաև ռազմական-տեխնիկական համագործակցության վերաբերյալ նոր համաձայնագիր, քանի որ հայտնի է, որ նախորդը դադարեցվել էր դեռ 1970-ականներին Անվար Սադատի նախաձեռնությամբ:

Եզիպտոսի հետախուզության պետ Օմար Սուլեյմանի հետ «Համասի» և «Ֆաթիհ» միջև հարաբերությունների, ինչպես նաև Իսրայելի հետ հաշտության նախագծի կետերը քննարկելու նպատակով հուլիսի 8-ին Կահիրե ժամանեց «Համասի» քաղաքական

նախագահ Խալեդ Մաշալը: Սակայն այս անգամ էլ հանդիպումը սպասված արդյունքները չբերեց:

Նպատակ ունենալով խթանելու պաղեստինյան երկու կողմերի միջև հաշտեցման գործընթացը՝ 2009 թ. սեպտեմբերի 9-ին Մուբարաքը «Համասին» և «Ֆաթհին» ներկայացրեց հաշտեցման նոր նախագիծ, որի համաձայն՝ կողմերին առաջարկվում էր նախագահական և խորհրդարանական ընտրությունները անցկացնել 2010 թ. կեսերին, քանի որ գործող խորհրդարանի լիազորությունները ավարտվում են 2010 թ. հունվարին: Հարկ է նշել, որ եգիպտական հաշտեցման նախաձեռնությունները դեռ չէին տվել սպասված արդյունքը: Ի պատասխան Մուբարաքի առաջարկությանը միայն սեպտեմբերի 28-ին «Համասի» քաղցյուրոյի ղեկավար Խալեդ Մաշալը հայտարարեց, որ բանակցությունների հերթական փուլը կանցկացվի 2009 թ. հոկտեմբերի կեսերին Եգիպտոսում Օմար Մուլեյմանի ղեկավարման ներքո, և որին պետք է մասնակցեն պաղեստինյան տարբեր ուժեր և խմբավորումներ:

Արդեն նույն թվականի սեպտեմբերի 13-ին Կահիրեում կայացավ հանդիպում Մուբարաքի և Իսրայելի վարչապետ Նեթանյահուի միջև: Հանդիպման հիմնական խնդիրն էր արաբ-իսրայելական հակամարտության համապարփակ նախագծի մշակման հարցը: Կահիրեն պնդում էր, որ Իսրայելը դադարեցնի հրեական բնակելի շինություններ կառուցելու գործընթացը Երուսաղեմում: Մուբարաքը նշեց նաև, որ Պաղեստինի արաբական անկախ պետության հռչակումը Կահիրեի համար ընդունելի է միայն 1967 թ. արաբ-իսրայելական պատերազմից առաջ գոյություն ունեցած սահմաններում՝ Արևելյան Երուսաղեմում մայրաքաղաքով, համաձայն ՄԱԿ-ի բանաձևերի⁸⁵:

⁸⁵ Եգիպտոսի՝ նման խիստ կեցվածքը վերլուծարանները մեկնաբանում են մի քանի պատճառներով. ա) Մույն թվականի սեպտեմբերի սկզբին Իսրայելի ՊՆ Բարաքի կողմից խրախուսվեց Արևմտյան ափին 366 հրեական նոր բնակելի շինությունների կառուցումը, բ) Հուլիսին կայացած ՄԱԿ Ան հերթական նիստի ժամանակ ընդհանուր համաձայնություն ձեռք բերվեց պաղեստինյան հարցի կարգավորման «հակաիսրայելական դիրքորոշում», գ) ԱՄՆ մերձավորարևելյան հատուկ բանագնաց Ջ. Միտչելի և Մուբարաքի դիրքորոշումը մերձավորարևելյան հակամարտության կարգավորման հարցում համընկնում էր, դ) Իսրայելի ԱԳ նախարար Լիբերմանը Արևմտյան Աֆրիկա կատարած իր այցելության ընթացքում համաձայնագիր ստորագրեց Արևմտյան Աֆրիկայի երկրների տնտեսական հանրության հետ (ECOWAS), ինչը հնարավոր էր դարձնում Եգիպտոսի դերակատարության նվազեցումը Աֆրիկյան մի շարք երկրների հետ հարաբերություններում: «Այ Աիրամ» կենտրոնի տնտեսագիտական փորձագետ Մազդի Սուբհին նշեց, որ որակապես նոր կապեր հաստատելով աֆրիկական երկրների հետ՝ Իսրայելը փորձում է ամրապնդել իր դիրքերը միջազգային

Պաղեստինյան կողմերի միջև հաշտության ձեռք բերման և Իսրայելի հետ հարաբերությունների կարգավորման ուղղությամբ 2010-2011 թթ. տարվող քայլերը ավելի պասիվ և ոչ արդյունավետ գտնվեցին, ինչը առաջին հերթին պայմանավորված էր արաբական աշխարհում սկիզբ առած բարդ և տարածաշրջանը ապակայունացնող ներքաղաքական զարգացումներով, որոնք լրատվամիջոցների կողմից հաճախ հիշատակվում են որպես «արաբական գարուն»:

հարաբերություններում՝ մինևույն ժամանակ նվազեցնելով Եգիպտոսի դերակատարությունը Աֆրիկայում:

ԱՂԱՎՆԻ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱԼ

ԶԻՆ-ՍԻՐԻԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱԼ
ՆՈՐ ԴՐՍԵՎՈՐՈՒՄՆԵՐ

1956 թ. օգոստոսի 1-ին Չինաստանի Ժողովրդական Հանրապետության (ՉԺՀ) և Սիրիայի Արաբական Հանրապետության (ՍԱՀ) միջև դիվանագիտական հարաբերությունների հաստատումից ի վեր երկու երկրները կայուն հարաբերություններ են զարգացրել և սատարել միմյանց միջազգային ասպարեզում: Սիրիայի կառավարությունը մշտապես հավատարիմ է եղել «մեկ Չինաստանի» ընդունման քաղաքականությանը՝ պաշտպանելով վերջինիս ինքնիշխանությունն ու տարածքային ամբողջականությունը: Պեկինն էլ մշտապես պաշտպանել է ՄԱԿ-ի համապատասխան բանաձևերի և «հող խաղաղության դիմաց» սկզբունքի հիման վրա երկխոսության ու քաղաքական բանակցությունների միջոցով Մերձավոր Արևելյան հակամարտության կարգավորման խաղաղ գործընթացը¹: Գտնելով, որ Մերձավոր Արևելքում (ՄԱ) կայուն խաղաղություն չի կարող հաստատվել առանց Սիրիայի՝ Չինաստանը, իբրև ՄԱԿ-ի Ան-ի մշտական անդամներ, որպես օրենք պաշտպանել է Սիրիային՝ Իսրայելի կողմից պաղեստինյան հողերի բռնագրավումը դատապարտելու և պաղեստինյան ինքնորոշման իրավունքը պաշտպանելու գործում: Պեկինը մշտապես հանդես է եկել Լիբանանի և Սիրիայի միջև դիվանագիտական կապերի հաստատման, Լիբանանի և Սիրիայի (Ղուանի բարձունքներ) գրավյալ տարածքներից իսրայելական ուժերի դուրսբերման, ինչպես նաև Իսրայելի ու արաբական երկրների միջև հարաբերությունների կարգավորման պաշտպանությամբ²:

Սիրիայի և Չինաստանի հայացքները մոտ են եղել նաև մար-

դու իրավունքների հետ կապված հիմնահարցերում: Երկու երկրները հանդես են եկել Արևմուտքի կողմից զարգացող երկրների ներքին գործերին միջամտելու փորձերի դեմ, որոնք որպես պատրվակ օգտագործում են վերոնշյալ հիմնախնդիրները³:

Սիրիայի և Չինաստանի միջև հարաբերությունները որակապես նոր մակարդակի բարձրացան 2004 թ. հունիսի 21-25-ը Բաշար Ալ-Ասադի՝ ՉԺՀ կատարած այցից հետո, որի ընթացքում կողմերը համագործակցության մի շարք պատանազրեր ստորագրեցին⁴: Այդուհետ երկու երկրների կառավարությունների, կուսակցությունների, զինված ուժերի միջև տարբեր մակարդակներով բարեկամական ու համագործակցային կապերն առավել ամրապնդվեցին: Հաճախացան քաղաքական ու ռազմավարական խնդիրների շուրջ բարձր մակարդակի քննարկումները⁵:

Հարկ է նկատել, որ սիրիական առաջնորդի այցը տեղի ունեցավ Իրաք ԱՄՆ-ի ներխուժման, ինչպես նաև Իրաքի ընդդիմադիր տարրերին նպաստելու գործում Սիրիայի մասնակցության կասկածանքով Դամասկոսի նկատմամբ ԱՄՆ-ի աճող ճնշման ֆոնի ներքո⁶: Պատահական չէր, որ Ալ-Ասադի՝ ՉԺՀ կատարած այցը գնահատվեց որպես Վաշինգտոնին հասցեագրված ուղերձ, որով Դամասկոսն ասես ընդգծում էր Սիրիայի նկատմամբ ԱՄՆ-ի պատժամիջոցների կիրառման անօգտակարությունը: Իրենց հերթին ՉԺՀ-ի արտգործնախարար Լի Ճաոսինը և ՍԱՀ-ում ՉԺՀ-ի դեսպանը Վաշինգտոնի պատժամիջոցները որակեցին իբրև «երկակի ստանդարտների քաղաքականություն»⁷: Նկատենք, որ դեռևս 2003 թ. ապրիլին Պեկինը դրվական էր Սիրիային՝ իրաքյան ճգնաժամի քաղաքական լուծման ուղղությամբ

³ Syria Supports China on Taiwan Issue Syria-China, Politics, Arabic News.com, 3.17.2005, <http://www.arabicnews.com/ansub/Daily/Day/050317/2005031712.html>; Сирия подтверждает приверженность политике одного Китая, Жэньминь Жибао, 08.11.2007, <http://russian.people.com.cn/31520/6298769.html>

2008 թ. մարտին Դամասկոսը սատարեց տիրեթյան իրադարձությունների նկատմամբ Պեկինի դրսևորած դիրքորոշումը՝ դրանք որակելով իբրև ՉԺՀ-ի միասնության և կայունության դեմ «ենեզգուրու» գործողություններ:

⁴ Китай и Сирия стабильно развивают отношения дружбы и сотрудничества, Жэньминь Жибао, 02.04.2008, с. 1, <http://russian.people.com.cn/31520/6385087.html>.

⁵ Christina Y. Lin, Syria in China's New Silk Road Strategy, China Brief, The Jamestown Foundation, Vol. X, Issue 8, 16.04.2010, p. 3.

⁶ Chris Zambelli, China Tests its Mettle in Syria Greater China, Asia Times Online, Thailand, 6.11.2008, p. 1.

⁷ Исторический визит президента Сирии в Китай, Ислам для всех, 22.06.2004, <http://islam.com.ua/news/1022/>.

¹ China to Boost Cooperation with Arabs, Xinhua News Agency, 13.01.2009. http://news.xinhuanet.com/english/2009-01/13/content_10647852.htm.

² Massoud Daher, China and the Middle East: Establishing a New Partnership, Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia), Shanghai International Studies University, Vol. 3, No. 1, 2009, p. 22.

գործադրած ջանքերի և իրաքյան խնդրում ԱՄՆ-ի ճնշումներին տեղի չտալու առիթով⁸: Սիրիայի նախագահ Բաշար Ալ-Ասադը ՉԺՀ-ի առաջատար «Renmin Ribao» թերթին տրված հարցազրույցում, ընդգծելով ՉԺՀ-ի՝ իբրև գերտերության կարգավիճակը, կարևորել էր ԽՍՀՄ-ի փլուզումից հետո Պեկինի դերի մեծացումը միջազգային գործերում, հատկապես այնպիսի փոքր երկրներին համար, ինչպիսին Սիրիան է⁹:

2004 թ. ՉԺՀ-ն ձեռնպահ քվեարկեց ՄԱԿ-ի ԱԽ-ի՝ սեպտեմբերի 2-ի 1559-րդ բանաձևին, որով պահանջում էր սիրիական ուժերի դուրսբերումը Լիբանանից¹⁰: Պեկինն անգամ սպառնաց Սիրիայի նկատմամբ պատժամիջոցների պահպանման դեպքում արգելափակել 2005 թ. հոկտեմբերին ՄԱԿ-ի ԱԽ-ի ընդունած 1636-րդ բանաձևը, որից հետո վերջինիս երեք համահեղինակներ՝ ԱՄՆ-ն, Մեծ Բրիտանիան և Ֆրանսիան, տեղի տվեցին¹¹: Նշենք, որ բանաձևի համաձայն՝ պահանջվում էր Սիրիայի լիիրավ համագործակցությունը Լիբանանի նախկին վարչապետ Ռաֆիկ Հարիրիի սպանության գործի փաստահավաք հետաքննությանը՝ կապված սպանությանը Սիրիայի հնարավոր մասնակցության հետ¹²:

Ենթադրվում է, որ ՉԺՀ-ն առավել մեծ ռազմավարական նշանակություն ձեռք բերեց Դամասկոսի համար հատկապես Սիրիային Լիբանանի վարչապետ Հարիրիի սպանության մասնակցության մեջ մեղադրելուց հետո¹³: Ուստի պատահական չէ, որ վերջին տարիներին Սիրիայի «ապակողմնորոշումը» դեպի Հեռավոր Ասիա, մասնավորապես ՉԺՀ գնահատվում էր իբրև Արևմուտքի հետ Դամասկոսի բարդ հարաբերությունների փոխհատուցման կամ հաղթահարման փորձ¹⁴:

⁸ Ji Hye Shin and John J. Tkacik, Jr., *China and the Middle East: A New Patron of Regional Instability*, The Heritage Foundation Leadership For America, No. 1974, 26.09.2006, p. 7.

<http://www.heritage.org/Research/AsiaandthePacific/bg1974.cfm>; Renmin Ribao, 14.04.2003, p. 3. <http://www.people.com.cn/GB/paper464/8941/834181.html>.

⁹ Jin Liangxiang, *Energy First. China and the Middle East*, Middle East Quarterly, Vol. XII: No. 2, Spring 2005. <http://www.meforum.org/article/694>.

¹⁰ Jin Liangxiang, նշվ. աշխ., էջ 1:

¹¹ MR, John W. Ballard, *Globalization's Impact on the Chinese War Machine*, National Security Agency, The U.S. Army War College, 2008, p. 24. <http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?Location=U2&doc=GetTRDoc.pdf&AD=ADA479051>.

¹² Massoud Daher, նշվ. աշխ., էջ 22.

¹³ Christina Y. Lin, նշվ. աշխ., էջ 4:

¹⁴ Virginie Delattre, *Syria on the Edge of a New Cooperation Era? Prospects for the EU-Syrian Association Agreement*, Department for Near/Middle East and North Africa, Friedrich-Ebert-Stiftung, Berlin, April 2010, p. 7.

Հին-սիրիական առևտրափոխանակման համագործակցությունը

Սիրիան, ոգեշնչված բարեփոխումների չինական մոդելով, ևս ձգտում էր «սոցիալիստական շուկայական տնտեսության», որում ներդաշնակորեն միախառնվում են տնտեսության ազատականացումն ու պետության խիստ դերակատարությունը¹⁵: Տնտեսության զարգացման և արդիականացման ՉԺՀ-ի անկախ ուղու որդեգրումը Սիրիայի պես զարգացող երկրում, ի տարբերություն ԱՄՆ-ի և Արևմուտքի կողմից առաջադրվող ազատ շուկայական մոդելի, ընդօրինակման արժանի և կենսունակ այլընտրանք էր գնահատվում¹⁶: Պատահական չէ, որ ըստ 2006 թ. Սիրիայի կառավարության մշակված զարգացման հնգամյա պլանի՝ երկրում պլանային տնտեսությունից շուկայական տնտեսության անցում կատարելու հարցում Սիրիան մտադիր էր փոխառնել հատկապես Հինաստանի կուտակած հաջող փորձը¹⁷:

Հինաստանը փորձում էր ապահովել իր ներկայությունն Սիրիայում՝ իբրև տնտեսական ներուժ ունեցող և տարածաշրջանում իր ազդեցության տարածման հենակետ ծառայող երկիր: Պեկինի հետաքրքրությունը Դամասկոսի՝ որպես հինավուրց «Մետաքսի ճանապարհի» առևտրային վերջնահանգույցի հանդեպ, չնայած Սիրիայի՝ իբրև Արևմուտքի կողմից «մերժվածի» կարգավիճակին, վկայում է, որ ՉԺՀ-ն Սիրիային կարևոր առևտրային գործընկեր է դիտել ՄԱ-ում¹⁸: Պեկինն իր «Մետաքսի ճանապարհի» ռազմավարությունում Սիրիային գնահատում էր որպես «ning jiu li» կամ «հարակից ուժ», որն էլ իր հերթին համընկնում էր Սիրիայի «Հայացք Արևելք»՝ դեպի Հինաստան ռազմավարության հետ¹⁹: Այն ՄԱ-ում Պեկինի հետզհետե ներգրավվածության հետ միասին կարող էր ընկալվել իբրև նոր «Pax Sinica»: Սիրիան կարող էր ՉԺՀ-ի համար եվրոպական շուկա մուտքի դարպաս ծառայել հատկապես Եվրամիության (ԵՄ) խոշոր երկրների՝ Ֆրանսիայի, Գերմանիայի և Մեծ Բրիտանիայի կողմից աճող հովանավորության ֆոնի վրա: Նշենք, որ Հինաստանը ԵՄ անդամակցության պատրաստվող բալկանյան (Սերբիա, Բոսնիա, Սլովենիա, Մակեդոնիա) կամ Լևանտի երկրներում ու տարածքներում վարում է են-

¹⁵ Նույն տեղում, էջ 1:

¹⁶ Chris Zambelis, *China Tests its Mettle in Syria* Greater China, նշվ. աշխ., էջ 1:

¹⁷ Китай и Сирия стабильно развивают отношения дружбы и сотрудничества, նշվ. աշխ., էջ 1:

¹⁸ Christina Y. Lin, նշվ. աշխ., էջ 3:

¹⁹ The Syrian Report, 11.05.2009; Gulf News, 12.01.2009.

թակառուցվածքային ծրագրերում ներդրումների իրականացման և առատ վարկերի տրամադրման ռազմավարություն, որտեղ ակտիվների ձեռքբերումը համեմատաբար էժան է: Ուստի պատահական չէր, երբ ԶԺՀ-ի փոխնախագահ Սի Ծինայինը 2009 թ. հոկտեմբերին կոչ արեց ԵՄ-ի անդամ բավկանյան խոշոր երկրներին (Հունգարիա, Բուլղարիա և Ռումինիա) ԵՄ-ի հետ իրենց կապերն օգտագործելու ի նպաստ վերջինիս անդամակցելու ենթակա բավկանյան փոքր երկրների²⁰: Այդ է թերևս պատճառը, որ ինչպես Բավկաններ, այնպես էլ Սիրիա Պեկինի՝ մուտք գործելու ջանքերը գնահատվում էին որպես վերջինիս կողմից ԵՄ-ի ետնադռնից մուտք գործելու փորձ²¹:

Ուշագրավ է, որ 2007 թ. հունիսի 26-ին Դամասկոսում չին-սիրիական համատեղ հանձնաժողովի երրորդ նիստին Սիրիան պաշտոնապես ճանաչեց ԶԺՀ-ի «շուկայական տնտեսության կարգավիճակը», Առևտրի համաշխարհային կազմակերպության սահմանած չափանիշներին Չինաստանի տնտեսության համապատասխանությունը, ԶԺՀ-ում պետական ֆինանսավորման՝ նվազագույնի հասցված լինելու և մենաշնորհների սահմանափակման փաստը: Հարկ է նկատել, որ նշյալ հիմնախնդիրների հետ կապված՝ Պեկինը տարածայնություններ ունի Արևմուտքի հետ²²: Հանդիպման ընթացքում կողմերը կրթության, տրանսպորտի և հաղորդակցությունների ոլորտներում համագործակցության վերաբերյալ համաձայնագրեր ստորագրեցին, պայմանավորվեցին խորացնել համագործակցությունը տեղեկատվական տեխնոլոգիաների, արդյունաբերության, նավթաքիմիական, գյուղատնտեսության, մանրագործվածքների, ենթակառուցվածքային շինարարության, էներգետիկայի, հեռահաղորդակցության ոլորտներում, համատեղ համալսարանների և հետազոտական կենտրոնների հիմնադրման գործում²³: Հանդիպման նպատակներից էր նաև սիրիաչինական բանկի հիմնադրումը՝ համատեղ ռիսկերի նվազեցման և երկկողմ ներդրումների խթանման

նպատակով²⁴: Պեկինը ողջունեց Սիրիայի ձեռնարկած քայլերը՝ բանկային համակարգի սեփականաշնորհման և Դամասկոսի ֆոնդային բորսայի ստեղծման ուղղությամբ մրցակցային գնազդայնում ապահովելու նպատակով²⁵: Սիրիայում չինական ներդրումների խրախուսման նպատակով Դամասկոս անաջարկեց Չինական արդյունաբերական գոտի (Chinese Industrial Zone) և Չինական տելեկոմ պարկ (China Telecom Park) հիմնել²⁶: Նշենք, որ Դամասկոսից 25 կմ հեռավորության վրա՝ «Դամասկոս-Բաղդադ» մայրուղուց դեպի հյուսիս արևելք՝ ԶԺՀ-ի Ճնծիան նահանգի ձեռնարկատերերի հիմնադրած Ադրա ազատ գոտու արդյունաբերական պուրակում կառուցված «China City»-ն դեպի Իրաք, Լիբանան և ընդհանրապես տարածաշրջանի այլ երկրներ չինական ապրանքների վաճառքի և վերաբեռնման (transshipment) հանգույց է ծառայել²⁷:

Չին-սիրիական համագործակցությունը զարգանում էր նաև էներգետիկ ոլորտում: Դեռևս 2005 թ. Չինաստանի նավթի-գազի ազգային կորպորացիան՝ ՉՆԳԱԿ-ը (China National Petroleum Corporation-CNPC), և Հնդկաստանի նավթի և բնական գազի կորպորացիան 573 ՑԱՀԱՎ դոլարի գործարք կնքեցին Ալ-Ֆուրաթի նավթի և գազի հորատների նկատմամբ իրավունքների ապահովման մասին²⁸: 2008 թ. Պեկինն ու Դամասկոսը պայմանագիր ստորագրեցին Սիրիայի արևելյան հատվածում՝ Աբու Խաշբ շրջանի մոտ, 1,5 մլրդ դոլար արժողությամբ նավթազտման գործարանի կառուցման վերաբերյալ, որը Սիրիան տարիներ առաջ փորձում էր կառուցել Հյուսիսային Կորեայի օգնությամբ: ՉՆԳԱԿ-ին նախատեսվում էր 85 % մասնաբաժին համատեղ ձեռնարկությունում, որն այդ տարվա վերջին իր գործառնությունները սկսելիս պարտավորվում էր ապահովել օրական ավելի քան 110.000 բարել նավթի արդյունահանում²⁹: 2008 թ. սեպտեմբերին Չինաստանի նավթաքիմիական կորպորացիան (China Petroleum & Chemical Corporation-SINOPEC) Կանադայի Տանգանյիկա նավթային ընկերության (Canada's Tanganyika Oil Company) գնման վերաբերյալ 2 մլրդ դոլարի պայմանագիր կն-

²⁰ Christina Y. Lin, նշվ. աշխ., էջ 3-5: Միջերկրական ծովի երկայնքով ԵՄ-ի, Հյուսիսային Աֆրիկայի և ՄԱ-ի երկրների միջև ազատ առևտրային գոտու ստեղծման նպատակով 1995 թ. Բարսելոնում հիմնվել էր Միջերկրածովյան միությունը:

²¹ Global Arab Network, 16.10.2009.

²² Syria: Befriending Beijing, Oxford Business Group, 2.07.2007, էջ 1: <http://www.joshualandis.com/blog/?p=304>. Շուկայական տնտեսության կարգավիճակն օգնում է երկիրը պաշտպանել հակադեմոկրատիային պահանջներից, որում Չինաստանը հաճախ է մեղադրվում:

²³ MR. John W. Ballard, նշվ. աշխ., էջ 23:

²⁴ Syria: Befriending Beijing, նշվ. աշխ., էջ 1; Forward Magazine, Damascus, 26.01.2009.

²⁵ Forward Magazine, Damascus, 26.01.2009.

²⁶ Chris Zambelis, նշվ. աշխ., էջ 1:

²⁷ Forbes, New York City, 21.05.2009.

²⁸ MR. John W. Ballard, նշվ. աշխ., էջ 23:

²⁹ J. Peter Pham, China's Interests in the Middle East and North Africa in the Light of Recent Developments in those Regions, Atlantic Council, 13.04.2011, p. 4.

քեց, որը Սիրիայի նավթարդյունաբերության ոլորտում մեծ շահեր ուներ³⁰:

Լշենք նաև, որ 2010 թ. ապրիլին տեղական և օտարերկրյա ներդրողներին ներգրավելու նպատակով Սիրիայի նավթագազային միջազգային «ՍԻՐՕՅԼ 2010» (SYROIL 2010) 7-րդ ցուցահանդեսին Սիրիան առավել մեծ թվով պայմանագրեր էր նախատեսում կնքել հատկապես չինական նավթային ընկերություններին հետ³¹: Կողմերը քննարկել էին նաև Իրաքի արևմտյան Աքքաս (Akkas) դաշտերից դեպի Սիրիա բնական գազամուղի կառուցման նախագիծը³²:

Չինական ընկերությունները ներգրավված էին Սիրիայի երկու հիմնական՝ Ջարլեհի (Jableh) բամբակի ֆաբրիկայի և մայրաքաղաքի մոտ գտնվող Դութա (Ghuta) շրջանի հիդրոէլեկտրակայանի կառուցման նախագծերում³³: Դեռևս 2004 թ. հունիսին Բաշար Ալ-Ասադի՝ ՉԺՀ կատարած այցի ընթացքում Սիրիան չինական ընկերությունների հետ շահավետ պայմանագրեր էր ստորագրել, որոնց շարքում՝ տեքստիլ ֆաբրիկայի և 150 մլն դոլար արժողությամբ ցեմենտի արտադրության գործարանի կառուցման վերաբերյալ պայմանագրերը³⁴:

Լշենք, որ 2007 թ. երկու երկրների միջև առևտրի ծավալը կազմել է 1,87 մլրդ դոլար՝ 2006 թ. համեմատությամբ ապահովելով 32,9 % աճ: Չինական ապրանքների արտահանումը Սիրիա կազմել է 1,862 մլրդ դոլար՝ 2006 թ. համեմատությամբ 37,3 %-ով ավելի: Արդյունքում Չինաստանը դարձել էր խոշորագույն ներկրողը Սիրիա³⁵: 2010 թ. երկու երկրների միջև առևտրի ծավալը հասել է 2,48 մլրդ ԱՄՆ դոլար՝ կազմելով ՉԺՀ-ի ողջ արտաքին առևտրի ընդամենը 0,08 %-ը: Միևնույն ժամանակամիջոցին, Սիրիայից Չինաստան ներկրումը կազմել է ընդամենը 40 մլն ԱՄՆ դոլար³⁶: Առևտրային հաշվեկշիռի կարգավորման նպատակով,

³⁰ Parris H. Chang, China's Policy Toward Iran And The Middle East, The Jewish Institute for National Security Affairs, USA, 24.11.2009, p. 11. <http://www.jinsa.org/publications/research-articles/middle-east/chinas-policy-toward-iran-and-middle-east#.UBji6KKBK1kg>

³¹ Xinhua News Agency, 5.04.2010.

³² The Wall Street Journal, 1.04.2010.

³³ Merchant of Weapons of Mass Destruction to the Axis of Evil, A National Security Report, American Defense Council, 2002, p. 25.

³⁴ Исторический визит президента Сирии в Китай, ևշվ. աշխ., էջ 1:

³⁵ Китай и Сирия стабильно развивают отношения дружбы и сотрудничества, ևշվ. աշխ., էջ 1:

³⁶ Qu Xing, The UN Charter, the Responsibility to Protect, and the Syria Issue, China International Studies, March/April 2012, p. 15.

որը հիմնականում արտոնյալ առևտրային համաձայնագրերի ու յուրանի արժեզրկման հետևանք էր, Չինաստանը խրախուսում էր երկու երկրների միջև զրոսաշրջության զարգացումը³⁷: Լշենք, որ 2008 թ. դրությամբ Չինաստանը դարձել էր Սիրիայի խոշորագույն առևտրային գործընկերը³⁸:

2009 թ. հոկտեմբերին ՉԺՀ-ի և ՍԱՀ-ի կառավարությունների միջև կրկնակի հարկումը բացառելու և հարկումից խուսափելը կանխելու մասին համաձայնագիր ստորագրվեց³⁹: 2011 թ. մարտին Դամասկոսում չինացի և սիրիացի գործարարների խորհրդի նախաձեռնությամբ կազմակերպվեց առևտրաուսուսական հարցերով չին-սիրիական համաժողովը, որի ընթացքում քննարկվեցին երկու երկրների միջև համագործակցության և տարբեր ոլորտներում համատեղ առևտրային ներդրումային նախագծերի իրականացման հետ կապված խնդիրներ: Սիրիական կողմը չինացի գործարարներին կոչ արեց օգտվելու Սիրիայի ներդրումային բարենպաստ միջավայրի, ինչպես նաև ներդրումների խրախուսման ու ներդրողների շահերի երաշխավորման վերաբերյալ կառավարության ընդունած որոշումների հանգամանքից⁴⁰:

Չին-սիրիական ռազմաքաղաքական համագործակցությունը

ՉԺՀ-ի ՍԱՀ-ի միջև ռազմական համագործակցության ուղղությամբ առաջին քայլերից է համարվում 1969 թ. Սիրիայի բանակի շտաբի պետ Մուստաֆա Թլասի գլխավորած զինվորականների առաքելության այցը Պեկին և ՉԺՀ-ի հետ ռազմական գործարքի կնքումը⁴¹: Խնդիրն այն է, որ «Սառը պատերազմի» տարիներին սիրիական իրթինները հեռավոր գործողության կարողություններով ընդլայնելու գործընթացից ԽՍՀՄ-ի հրաժարումը ՍԱՀ-ին ստիպեց փնտրել այլ գործընկերներ: Պեկինն էլ, օգտվելով Սիրիայում և ՄԱ-ում ԽՍՀՄ-ի ազդեցության թուլացումից, փորձեց լրացնել զենքի շուկայում առաջացած բացը: Հարկ է նկատել,

³⁷ Chris Zambelis, China Tests its Mettle in Syria Greater China, ևշվ. աշխ., էջ 1:

³⁸ Parris H. Chang, ևշվ. աշխ., էջ 10:

³⁹ Bilateral Relations, Ministry of Foreign Affairs, the People's Republic of China, 22.08.2011. <http://www.fmprc.gov.cn/eng/wjby/zjzj/xybfs/gjlb/2888/>.

⁴⁰ Участники сирийско-китайской конференции по вопросам торговли и экономики обсудили сферы совместного сотрудничества, SANA, 29.03.2011. <http://sana.sy/rus/329/2011/03/29/339178.htm>.

⁴¹ East: Meri Haddad, Jurj Mari - addad, Revolutions and Military Rule in the Middle East: The Arab states pt. I: Iraq, Syria, Lebanon and Jordan, Vol. 2, 1973, p. 380.

որ չինական զենքի վաճառքից ստացվող միջոցները ուղղորդվել են երկրի՝ դինամիկ աճող տնտեսության և ռազմարդյունաբերության՝ ժողովրդական ազատագրական բանակի՝ ԺԱԲ-ի (People's Liberation Army-PLA) ֆինանսավորմանը⁴²:

Բնականաբար, չինական զենքի որոշակի տեսակների, հատկապես քայխտիկ և թևավոր հրթիռների, միջուկային զենքի հետ առնչվող որոշ զինատեսակների արտահանման փաստն այնպիսի վարչակարգ ունեցող երկրների, ինչպիսիք են Իրանը, Իրաքը, Պակիստանը, Հյուսիսային Կորեան, Սաուդյան Արաբիան և Սիրիան, չէր կարող չմտահոգել Վաշինգտոնին: Ուստի զենքի արտահանման և չտարածման ուղղությամբ չին-ամերիկյան առճակատումն անխուսափելի էր, որը խորացավ ԱՄՆ-ի նախագահ Ռոնալդ Ռեյգանի վարչակազմի կառավարման վերջին տարիներից⁴³:

Ըստ երկայնակի 1980-ականների վերջին ու 1990-ականների սկզբին Սիրիա և տարածաշրջանի այլ պետություններ միջին հեռավորության քայխտիկ հրթիռային համակարգեր և դրանց առնչվող տեխնոլոգիաներ արտահանելու վերաբերյալ որոշումը Պեկինի առաջին լուրջ հայտն էր՝ իբրև ՄԱ-ում ուժերի հավասարակշռության վրա ազդելու ներքո ունեցող երկրի⁴⁴, որն աննկատ չմնաց Վաշինգտոնի կողմից: Վերջինս 1987 թ. Հրթիռային տեխնոլոգիաների վերահսկողության ռեժիմի՝ ՀՏՎՌ-ի (Missile Technology Control Regime-MTCR) հովանու ներքո սահմանափակումներ մտցրեց ՉժՀ-ին համակարգչային և այլ տեխնոլոգիաներ վաճառելու հարցում⁴⁵:

ԱՄՆ-ի և Իսրայելի հետախուզական տվյալների համաձայն՝ Սիրիան և Չինաստանը 1988 թ. մայիսին քննարկել էին Դամասկոսի չինական «M-9» դասի գործողության կարճ շառավղով 170 մլն դոլար արժողությամբ 140 հրթիռների վաճառքի հարցը⁴⁶: Գործարքը պետք է ֆինանսավորեր Լիբիայի նախագահ Մուամ-

մար Կադդաֆին հրթիռներից 80-ը Լիբիային տրամադրելու պայմանով⁴⁷: Սակայն ԱՄՆ-ի ճնշման տակ 1989 թ. վերջին Պեկինը հրաժարվեց հրթիռների վաճառքի վերաբերյալ 1988 թ. Սիրիայի հետ ձեռք բերված պայմանավորվածությունից⁴⁸: Արդյունքում Սիրիան 1989-1990 թթ. մեկ այլ՝ «Scud-B» դասի հրթիռների ձեռքբերման նպատակով դիմեց Հյուսիսային Կորեային⁴⁹:

Այնուհանդերձ, ԱՄՆ-ի հետախուզական ծառայությունների պնդմամբ 1991 թ. ապրիլին Չինաստանը Սիրիային քայխտիկ հրթիռներ էր վաճառել, ուստի Վաշինգտոնը պատրաստվում էր Պեկինի նկատմամբ տնտեսական պատժամիջոցներ կիրառել⁵⁰: 1991 թ. նոյեմբերին ԱՄՆ-ի պետքարտուղար Ջեյմս Բեյքերի ՉժՀ կատարած այցի ընթացքում պաշտոնական Պեկինը կրկին խստացավ չեղյալ հայտարարել Դամասկոսի հետ ստորագրված «Մ-9» դասի հրթիռային գործարքը⁵¹:

Հակառակ դրան՝ 1992 թ. Հայեպի և Համայի սիրիական հրթիռային կայաններ չին գիտնականների այցի ժամանակ Չինաստանը տեխնոլոգիական աջակցություն ցուցաբերեց Սիրիայի հրթիռային արտադրությանը⁵²: ԿՀՎ-ի տվյալների համաձայն՝ 1992 թ. Չինաստանը 250 մլն ԱՄՆ դոլարի միջուկային և հրթիռային տեխնոլոգիա է վաճառել արաբական մի շարք երկրների, այդ թվում՝ Սիրիային⁵³: 1992 թ. սեպտեմբերին Իսրայելի արտգործնախարար Դավիթ Լևին՝ ՉժՀ կատարած այցի ընթացքում Չինաստանի ղեկավարությունից ՄԱ-ի երկրներ չինական զենքի վաճառքի դադարեցման, ինչպես նաև Դամասկոսի հետ

⁴⁷ Kenneth Timmerman, Weapons of Mass Destruction: The Cases of Iran, Syria, and Libya, Simon Wiesenthal Center, Los Angeles, 1992, p. 70; http://www.nti.org/media/pdfs/syria_missile.pdf?_t=1316466791.

⁴⁸ Bush Welcomes China's Promise on Missile Exports, The Financial Times, London, 12.12.1989, p. 3.

⁴⁹ Barry Rubin, North Korea's Threat to the Middle East and the Middle East's Threat to Asia, Middle East Review of International Affairs. <http://meria.idc.ac.il/books/brkorea.html>. 1991 թ. սիրիական «Ալ-Յարմուկ» (Al-Yarmouk) նալը Սիրիա տեղափոխեց 500 կմ գործողության շառավղով բարելավված 24 միավոր «Scud-B» դասի հրթիռ և նոս 20 հրթիռակիր: Այդ հրթիռները սիրիական արտադրության քիմիական մարտավախիկներով էին ապահովված և Սիրիայի կողմից Իսրայելում ցանկացած թիրախի ավելի մեծ ճշգրտությամբ հարվածելու հնարավորությամբ էին օժտված:

⁵⁰ R. Jeffrey Smith, China Aid on Algerian Reactor May Violate Pledges, The Washington Post, 20.04.1991, p. A17.

⁵¹ Evan S. Medeiros & Bates Gill, Chinese Arms Exports: Policy, Players, and Process, Strategic Studies Institute, August 2000, p. 8.

⁵² The New York Times, 5.04.1992, p. A 27.

⁵³ George D. Moffett III, Bush, Congress Clash on China, Christian Science Monitor, 27.02.1992, p. 1.

⁴² Chris Zambelis, Geopolitics of Sino-Syrian Relations, նշվ. աշխ., էջ 2; Kristen Gunness, նշվ. աշխ., էջ 1:

⁴³ S. Evan Medeiros & Bates Gill, Chinese Arms Exports: Policy, Players, and Process, Strategic Studies Institute, August 2000, p. 1.

⁴⁴ Nuclear Threat Initiative (NTI). www.nti.org/db/China/mmeos.htm.

⁴⁵ Chris Zambelis, Geopolitics of Sino-Syrian Relations, China Brief, The Jamestown Foundation, Vol. 8, Issue: 20, 24.10.2008, p. 1. http://www.frankhaugwitz.info/doks/security/2008_10_27_China_Energy_Syria_Jamestown.PDF.

⁴⁶ Michael R. Gordon, Syria is Studying New Missile Deal, The New York Times, 22.06.1988. <http://www.nytimes.com/1988/06/22/world/syria-is-studying-new-missile-deal.html>; China to Sell Syria Missiles, The Independent, 1.04.1989, p. 8.

ստորագրված «Մ-9» դասի հրթիռային գործարքը չեղյալ հայտարարելու վերաբերյալ խոստում կորզեց⁵⁴։

Այսպիսով՝ 1993 թ. ԱՄՆ-ի նախագահ Բիլ Բլինթոնի վարչակազմի և Իսրայելի ճնշման ներքո Պեկինը 1990-ականների վերջերին նվազեցրեց Սիրիա իրականացվող ռազմական առաքումները՝ հրաժարվելով ոչ սովորական սպառազինության (non-conventional weapons) և հրթիռային համակարգերի վաճառքից⁵⁵։ Սակայն 1994 թ., հակառակ ԱՄՆ-ին տրված իր հավաստիացումներին, Պեկինը շարունակեց իր անուղղակի աջակցությունը ԱԱՀ-ի հակահրթիռային զարգացման ծրագրին⁵⁶։ ԱՄՆ-ի ԿՀՎ-ի տվյալների համաձայն՝ 1996 թ. Չինաստանի բարձր ճշգրտությամբ սարքավորումների ներմուծման-արտահանման կորպորացիան (China Precision Machinery Import-Export Corporation-CPMIEC) հրթիռներին նախնական բաղադրիչներ է տրամադրել Սիրիայի հրթիռային արտադրական կարողությունների զարգացմամբ զբաղվող հետազոտական ինստիտուտին⁵⁷։ Իսկ 1997 թ. ուղղակի չեղյալ է հայտարարվել Չինաստանից առաջադեմ «M-9» դասի միջին հեռավորության բալիստիկ հրթիռների ձեռքբերման վերաբերյալ Սիրիայի հետ կնքված գործարքը։ 1990-ականների վերջերին հեղուկ վառելանյութով լիցքավորվող հրթիռային շարժիչների, դրանց արտադրական կարողությունների զարգացման գործում աջակցությունը Սիրիան ստանում էր հիմնականում Հյուսիսային Կորեայից, ինչպես նաև չինական ու ռուսական ընկերություններից։ ԱԱՀ-ն չինական պինդ վառելիքային շարժիչների համար տեխնոլոգիաներ, ինչպես նաև ուղղորդող համակարգեր ձեռք էր բերում հիմնականում Իրանի և երրորդ կողմի միջոցով։ 1999 թ. Սիրիան պինդ վառելիքային հրթիռների համար հիմնական բաղադրիչ համարվող չինական ծագման 10 տ ալյումինի փոշի է ներկրել Հյուսիսային Կորեայից⁵⁸։ Այն տրամադրվել է Սիրիայում հրթիռային և քիմիական զենքերի ծրագրերով զբաղվող Գիտական ուսումնասիրությունների և հե-

տազոտությունների կենտրոնին (Scientific Studies and Research Center-Centre des Etudes et de Recherche Scientifique)⁵⁹։

1999 թ. Իրանի, Պակիստանի և Հյուսիսային Կորեայի միջոցով Սիրիան փորձել է ձեռք բերել միջին հեռավորության, շարժական-մեկնարկով հրթիռային չինական տեխնոլոգիաներ⁶⁰։

Որոշ տեղեկությունների համաձայն՝ 2000 թ. հունիսին Չինաստանն աջակցել է Սիրիայի «երկիր-երկիր» (surface-to-surface) դասի բալիստիկ հրթիռային ծրագրին՝ վերջինիս արտադրության համար տրամադրելով ուղղորդող համակարգեր, հրթիռային շարժիչներ և պինդ վառելիք⁶¹։ Հիշեցնենք, որ գրվելով ՉԺՀ-ից ուղղակիորեն հրթիռներ ձեռք բերելու հնարավորությունից՝ Սիրիան ստիպված էր նման խնդրանքով դիմել Իրանին, Պակիստանին և Հյուսիսային Կորեային⁶²։

2004 թ. մայիսին Պեկինը տեխնիկական մասնագետներ գործուղեց Դամասկոս գործողության միջին շառավղով «Scud» դասի հրթիռային ծրագրի ընդլայնման գործում Սիրիային աջակցելու նպատակով⁶³, որն ըստ էության՝ Սիրիայի հրթիռային ծրագրերի գլխավոր մատակարար Հյուսիսային Կորեային փոխարինելու նպատակ էր հետապնդում⁶⁴։ Արդեն իսկ 2007 թ. հունվարին Իսրայելի «Arrow Missile Defense System»-ը հաղորդեց սիրիական «Scud-D» դասի գործողության կարճ շառավղով բալիստիկ հրթիռի մեկնարկի մասին⁶⁵։ Որոշ տեղեկությունների համաձայն՝ 2007 թ. վերջին Պեկինը պատրաստվում էր Իրանին ու Սիրիային «Վ-10» կործանիչներ վաճառել, որի պատրաստման տեխնոլոգիան օգտագործվել էր իսրայելական «Լավի» (Lavi) կործանիչների նախատիպի զարգացման գործում։ Ուշագրավն այն է, որ

⁵⁴ China to Show 'Restraint' in Arms Sales to Middle East, The Jerusalem Post, 23.05.1993; Dan Izenberg, Chinese FM Promises 'No Arms Sales to Mideast', The Jerusalem Post, 18.09.1992.

⁵⁵ Syria Seeks to Bolster Military Ties with China, Al Bawaba, 27.09.2000. <http://www.albawaba.com/news/syria-seeks-bolster-military-ties-china>.

⁵⁶ MR. John W. Ballard, *ԱՂՎ. աշխ.*, էջ 23:

⁵⁷ Merchant of Weapons of Mass Destruction to the Axis of Evil, *ԱՂՎ. աշխ.*, էջ 24-25: Չինական ընկերությունը «M-11» դասի հրթիռների խոշոր արտադրող և գնող է հրթիռային բիզնեսում:

⁵⁸ Bill Gertz, Washington Times, 28.10.1999, p. A1.

⁵⁹ Joseph S. Bermudez, Jr., A History of Ballistic Missile Development in the DPRK, Occasional Paper No. 2, Center for Nonproliferation Studies, November 1999, p. 19.

⁶⁰ Merchant of Weapons of Mass Destruction to the Axis of Evil, *ԱՂՎ. աշխ.*, էջ 23-24:

⁶¹ Syria Missile Chronology, NTI by the James Martin Center for Nonproliferation Studies at the Monterey Institute of International Studies, Monterey, USA, 2011, p. 23. http://www.nti.org/media/pdfs/syria_missile.pdf?_id=1316466791; Ross Dunn, Beijing, Helping Syria with Missiles, The Times, London, 5.06.2000.

⁶² MR. John W. Ballard, *ԱՂՎ. աշխ.*, էջ 21: Փխնեյանը 2003 թ. երկրորդ կեսին օգնեց Սիրիային զարգացնելու «Scud C» և «Scud D» դասի հրթիռային ծրագրերը:

⁶³ Massoud Daher, *ԱՂՎ. աշխ.*, էջ 22; China Increases Aid to Syrian Missiles, Middle East Newsline, 13.05.2004. http://menewline.com/stories/2004/may/05_13_1.html.

⁶⁴ <http://nucnews.net/nucnews/2004nn/0405nn/040512nn.htm#345>. Փխնեյանն ապահովում ու աջակցում էր «Scud C» և «Scud D» դասի հրթիռային ծրագրերի զարգացմանը:

⁶⁵ MR. John W. Ballard, *ԱՂՎ. աշխ.*, էջ 24:

խրայելական որոշ փորձագետների կարծիքով՝ ՄԱ-ի երկրներ արտահանված չինական զինատեսակների մի զգալի մասն ընդօրինակվել է իսրայելական զենքի համակարգերից⁶⁶:

Տեղեկություններ կան նաև, որ Պեկինը Դամասկոսին սիրիական հակահրթիռային և զանգվածային ոչնչացման զենքի ծրագրերին առնչվող ռազմական տեխնիկա, ինչպես նաև քիմիական զենք է մատակարարել: Ըստ այդ աղբյուրների՝ 1991 թ. նոյեմբերին ՉժՀ-ն համաձայնել է ՍԱՀ-ին վաճառել 30 կվտ նեյտրոնային աղբյուրով հետազոտական հետակոր: Թեև Ատոմային էներգիայի միջազգային գործակալություն (ԱԷՄԳ) այս տեղեկատվությունը հաստատել է միայն 1992 թ. մարտին, այնուհանդերձ սարքավորման ու նրա հետագա կարգավիճակի վերաբերյալ մանրամասները հայտնի չեն: Տեղեկություն կա նաև Դամասկոսի մոտակայքում չինական օժանդակությամբ քիմիական և կենսաբանական զենքի հնարավոր արտադրության համար ստորգետնյա հաստատություն կառուցելու վերաբերյալ: 1992 թ. ԿՀԿ-ի տնօրեն Ռոբերտ Գեյթսը հայտարարել էր, որ Սիրիան Պեկինի օգնությանն է դիմել քիմիական և կենսաբանական մարտազինիկների զարգացման գործում: Ըստ ՀՏԿՌ-ի 1997 թ. հաղորդագրության՝ «Չինաստանի Մեծ պատ» արդյունաբերական կորպորացիան (China Great Wall Industry Corporation-CGWIC) հրթիռային փորձարկման կարևոր տեխնոլոգիա է մատակարարել Իրանին: Նույն աղբյուրի համաձայն՝ իրանական ու սիրիական ընկերությունները համագործակցել են ՉժՀ-ից զենված տեխնոլոգիաները «Scud C» դասի հրթիռների արդիականացման նպատակով օգտագործելու ուղղությամբ⁶⁷:

Նախքան 1997 թ. հոկտեմբերի ՀՏԿՌ-ի վաշինգտոնյան զագաթնաժողովը ՄԱՆ-ի նախագահ Բիլ Քլինթոնի վարչակազմը Չինաստանի նկատմամբ կրկին ճնշում գործադրեց՝ արտահանման վերահսկումն իրականացնելու և միջուկային ու հրթիռային համագործակցությունն Իրանի հետ դադարեցնելու

նպատակով: Ամիսներ անց ՄԱՆ-ի պաշտպանության նախարար Վիլյամ Կոհենը Պեկինում նշյալ խնդիրների քննարոմից հետո ստացավ չինական բարձրաստիճան պաշտոնյաների, այդ թվում՝ նախագահ Չիան Չեմինի համաձայնությունը՝ հակաՆԱԿ-ի թևավոր հրթիռների և հարակից այլ հակահրթիռային տեխնոլոգիաների առաքումը դադարեցնելու վերաբերյալ⁶⁸: ՄԱՆ-ի կառավարությունը հրապարակեց նաև ՉժՀ-ի ավելի վաղ որոշումը՝ Սիրիային մեկ փուլով պինդ վառելանյութով լիցքավորվող «M-9» հրթիռներ տրամադրելու գործարքից հրաժարվելու մասին⁶⁹: Այնուհանդերձ, ԿՀԿ-ի հաշվետվությունները վկայակոչում էին Սիրիային չինական «M-11» դասի հրթիռներին առնչվող ուղղորդող սարքավորումների վաճառքի հնարավորությունը⁷⁰:

Փորձագետները գտնում են, որ Սիրիան, հակառակ միջուկային տեխնոլոգիաների հանդեպ հետաքրքրության ցուցաբերմանը և ԱԷՄԳ-ի երաշխիքների ներքո ՉժՀ-ի տրամադրած հետազոտական փոքր ռեակտորի առկայությանը, երբևէ հետամուտ չի եղել միջուկային զենքի զարգացման գործին⁷¹: Չինաստանի կողմից Սիրիային և տարածաշրջանի այլ երկրներին ռազմական տեխնոլոգիաների վաճառքն իրականում չի փոխել և մոտ ապագայում չէր էլ կարող փոխել տարածաշրջանային ուժային հավասարակշռությունը:

Կարծում ենք՝ Վաշինգտոնի խիստ հակազդեցությունը Պեկինի կողմից Դամասկոսին ցուցաբերվող ռազմական աջակցությանը և Սիրիայում Չինաստանի ներկայության ընդլայնմանը այլ դրոպապատճառներով էր պայմանավորված, եթե հաշվի առնենք, որ ԽՍՀՄ-ի փլուզումից հետո նոր աշխարհակարգում ՄԱՆ-ի հետ իբրև պոտենցիալ մրցակից պետություն կարող էր հանդես գալ միայն ՉժՀ-ն: ՄԱՆ-ի արտաքին ակտիվության ամենամակերեսային վերլուծություններն անգամ ցույց են տալիս, որ վերջին տարիներին Վաշինգտոնի հիմնական մտահոգությունը և միջազգային թատերաբեմում նրա գործողությունների հիմնական շարժառիթը Չինաստանն է: Միջազգային վերլուծաբանների մեծ մասն այն կարծիքին է, որ «ՄԱՆ-ի դարաշրջանն ավարտվում է», և շատ մոտ ապագայում Չինաստանի տնտեսությունը կգերազանցի ՄԱՆ-ին՝ վերջինիս մղելով երկրորդ տեղը: Այստեղից էլ

⁶⁶ The Jerusalem Post, 25.10.2007. «1-10» կործանիչների պատրաստման տեխնոլոգիան Չինաստանի վաճառվել էր օրյանալի հետ կապված աշխատանքները Իսրայելի կողմից դադարեցվելուց հետո, ինչը կապված էր հարցի ֆինանսական կողմի հետ:

⁶⁷ Gerald M. Steinberg, Chinese Policies on Arms Control and Proliferation in the Middle East. China Report, China And The Middle East, No. 3-4, 1998, pp. 381-400. <http://faculty.biu.ac.il/~steing/arms/china.html>. China Great Wall Industry Corporation (CGWIC) 1980 թ. հիմնադրված և ՉժՀ-ի կառավարության կողմից լիազորված կոմերցիոն կազմակերպություն է: Այս մասին տե՛ս <http://www.cgwic.com/about/>.

⁶⁸ Steven Erlanger, US Says China Vows to Stop Sending Iran Anti-Ship Cruise Missiles, New York Times, 18.10.1997.

⁶⁹ Merchant of Weapons of Mass Destruction to the Axis of Evil, *ԵՂՂ*, աշխ., էջ 24:

⁷⁰ US Say China Cancelled Syria Missile Deal, Reuters, 16.10.1997.

⁷¹ Merchant of Weapons of Mass Destruction to the Axis of Evil, *ԵՂՂ*, աշխ., էջ 23:

ԱՄՆ-ի ձգտումը՝ կասեցնելու ՉԺՀ-ի տնտեսության աճը՝ վերջինիս մուտքն արգելափակելով ինչպես էներգետիկ և բնական այլ պաշարներով հարուստ, այնպես էլ ռազմավարական կարևորություն ներկայացնող երկրներում ու տարածաշրջաններում: ԱՄ-ն Չինաստանի համար ռազմավարական կարևորություն ներկայացնող տարածաշրջան է, որտեղ շրջափվում են Պեկինի ներդրումային ու էներգետիկ անվտանգությանն առնչվող շահերը: Սիրիան ԱՄ-ի առանցքային երկրներից է, ուստի ՉԺՀ-ի ներկայության ընդլայնումը Վաշինգտոնում հաճախ գնահատվում էր որպես ԱՄ-ում ԱՄՆ-ի ազդեցությունը Պեկինի կողմից փորձարկելուն ուղղված քայլ: ԱՄ-ում չինական զենքի առաքումները Վաշինգտոնում նաև իբրև հակաքայլ էր գնահատվում՝ ուղղված Թայվանին և Չինաստանի հարևան երկրներին ամերիկյան առաջադեմ սպառազինությունների համակարգերի շարունակվող համալրումներին: Սիրիան էլ փորձում էր ՉԺՀ-ի հետ խորացող համագործակցությունն իբրև լծակ օգտագործել թե՛ ԱՄՆ-ի հետ հարաբերությունների բարելավման և թե՛ Մոսկվայի հետ բարեկամական հարաբերությունների խորացման նպատակով:

Վերջին շրջանում ԱՄ-ում և Հյուսիսային Աֆրիկայում տեղի ունեցող իրադարձությունները, այդ թվում՝ սիրիական զարգացումները, միջազգային հանրության համար նոր և միանգամայն լուրջ մարտահրավերներ են: Պեկինը սկզբից ևեթ արտահայտվել է այդ երկրների ներքին գործերին չմիջամտելու և նրանց տարածքային ամբողջականությունն ու ինքնիշխանությունը պահպանելու օգտին՝ բացառելով ուժի կիրառման և բռնի իշխանափոխության հնարավորությունը: Ըստ պաշտոնական Պեկինի՝ սիրիական ներկայիս կառավարության բռնի իշխանափոխությունը կհանգեցնի տարածաշրջանային աղետի, ուստի անհրաժեշտ է սիրիական ճգնաժամի լուծման համար քաղաքական վերափոխման նոր մոդել փնտրել: Պեկինում կարծում են, որ Արևմուտքի կողմից պատժամիջոցների և տնտեսական այլ միջոցառումների կիրառումն այդ երկրներում Արևմուտքի հանդեպ բարեկամաբար տրամադրված վարչախմբերի իշխանության բերելու նպատակ է հետապնդում: Համաձայն Պեկինի՝ Վաշինգտոնը ոչ միանշանակ վերաբերմունք է դրսևորում տարածաշրջանի երկրների նկատմամբ՝ իր շահերից թելադրվող երկակի ստանդարտների քաղաքականություն վարելով: Մինչդեռ Չինաստանը, ի տարբերություն ԱՄՆ-ի, բավականաչափ զուսպ կեցվածք է դրսևորում տարածաշրջանային զարգացումների նկատմամբ՝ խուսափելով

ուղղակի միջամտությունից և հնարավոր բախումներից: Պեկինը համոզված է, որ իր գլխավոր ռեսուրսը ժամանակն է, որն աշխատում է իր բուն աճող տնտեսության օգտին, մինչդեռ ԱՄՆ-ն՝ ապավինելով իր ներկայիս հզորությանն ու ազդեցությանը, առայժմ ավելի ակտիվ և համարձակ է խաղում:

Պեկինում զոջում են, որ ՄԱԿ-ի ԱԽ-ի կողմից Լիբիայի քաղաքացիական բնակչության պաշտպանության վերաբերյալ ընդունված բանաձևը, որին Չինաստանը Ռուսաստանի հետ միասին ձեռնպահ քվեարկեց, իրականում Լիբիայի կառավարության դեմ ռազմական գործողությունների իրականացման լիազորագիր դարձավ: Ուստի Մոսկվան և Պեկինը այդուհետ մտադիր են կանխել ինչպես ԱՄ-ում, այնպես էլ այլ տարածաշրջաններում նման սցենարի կրկնումը: Երկու երկրները շարունակ վետո են դնում Սիրիայի վերաբերյալ ՄԱԿ-ի ԱԽ-ի բանաձևերի վրա՝ համոզված լինելով, որ ՆԱՏՕ-ն մանկապույազցիայի է ենթարկում ԱԽ-ն՝ Սիրիայի նկատմամբ ռազմական միջամտությունը վավերացնող բանաձև կորզելու նպատակով:

Որոշ փորձագետներ էլ գտնում են, որ իրականում ՉԺՀ-ի շահերը մեծ չեն Սիրիայում, պարզապես Պեկինը՝ որպես Ռուսաստանի հավատարիմ դաշնակից, փորձում է Սիրիայի հարցում Ռուսաստանին սատարելու դիմաց վերջինիս աջակցությունն ապահովել Հյուսիսային Կորեայի հետ կապված խնդրում՝ վերջինիս միջուկային հավակնությունները զսպելու ուղղությամբ ավելի մեծ վճռականություն ցուցաբերելու ճնշման տակ գտնվելու պատճառով: Բացի այդ՝ Չինաստանը մտավախություն ունի, որ արաբական վարչախմբերի անկումը «երկնատակի» ներսում քաղաքացիական ընդվզումների ոգեշնչման աղբյուր կարող է ծառայել: Ուստի չի բացառվում, որ Պեկինը կարող է հարաբերություններ հաստատել Սիրիայի ընդդիմության հետ և երկրի ներկայիս կառավարության համար շատ ավելի «անելանելի իրավիճակի ստեղծման պարագայում» սիրիական ընդդիմությունը ճանաչվի իբրև երկրում միակ «օրինական իշխանություն», ինչն արվեց Լիբիայի, Եգիպտոսի և հյուսիսաֆրիկյան այլ երկրների դեպքում: Նշենք, որ Պեկինը Մոսկվայի հետ Սիրիայի վերաբերյալ ՄԱԿ-ի ԱԽ-ի բանաձևի ընդունման արգելափակումից օրեր անց՝ 2012 թ. փետրվարի սկզբին, ի դեմս ՉԺՀ-ի փոխարտգործնախարար Շայ Ծյունի (Zhai Jun), արդեն հանդիպել է սիրիական ընդդիմության պատվիրակության հետ:

ՀԵՂԻՆԱԿՆԵՐ

Լիլիթ Հարությունյան, պ. գ. թ., դոցենտ

Աշխատում է ՀՀ ԳԱԱ Արևելագիտության ինստիտուտի արաբական երկրների բաժնում՝ որպես ավագ գիտաշխատող: Զբաղվում է Լիբանանի ներքին և արտաքին քաղաքական հիմնախնդիրներով, արաբ-իսրայելյան հակամարտության, ինչպես նաև արաբական երկրների էթնոդավանական իրավիճակի ուսումնասիրությամբ:

Գոռ Գևորգյան, պ. գ. թ., դոցենտ

Աշխատում է ՀՀ ԳԱԱ Արևելագիտության ինստիտուտի արաբական երկրների բաժնում՝ որպես գիտաշխատող: Զբաղվում է Եգիպտոսի ներքին և արտաքին քաղաքական հիմնախնդիրներով, արաբ-իսրայելական հակամարտության, ինչպես նաև միջարաբական հարաբերությունների հիմնախնդիրների ուսումնասիրությամբ:

Արաքս Փաշայան, պ. գ. թ., դոցենտ

Աշխատում է ՀՀ ԳԱԱ Արևելագիտության ինստիտուտի արաբական երկրների բաժնում՝ որպես ավագ գիտաշխատող: Զբաղվում է արաբական երկրների ներքին և արտաքին հիմնախնդիրների, «Իսլամական համագործակցություն» կազմակերպության, ինչպես նաև «քաղաքական իսլամի» ուսումնասիրությամբ:

Աղավնի Հարությունյան

Աշխատում է ՀՀ ԳԱԱ Արևելագիտության ինստիտուտի Արևելյան Ասիայի երկրների բաժնում՝ որպես ավագ գիտաշխատող: Զբաղվում է Մերձավոր Արևելքի և Ասիական-խաղաղօվկիանոսյան երկրներում ՉԺՀ-ի (Չինաստանի Ժողովրդական հանրապետություն) քաղաքականության, ինչպես նաև ՉԺՀ-ի նոր և նորագույն պատմության հիմնախնդիրների ուսումնասիրությամբ:

AUTHORS

Lilit Harutyunyan, PhD

is an Associate Professor and a Senior Research Fellow at the Department of Arab Countries at the Institute of Oriental Studies NAS RA. Her research interests include domestic and foreign political issues of Lebanon, Arab-Israeli conflict, as well as confessional situation of Arab countries.

Gor Gevorgyan, PhD

is an Associate Professor and a Senior Research Fellow at the Department of Arab Countries at the Institute of Oriental Studies NAS RA. Main fields of his research include domestic and foreign political issues of Egypt, Arab-Israeli conflict and relations between the Arab countries.

Araks Pashayan, PhD

is an Associate Professor and a Senior Research Fellow at the Department of Arab Countries at the Institute of Oriental Studies NAS RA. Main fields of her research include domestic and foreign political issues of Arab Countries, Organisation of Islamic Cooperation, as well as "political Islam".

Aghavni Harutyunyan, PhD

is a Senior Researcher Fellow at the Department of Eastern Asia Countries at Institute of Oriental Studies NAS RA. Main topics of her research are Cina policy in the countries of the Middle East and Asia-Pacific, as well as the New and Contemporary History of Cina.

ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԵՎՐԱՍԻԱ
ԱՐԱՐԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀ
ՀԱՏՈՐ I(2)

Խմբագիր՝ Ռուբեն Սաֆրաստյան

Տպագրությունը՝ օֆսեր: Չափեր՝ 60x100 1/16:
Թուղթը՝ օֆսեր: Մակալը՝ 10 տպ մամուլ:

0051, Երևան, Կոմիտասի պող. 49/2, հեռ.՝ (+37410) 23 25 28
Հեռապատճեն՝ (+37410) 23 25 95, էլ. փոստ՝ info@zangak.am
էլ. կայքեր՝ www.zangak.am, www.book.am, www.dasagirq.am